

Budsjettnemnda for jordbruket
10.04.2001

Utredning nr. 3

Resultatkontroll for gjennom- føringen av landbrukspolitikken

Innhold

I OVERSIKTSDEL

1	INNLEDNING	1
2	PRODUKSJONSGRUNNLAG, STRUKTUR-UTVIKLING OG KULTURLANDSKAP	3
2.1	Areal og arealutvikling	3
2.2	Strukturutvikling i noen produksjoner.....	6
2.3	Kulturlandskapet, bruken av arealene, beite og konflikt med rovdyr.....	14
2.3.1	Beite og seterdrift	16
2.3.2	Rovdyrskader	19
3	PRODUKSJON, MATVAREFORBRUK OG TRYGG MAT	23
3.1	Oversikt over samlede produserte mengder	23
3.2	Økologisk jordbruk.....	30
3.3	Import og eksport	30
3.4	Selvforsyningsgrad.....	44
3.5	Trygg mat	46
3.5.1	Zoonoser	47
3.5.2	Bruk av plantevernmidler	50
3.5.3	Dokumentasjon, KSL og Godt Norsk	53
3.5.4	Tillit til trygg mat	54
4	DISTRIKTSPOLITIKK OG SYSSELSETTING.....	57
4.1	Utviklingen i antall driftsenheter	57
4.1.1	Landsdeler	57
4.1.2	Kommuneklasser.....	59
4.1.3	Virkeområdene for distriktpolitiske virkemidler.....	61
4.2	Utviklingen i noen produksjoner.....	63
4.3	Syssetting og ledighet	66
4.4	Utviklingen i arbeidsforbruket i jordbruket	67
4.4.1	Landsdelsnivå.....	67
4.4.2	Kommuneklasser.....	69
4.4.3	Virkeområder for distriktpolitiske virkemidler	71
4.5	Alder på bruker.....	71
4.6	Eiendomsoverdragelse og rekruttering.....	73
4.7	Utdanning.....	77
4.8	Bygdeutvikling	79
4.9	Tilleggsnæringer.....	84
4.10	Bygdeturisme	86
4.10.1	Tilbud uten overnatting.....	86
4.10.2	Utleie av hytter.....	88

4.11	Noen andre tilleggsnæringer	89
4.11.1	Grønn omsorg	89
4.11.2	Hest og virksomheter basert på hest.....	90
4.11.3	Andre biologiske produksjoner	91
4.11.4	Bygdeservice.....	93
5	MILJØ- OG RESSURSVERN.....	95
5.1	Jordarbeiding/erosjon.....	96
5.2	Gjødselforbruk	97
5.3	Husdyrgjødsel, spredeareal og spredetidspunkt	100
5.4	Avrenning og næringsbalanseberegning for nitrogen og fosfor.....	102
5.5	Utslipp og binding av klimagasser og ammoniakk fra jordbruket	103
5.6	Punktutslipp, tekniske miljøtiltak	103
5.7	Plantevernmidler.....	104
5.8	Miljøavgifter	105
5.9	Innsamling av landbruksplast	106
6	INNTEKTER, ØKONOMISKE FORHOLD OG LEVEKÅR.....	107
6.1	Utvikling i vederlag til arbeid og egenkapital for Total-kalkylens normaliserte regnskaper.....	107
6.2	Utvikling i vederlag til arbeid og egenkapital for de enkelte områdene, driftsformene og størrelsesgruppene	108
6.2.1	Inntekt etter område	108
6.2.2	Inntekt etter produksjon.....	110
6.2.3	Inntekt etter bruksstørrelse	110
6.3	Pensjonsgivende inntekt fra jordbruk, skogbruk og fiske.....	111
6.4	Alminnelig inntekt.....	114
6.5	Levekår	118
6.5.1	Levekår og økonomi	118
6.5.2	Helse.....	122
6.5.3	Velferd og avløsning	122
6.6	Utvikling i egenkapital, gjeld, inntekt og forbruk.....	123
6.7	Lønnsutvikling etter næring (ikke oppdatert)	125
7	BRUKEN AV INNSATSFAKTORER I JORDBRUKET - KOSTNADSUTVIKLINGEN	127
7.1	Ikke - varige innsatsfaktorer.....	127
7.1.1	Kraftfôrpriser.....	129
7.2	Varige innsatsfaktorer	130
7.3	Renter.....	132
7.4	Bruk av driftskreditt i landbruket	133
7.5	Tap på utlån i landbruket	134
7.6	Innsatsfaktorer sett i relasjon til produksjon	134
8	PRISER.....	137
8.1	Prissammenligninger og matvarenes andel av forbruket.....	138
8.2	Poteter og grønnsaker	141
8.3	Melk og melkeprodukter	143

8.4	Storfe kjøtt.....	145
8.5	Saukjøtt.....	145
8.6	Svinekjøtt.....	146
8.70	Egg.....	147
9	LIKESTILLING.....	149
9.1	Brukere og sysselsetting i jordbruket etter kjønn.....	149
9.2	Odelsoverdragelser og brukerskifte.....	152
9.3	Pensjonsgivende inntekt i jordbruket og andre næringer.....	155
9.4	Arbeidsfordeling i jordbrukshushold med inntekt utenfra.....	157
II	DETALJERT DEL.....	159

I OVERSIKTSDEL

1 INNLEDNING

«Resultatkontroll for gjennomføringen av landbrukspolitikken» er en årlig utredning og publikasjon fra Budsjettnemnda for jordbruket. Resultatkontrollen ble første gang lagt fram som utredning til jordbruksforhandlingene i 1994. Resultatkontrollen skal omfatte en sammenstilling av data som belyser utviklingen i jordbruket i relasjon til de mål og retningslinjer Stortinget har trukket opp. Bakgrunnen er St. prp. nr. 8 (1992–1993) der det het at det bør: «... legges opp til en mer omfattende resultatkontroll knyttet opp til de mål og retningslinjer Stortinget har trukket opp. Her vil vektleggingen være avhengig av hvordan Stortinget vil prioritere de ulike mål for landbrukspolitikken framover».

Opgaven med å skaffe materialet til resultatkontrollen ble ifølge St. prp. nr. 82 (1992–1993) «Jordbruksoppgjøret 1993», gitt til Budsjettnemnda for jordbruket. Under protokollen fra forhandlingsmøtet mellom Staten og Norges Bondelag 8. mai 1993 er følgende angitt:

«Partene forutsetter videre at Budsjettnemnda for jordbruket til hvert jordbruksoppgjør utarbeider et materiale som grunnlag for resultatkontroll ut fra de mål og retningslinjer som Stortinget fastlegger Jf. St.prp. nr. 8 (1992–93) side 33–34 og Innst. S. nr. 92 (1992–93) side 30–31 og 47. Materialet skal angå utviklingen på sentrale områder som priser, kostnader, inntekter, investeringer, bruk av innsatsfaktorer, arealbruk, produksjon, miljø og ressursvern, distriktspolitikk, sysselsetting likestilling mm.»

St. meld. nr. 19 (1999-2000) sier videre om Resultatkontrollen:

«Det er i Stortingsproposisjonene om jordbruksoppgjørene de siste årene lagt fram en relativt omfattende dokumentasjon på utviklingen i primærproduksjonen. Det er behov for å videreutvikle denne. En rekke mål med landbrukspolitikken er knyttet til landbrukets produksjon av samfunnsgoder og det er en naturlig konsekvens å følge dette opp i resultatrapporteringen til Stortinget. Måloppnåelse i forhold til rekruttering bosetting og andre samfunnsoppgaver vil bli viktigere resultatindikatorer i forhold til utformingen av landbrukspolitikken. Dette bør også reflekteres i resultatkontrollen fra Budsjettnemnda for jordbruket, denne bør gjennomgås og forbedres med utgangspunkt i målsettingen for landbrukspolitikken. Det vil være behov for regionale data og tallmateriale for landbrukets betydning i distriktene. Landbruket er en langsiktig næring og det foretas langsiktige tilpasninger. Årlig resultatkontroll fanger ikke raskt nok opp de langsiktige tilpasningene av

politikken. Departementet mener det er behov for å foreta grundigere analyser av den langsiktige tilpasningen i næringen og at det må legges tilstrekkelig vekt på de langsiktige utviklingstrekkene i den løpende utforming av landbrukspolitikken. Det bør imidlertid også legges vekt på å forenkle resultatkontrollarbeidet, blant annet ved at enkelte forhold/virkemidler vurderes med noen års mellomrom.» (side 94-95)

Nemnda har hatt som utgangspunkt at resultatkontrollen bør være enkel og oversiktlig, dvs. at den bør ha et rimelig antall indikatorer og ikke være for detaljert i geografisk oppdeling. På den andre siden har nemnda sett at det både i den politiske behandlingen og den administrative oppfølgingen av landbrukspolitikken også kan være behov for en detaljert resultatkontroll. Spesielt når det gjelder geografisk inndeling har nemnda sett den administrative inndeling, dvs. fylkesinndelingen, som viktig. Dette skyldes at den politiske og administrative behandling og oppfølging lokalt ofte skjer på dette nivå. Når fylkesinndelingen nyttes, får en imidlertid mange tall, og oversikten tapes lett. Nemnda har på denne bakgrunn valgt å dele resultatkontrollen i en oversiktsdel (Del I) og en detaljert del (Del II). I oversiktsdelen er det gjennomgående gitt landstall og landsdelstall og i noen grad fylkestall. I den detaljerte delen presenteres ytterligere detaljer, hovedsakelig fylkestall ved siden av landsdelstall. Denne delen inneholder bare tabeller uten forklarende tekst.

Distriktpolitikken står sentralt. Nemnda har derfor valgt å presentere utviklingen i antall driftsenheter og i sysselsettingen også for kommuneklasser og virkeområder for distriktpolitiske virkemidler.

Bortsett fra oppgavene over inntektsutvikling på driftsgranskingsbrukene, er de regionale tallene innhentet utenfra, i første rekke fra Statistisk sentralbyrå og landbruksorganisasjonene.

I årets resultatkontroll er det tatt med tall for årene 1979, 1989 og 1999 som er årene for de fullstendige jordbrukstellingene i tillegg til 1998 og 2000 i de fleste tabeller for å få belyst utviklingen. Det er også brukt 1985 og 1990 som de to første årene. I noen tilfeller, særlig der det ikke blir samlet inn data for hvert år, er det tatt med andre år.

2 PRODUKSJONSGRUNNLAG, STRUKTUR- UTVIKLING OG KULTURLANDSKAP

Norge har 2 dekar fulldyrket jord pr. innbygger. I europeisk sammenheng er dette lite. Om lag 3 prosent av landarealet er jordbruksareal. St. meld. nr. 19 legger vekt på jordvern og at arealer er i produksjon. Det heter at *«En langsiktig politikk for landets matsikkerhet innebærer et sterkt jordvern for å bevare produksjonsgrunnlaget, og vektlegging av løpende innenlandsk produksjon og foredling»* og at *«særlig arealer med klima og jordsmonn som gjør dem egnet til dyrking av matkorn, er av nasjonal interesse.»*

I dette kapitlet er det gitt en oversikt over areal og arealbruk, produksjon, forbruk, import og eksport av enkelte jordbruksprodukter og selvforsyningsgrad.

2.1 Areal og arealutvikling

I tabell 2.1 på neste side er fordelingen av jordbruksarealet i Nord-Norge, i Sør-Norge og for hele landet stilt opp. Tabellen inneholder dessuten beregnet antall dekar fulldyrket jord og jordbruksareal i drift i alt pr. innbygger. Tabell 2.2 viser årlig prosentvis endring for totalt jordbruksareal, fulldyrket areal og eng og beite for landsdelene.

Tabell 2.1 og 2.2 viser at jordbruksareal i drift har hatt en økning på 5 prosent fra 1989 til 1999 og at det er økning i alle landsdeler. Arealet av åker og hage viser en nedgang, mens eng og beite øker. Det er relativt mest fulldyrket jord på Østlandet og i Trøndelag. Andelen av eng og beite er størst på Vestlandet, i Agder og Rogaland og i Nord-Norge. Andelen fulldyrket jord avtar gjennom hele perioden fra 1989 i alle landsdeler. Tallene for 1995 og 1998 bygger på Statistisk sentralbyrås utvalgstillinger, mens 1979, 1989 og 1999 tallene er fra de fullstendige jordbruks-

tellingene. De er derfor ikke helt sammenlignbare. Tallene for 2000 er foreløpige tall og er hentet fra søknader om produksjonstilskudd. De vil derfor ikke dekke alle driftsenheter. I 1999 var arealet etter søknad om produksjonstilskudd 99 prosent av både fulldyrka areal, eng og beite og totalt areal. Det er derved ikke store avvik.

Jordbruksarealet ute av drift på driftsenheter i aktiv drift, viser en sterk nedgang mellom 1989 og 1999. I 1989 regnet en med 111 tusen dekar som ikke var i drift og i 1999 med 70 tusen dekar. Antall driftsenheter går også markert ned (tabell 2.3).

Tabell 2.1 Jordbruksarealet i Nord-Norge, Sør-Norge og landet. 1000 dekar

		1979	1989	1998	1999	2000*
Sør-Norge	Åker og hage	4 091	4 349	4 051	3 933	3 881
	Fulldyrka eng og beite	3 472	3 686	4 149	4 120	4 054
	Fulldyrka i alt	7 563	8 035	8 199	8 053	7 935
	Fulldyrket jord, daa/innbygger	2,10	2,14	2,07	2,02	1,98
	Annen eng og beite	1 104	1 014	1 310	1 371	1 412
	Jordbruksareal i drift i alt	8 667	9 049	9 510	9 424	9 347
	Jordbruksareal, daa/innbygger	2,41	2,41	2,41	2,37	2,33
	Jordbruksareal ute av drift	94	90	73	59	
Nord-Norge	Åker og hage	59	81	83	62	52
	Fulldyrka eng og beite	684	698	744	757	754
	Fulldyrka i alt	743	779	827	819	806
	Fulldyrket jord, daa/innbygger	1,59	1,69	1,78	1,77	1,74
	Annen eng og beite	129	81	126	140	152
	Jordbruksareal i drift i alt	872	860	953	958	958
	Jordbruksareal, daa/innbygger	1,87	1,87	2,05	2,07	2,06
	Jordbruksareal ute av drift	46	23	19	11	
Hele landet	Åker og hage	4 146	4 432	4 134	3 995	3 933
	Fulldyrka eng og beite	4 157	4 385	4 892	4 877	4 808
	Fulldyrka i alt	8 304	8 818	9 026	8 872	8 741
	Fulldyrket jord, daa/innbygger	2,04	2,09	2,04	2,00	1,95
	Annen eng og beite	1 233	1 095	1 436	1 511	1 564
	Jordbruksareal i drift i alt	9 539	9 909	10 463	10 382	10 305
	Jordbruksareal, daa/innbygger	2,35	2,35	2,37	2,34	2,30
	Jordbruksareal ute av drift	138	111	92	70	

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene
Foreløpige tall 2000 er fra søknadene om produksjonstilskudd og ikke helt sammenlignbare med de øvrige årene

For fylkesvis fordeling se del II tabell 1

Tabell 2.2 Totalt jordbruksareal i drift fordelt på landsdeler. 1000 dekar

		1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
							1979-89	1989-99
Østlandet	Totalt areal	4 661	4 825	5 033	4 919	4 863	0,3	0,2
	Fulldyrket areal	4 356	4 589	4 700	4 583	4 512	0,5	0,0
	% fulldyrket	93	95	93	93	93		
	Eng og beite	1 449	1 414	1 755	1 743	1 744	-0,2	2,1
	% eng og beite	31	29	35	35	36		
Agder og Rogaland	Totalt areal	1 044	1 149	1 254	1 291	1 284	1,0	1,2
	Fulldyrket areal	738	805	845	837	824	0,9	0,4
	% fulldyrket	71	70	67	65	64		
	Eng og beite	859	945	1 099	1 145	1 138	1,0	1,9
	% eng og beite	82	82	88	89	89		
Vestlandet	Totalt areal	1 491	1 513	1 574	1 564	1 552	0,1	0,3
	Fulldyrket areal	1 074	1 143	1 130	1 113	1 091	0,6	-0,3
	% fulldyrket	72	76	72	71	70		
	Eng og beite	1 377	1 404	1 511	1 502	1 490	0,2	0,7
	% eng og beite	92	93	96	96	96		
Trøndelag	Totalt areal	1 471	1 562	1 649	1 650	1 648	0,6	0,5
	Fulldyrket areal	1 395	1 498	1 524	1 520	1 507	0,7	0,1
	% fulldyrket	95	96	92	92	91		
	Eng og beite	891	937	1 094	1 102	1 095	0,5	1,6
	% eng og beite	61	60	66	67	66		
Nord-Norge	Totalt areal	872	860	953	958	958	-0,1	1,1
	Fulldyrket areal	743	779	827	819	806	0,5	0,5
	% fulldyrket	85	91	87	85	84		
	Eng og beite	813	779	870	896	906	-0,4	1,4
	% eng og beite	93	91	91	94	95		
Hele landet	Totalt areal	9 535	9 911	10 463	10 382	10 305	0,4	0,5
	Fulldyrket areal	8 304	8 818	9 026	8 872	8 741	0,6	0,1
	% fulldyrket	87	89	86	85	85		
	Eng og beite	5 389	5 478	6 329	6 388	6 372	0,2	1,5
	% eng og beite	57	55	60	62	62		

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene
Foreløpige tall 2000 er fra søknadene om produksjonstilskudd og ikke helt sammenlignbare med de øvrige årene

For fylkesvis fordeling se del II, tabell 1

Arealendringen kan skyldes flere forhold. Det blir trolig registrert større areal enn tidligere i tilskuddsstatistikken. Det skyldes blant annet at virkemiddelsystemet er lagt om fra pristilskudd som er produksjonsavhengige til tilskuddsordninger som er produksjonsuavhengige. Areal- og kulturlandskapstillegget for grovfôr ble innført i 1989. Det innebærer at det er mer lønnsomt å ta i bruk marginalt areal som tidligere hadde liten produksjonsmessig og økonomisk betydning. Det er krav til sprede-

areal, og bestemmelsen om beitepåbud fra 1997 må en også regne med at bidrar til større arealbehov og derved en arealøkning. Et større areal innebærer ikke nødvendigvis en tilsvarende større produksjon.

Tallene for nydyrking uten tilskudd er revidert utfra de fullstendige jordbruks-tellingene i 1997 og viste et nydyrka areal på totalt 95 232 dekar i perioden 1994 til 1998. Det er tillatt omdisponert til annet enn jordbruksformål om lag 12-13 tusen dekar pr. år de senere årene.

2.2 Strukturutvikling i noen produksjoner

Det er skjedd omfattende endringer i antall og størrelse av driftsenhetene og i sammensetningen av produksjonene de seneste årene. Nedenfor er det vist tall for driftsenheter og forskjellige produksjoner.

Tabell 2.3 Totalt antall driftsenheter med areal og leid areal pr. driftsenhet

Totalt antall driftsenheter		1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
							1979-89	1989-99
Arealgruppe	5-50	62 011	37 031	19 809	13 788	9 837	-5,0	-9,4
dekar	%	49	37	26	20	15		
	50-100	32 716	24 969	18 128	16 720	15 218	-2,7	-3,9
	%	26	25	23	24	24		
	100-200	21 656	25 330	23 994	22 286	21 308	1,6	-1,3
	%	17	25	31	32	33		
	200-300	5 639	7 928	9 645	10 367	10 531	3,5	2,7
	%	5	8	12	15	16		
	300-500	2 579	3 266	4 757	5 273	5 602	2,4	4,9
	%	2	3	6	8	9		
	> 500	701	858	1 312	1 577	1 706	2,0	6,3
	%	1	1	2	2	3		
Alle bruk		125 302	99 382	77 645	70 011	64 202	-2,3	-3,4
1000 daa		9 539	9 909	10 463	10 382	10 305	0,4	0,5
Daa/bruk		76	100	135	148	161	2,7	4,1
Leid areal, 1000 daa		1 920	2 318	2 566	3 238	3 260	1,9	3,4
Leid areal, %		20	23	25	31	32		
Leid areal, daa/bruk		15	23	33	46	51	4,3	7,1

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene, 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene og 2000 søknader om produksjonstilskudd

For fylkesvis fordeling se del II tabell 5 for antall driftsenheter og tabell 2 for leid areal

En driftsenhet kan være representert med flere produksjoner. En kan derfor ikke summere driftsenhetene med de ulike produksjonene og komme fram til et riktig tall for totalt antall driftsenheter.

Tabell 2.3 ovenfor viser endringer i det totale antall driftsenheter. Det er nedgang i antall for de mindre driftsenhetene og en økning for de større. De minste driftsenhetene har sterkest prosentvis årlig nedgang, men for perioden fra 1989 til 1999 går antall driftsenheter i størrelsesgruppen 100 til 200 dekar også ned.

Antall dekar pr. driftsenhet øker gjennom hele perioden fra 1979. Det har sammenheng med at antallet driftsenheter avtar. Arealet på de driftsenhetene som går ut av drift, kan enten gå helt ut av jordbruksdrift eller overtas av andre driftsenheter ved salg eller utleie. Tabell 2.3 viser at leid areal øker, og at leid areal pr. driftsenhet har økt. Andelen av leid areal er høyest i Nord-Norge når en ser på landsdelene. Variasjonen mellom fylkene er imidlertid betydelig og i tillegg til de tre nordligste fylkene har Telemark og Agderfylkene mye leid jord. De fylkene med minst leid areal er Akershus, Rogaland, Sogn og Fjordane og Nord-Trøndelag.

Etter søknad om produksjonstilskudd var det i 2000 31 961 brukere som drev leid jord i tillegg til egen jord. Det var også 5 745 forpaktninger der driftsenheten blir leid med både jordvei og hus.

Tabell 2.4 Antall driftsenheter med korn og oljevekster etter areal av korn og oljevekster

Antall driftsenheter med korn og oljevekster	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
						1979-89	1989-99
< 20	9 698	4 559	1 834	1 277	784	-7,3	-11,9
%	25	14	8	6	4		
20-50	10 187	7 839	4 084	3 602	2 829	-2,6	-7,5
%	26	24	17	16	14		
50-100	8 766	8 135	5 542	5 286	4 902	-0,7	-4,2
%	22	25	24	24	24		
100-200	6 960	7 611	6 482	6 170	5 988	0,9	-2,1
%	18	23	28	28	30		
200-300	2 346	2 848	2 809	2 793	2 803	2,0	-0,2
%	6	9	12	13	14		
300-400	865	1 190	1 336	1 319	1 321	3,2	1,0
%	2	4	6	6	7		
> 400	710	921	1 436	1 462	1 549	2,6	4,7
%	2	3	6	7	8		
Antall bruk	39 532	33 103	23 523	21 909	20 176	-1,8	-4,0
1000 daa	3 255	3 530	3 420	3 345	3 264	0,8	-0,5
Daa/bruk	82,3	106,6	145,4	152,7	161,8	2,6	3,7

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Søknad om produksjonstillegg pr. 1/8 med beregnet tillegg for ikke søkere, 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstellingene og 2000 søknad om produksjonstilskudd

For fylkesvis fordeling se del II tabell 3a

Tabell 2.4 viser endringer i antall driftsenheter med korn og oljevekster. Antall driftsenheter med korn har hatt en nedgang på 33 prosent fra 1989 til 1999. Samtidig har kornarealet vært mer stabilt med en nedgang på omlag 5 prosent, og kornarealet pr. driftsenhet har derved økt fra 107 dekar til 153 dekar. Det er de minste driftsenhetene med korn som har hatt den største prosentvise årlige nedgangen. I perioden 1979 til 1989 minket antallet driftsenheter under 100 dekar, mens størrelsesgruppene over 100 dekar økte i antall. Fra 1989 til 1999 har antallet driftsenheter gått ned for alle størrelsesgrupper under 300 dekar. De største driftsenhetene, over 300 dekar, har økt både relativt sett og i totalt antall. Nedgangen i antall driftsenheter har vært sterkest den siste perioden

St. meld. nr. 19 tar opp at de klimatiske forhold begrenser arealer egnet til matkornproduksjon, og framholdet at «Disse arealene har stor forsyningsmessig verdi og representerer en viktig nasjonal interesse.» Det er rug og særlig hvete som dyrkes til matkorn i videre utstrekning. Andelen som går til mat eller fôr, varierer mellom år, men i perioden 1990 til 1997 ble i gjennomsnitt 78 prosent av hveten avregnet som matkvalitet. Tabell 2.5 nedenfor viser arealet av rug og hvete fylkesvis. Dyrkinga er konsentrert til Østlandet med 99 prosent av arealet, og særlig i fylkene rundt Oslofjorden og Hedmark. Østfold og Vestfold har til sammen over 50 prosent av arealet.

Tabell 2.5 Areal av rug og hvete fordelt på fylker og landsdeler. 1999

Areal, 1000 daa	Hvete	Rug	Sum	Andel
Østfold	162,3	4,6	166,9	31,5
Akershus og Oslo	87,7	2,1	89,8	16,9
Hedmark	56,0	0,8	56,9	10,7
Oppland	25,7	0,4	26,1	4,9
Buskerud	54,4	0,6	55,0	10,4
Vestfold	110,4	5,6	116,1	21,9
Telemark	13,1	0,2	13,3	2,5
Østlandet	509,6	14,5	524,1	98,8
Aust-Agder	0,3	0,0	0,3	0,1
Vest-Agder	0,1	0,0	0,2	0,0
Rogaland	0,6	0,0	0,6	0,1
Agder og Rogaland	1,1	0,0	1,1	0,2
Vestlandet	0,4	0,0	0,4	0,1
Sør-Trøndelag	0,7	0,0	0,7	0,1
Nord-Trøndelag	4,0	0,0	4,0	0,8
Trøndelag	4,6	0,0	4,7	0,9
Hele landet	515,8	14,6	530,4	100

Kilde: SSB. De fullstendige jordbrukstellingene i 1999

Tabell 2.6 og 2.7 nedenfor viser antall driftsenheter og arealet av poteter og grønnsaker på friland. Antall driftsenheter med poteter på arealer under 20 dekar har gått ned i hele perioden fra 1979. Det har vært størst prosentvis årlig nedgang for de minste driftsenhetene. For driftsenheter med mer enn 50 dekar poteter har det vært en økning i antallet fram til 1997 og en nedgang de siste årene. Totalt sett har antall driftsenheter med poteter avtatt med 73 prosent fra 1989 til 1999. Potetarealet har også hatt en markert nedgang med 21 prosent i perioden fra 1989 til 1999, hvorav bare 3 prosent var før 1997. Potetarealet pr. driftsenhet er nesten tredoblet fra 1989 til 1999.

Tabell 2.6 Antall driftsenheter med poteter etter potetareal

Antall bruk med poteter	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
						1989-99	1989-99
< 5	80 792	32 014	9 233	7 300	6 368	-8,8	-13,7
%	92	86	74	71	70		
5-9	2 851	1 306	644	527	486	-7,5	-8,7
%	3	4	5	5	5		
10-19	1 637	1 210	633	550	481	-3,0	-7,6
%	2	3	5	5	5		
20-49	1 547	1 540	989	871	813	0,0	-5,5
%	2	4	8	8	9		
> 50	569	1 031	1 061	1 009	1 005	6,1	-0,2
%	1	3	8	10	11		
Antall bruk	87 396	38 158	12 560	10 257	9 153	-8,0	-12,3
Antall daa	214 013	188 929	162 878	148 522	149 649	-1,2	-2,4
Daa/bruk	2,4	5,0	13,0	14,5	16,3	7,3	11,3

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Søknad om produksjonstillegg pr. 1/8 med beregnet tillegg for ikke søkere, 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstellingene og 2000 søknad om produksjonstilskudd

For fylkesvis fordeling se del II tabell 3b

Arealet med grønnsaker på friland har gått ned med 20 prosent samtidig som antall driftsenheter med disse produksjonene har gått ned med 72 prosent fra 1989 til 1999. Det mest markerte trekk er at de aller minste produsentene med under 2 dekar har avtatt sterkt. Antallet er i 1999 under 2 prosent av antallet i 1979 og under 10 prosent av antallet i 1989. Størrelsesgruppen utgjør likevel så mye som 19 prosent av det totale antallet driftsenheter med grønnsaker. Fra 1989 til 1999 er det en nedgang i antall produsenter i alle størrelsesgrupper unntatt gruppen med over 50 dekar grønnsaker, der antallet har økt. Det har gitt en gjennomsnittlig økning i grønnsakarealet fra 2 dekar i 1979 til 5 dekar i 1989 og 25 dekar pr. driftsenhet i 1999. Grønnsaker på friland inkluderer ikke kålrot til mat eller erter og bønner til konservesindustrien.

Tabell 2.7 Antall driftsenheter med grønnsaker på friland etter grønnsakareal

Antall bruk med Grønnsaker på friland	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
						1989-99	1989-99
< 2	20 100	3 712	557	341	317	-15,5	-21,2
%	86	57	25	19	16		
2-5	989	744	324	307	290	-2,8	-8,5
%	4	11	15	17	15		
5-10	787	623	279	222	228	-2,3	-9,8
%	3	10	13	12	12		
10-20	656	579	314	259	243	-1,2	-7,7
%	3	9	14	14	13		
20-50	589	602	461	411	467	0,2	-3,7
%	3	9	21	23	24		
> 50	178	256	259	277	384	3,7	0,8
%	1	4	12	15	20		
Antall bruk	23 299	6 516	2 194	1 817	1 929	-12,0	-12,0
Antall daa	55 218	57 030	49 407	45 654	46 003	0,3	-2,2
Daa/bruk	2,4	8,8	22,5	25,1	23,8	14,0	11,1

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Søknad om produksjonstillegg pr. 1/8 med beregnet tillegg for ikke søkere, 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstellingene og 2000 søknad om produksjonstilskudd

For fylkesvis fordeling se del II tabell 3c

Tabell 2.8 og 2.10 nedenfor viser sammensetningen av de grovfôrbaserte husdyrproduksjonene, ku og sau, fra 1979 til 1999. Tallene for antall kyr og besetninger inkluderer ammekyr fram til og med 1998. For 1999 og 2000 inngår ikke besetninger med ammekyr. Det er derved et brudd i serien mellom 1998 og 1999. Antall driftsenheter med ammekyr har økt hele perioden fra 1989, mens antall driftsenheter med melkekyr er redusert med 19 prosent fra 1989 til 1999. Totalt sett får derved antall driftsenheter med kyr bare en svak nedgang fra 1989 til 1999, på 3,5 prosent.

Antall besetninger er redusert mest i de minste størrelsesgruppene. Fra 1979 til 1989 avtok også antall store besetninger, mens antall besetninger med fra 10 til 20 kyr økte. I perioden fra 1989 til 1999 har det vært en økning for alle størrelsesgrupper med over 15 kyr.

Tabell 2.8 Antall driftsenheter med ku inkludert ammeku¹⁾ etter besetningsstørrelse

Antall bruk med Ku, inkludert ammeku	1979	1989	1998	1999	2000	Årlig %-vis endring	
						1979-89	1989-99
1-4	10 809	2 972	2 360	551	404	-12,1	-15,5
%	28	10	9	2	2		
5-9	12 338	8 638	7 308	5 496	4 572	-3,5	-4,4
%	32	30	27	24	22		
10-14	7 980	9 711	8 897	7 979	7 089	2,0	-1,9
%	21	33	33	35	34		
15-19	4 223	5 085	5 212	5 201	5 097	1,9	0,2
%	11	17	19	23	25		
20-29	2 692	2 208	2 843	2 834	2 893	-2,0	2,5
%	7	8	10	13	14		
30-50	762	476	668	537	577	-4,6	1,2
%	2	2	2	2	3		
> 50	102	53	87	61	63	-6,3	1,4
	0	0	0	0	0		
Antall bruk	38 906	29 143	27 375	22 659	20 695	-2,8	-2,5
1000 kyr	372	340	348	313	297	-0,9	-0,8
Kyr per bruk	9,6	11,7	12,7	13,8	14,4	2,0	1,7
Bruk uten melkeprod.		1 339	3 083	5 464	6 069		15,1
Bruk med melkeprod.	38 906	27 804	24 292	22 659	20 695	-3,3	-2,0
Sum bruk med kyr	38 906	29 143	27 375	28 123	26 764	-2,8	-0,4

* Foreløpige tall

1) Antall bruk inkluderer ammekyr til og med 1998. For 1999 og 2000 er bare bruk med melkekyr inkludert

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Søknad om produksjonstillegg pr. 1/8 med beregnet tillegg for ikke søkere, 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstellingene og 2000 søknad om produksjonstilskudd

For fylkesvis fordeling se del II tabell 3d

Det er registrert 487 samdrifter med melkeproduksjon i 2000. Bak disse ligger nesten 1000 produsenter. De fleste med et areal fra 100–200 dekar. Tabell 2.10 gir en oversikt over samdrifter i melkeproduksjon på ku og geit.

Tabell 2.9 Antall samdrifter i melkeproduksjon og fordelingen av driftsenheter som inngår

Størrelsesgrupper, daa		20-50	50-100	100-200	200-300	300-500	> 500	sum
1999	Antall bruk som inngår	20	121	355	192	89	13	790
	%	2,5	15,3	44,9	24,3	11,3	1,6	
	Antall samdrifter							379
2000	Antall bruk som inngår	20	139	433	274	107	23	997
	%	2,0	13,9	43,4	27,5	10,7	2,3	
	Antall samdrifter							487

Kilde: SSB og BFJ

Antall driftsenheter med sau har gått ned hele tiden fra 1979 til 1999 og antall besetninger er halvert i dette tidsrommet. Tallet på sauer var størst i 1995 og har gått ned fram til de to siste årene. Antall sau pr. driftsenhet har økt fra 19 i 1979 til 42 i 1999. Det har vært en avgang av mindre besetninger, mens antall større besetninger har økt.

Tabell 2.10 Antall driftsenheter med sau etter besetningsstørrelse

Antall bruk med Vinterfôra sau		1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
							1979-89	1989-99
1-19		31 131	13 235	7 027	6 790	5 747	-8,2	-6,5
	%	70	46	30	30	27		
20-49		9 801	10 261	9 503	8 997	8 769	0,5	-1,3
	%	22	36	41	40	41		
50-99		2 827	4 216	5 367	5 223	5 210	4,1	2,2
	%	6	15	23	23	24		
> 100		755	1 175	1 512	1 699	1 838	4,5	3,8
	%	2	4	6	7	9		
Antall bruk		44 514	28 887	23 409	22 709	21 564	-4,2	-2,4
1000 sau		863	899	941	955	959	0,4	0,6
Sauer per bruk		19,4	31,1	40,2	42,1	44,5	4,9	3,1

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene, 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene og 2000 søknad om produksjonstilskudd

For fylkesvis fordeling se del II tabell 3e

Tabell 2.11 og 2.12 nedenfor viser sammensetningen av de kraftfôrkrevende husdyrproduksjonene, smågris- og eggproduksjon, fra 1979 til 1999. Antall driftsenheter med purker er gått ned med 30 prosent fra 1989 til 1999, mens antall avlsgriser har økt med 15 prosent. Det er en økning på 10 prosent fra 1998 til 1999. Antall avlsgriser varierer fra år til år, mens størrelsen på besetningene har hele tiden økt i gjennomsnitt fra 9 i 1979 til 16 i 1989 og 27 avlsgriser i 1999. Antall drifts-

enheter med purker er redusert i alle størrelsesgrupper med unntak av de største besetningene med over 30 dyr. De største besetningene har økt i antall gjennom hele perioden og den relative andelen er gått fra 5 prosent i 1979 til 32 prosent i 1999.

Tabell 2.11 Antall driftsenheter med avlsgris etter besetningsstørrelse

Antall bruk med Gris, purker og ungpurker	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
						1979-89	1989-99
1-4	3 880	1 174	652	627	475	-11,3	-6,1
%	44	22	17	17	16		
5-9	2 009	1 030	604	496	354	-6,5	-7,0
%	23	20	16	13	12		
10-14	1 138	867	466	447	289	-2,7	-6,4
%	13	17	12	12	10		
15-19	736	559	395	332	243	-2,7	-5,1
%	8	11	10	9	8		
20-29	749	878	673	599	421	1,6	-3,8
%	8	17	17	16	14		
> 30	402	721	1 077	1 175	1 143	6,0	5,0
%	5	14	28	32	39		
Antall bruk	8 914	5 229	3 867	3 676	2 925	-5,2	-3,5
1000 purker	82	84	88	97	88	0,3	1,5
Griser per bruk	9,2	16,1	22,8	26,5	29,9	5,8	5,1

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Søknad om produksjonstillegg pr. 1/8 med beregnet tillegg for ikke søkere, 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstellingene og 2000 søknad om produksjonstilskudd

For fylkesvis fordeling se del II tabell 3f

Antall driftsenheter med høner er redusert med 30 prosent i tidsrommet 1989 til 1999, antall høner er samtidig gått ned 8 prosent og antall høner pr. driftsenhet er økt med 35 prosent. Den årlige prosentvise reduksjonen er størst blant de minste besetningene i tidsrommet 1979 til 1989. I denne perioden var det besetningsstørrelser med mellom 1000 og 5000 høner som økte i antall, og fra 1989 til 1999 var det bare de største besetningene med mer enn 5000 høner som økte i antall. Besetninger med mindre enn 100 høner har hatt et nokså stabilt antall og økt sin relative andel siden 1995.

Tabell 2.12 Antall driftsenheter med verpehøner etter besetningsstørrelse

Antall bruk med høner	1979	1989	1998	1999	2000	Årlig %-vis endring	
						1979-89	1989-99
1-99	11 198	3 653	2 620	2 712	2 441	-10,6	-2,9
%	76	62	64	67	66		
100-499	1 898	593	196	166	135	-11,0	-12,0
%	13	10	5	4	4		
500-999	576	406	201	155	126	-3,4	-9,2
%	4	7	5	4	3		
1000-1999	411	591	457	398	362	3,7	-3,9
%	3	10	11	10	10		
2000-4999	470	622	499	477	453	2,8	-2,6
%	3	10	12	12	12		
> 5000	102	65	133	156	185	-4,4	9,1
%	1	1	3	4	5		
Antall bruk	14 655	5 930	4 106	4 064	3 702	-8,7	-3,7
1000 høner	3 828	3 442	3 206	3 181	3 223	-1,1	-0,8
Høner per bruk	261,2	580,4	780,8	782,8	870,5	8,3	3,0

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Søknad om produksjonstillegg pr. 1/8 med beregnet tillegg for ikke søkere, 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstellingene og 2000 søknad om produksjonstilskudd

For fylkesvis fordeling se del II tabell 3g

2.3 Kulturlandskapet, bruken av arealene, beite og konflikt med rovdyr

Jordbrukets kulturlandskap preger en stor del av landskapet utenfor befolkningskonsentrasjonene og industriområdene og utgjør en vesentlig del av våre felles omgivelser. Det totale landarealet i Norge og andelen jordbruksareal i drift i de ulike fylker og landsdeler er vist i tabell 2.13 nedenfor. Det er fylkene rundt Oslofjorden og Rogaland som har relativt mest jordbruksareal i drift i forhold til totalarealet. I Nord-Norge, Telemark og Aust-Agder er en liten del av arealet jordbruksareal. Finnmark er i en særstilling med 0,2 prosent av totalarealet som jordbruksareal i drift.

Jordbruket er forskjellige i ulike områder og endrer seg over tid. Det gir sammen med variasjon i naturgitte forhold et kulturlandskap med regionale særpreg og som er i forandring. St. meld. nr. 24 (2000-2001) Regjeringens miljøvernpolitikk og rikets miljøtilstand, sier om kulturlandskapet:

«Kulturlandskap er landskap som er formet av menneskers bruk og ressursutnytting. Landbrukets kulturlandskap kan inneholde store biologiske og kulturhistoriske verdier og er derfor viktig for å forstå bruken av naturen gjennom tidene. Utviklingen etter siste verdenskrig har imidlertid ført til store landskapsendringer som følge av endrede produksjonsmåter i primærnæringene og nedbygging av areal. Et helhetlig og levende kulturlandskap sikres best gjennom aktiv landbruksdrift der en vedlikeholder kulturminner, biologisk mangfold og rekreasjonsmuligheter. Mange av de truede artene i dag er avhengig av tradisjonell landbruksdrift. For eksempel er det lysåpne landskapet med en rekke kulturskapede og kulturpåvirkete naturtyper i sterk tilbakegang.»

Det legges videre vekt på samspill mellom aktiv drift og målrettet skjøtsel.

Tabell 2.13 Norges totale landareal og jordbruksareal i drift. 1000 km² = 1000 daa

	Totalt landareal	Jordbruksareal i drift	Andel dyrket %
Østfold	3 889	771	19,8
Akershus og Oslo	5 014	814	16,2
Hedmark	26 120	1 086	4,2
Oppland	23 827	1 028	4,3
Buskerud	13 856	522	3,8
Vestfold	2 140	436	20,4
Telemark	14 186	262	1,8
Østlandet	89 032	4 919	5,5
Aust-Agder	8 485	120	1,4
Vest-Agder	6 817	203	3,0
Rogaland	8 553	968	11,3
Agder og Rogaland	23 855	1 291	5,4
Hordaland	14 962	471	3,1
Sogn og Fjordane	17 864	477	2,7
Møre og Romsdal	14 596	616	4,2
Vestlandet	47 422	1 564	3,3
Sør-Trøndelag	17 839	765	4,3
Nord-Trøndelag	20 777	885	4,3
Trøndelag	38 616	1 650	4,3
Nordland	36 302	580	1,6
Troms	25 147	273	1,1
Finmark	45 879	106	0,2
Nord-Norge	107 328	958	0,9
<i>Hele landet</i>	<i>306 253</i>	<i>10 382</i>	<i>3,4</i>

Kilde: SSB, Statistisk årbok 1999 for landarealet. Jordbrukstellingene 1999 for jordbruksarealet

Tabell 2.1 og 2.2 med tilsvarende tabeller i del II viser arealfordelingen i de ulike landsdeler og fylker. Åpen åker og hage utgjorde 38 prosent av jordbruksarealet på landsbasis i 1999, men er svært ulikt fordelt mellom fylker og landsdeler. Fylkene rundt Oslofjorden, Østfold, Vestfold og Akershus har fra 84 til 87 prosent av arealet i åpen åker og hage. Vest-Agder, Hordaland, Sogn og Fjordane, Møre og

Romsdal og fylkene i Nord-Norge har fra 3 til 8 prosent åpen åker og hage og tilsvarende mer eng og beiteareal.

På landsbasis viser arealet av åker og hage noe nedgang de siste årene. Det samme er tilfelle med fulldyrket eng og beite, mens annen eng og beite øker.

2.3.1 Beite og seterdrift

Noen landskapstyper krever beiting for å bevare sitt særpreg. Det gjelder for eksempel lyngheiene langs kysten og seterområdene i fjell og skog. På landsbasis var 47 prosent av jordbruksarealet fulldyrket beite og 14 prosent annen eng og beite i 1999. Eng og beite utenom fulldyrket areal utgjør størst andel på Vestlandet fra og med Rogaland til og med Sogn og Fjordane med henholdsvis 41, 39 og 34 prosent for fylkene. Det er de tre fylkene rundt Oslofjorden i tillegg til Hedmark som har minst andel med eng og beite utenom fulldyrket jord med mellom to og fem prosent.

Agder og Rogaland har høy tetthet av både ku og sau i forhold til grasarealet. Rogaland har også høy andel av beite utenfor fulldyrket areal og er derved et område med mye dyr på beite. Det vil sette preg på kulturlandskapet. På Østlandet er det derimot relativt lite eng og beite og en middels dyretetthet både av sau og ku på disse arealene. Landbrukets kulturlandskap vil derfor få mindre preg av beitende dyr og mer av de åpne åkrene. Vestlandet har stor andel beite og midlere tetthet både av sau og ku. I Nord-Norge er det relativt lite åpen åker. Dyretettheten på eng og beite er litt over middel for sau og under middel for ku. Lang innefôringssesong kan innebære større arealbehov enn i andre deler av landet

En stor del av sommerbeitet til sau er i utmarksbeite. Tabell 2.14 viser geografisk fordeling av sau sluppet på utmarksbeite sommeren 1999. Det er Sogn og Fjordane, Hordaland og Oppland som hadde mest sau på utmarksbeite. Det er restriksjoner på flytting av småfe over fylkesgrensene¹. Fylkesveterinæren i mottaksfylket kan gi dispensasjon. Dyrehelsetilsynet i Agder og Rogaland opplyser at det i stor utstrekning gis dispensasjon for bruk av tradisjonelle beiteområder på tvers av fylkesgrensene.

¹ Forskrift: FOR 1965-03-19 nr 9941: Forskrifter om fortegnelse over sykdommer som omfattes av lov om tiltak mot dyresykdommer (husdyrloven)

Tabell 2.14 Antall sau og lam sluppet på utmarksbeite og tapsprosenten. 1999

Antall sau og lam på utmarksbeite, 1000 dyr	Sluppet på beite		Tap		1000 dyr
	Sau	Lam	Sau, %	Lam, %	
Østfold	2,4	3,3	3,5	8,7	0,4
Akershus	6,4	9,0	2,8	9,0	1,0
Hedmark	49,7	74,4	4,8	10,8	10,4
Oppland	94,6	150,7	2,8	7,5	14,0
Buskerud	39,6	65,8	2,7	6,0	5,0
Vestfold	1,8	2,8	2,1	6,2	0,2
Telemark	29,0	45,1	2,7	6,5	3,7
Østlandet	223,3	351,2	3,2	7,8	34,7
Aust-Agder	21,3	30,6	2,6	8,0	3,0
Vest-Agder	35,5	50,5	3,4	9,4	5,9
Rogaland	77,0	105,5	3,1	6,3	9,0
Agder og Rogaland	133,8	186,5	3,1	7,4	18,0
Hordaland	94,1	129,6	3,7	7,7	13,5
Sogn og Fjordane	101,4	134,8	3,5	8,8	15,5
Møre og Romsdal	55,6	79,2	3,2	10,8	10,3
Vestlandet	251,0	343,6	3,5	8,9	39,3
Sør-Trøndelag	53,0	76,9	3,3	10,0	9,5
Nord-Trøndelag	37,7	55,9	4,4	10,2	7,4
Trøndelag	90,7	132,9	3,8	10,1	16,9
Nordland	78,5	114,4	4,2	11,2	16,0
Troms	52,4	78,6	3,7	10,7	10,4
Finmark	11,0	14,8	4,6	10,7	2,1
Nord-Norge	142,0	207,8	4,0	11,0	28,5
<i>Hele landet</i>	<i>840,9</i>	<i>1 221,9</i>	<i>3,5</i>	<i>8,8</i>	<i>137,3</i>

Kilde: Statens landbruksforvaltning. Produksjonstilskudd 1999

Norge har tradisjoner for å utnytte utmarksbeite. Stølsdrift har vært en tradisjon i store deler av landet, og aktiv seterdrift er fremdeles vanlig i flere områder. Tabell 2.15 nedenfor viser at de tre siste årene er det en tendens til reduksjon i antall bruksenheter med seterdrift. Andelen med fellesdrift var 46 prosent i 2000.

Tabell 2.15 Antall driftsenheter med setre og andelen med fellesdrift

	1995	1998	1999	2000
Totalt antall driftsenheter med setre	2608	2807	2721	2620
Antall med seterdrift alene	1618	1552	1466	1403
Antall med 2 eller flere sammen om seterdrift	990	1255	1255	1217
Andel, %	38	45	46	46

Kilde: Statens landbruksforvaltning. Søknad om produksjonstilskudd

Tradisjonen med seterdrift er ikke like fremtredende i alle distrikter. Tabell 2.16 nedenfor viser den geografiske fordelingen. Ikke alle fylker er registrert med seterdrift. Oppland med Valdres og Gudbrandsdalen er de områdene der setre er i mest utstrakt bruk. Dernest har både Hedmark med Nord-Østerdalen og Buskerud med øvre Hallingdal av østlandsfylkene samt deler av Sogn og Fjordane og Sør-Trøndelag beholdt denne driftsformen.

Tabell 2.16 Geografisk fordeling av seterdrift. 2000

Antall driftsenheter med seterdrift	Alene	To eller flere sammen	Totalt
Hedmark	286	106	392
Oppland	619	250	869
Buskerud	170	49	219
Telemark	20	66	86
Østlandet	1095	471	1566
Agder og Rogaland	6	5	11
Hordaland	53	21	74
Sogn og Fjordane	80	65	145
Møre og Romsdal	18	227	245
Vestlandet	151	313	464
Sør-Trøndelag	116	299	415
Nord-Trøndelag	13	37	50
Trøndelag	129	336	465
Nordland	2	57	59
Troms	20	30	50
Finnmark	0	5	5
Nord-Norge	22	92	114

Kilde: Statens landbruksforvaltning. Søknad om produksjonstilskudd

Det Kongelige Selskap for Norges Vel administrerer og leder et fireårig prosjekt «Levande stølar» som startet i 1998. Prosjektet er et næringsrettet prosjekt som består av flere delprosjekter og har som mål å styrke fjellbygdene med bedre utnytting av utmarka. Prosjektet viser at det ikke alltid er tilstrekkelig med ku som beitedyr for å holde stølslandskapet åpent. Dyrene vil oppholde seg i de åpne arealene og sjelden der det er mest gjengrodd. Det vil i mange tilfelle være nødvendig med skjøtselstiltak i form av rydding i tillegg². Uttak av ved til brensel i tradisjonell stølsdrift har også tidligere fungert som rydding av skog og kratt.

Prosjektet trekker opp to forskjellige utviklingsretninger³:

² Norderhaug A. og H. Sickel 2001. «Levande stølar og kulturlandskap» - et supplerende prosjekt, og Sickel H. og A. Norderhaug 2001. *Beitedferd og nøkkelbiotoper – Foreløpige resultater fra «Levande stølar og kulturlandskap»*. Rapport 2/2001 Planteforsk

³ Horsberg S. 2001. *Seterbruk i Oppland – Status og utfordringer*. Rapport 2/2001 Planteforsk

Fellestiltak/intensivering Stort dyretall pr enhet og nesten utelukkende kulturbeite. Høy ytelse og høy standard på tekniske anlegg

Ekstensivering Stor andel utmarksbeite, lavt nivå på innsatsfaktorer og drift, lavere ytelse

Dagens seterdrift vil komme i en mellomstilling. Den siste retningen vil gi en mer utstrakt arealbruk og en annen type vegetasjon. Den gir lave kostnader og også lave inntekter, men ses på som en vei til å gi vist økonomisk utbytte samtidig som kulturelle og biologiske verdier bevares. Både beitebruk og moderat gjødsling kan bidra til særegene naturtyper og et rikere arts mangfold⁴.

2.3.2 Rovdyrskader

Det er et mål å ta vare på det biologiske mangfoldet. Norge har over 3000 dyre- og plantearter på lista over truede arter (rødlista) og omlag 30 prosent av disse er knyttet til jordbrukets kulturlandskap⁵, og ofte til biotoper i randsoner og marginale dyrkingsområder. Skog, våtmark og kulturlandskap har det største antallet rødlistearter. Alle de fire store rovdyrene står på rødlista. I St. meld. nr. 19 (1999-2000) heter det: «*Stortinget har lagt til grunn en todelt målsetting om at det skal sikres levedyktige bestander av alle de fire store rovviltartene i Norge og at det samtidig skal opprettholdes et aktivt jordbruk med muligheter til å utnytte beiteressurser i utmarka med sau og rein.*» Det heter videre at «*Når målene om levedyktige rovviltbestander er nådd, vil vekst og utbredelse av bestanden bli regulert.*»

Det er sau og sauenæringa som i størst grad kommer i konflikt med rovdyr og blir utsatt for predasjon. Tabell 2.17 nedfor viser antall som ble omsøkt erstattet og som det ble gitt erstatning for fra 1992 til 1998. Det er jerv og gaupe som har gitt opphav til flest rovdyrerstatninger av bufe.

Tabell 2.17 Antall tapte sau og lam det er gitt erstatning for og andel erstattet av omsøkt

	1992	1995	1997	1998	1999
Gaupe	1 797	7 943	9 075	9 204	9 300
Jerv	1 972	5 928	8 305	10 117	12 991
Bjørn	2 144	1 821	3 164	4 265	3 125
Ulv	462	56	474	422	622
Kongeørn	509	412	736	796	1 041
Uspesifisert rovvilt	4 283	3 375	5 030	4 822	5 961
Totalt antall sau og lam erstattet	11 167	19 535	26 784	29 626	33 040
Andel erstattet av omsøkt, %	55	68	60	58	

Kilde: Direktoratet for naturforvaltning

⁴ Elgersma, A. M. et al. 2001. *Påvirkning av drift på arts mangfold, planteproduksjon og forkvalitet på innmarka av 3 setre*. Rapport 2/2001 Planteforsk

⁵ *Miljøstatus i Norge – Arealbruk.*

Direktoratet for naturforvaltning betaler ut erstatning for rovdyrskader. Utbetalingene er vist i tabellen nedenfor og gjelder alt bufe.

Tabell 2.18 Utbetalte erstatninger for rovdyrskader på bufe

	1980	1989	1995	1998	1999	2000*
Erstatning, 1000 kr	4 614	12 101	27 997	44 628	48 206	47 762

* Foreløpige tall

Kilde: Direktoratet for naturforvaltning

Tabell 2.19 nedenfor viser den geografiske fordelingen av sau drept av fredet rovvilt i beitesesongen og erstatningene. Andre dyr enn sau utgjør mindre enn 1 prosent og er ikke med i oversikten.

Tabell 2.19 Tap av sau og lam på beite. Erstatning for sau og lam tatt av rovdyr, antall dyr omsøkt, antall dyr erstattet og erstatningsbeløp. 1999

	Antall	1000 sau og lam		Antall	Erstatning	
	søkere	omsøkt	erstattet	erstattet/omsøkt, %	1000 kroner	% av landet
Østfold	14	0,1	0,1	97	193	0,4
Akershus	33	0,4	0,2	62	319	0,7
Hedmark	453	8,5	6,3	74	9 630	20,0
Oppland	485	7,6	5,1	68	6 956	14,5
Buskerud	139	1,7	1,1	64	1 331	2,8
Vestfold	3	0,0	0,0	67	19	0,0
Telemark	104	1,3	0,8	66	1 148	2,4
Østlandet	1 231	19,6	13,7	70	19 597	40,7
Aust-Agder	101	1,4	0,8	60	1 166	2,4
Vest-Agder	169	2,0	1,2	61	1 743	3,6
Rogaland	34	0,4	0,1	28	144	0,3
Agder og Rogaland	304	3,8	2,2	58	3 053	6,3
Hordaland	21	0,3	0,0	0	0	
Sogn og Fjordane	87	0,9	0,1	17	217	0,5
Møre og Romsdal	161	2,4	1,6	68	2 155	4,5
Vestlandet	269	3,5	1,8	50	2 372	4,9
Sør-Trøndelag	270	4,9	3,6	72	4 801	10,0
Nord-Trøndelag	200	4,4	2,9	65	4 728	9,8
Trøndelag	470	9,3	6,4	69	9 528	19,8
Nordland	317	7,1	4,4	63	6 643	13,8
Troms	269	6,0	4,0	66	6 027	12,5
Finnmark	40	0,9	0,6	68	890	1,9
Nord-Norge	626	14,0	9,0	64	13 561	28,2
Hele landet	2 900	50,1	33,0	66	48 111	100

Kilde: Direktoratet for naturforvaltning

Det er Hedmark, Oppland, Sør-Trøndelag, Nordland og Troms som får relativt størst andel av erstatningene. Oppland, Hordaland, Sogn og Fjordane og Nordland er de fylkene som slipper flest sau på utmarksbeite (tabell 2.15). Tapsprosenten av lam er høy i Nord-Norge, Trøndelag, Møre og Romsdal og i Hedmark. Nordland og Hedmark har både et stort antall sau på beite og en høy tapsprosent. Begge fylkene har også bestander av alle de fire store rovdyra.

Revidert nasjonalbudsjett, St. prp. nr. 61 (1999-2000) gir en oversikt over tap på grunn av rovdyr og gjennomgang av en del forebyggende tiltak. Totalt utgjør antall søkere 13 prosent av alle driftsenheter med sau i 1999. Det utgjør 25 prosent av saueholdet i Norge. Innenfor disse besetningene var det samlede tapet 55 000 dyr hvorav vel 33 000 eller om lag 60 prosent ble erstattet som rovvilt drept i 1999. Det er både vanskelig og kostbart å dokumentere tapsårsaker, og 10 prosent av erstatningene er dokumentert drept av rovdyr.

Det er prøvd en rekke forebyggende tiltak der erfaringene til nå er begrenset. Konklusjonen så lang, er at en bør satse sterkere på tiltak som skiller bufe og rovdyr i tid og rom.

Tilsyn, utvidet tilsyn og tiltak i form av menneskelig aktivitet og uro i beiteområdene anses å ha begrenset effekt. Senere beiteslipp gir lam i bedre kondisjon og vurderes å ha positiv effekt for predasjon fra rødrev og kongeørn. Det er bred enighet om at tidligere sanking gir effekt mot bjørne- og jerveskader i slutten av sesongen. Det er begrenset erfaring med flytting til alternative beiteområder, men det antas å ha stort tapsreducerende potensiale siden rovdyrtettheten varierer regionalt. Det gir store kostnader til transport og særlig i de første årene til omfattende gjeting for at sauene skal holde seg i det nye området.

Det er lite tap på inngjerdet innmarksbeite. En anser at det vil være effektivt med inngjerding av begrensede beiteområder også i utmark. Kvaliteten på inngjerdingen må være god. Gjerdet skal holde sau og lam inne, rovdyr ute og samtidig ikke være hinder for annet vilt eller alminnelig ferdsel.

Det er begrenset erfaring med bruk av vokterhund, men oppfatningen er at hund og gjeting må brukes sammen. Det er et kostbart tiltak. Det er forsøkt brukt halsklaver mot gaupe med varierende resultat. Halsklavene i seg selv kan føre til lidelse og tap av sau. Kodemerking av sau kan ha indirekte effekt ved at tap oppdages tidlig og det kan settes inn andre tiltak.

Jaktordninger, fellingspraksis og bestandsovervåkinger vil også kunne ha forebyggende effekt på tap av bufe på beite. Fra 1999/2000 ble det mulig å bruke BU-midler til omstillingstiltak for rovdyrutsatte bruk. Miljøverndepartementet har også hatt midler for omstilling fra sau til andre produksjoner. Midlene er begrenset og derfor avgrenset til Lierne i Nord-Trøndelag og deler av Hedmark.

3 PRODUKSJON, MATVAREFORBRUK OG TRYGG MAT

Norge har et begrenset areal med dyrka jord. Klimatiske forhold legger samtidig begrensninger på avlingsutbyttet. Dette bidrar til at en betydelig del av matvarebehovet blir dekket med import. Blant annet dekkes alt sukker og en stor del av frukt,- og grønnsakforbruket av import. Totalt utgjør norsk produksjon 50–55 prosent av det totale innenlandske matvareforbruket i dag, regnet på energibasis.

Dette kapitlet viser tilgangen på matvarer gjennom produksjon og import, og tar også opp matvareforbruk og mattrygghet.

3.1 Oversikt over samlede produserte mengder

I St. meld. nr. 19 (1999-2000) er det pekt på at en regional fordeling av matproduksjonen i Norge er ønskelig med tanke på langsiktig matvaresikkerhet, bosetting i bygdene og et levende kulturlandskap.

Tabellene 3.1a-h illustrerer hvordan den norske jordbruksproduksjonen fordeler seg mellom regionene. Tabellene 3.2a-h viser produksjonen fordelt på regioner pr. innbygger.

Tabell 3.1a Produksjon av korn fordelt på regioner. Millioner kg

Korn	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
						1979-89	1989-99
Østlandet	958,2	1011,8	1199,7	1039,0	1181,4	0,5	0,3
Agder/Rogaland	16,3	17,9	17,8	28,2	22,7	0,9	4,7
Vestlandet	4,6	6,8	3,5	8,5	5,3	4,0	2,3
Trøndelag	90,5	141,2	136,0	140,9	141,3	4,5	-0,0
Nord-Norge	0,3	0,0	0,6	1,5	0,4		
<i>Landet</i>	<i>1069,9</i>	<i>1179,6</i>	<i>1357,7</i>	<i>1218,1</i>	<i>1351,1</i>	<i>1,0</i>	<i>0,3</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

For fylkesvis fordeling se del II, tabell 4a

Tabell 3.1a viser at den totale kornproduksjonen økte med 10,9 prosent fra 1999 til 2000, alt vesentlig på grunn av økningen på Østlandet.

Tabell 3.1b Produksjon av potet fordelt på regioner. Millioner kg

Potet	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
						1979-89	1989-99
Østlandet	241,4	312,5	326,0	282,3		2,6	-1,0
Agder/Rogaland	51,3	52,1	29,3	28,3		0,2	-5,9
Vestlandet	33,2	16,4	10,7	11,6		-6,8	-3,4
Trøndelag	58,5	61,2	56,4	47,9		0,5	-2,4
Nord-Norge	22,0	13,1	14,8	10,3		-5,1	-2,4
<i>Landet</i>	<i>406,4</i>	<i>455,1</i>	<i>437,2</i>	<i>380,2</i>	<i>348,5</i>	<i>1,1</i>	<i>-1,8</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

For fylkesvis fordeling se del II, tabell 4b

Tabell 3.1c Produksjon av kumelk fordelt på regioner. Millioner liter

Kumelk	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
						1979-89	1989-99
Østlandet	508,8	467,6	422,1	423,5	392,0	-0,8	-1,0
Agder/Rogaland	350,5	370,4	342,9	318,4	319,8	0,6	-1,5
Vestlandet	363,1	422,8	380,1	385,1	357,7	1,5	-0,9
Trøndelag	351,6	386,7	349,4	347,9	326,1	1,0	-1,1
Nord-Norge	168,0	187,8	176,7	172,4	163,8	1,1	-0,9
<i>Landet</i>	<i>1741,9</i>	<i>1835,4</i>	<i>1671,2</i>	<i>1647,3</i>	<i>1559,4</i>	<i>0,5</i>	<i>-1,1</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Norske meierier og Omsetningsrådet. Statens landbruksforvaltning

For fylkesvis fordeling se del II, tabell 4c

Tabell 3.1c viser at den totale melkeproduksjonen gikk tilbake 5,6 prosent fra 1999 til 2000. Agder og Rogaland er den eneste regionen som hadde en økning av melkeproduksjonen i denne perioden.

Tabell 3.1d Produksjon av storfekjøtt fordelt på regioner. Millioner kg

Storfekjøtt	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
						1979-89	1989-99
Østlandet	20,5	19,8	24,9	27,1	25,5	-0,3	3,2
Agder	2,0						
Agder/Rogaland		13,8	18,7	19,1	17,8		3,3
Vestlandet m/Rogaland	28,9						
Vestlandet		19,5	19,7	20,4	19,6		0,4
Trøndelag	13,5	15,0	18,7	19,8	18,9	1,0	2,8
Nord-Norge	5,8	7,3	8,7	9,0	8,5	2,2	2,2
<i>Landet</i>	<i>70,7</i>	<i>75,4</i>	<i>90,7</i>	<i>95,4</i>	<i>90,3</i>	<i>0,6</i>	<i>2,4</i>

* Foreløpige tall

Kilde: Fraktkontoret for Kjøtt og Statistisk sentralbyrå. Statens landbruksforvaltning

For fylkesvis fordeling se del II, tabell 4d

Tabell 3.1e Produksjon av svinekjøtt fordelt på regioner. Millioner kg

Svinekjøtt	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
						1979-89	1989-99
Østlandet	33,4	38,7	49,9	50,8	47,9	1,5	2,8
Agder	1,3						
Agder/Rogaland		17,3	25,4	26,5	24,9		4,3
Vestlandet m/Rogaland	26,8						
Vestlandet		9,5	6,1	6,1	5,6		-4,3
Trøndelag	13,7	16,0	19,3	20,1	18,8	1,6	2,3
Nord-Norge	1,1	2,3	4,7	4,9	4,8	8,1	7,6
<i>Landet</i>	<i>76,2</i>	<i>83,8</i>	<i>105,5</i>	<i>108,4</i>	<i>102,0</i>	<i>1,0</i>	<i>2,6</i>

* Foreløpige tall

Kilde: Fraktkontoret for Kjøtt og Statistisk sentralbyrå. Statens landbruksforvaltning

For fylkesvis fordeling se del II, tabell 4e

Tabell 3.1f Produksjon av saue- og lammekjøtt fordelt på regioner. Millioner kg

Saue- og lammekjøtt	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
						1979-89	1989-99
Østlandet	3,8	5,7	6,2	6,2	6,3	4,0	0,9
Agder	0,6						
Agder/Rogaland		4,7	5,1	5,1	5,1		0,7
Vestlandet m/Rogaland	9,2						
Vestlandet		6,9	6,0	6,0	6,2		-1,4
Trøndelag	1,5	2,0	2,1	2,1	2,2	3,3	0,3
Nord-Norge	2,0	3,4	3,5	3,2	3,3	5,4	-0,7
<i>Landet</i>	<i>17,1</i>	<i>22,7</i>	<i>23,0</i>	<i>22,6</i>	<i>23,1</i>	<i>2,9</i>	<i>-0,1</i>

* Foreløpige tall

Kilde: Fraktkontoret for Kjøtt og Statistisk sentralbyrå. Statens landbruksforvaltning

For fylkesvis fordeling se del II, tabell 4f

Tabellene 3.1d-f viser en nedgang i produksjonen av storfe- og svinekjøtt, og økning i produksjonen av saue- og lammekjøtt fra 1999 til 2000. Dette er motsatt av utviklingen fra 1998 til 1999. Storfe- og svinekjøttproduksjonen er redusert i alle regioner av landet. Vestlandet hadde den største økningen av saue- og lammekjøtt.

Tabell 3.1g Produksjon av fjørfekjøtt fordelt på regioner. Millioner kg

Fjørfekjøtt	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
						1979-89	1989-99
Østlandet	7,8	13,1	20,4	24,4	26,7	5,3	6,4
Agder/Rogaland		2,9	4,1	5,3	6,8		6,1
Vestlandet m/Rogaland	2,2						
Vestlandet		1,3	1,5	1,3	1,5		0,0
Trøndelag	0,4	2,5	5,3	5,5	7,7	18,8	8,3
Nord-Norge	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0		
<i>Landet</i>	<i>10,5</i>	<i>19,8</i>	<i>31,4</i>	<i>36,5</i>	<i>42,6</i>	<i>6,6</i>	<i>6,3</i>

* Foreløpige tall

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket. Statistisk sentralbyrås statistikk fra Kjøttkontrollen/Statens landbruksforvaltning

For fylkesvis fordeling se del II, tabell 4g

Tabell 3.1h Produksjon av egg fordelt på regioner. Millioner kg

Egg	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
						1979-89	1989-99
Østlandet	18,3	21,0	22,1	22,0	21,1	1,3	0,5
Agder/Rogaland	14,9	17,6	14,8	14,7	14,8	1,7	-1,8
Vestlandet	6,8	7,8	4,7	5,0	4,9	1,4	-4,4
Trøndelag	3,1	3,6	3,8	4,2	4,3	1,5	1,6
Nord-Norge	1,8	2,4	2,3	1,9	1,8	2,9	-2,5
<i>Landet</i>	<i>44,9</i>	<i>52,4</i>	<i>47,6</i>	<i>47,7</i>	<i>46,9</i>	<i>1,5</i>	<i>-0,9</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket. Statistisk sentralbyrå. Statens landbruksforvaltning

For fylkesvis fordeling se del II, tabell 4h

Tabell 3.1g viser en total økning av fjørfeproduksjonen på 17 prosent fra 1999 til 2000. Trøndelag og Agder og Rogaland hadde den største økningen med henholdsvis 40 og 27 prosent. Disse regionene hadde også en økning av eggproduksjonen, som totalt sett opplevde en svak nedgang. (Se Del II tabell 4h.)

Tabell 3.2a Produksjon av korn på regioner. Kg pr. innbygger

Korn	1979	1989	1998	1999	2000*
Østlandet	484,0	491,6	552,7	474,8	535,3
Agder/Rogaland	31,2	31,2	28,8	45,2	36,0
Vestlandet	6,3	9,0	4,5	10,9	6,7
Trøndelag	246,4	375,2	352,4	363,5	362,3
Nord-Norge	0,6	0,0	1,3	3,2	0,9
<i>Landet</i>	<i>263,1</i>	<i>279,5</i>	<i>307,3</i>	<i>274,0</i>	<i>301,7</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.2b Produksjon av potet fordelt på regioner. Kg pr. innbygger

Potet	1979	1989	1998	1999	2000*
Østlandet	121,9	151,8	150,2	129,0	
Agder/Rogaland	98,1	90,9	47,4	45,3	
Vestlandet	45,5	21,8	13,7	14,8	
Trøndelag	159,3	162,6	146,1	123,6	
Nord-Norge	47,1	28,5	31,9	22,3	
<i>Landet</i>	<i>99,9</i>	<i>107,8</i>	<i>99,0</i>	<i>85,5</i>	<i>0,0</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 3.2c Produksjon av kumelk fordelt på regioner. Liter pr. innbygger

Kumelk	1979	1989	1998	1999	2000*
Østlandet	257,0	227,2	194,5	193,6	177,6
Agder/Rogaland	670,2	646,1	554,8	509,8	506,7
Vestlandet	497,6	561,9	488,2	492,4	455,1
Trøndelag	957,4	1027,4	905,3	897,5	836,4
Nord-Norge	359,7	408,0	380,5	372,5	352,7
<i>Landet</i>	<i>428,4</i>	<i>434,9</i>	<i>378,3</i>	<i>370,6</i>	<i>348,2</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Norske meierier og Omsetningsrådet. Statens landbruksforvaltning

Tabell 3.2d Produksjon av storfekjøtt fordelt på regioner. Kg pr. innbygger

Storfekjøtt	1979	1989	1998	1999	2000*
Østlandet	10,3	9,6	11,5	12,4	11,5
Agder	9,0				
Agder/Rogaland		24,1	30,2	30,5	28,1
Vestlandet m/Rogaland	28,1				
Vestlandet		25,9	25,3	26,0	25,0
Trøndelag	36,8	39,8	48,4	51,1	48,4
Nord-Norge	12,5	15,8	18,8	19,5	18,2
<i>Landet</i>	<i>17,4</i>	<i>17,9</i>	<i>20,5</i>	<i>21,5</i>	<i>20,2</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Fraktkontoret for Kjøtt og Statistisk sentralbyrå. Statens landbruksforvaltning

Tabell 3.2e Produksjon av svinekjøtt fordelt på regioner. Kg pr. innbygger

Svinekjøtt	1979	1989	1998	1999	2000*
Østlandet	16,8	18,8	23,0	23,2	21,7
Agder	5,7				
Agder/Rogaland		30,2	41,1	42,4	39,5
Vestlandet m/Rogaland	26,0				
Vestlandet		12,6	7,9	7,8	7,1
Trøndelag	37,3	42,5	50,0	51,9	48,1
Nord-Norge	2,3	5,1	10,0	10,6	10,4
<i>Landet</i>	<i>18,7</i>	<i>19,9</i>	<i>23,9</i>	<i>24,4</i>	<i>22,8</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Fraktkontoret for Kjøtt og Statistisk sentralbyrå. Statens landbruksforvaltning

Tabell 3.2f Produksjon av saue- og lammekjøtt fordelt på regioner. Kg pr. innbygger

Saue- og lammekjøtt	1979	1989	1998	1999	2000*
Østlandet	1,9	2,8	2,8	2,9	2,8
Agder	2,5				
Agder/Rogaland		8,2	8,3	8,1	8,0
Vestlandet m/Rogaland	8,9				
Vestlandet		9,2	7,7	7,7	7,9
Trøndelag	4,0	5,4	5,5	5,4	5,6
Nord-Norge	4,3	7,4	7,6	6,9	7,2
<i>Landet</i>	<i>4,2</i>	<i>5,4</i>	<i>5,2</i>	<i>5,1</i>	<i>5,1</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Fraktkontoret for Kjøtt og Statistisk sentralbyrå. Statens landbruksforvaltning

Tabell 3.2g Produksjon av fjørfekjøtt fordelt på regioner. Kg pr. innbygger

Fjørfekjøtt	1979	1989	1998	1999	2000*
Østlandet	4,0	6,4	8,7	9,3	11,1
Agder/Rogaland		5,1	5,7	6,6	8,5
Vestlandet m/Rogaland	2,1				
Vestlandet		1,7	2,2	1,9	1,6
Trøndelag	1,2	6,5	11,7	13,7	14,0
Nord-Norge	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Landet</i>	<i>2,6</i>	<i>4,7</i>	<i>6,5</i>	<i>7,1</i>	<i>8,2</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket. Statistisk sentralbyrå. Statens landbruksforvaltning

Tabell 3.2h Produksjon av egg fordelt på regioner. Kg pr. innbygger

Egg	1979	1989	1998	1999	2000*
Østlandet	9,3	10,2	10,2	10,1	9,6
Agder/Rogaland	28,5	30,7	23,9	23,5	23,4
Vestlandet	9,3	10,4	6,1	6,3	6,2
Trøndelag	8,4	9,5	9,8	10,7	10,9
Nord-Norge	3,9	5,3	4,9	4,1	3,9
<i>Landet</i>	<i>11,1</i>	<i>12,4</i>	<i>10,8</i>	<i>10,7</i>	<i>10,5</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket. Statistisk sentralbyrås statistikk fra Kjøttkontrollen/Statens landbruksforvaltning

Storfe- og svinekjøttproduksjonen pr. innbygger har gått ned for alle regioner fra 1999-2000. Sau- og lammekjøtt har endret seg lite og for fjørfekjøtt har det med få unntak vært en økning fra år til år. Eggproduksjonen pr. innbygger har i hovedsak vært stabil eller svakt avtagende, mens melkeproduksjonen har gått ned i alle

landsdeler. Kornproduksjonen er konsentrert om Østlandet og Trøndelag og varierer fra år til år.

3.2 Økologisk jordbruk

I 1991 innførte norske myndigheter en tilskuddsordning for jordbruksareal som drives økologisk. Ordningen omfatter både areal som er under omlegging til økologisk drift, og det arealet som allerede er omlagt. Debio er kontroll- og godkjenningsinstans. Myndighetene har gitt signaler om at det er ønskelig med økt utbredelse av økologisk jordbruksproduksjon her i landet. I St. meld. nr. 19 (1999-2000) heter det: *”Ut fra utviklingen i det norske markedet, og forbruksutviklingen for økologiske varer i våre naboland, mener departementet det er grunnlag for en målsetting om at 10 prosent av det totale jordbruksarealet i løpet av en tiårsperiode skal være omlagt til økologisk areal.”*

Tabell 3.3 viser hvordan det økologisk drevne jordbruksarealet har vokst i årene etter 1991. I år 2000 var den økologiske andelen av det totale jordbruksarealet på 1,7 prosent eller 2,0 prosent inkludert areal under omlegging til økologisk drift.

Tabell 3.3 Økologiske driftsenheter og økologisk jordbruksareal

	1991	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring 1991-2000
Antall driftsenheter med økologisk drift ¹⁾	423	1627	1762	1840	17,7
Godkjent økologisk jordbruksareal i alt, daa	18 145	105 200	149 510	180 841	29,1
Fulldyrka eng	9 629	68 037	95 930	112 474	31,4
Overflatedyrka eng	942	4 647	7 320	7 876	26,6
Gjødsla beite	2 023	14 333	22 497	30 878	35,4
Grønnfôr og silovekster	2 021	8 217	9 574	10 472	20,1
Korn og erter til modning	1 741	6 261	8 611	13 039	25,1
Potet	598	1 252	1 472	1 587	11,5
Andre vekster	980	1 629	3 195	3 945	16,7
Grønngjødsla areal og brakkmark	211	824	911	569	11,7
Jordbruksareal under omlegging, daa	6 288	50 615	38 225	24 387	16,3

*Foreløpige tall

1) Omfatter alle bruk som er godkjent for tilskudd og/eller merke.

Kilde: Statistisk sentralbyrå etter Debio. Debio

Tabell 3.4 viser utviklingen av økologisk husdyrhold fra 1991 til 2000. Også husdyrtallet har økt i alle år etter 1991. Det lave antallet sau i 1998 skyldes endret telledato. Det er kun et halvt år mellom tallene fra 1998 og 1999, mens det er to år mellom 1999- og 2000-tallene.

Tabell 3.4 Husdyrhold på økologisk godkjente driftsenheter. Antall dyr¹⁾

	1991	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring 1991-2000
Storfe	957	6 172	7 424	8 464	27,4
Melkeku	237	2 705	2 998	3 531	35,0
Ammeku	87	504	680	724	26,5
Annet storfe	633	2 963	3 746	4 209	23,4
Sau	3 007	29 812	18 393	20 776	24,0
Geit	209	951	1 052	1 160	21,0
Svin	53	297	282	178	14,4
Høner	1 697	13 586	27 228	24 028	34,2

*Foreløpige tall

1) Telledato er 1/1 for 1999 og 31/12 for 2000, for øvrige år 1/7

Kilde: Statistisk sentralbyrå etter Debio og Debio

Registrering av slakt er hentet fra Fagsenteret for Kjøtt og omfatter innveid slakt både fra kjøttssamvirket og andre private slakterier. Ikke alle rutiner ivaretar kravene til økologisk produksjon like godt, og ikke alle økologiske slakt blir registrert som økologisk. Det er usikkert hvor store mengder som ikke kommer med. Det er stort sett storfe og lam som produseres økologisk, og i mindre grad kraftfôrbasert kjøttproduksjon. Tabell 3.5a og b viser tilførsel og salg av økologisk storfe og lam/sau levert Norsk Kjøttssamvirke, samt total tilførsel.

Tabell 3.5a Tilførsel og salg av økologisk storfekjøtt levert Norsk Kjøttssamvirke og total tilførsel¹⁾. Tonn

	1997	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring 1997-2000
Til Norsk Kjøttssamvirke					
Tilførsel ²⁾	52,5	102,0	186,8	219,9	61,2
Salg	18,3	14,8	21,0	22,1	6,5
Andel solgt	35 %	15 %	11 %	10 %	-33,9
Total tilførsel		147,7	375,2	314,7	46,0 ³⁾

*Foreløpige tall

1) Alt kjøtt anvendes, og det som ikke finner avsetning som økologisk, blir anvendt som ordinær vare

2) Beregnet som utbenet

3) For perioden 1998-2000

Kilde: Landbrukets Priscentral fra Norsk Kjøttssamvirke. Statens landbruksforvaltning fra Fagsenteret for kjøtt

Tabell 3.5b Tilførsel og salg av økologisk lamme- og sauekjøtt levert Norsk Kjøttssamvirke og total tilførsel¹⁾. Tonn

	1997	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring 1997-2000
Til Norsk Kjøttssamvirke					
Tilførsel ²⁾	86,6	134,1	145,0	239,6	40,4
Salg	45,8	24,5	31,1	38,4	-5,7
Andel solgt	53 %	18 %	21 %	16 %	-32,9
Total tilførsel		183,4	219,3	264,7	20,1³⁾

* Foreløpige tall

1) Alt kjøtt anvendes, og det som ikke finner avsetning som økologisk, blir anvendt som ordinær vare

2) Beregnet som utbenet

3) For perioden 1998-2000

Kilde: Landbrukets Priscentral fra Norsk Kjøttssamvirke. Statens landbruksforvaltning fra Fagsenteret for kjøtt

Storfe utbenes før salg og tilførselen er redusert med 25 prosent for å gi sammenlignbare mengder med salgsvolumet. Tilførsel og salg økte fra 1999 til 2000 for både storfe og lam/sau, men tilførslene økte mer enn salget. Tilførsel av gris og geit gikk ned fra 1999 til 2000 (tabell 3.6).

Tabell 3.6 Total tilførsel av økologisk gris- og geitekjøtt. Tonn

	1998	1999	2000
Total tilførsel gris		28,6	23,1
Total tilførsel geit	0,3	1,5	1,3

Kilde: Fagsenteret for kjøtt

Data for økologisk melk er hentet fra TINE Norske Meierier, og omfatter bare den melka som leveres som økologisk til merpris. Det dekker ikke hele den faktiske produksjonen.

Mengden innveid økologisk melk økte med 14,6 prosent fra 1999 til 2000. Samtidig gikk anvendt mengde økologisk melk ned med 1,4 prosent. Tabell 3.7 viser mengden av registrert produksjon og salg av økologisk melk.

Tabell 3.7 Innveid og anvendt økologisk melk¹⁾. 1000 liter

	1997	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring 1997-2000
Innveid som økologisk	3 561,6	7 767,4	11 703,1	13 417,2	55,6
Anvendt som økologisk	1 755,0	2 620,9	2 514,5	2 480,0	12,2
Andel anvendt	49 %	34 %	21 %	18%	-28,4

*Foreløpige tall

1) All melk anvendes, og det som ikke finner avsetning som økologisk, blir anvendt som ordinær vare

Kilde: Landbrukets Prisentral etter TINE Norske Meierier. Statens landbruksforvaltning etter TINE Norske Meierier.

Av økologiske fjørfeprodukter er det hovedsakelig egg som omsettes. Det er også en viss produksjon av kalkun. Det er ikke offentliggjort tall for økologisk produksjon av egg.

Mengden økologisk korn levert til mølle økte med 39 prosent fra 1998/1999 til 1999/2000 (tabell 3.8). Økologisk havre har økt med 48 prosent mens bygg hadde en nedgang på 29 prosent. Produksjon av korn til eget såkorn og til eget fôr er ikke med. En antar at alt økologisk korn videreføres som økologisk, enten til fôr eller matmel.

Tabell 3.8 Økologisk korn levert mølle. Tonn

	1996/97	1997/98	1998/99	1999/2000*	Årlig %-vis endring 1996/97-1999/2000
Hvete	54,9	90,7	163,7	295,8	75,3
Rug	40,4	77,4	31,4	43,6	2,6
Bygg	52,8	136,1	124,9	88,5	18,8
Havre	76,8	109,9	191,7	284,4	54,7
Sum korn	224,9	414,1	511,7	712,2	46,8

*Foreløpige tall

Kilde: Landbrukets Prisentral etter Statens Kornforretning. Statens landbruksforvaltning

Produksjon og omsatte mengder av grønnsaker og poteter er ikke med i registreringene. Økologisk produkter inngår i prinsippet i oversikten over samlet produksjon i kapittel 3.1.

3.3 Import og eksport

Tallene i tabellene nedenfor er hentet fra Statistisk sentralbyrås statistikk «Utenriks-handel». Varenomenklaturen er noe endret fra 1988 og tallene er derfor ikke fullt ut sammenlignbare alle år. Noen varegrupper er splittet opp, mens andre er slått sammen. De største endringene har vært i 1995, 1996 og 1998.

Import- og eksporttallene omfatter ikke varer i direkte transitt, men import av foredlede varer og varer som skal foredles i Norge, er med. På samme måte er eksport av foredlede varer og norske varer som skal foredles i utlandet inkludert. Eksporten av varer til skip, luftfartøyer eller oljeplattformer registrert i Norge i utenriksfart, er ikke med. Likeså er grensehandel og andre varer som privatpersoner tar med inn i landet ikke registrert. Prisnivået på matvarer i Danmark og Sverige tas opp i kapittel 8.

Tallene for kjøtt gjelder rent og bearbeidet kjøtt. Også kjøtt i ferdige retter slik som pasta og pizza er inkludert. «Annet kjøtt» er hovedsakelig innmat, men også vilt, rein, hval, kanin og froskelår.

Tabell 3.9a Import og eksport av kjøtt. Millioner kg

	1979	1989	1998	1999	2000*
<i>Import:</i>					
Svinekjøtt	5,7	2,2	1,7	2,0	2,2
Spekk	1,5	1,0	1,2	1,2	1,4
Storfe kjøtt	8,5	1,8	3,7	3,5	3,7
Sau- og lammekjøtt	3,6	0,4	0,2	0,5	0,9
Fjørfe	0,5	0,3	0,2	0,3	0,3
Annet kjøtt	0,4		1,3	1,2	0,9
<i>Sum</i>	<i>20,2</i>	<i>5,7</i>	<i>8,3</i>	<i>8,7</i>	<i>9,4</i>
<i>Eksport:</i>					
Svinekjøtt		5,8	0,8	11,6	1,4
Storfe kjøtt	0,9	0,6	3,7	9,7	2,6
Sau- og lammekjøtt		2,0	0,2	0,5	
Fjørfe			0,1		0,2
Annet kjøtt			1,4	1,4	1,2
<i>Sum</i>	<i>0,9</i>	<i>8,5</i>	<i>6,2</i>	<i>23,2</i>	<i>5,4</i>
<i>Nettoeksport</i>	<i>-19,3</i>	<i>2,8</i>	<i>-2,1</i>	<i>14,5</i>	<i>-4,0</i>

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Årlig statistikk over utenrikshandelen

Tabell 3.9a viser at import og eksport av kjøtt er varierende. De tre siste årene har importen av kjøtt økt noe, men i forhold til eksporten har importen av kjøtt vært forholdsvis stabil de siste tre år. Etter en økning på 270 prosent fra 1998 til 1999 ble eksporten av kjøtt redusert med tre fjerdedeler 1999 til 2000. En viktig årsak til dette er at 1999 var siste år med mulighet for å bruke ubenyttede eksportmuligheter i forhold til WTO-avtalen, samtidig med høy produksjon og nedgang i innenlandsk salg. Økningen fra 1998 til 1999 var spesielt stor for svinekjøtt, men også eksporten av storfe kjøtt var mer enn fordoblet fra året før. Fallet var tilsvarende størst for svinekjøtt fra 1999 til 2000.

Tabell 3.9b viser hvilke land importert storfe kjøtt kommer fra, og hvilke land Norge har eksportert til.

Tabell 3.9b Import og eksport av storfekjøtt fordelt på land. Millioner kg

	1985	1990	1998	1999	2000*
<i>Import fra:</i>					
Sverige	0,8	0,4	0,3	0,4	0,3
Danmark	0,4	0,2	0,1	0,1	0,7
Finland				0,1	
Irland	0,3				
Sveits			0,1	0,1	
Jugoslavia	0,3	0,3			
USA	0,1				
Australia	0,1	0,1	0,1	0,1	
New Zealand			0,7	0,6	0,7
Namibia			0,1	0,7	0,6
Botswana	0,1	0,1	2,1	1,3	0,9
Andre land		0,3	0,2	0,1	0,5
<i>Sum</i>	<i>2,1</i>	<i>1,4</i>	<i>3,7</i>	<i>3,5</i>	<i>3,7</i>
<i>Eksport til:</i>					
Sverige	0,5	0,2	0,8	0,7	0,8
Danmark			0,4	0,9	0,4
Finland			0,3	0,4	0,3
Storbritannia		0,2	0,1	0,1	0,1
Nederland	0,1	0,1	0,1	0,1	
Tyskland	0,1				
Ungarn				0,3	
Tsjekia			0,1	0,5	
Russland			0,9	3,0	
USA		0,2			
Mexico		3,1	0,2		
Angola		1,7			
Bulgaria			0,4	2,4	0,4
Makedonia			0,1	0,1	
Kroatia				0,4	
Bosnia Hercegovina				0,3	
Andre land	0,1	2,4	0,3	0,5	0,6
<i>Sum</i>	<i>0,8</i>	<i>7,9</i>	<i>3,7</i>	<i>9,7</i>	<i>2,6</i>
<i>Nettoeksport</i>	<i>-1,3</i>	<i>6,5</i>	<i>0,0</i>	<i>6,2</i>	<i>-1,1</i>

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Årlig statistikk over utenrikshandelen

Tabell 3.9b viser at mye av importen av storfekjøtt tradisjonelt kommer fra Sverige og Danmark. I 1985 stod disse to landene alene for 57 prosent av den totale importen av storfekjøtt, mens prosentandelen har sunket til 17 prosent i 1999, men økte igjen til 27 prosent i 2000. Norge har importert kjøtt fra Namibia og Botswana fra 1996, og de tre siste årene har Botswana alene hatt desidert største andelen av

importert storfekjøtt til Norge. Dette skyldes blant annet at Namibia og Botswana fra januar 1995 har kunnet eksportere kjøtt tollfritt til Norge, såkalt MUL⁶-import. 1998 var imidlertid et toppår for MUL-import og denne importen falt i begge de påfølgende årene. Dersom denne tollfrie importen av storfekjøtt overstiger 2700 tonn utbeinet kjøtt (tilsvarende 3375 tonn med bein) i 2001 utløses en sikkerhetsmekanisme og toll ilegges.

Når det gjelder eksport av storfekjøtt fra Norge går en del til de skandinaviske landene, men fra 1995 har det foregått en økende eksport til Russland og senere også andre østeuropeiske land. Russlandeksporten falt imidlertid ut i 2000. I 2000 var eksporten av svinekjøtt meget lav sammenlignet med 1999.

Tabell 3.9c Import og eksport av svinekjøtt fordelt på land. Millioner kg

	1985	1990	1998	1999	2000*
<i>Import fra:</i>					
Danmark	1,5	0,7	0,9	1,0	0,9
Finland			0,2	0,4	0,7
Sverige	2,6	1,1	0,5	0,6	0,5
USA		0,1			
Andre	0,1	0,1	0,1		0,1
<i>Sum</i>	<i>4,2</i>	<i>2,0</i>	<i>1,7</i>	<i>2,0</i>	<i>2,2</i>
<i>Eksport til:</i>					
Danmark		0,1	0,1	1,4	0,2
Finland				0,3	
Sverige			0,1	1,1	0,1
Storbritannia	2,4				
Spania			0,1	0,6	
Portugal	2,6				
Tyskland	0,2	0,4			
Ungarn					
Sovjetunionen		0,8			
Japan	1,0				
Russland			0,3	3,7	0,2
Estland				1,8	0,4
Polen				1,5	0,3
Mexico				0,9	
Andre	0,1	0,3	0,2	0,3	0,2
<i>Sum</i>	<i>6,3</i>	<i>1,6</i>	<i>0,8</i>	<i>11,6</i>	<i>1,4</i>
<i>Nettoeksport</i>	<i>2,1</i>	<i>-0,4</i>	<i>-0,9</i>	<i>9,6</i>	<i>-0,8</i>

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Årlig statistikk over utenrikshandelen

Svinekjøtt blir nesten utelukkende importert fra de nordiske land (tabell 3.9c). I 1999 ble det også eksportert en del svinekjøtt til disse landene, men det meste av

⁶ MUL=Minst Utviklede Land

den store eksporten dette året gikk til Russland, Estland og Polen. I 2000 er eksporten meget moderat, men eksporten går til de samme landene som foregående år.

Tabell 3.10a under viser importen av levende dyr i perioden 1998 til og med 2000 og for 1996 og 1997 for storfe og svin.

Tabell 3.10a Import av levende dyr. Antall dyr

	1996	1997	1998	1999	2000*
Hester, esler, muldyr og mulesler			1 349	1 290	1 561
Storfe	126	101	13	13	48
Svin	24	30	8	0	0
Sauer	-	-			2
Geiter	-	-	1		16
Høns og annet fjørfe (ikke fasan og struts)	-	-	98 337	145 116	151 610
Andre (inkludert fasan og struts)	-	-	8 672	6 142	3 534

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Årlig statistikk over utenrikshandelen

Importen av levende storfe i 2000 var 48 dyr, en økning fra 13 dyr fra de to foregående år. I 1996 og 1997 var imidlertid importen henholdsvis 126 og 101 dyr.

Det var ikke import av svin i 1999 og 2000 og kun åtte dyr i 1998. I 1996 og 1997 ble det importert henholdsvis 24 og 30 dyr. Importen av høns økte fra ca 98 000 individer i 1998 til ca 152 000 i 2000.

Tabell 3.10b viser fordelingen av import fra storfe på ulike land. I 1998 og 1999 ble det importert utelukkende fra Sverige. I 2000 ble det 21 dyr importert fra Sverige og 27 fra Danmark. De åtte levende svinene som ble importert i 1998 kom fra Danmark.

Tabell 3.10b Import av levende storfe fordelt på eksportland. Antall dyr

	1998	1999	2000*
Danmark			27
Sverige	13	13	21
Sum	13	13	48

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Årlig statistikk over utenrikshandelen

Tabell 3.11a og b viser import og eksport av egg og eggprodukter. Det meste av eggimporten kommer fra de nordiske landene. Eksporten av egg går hovedsakelig til Sverige og Danmark.

Tabell 3.11a Import og eksport av egg og eggprodukter. Millioner kg

	1979	1989	1998	1999	2000*
<i>Import:</i>					
Egg, med skall	0,7	0,2	1,2	0,4	0,3
Tørket m.m.			0,3 ¹⁾	0,3 ¹⁾	0,1 ¹⁾
<i>Sum</i>	<i>0,7</i>	<i>0,2</i>	<i>1,5</i>	<i>0,7</i>	<i>0,4</i>
<i>Eksport:</i>					
Egg, med skall	1,6	3,7	0,5	0,3	0,4
Tørket m.m.			1,1	1,1	0,4
<i>Sum</i>	<i>1,6</i>	<i>3,7</i>	<i>1,6</i>	<i>1,4</i>	<i>0,8</i>
<i>Nettoeksport</i>	<i>0,9</i>	<i>3,5</i>	<i>0,1</i>	<i>0,7</i>	<i>0,4</i>

*Foreløpige tall

1) En stor del av importen blir eksportert som andre produkter, slik som bakervarer, etter bearbeiding i Norge

Tabell 3.11b Import og eksport av egg og eggprodukter fordelt på land. Millioner kg

	1985	1990	1998	1999	2000*
<i>Import fra:</i>					
Finland	0,2	0,4			
Sverige	0,1	0,2	1,2	0,4	0,3
Danmark		0,2	0,1	0,1	0,1
Canada					
Bulgaria			0,1	0,1	
USA			0,1		
Andre				0,1	
<i>Sum</i>	<i>0,3</i>	<i>0,8</i>	<i>1,5</i>	<i>0,7</i>	<i>0,4</i>
<i>Eksport til:</i>					
Finland	0,6				
Sverige	0,3	0,9	1,2	1,0	0,4
Danmark		0,1	0,4	0,3	0,3
Østerrike		0,1			
Tyskland		0,2			
Andre				0,1	0,1
<i>Sum</i>	<i>0,9</i>	<i>1,3</i>	<i>1,6</i>	<i>1,4</i>	<i>0,8</i>
<i>Nettoeksport</i>	<i>0,6</i>	<i>0,5</i>	<i>0,1</i>	<i>0,7</i>	<i>0,4</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Årlig statistikk over utenrikshandelen

Mesteparten av handelen Norge gjør med melkeprodukter består av ost og ostemasse. Importen og eksporten framgår av tabell 3.12a. I tillegg er det eksportert fløte i bulk til Belgia for reimport som ferdig krem på sprayboks. Norske Meierier oppgir solgt kvantum ferdig vare i Norge i 2000 til 292 tonn, tilsvarende tall for 1999 og 1998 var henholdsvis 265 tonn og 243 tonn. For øvrig har importen av melkeprodukter vært relativt stabil, og langt lavere enn det som blir eksportert. Importen har imidlertid økt de siste årene og da særlig av ost og ostemasse. Eksporten gikk ned fra 1990 til 1997, men økte noe igjen i 1998 men falt igjen de to påfølgende årene. Osteeksporten falt 17 prosent fra 1999 til 2000.

Tabell 3.12a Import og eksport av melk og melkeprodukter. Millioner kg

	1979	1989	1998	1999	2000*
<i>Import:</i>					
Melk og fløte					
Konsentrert					
Surmelk m.m.			0,1	0,3	0,4
Myse	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3
Smør og melkefett	1,7		0,1	0,2	0,2
Ost og ostemasse	1,4	2,0	2,8	3,0	3,2
Annet					
<i>Sum</i>	<i>3,4</i>	<i>2,2</i>	<i>3,3</i>	<i>3,8</i>	<i>4,1</i>
<i>Eksport:</i>					
Melk og fløte					0,1
Konsentrert		1,4	0,1	0,3	1,1
Myse	0,8				
Smør og melkefett	0,4	9,2	2,0	5,0	3,8
Ost og ostemasse	20,8	23,1	27,0	23,3	19,4
<i>Sum</i>	<i>26,8</i>	<i>33,7</i>	<i>29,1</i>	<i>28,6</i>	<i>24,4</i>
<i>Nettoeksport</i>	<i>24,6</i>	<i>31,5</i>	<i>25,8</i>	<i>25,6</i>	<i>20,3</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Årlig statistikk over utenrikshandelen

I tabell 3.12b er import og eksport av ost og ostemasse fordelt på de ulike land. Tabellen viser at det meste av importert ost og ostemasse kommer fra Danmark og Frankrike. De største mottakerlandene er Japan og USA.

Tabell 3.12b Import og eksport av ost og ostemasse fordelt på land. Millioner kg

	1985	1990	1998	1999	2000*
<i>Import fra:</i>					
Tyskland	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1
Danmark	1,3	1,2	1,8	1,8	1,9
Sverige	0,1	0,1	0,1		0,1
Frankrike	0,3	0,5	0,6	0,8	0,8
Storbritannia	0,1				
Italia				0,1	0,2
Nederland		0,1			
Andre land	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1
<i>Sum</i>	<i>2,0</i>	<i>2,2</i>	<i>2,8</i>	<i>3,0</i>	<i>3,2</i>
<i>Eksport til:</i>					
Tyskland	0,8	0,8	1,3	1,2	1,0
Sveits		2,1	0,1	0,2	
Danmark	0,6	1,4	0,6	0,8	0,4
Sverige	1,4	1,9	0,7	0,7	0,6
Frankrike		0,2			
Storbritannia	0,4	0,9	1,2	1,0	1,0
Nederland			0,6		0,1
Japan	3,6	7,3	9,7	8,0	6,4
Belize	0,5				
Tsjekkia		0,1			
Spania	0,2	0,4	0,3	0,2	
Polen	2,2	0,5			
Jugoslavia		0,3			
Mexico		0,6	0,8	0,8	
Australia	1,3	1,5	1,3	1,5	1,1
Canada	0,9	0,9	1,1	0,8	0,9
USA	7,4	7,3	9,0	7,7	7,7
Andre land	0,5	0,4	0,3	0,4	0,2
<i>Sum</i>	<i>19,8</i>	<i>26,6</i>	<i>27,0</i>	<i>23,3</i>	<i>19,4</i>
<i>Nettoeksport</i>	<i>17,8</i>	<i>24,4</i>	<i>24,2</i>	<i>21,1</i>	<i>16,2</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Årlig statistikk over utenrikshandelen

Tabell 3.13 viser importen av friske grønnsaker på avlingsårs basis. Tallene for avlingsåret 1999 (dvs. juli 1999 – juni 2000) er foreløpige og bygger på registrerte tall for siste halvår 1999 og anslag for importen i første halvår 2000. Importen har økt betydelig de siste ti årene. Det importeres fra en lang rekke land, og importert mengde varierer fra år til år fra hvert enkelt land.

Tabell 3.13 Import av grønnsaker. Millioner kg

	1979	1989	1997	1998	1999*
Blomkål	3,0	3,4	4,2	3,9	4,5
Hodekål ¹⁾	3,5	1,3	6,0	5,8	6,5
Kinakål ¹⁾		4,2	4,7	3,7	4,0
Gulrot	6,0	2,7	2,0	5,7	5,0
Løk ²⁾	3,6	0,6	6,7	6,3	6,0
Tomater	6,0	9,0	12,0	12,9	13,2
Slangeagurk	3,1	5,1	5,6	5,1	4,5
Paprika		4,1	6,7	7,3	8,0
Salat	0,3	0,9	6,0	6,2	6,5
Sopp		0,9	3,1	2,4	2,8
Øvrige		2,2	4,9	5,1	5,3
<i>Import, friske grønnsaker i alt³⁾</i>	<i>31</i>	<i>34,4</i>	<i>62,5</i>	<i>65,0</i>	<i>66,3</i>
<i>Import, konserverte grønnsaker³⁾</i>	<i>11</i>	<i>27</i>	<i>45</i>	<i>46</i>	<i>52</i>
<i>Eksport, grønnsaker³⁾</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>2</i>	<i>2</i>	<i>1</i>

*Foreløpige tall

Tallene gjelder avlingsår: 01.07. – 30.06

1) Hvitkål, rødkål, brokkoli, rosenkål og annen kål. Kinakål er skilt ut f.o.m. 1989

2) Inklusive purre

3) Ikke direkte sammenlignbare import- og eksporttall før og etter 1988 fordi utenrikshandelsstatistikken er revidert

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet, Utviklingen i norsk kosthold

Tabell 3.14 gir en oversikt over import av frukt og bær på avlingsårs basis. Tallene for avlingsåret 1999 (juli 1999 – juni 2000) er foreløpige og bygger på anslag for importen i første halvår av 2000. Importen av frukt og bær har vært noe vekslende de siste årene. Importen vil til dels variere med størrelsen på den norske produksjonen av frukt og bær. Sett over en 10-årsperiode har importen steget, spesielt av bananer, meloner og steinfrukter (fersken, nektariner, plommer, avokado mv.). Også for frukt og bær kommer importen fra svært mange land med varierende mengder fra år til år.

Tabell 3.14 Import av frukt og bær. Millioner kg

	1979	1989	1997	1998	1999*
Sitrusfrukter mv.	63,3	59,1	57,8	56,0	50,0
Bananer	33,7	49,2	61,2	60,9	67,0
Epler	48,6	40,9	35,4	37,1	44,5
Pærer	11,6	12,5	12,8	15,6	18,0
Druer	17,3	16,0	15,8	17,7	19,5
Steinfrukter	4,2	5,3	6,8	6,6	10,5
Meloner		4,8	9,5	10,9	12,5
Andre frukter	2,6	1,6	2,7	3,2	3,5
Import, frisk frukt	181,6	189,4	202,0	208,0	225,5
Import, konserverte frukt ¹⁾	27,4	33,4	44,0	43,7	44,4
Import, tørket frukt	6,4	6,5	6,3	6,2	6,6
<i>Import, frukt i alt</i>	<i>215,4</i>	<i>229,3</i>	<i>252,3</i>	<i>257,9</i>	<i>276,5</i>
<i>Import, bær</i>	<i>3,0</i>	<i>9,9</i>	<i>14,0</i>	<i>14,9</i>	<i>15,6</i>
<i>Eksport, frukt og bær</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>3</i>	<i>3</i>

*Foreløpige tall

Tallene gjelder avlingsår: 01.07. – 30.06

1) Inkluderer juice og konsentrater

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet, Utviklingen i norsk kosthold

Tabell 3.15a viser import og eksport av RÅK varer fordelt på de viktigste varegruppene. Tallene inkluderer øl, men ikke mineralvann. Det går fram at vi har en nettoimport på disse varene sett under ett. Det som kan være verdt å merke seg, er at de varegruppene som importerer mest av også er de vi eksporterer mest av.

Tabell 3.15b viser fordelingen av importen og eksporten av RÅK-varer på de viktigste landene. Sverige og Danmark er våre desidert viktigste handelspartnere på RÅK-varer, både på import og eksportfronten. Fra Sverige importerer vi mye bakervarer og sjokolade og sukkervarer, til sammen 31 millioner kg. Det er de samme varegruppene som utgjør hoveddelen av importen fra Danmark, i alt 22 millioner kg. På eksportsiden er det også de samme varegruppene som er størst. Ca. 1/3 av eksporten av bakervarer er pizza.

Tabell 3.15a Import og eksport av RÅK-varer. Millioner kg.

	1995	1998	1999	2000*
<i>Import:</i>				
Sjokolade og sukkervarer	31,1	33,8	33,9	35,0
Bakervarer, inkludert pizza	32,9	43,7	49,0	52,3
Sauser og supper og lignende	9,1	10,9	11,1	12,4
Iskrem	3,2	3,3	3,5	2,9
Annet ¹⁾	52,4	63,0	71,3	71,9
<i>Sum</i>	<i>128,6</i>	<i>154,8</i>	<i>168,9</i>	<i>174,5</i>
<i>Eksport:</i>				
Sjokolade og sukkervarer	11,9	11,7	13,9	11,4
Bakervarer, inkludert pizza	12,9	11,8	9,2	8,6
Sauser og supper og lignende	4,4	4,1	4,6	5,3
Iskrem	2,7	1,6	2,2	2,8
Annet ¹⁾	9,0	25,2	15,0	12,4
<i>Sum</i>	<i>41,0</i>	<i>54,5</i>	<i>45,0</i>	<i>40,6</i>
<i>Nettoeksport:</i>	<i>-87,6</i>	<i>-100,3</i>	<i>-123,8</i>	<i>-133,9</i>

*Foreløpige tall

1) Det er en overlapping her med eksport og import av kjøtt. Kjøtt i bearbejdet varer er regnet med i tabell 3.15a-3.15c. Dette er uansett snakk om meget begrensede mengder.

Tabell 3.15b Import og eksport av RÅK-varer. Millioner kg

	1995	1998	1999	2000*
<i>Import fra:</i>				
Sverige	34,3	39,3	43,3	45,4
Danmark	29,7	33,6	31,9	31,8
Nederland	17,9	20,3	22,4	24,9
Tyskland	9,0	11,9	15,0	16,7
Frankrike	5,3	7,5	10,6	10,9
Storbritannia	11,2	12,2	12,0	10,8
Annet ¹⁾	20,6	26,4	30,0	30,4
<i>Sum</i>	<i>128,0</i>	<i>151,0</i>	<i>165,1</i>	<i>171,0</i>
<i>Eksport til::</i>				
Sverige	20,5	33,9	22,7	21,1
Danmark	5,7	6,8	9,3	8,7
Finland	3,0	4,0	3,2	2,9
Tyskland	0,8	0,6	1,1	1,1
Storbritannia	1,0	0,9	1,0	0,9
Frankrike	0,3	1,2	2,2	0,6
Annet ¹⁾	9,7	7,1	5,6	5,2
<i>Sum</i>	<i>41,0</i>	<i>54,5</i>	<i>45,0</i>	<i>40,6</i>
<i>Netto eksport:</i>	<i>-87,6</i>	<i>-100,3</i>	<i>-123,8</i>	<i>-133,9</i>

*Foreløpige tall

1) Det er en overlapping her med eksport og import av kjøtt. Kjøtt i bearbejdet varer er regnet med i tabell 3.15a-3.15c. Dette er uansett snakk om meget begrensede mengder.

Tabell 3.16 viser verdien av norsk import av snittblomster de tre siste årene. Det ser ut til at omfanget av importen er i ferd med å stabilisere seg, etter å ha vært økende fram til 1998.

Tabell 3.16 Import av snittblomster. Verdi, millioner kroner

	1997	1998	1999	2000*
Roser	23,5	32,3	32,1	28,6
Snittblomster ellers	183,8	209,6	205,5	208,9
Sum	207,3	241,9	237,6	237,5

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Månedstatistikk over utenrikshandelen

3.4 Selvforsyningsgrad

Selvforsyningsgraden angir hvor stor andel av matvareforbruket på engrosnivå, regnet på energibasis, som kommer fra norsk produksjon. Selvforsyningsgraden er derved basert på den faktiske fordeling av forbruket på norske og importerte produkter i det enkelte år. Denne fordelingen vil være påvirket av priser, kvalitetskrav, internasjonale handelsavtaler m.m. Selvforsyningsgraden gir derfor ikke et fullstendig bilde av mulighetene for å dekke matvarebehovet med innenlandsk produksjon. For eksempel kommer eksporten av ost og fisk ikke til uttrykk i selvforsyningsgraden, mens importen kommer med. Muligheten til å legge om produksjon og forbruk mot produkter som kan gi større matvaredekning, kommer heller ikke til uttrykk.

Når evnen til å dekke matvarebehovet med norsk produksjon (selvforsynings-evnen) skal vurderes, må det derfor i tillegg tas hensyn til matvareeksporten og mulighetene for produksjons- og forbruksomlegging. For øvrig vil en krisesituasjon ofte også medføre endringer i produksjonspotensialet på grunn av risikoen for redusert tilgang på maskiner og redskaper, reservedeler, drivstoff, gjødsel og andre driftsmidler.

Når evnen til å dekke matvarebehovet med norsk produksjon (selvforsynings-evnen) skal vurderes, må det derfor i tillegg tas hensyn til matvareeksporten og mulighetene for produksjons- og forbruksomlegging. For øvrig vil en krisesituasjon ofte også medføre endringer i produksjonspotensialet på grunn av risikoen for redusert tilgang på maskiner og redskaper, reservedeler, drivstoff, gjødsel og andre driftsmidler.

Tabell 3.17 viser selvforsyningsgraden som er norskprodusert andel av matvareforbruket (på engrosnivå) på energibasis. Det er også tatt med hvor stor andel som er produsert i norsk jordbruk. Som vi ser av tabellen har selvforsyningsgraden vært forholdsvis stabil de siste årene. Endringer i selvforsyningsgraden skyldes hovedsakelig endringer i norskprodusert andel matkorn som følge av størrelsen på avlingene og kvaliteten på kornet. I 1997 var selvforsyningsgraden på 53 prosent, i 1998 på 54 prosent og foreløpige tall for 1999 viser en selvforsyningsgrad på 49 prosent.

Tabell 3.17 Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis. Prosent

	1979	1989	1997	1998	1999*
Korn, som mel (inklusive ris)	13	23	48	50	36
Poteter, friske	93	99	88	88	84
Potetprodukter	67	93	81	79	80
Potetmel	75	84	88	88	84
Sukker honning sukkervarer	2	3	2	2	2
Grønnsaker	72	73	59	57	58
Frukt og bær	29	27	20	20	18
Kjøtt	92	97	98	97	97
Kjøttbiprodukter	86	96	96	97	98
Egg	100	100	99	98	99
Fisk ¹⁾	94	88	83	82	82
Helmelk	100	100	100	100	100
Lettmelk		100	100	100	100
Skummet melk	100	100	100	100	100
Konserverte melkeprodukter	86	100	100	100	100
Fløte, inklusive rømme	100	100	100	100	100
Ost	97	97	96	96	96
Smør	92	100	100	100	99
Margarin ²⁾	44	40	25	22	18
Annet fett ¹⁾	60	20	20	20	20
Norskprodusert i alt (selvforsyningsgrad) ³⁾	49	50	53	54	49
Produsert i norsk jordbruk	41	44	51	51	47

*Foreløpige tall

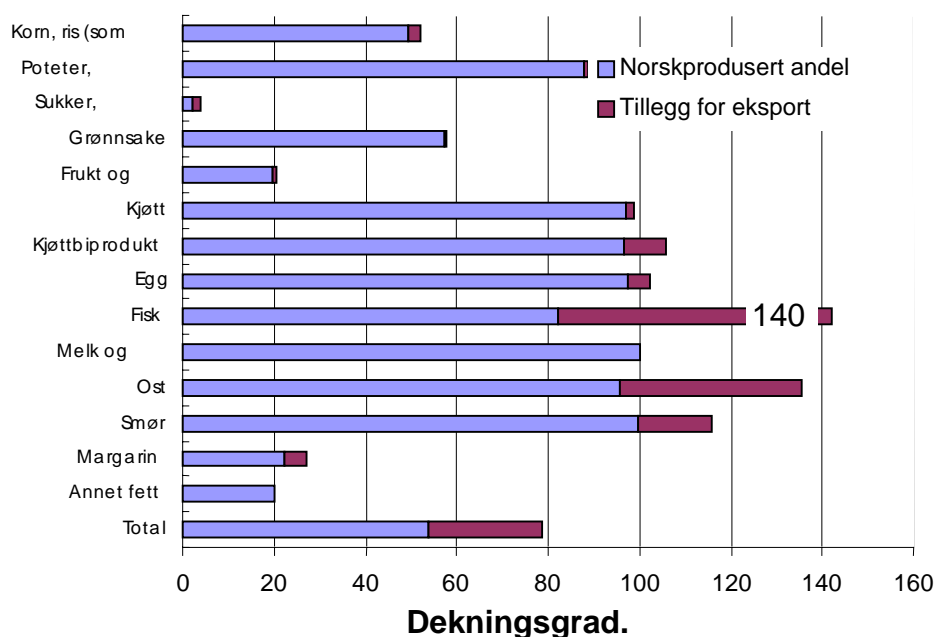
1) Anslag

2) Beregnet på grunnlag av norskproduserte råvarer. Ca. 100 prosent av margarinforbruket er produsert i Norge

3) Veid etter matvaregruppens energiandel av det totale matvareforbruket

Kilde: Beregnet av NILF for Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet

Figur 3.1 viser den norskproduserte andelen av matvareforbruket korrigert for eksport av norskproduserte matvarer, dvs. dekningsgraden med matvareeksporten inkludert. Det er hovedsakelig fisk, ost, smør, margarin, kjøtt og egg som har vært eksportert de siste årene. Fisk er den viktigste matvaren Norge eksporterer, inklusiv eksporten er dekningsgraden for fisk over 1400 prosent. For margarin er bare de norskproduserte råstoffene i produktene (marin olje) regnet som eksport. Eksport av annen marin olje er det ikke tatt hensyn til. Dekningsgraden inkludert matvareeksporten var i 1998 på nesten 79 prosent mot omtrent 78 prosent året før. De foreløpige tallene for 1999 viser 77 prosent. Dekningsgraden var i 1985, 1990 og 1995 henholdsvis 70, 72 og 75 prosent.

1) Ekskl. eksport av uforedlet marin olje, men inkludert eksport av marin olje i margarin mv.

Figur 3.1 Norskprodusert andel av matvareforbruket på energibasis korrigert for eksport. Dekningsgrad 1998

Kilde: Beregnet av NILF for Statens råd for ernæring og fysisk aktivitet

3.5 Trygg mat

Mat og vann har alltid vært potensielle kilder til sykdom og helseskade. Regelverk og restriksjoner har som målsetting at mat ikke skal bidra til sykdom, skade eller annen ulempe. Trygg mat er ikke et entydig begrep. Det vil i alle fall legges vekt på helseaspektet, men begrepet vil også kunne ha et videre innhold og omfatte svært forskjellige elementer som ernæring, bestråling, emballasje, markedsføring, dyrehelse og -velferd, genmodifisering og handelshindringer⁷. St. meld. nr. 19 (1999-2000) setter trygg mat inn i en vid sammenheng og sier:

«Matsikkerhet eksisterer når alle mennesker til enhver tid har fysisk og økonomisk tilgang til nok og trygg mat for et fullgodt kosthold som møter deres ernæringsmessige behov og preferanser, og som danner grunnlag for et aktivt liv med god helse. Videre må maten kunne skaffes til veie på en økonomisk og miljømessig bærekraftig måte»

Dette kapitlet tar opp deler av problematikken angående sykdommer som er overførbare mellom dyr og mennesker, bruken av plantevernmidler og rester i matvarer.

⁷ Nærmere behandling av ulike tolkninger er gitt i rapporten:

Veggeland F. og S. Berge. 2001. *Trygg mat – begreper, erfaringer og strategier*. NILF-notat 2001-4

Dokumentasjon i primærproduksjonen og videre i matvarekjeden og holdninger til trygge matvarer er også tatt opp.

3.5.1 Zoonoser

Zoonoser er sykdommer som er overførbare mellom dyr og mennesker. Norsk zoonosesenter gir en oversikt over tilstanden i 1999, utarbeidet i henhold til EUs zoonosedirektiv og som en del av rapporteringssystemet i EU. Tabellen nedenfor gir en oversikt. Antall sykdomstilfeller er registrert av Folkehelse på grunnlag av forekomst uansett smittevei. Av ikke matbåren smitte i Norge kan nevnes at ubehandlet drikkevann er identifisert som smittekilde for salmonellose, og sølesprut for campylobacteriose. Direkte berøring med hund og katt eller andre dyr også fugler, anses som en sannsynlig smittevei for flere sykdommer.

Tabell 3.18 nedenfor gir en oversikt over forekomst av zoonoser i Norge.

Tabell 3.18 Forekomst av zoonoser i Norge, 1999

Sykdom	Næringsmidler ¹⁾				Antall registrerte sykdomstilfeller hos mennesker			
	Antall prøver		% positive		Totalt	Pr. 100 000	Smittet i utlandet	Merknad
	Norske	Import	Norske	Import				
Campylobacteriose	101	133	8,9	12,8	2 207	45,2	54%	
Salmonellose ²⁾	19 975	4 027	0,0	0,5	1 434	32,0	78%	
Tuberkulose					273	6,2	66%	Erklært utryddet hos storfe i Norge i 1963
Yersiniøse		93		0,5 ³⁾	125	2,8	25%	
Listeriose	718	121	0,6	2,5	19	0,4	Ingen	
Infeksjon med <i>E. coli</i>	4 050	26	0	0	13	0,3	46%	
Brucellose	1 062		0		1	0,02	100%	Erklært utryddet hos dyr i Norge i 1953
Trikinose	Hest/svin		0		0			Kontroll av alle slakt
Ekinokkose					0			Ikke meldeplikt humant
Toksoplasmose					0			Ikke meldeplikt humant
Rabies					0			Aldri påvist i Norge

1) Fisk og skalldyr er ikke med

2) De norske prøvene inkluderer også prøvene av utenlandsk frukt og grønnsaker

3) Resultatet avhenger av undersøkelsesmetoden

Kilde: Norsk zoonosesenter. Zoonoserapporten 1999

Campylobacter er internasjonalt satt i forbindelse med fjørfe, og det er hovedhypotesen for smittekilder. Det synes ikke å være en like klar sammenheng i Norge. Tuberkulose hos storfe anses som utryddet i Norge. Den tuberkuloseformen som er påvist, smitter hovedsakelig som dråpesmitte mellom mennesker. Trikiner er vanlig hos rev og isbjørn på Svalbard og finnes hos vill rev på fastlandet. To revebesetninger hadde restriksjoner i 1999. På Svalbard er det for første gang påvist ekinokkose av typen med smånagere som mellomvert. Rabies er sporadisk påvist på Svalbard, senest i 1992. For alle sykdommene vil pasienter med kjent utenlandsreise ved utbrudd eller høvelig tid før, ansees som smittet i utlandet.

Kjøttbransjen⁸ har utarbeidet egne beredskapsplaner for munn- og klauvsjuke, miltbrann og salmonella. Kugalskap (BSE) ble første gang påvist hos storfe i Storbritannia i 1986. Den settes i forbindelse med Creutzfeldt-Jacobs sykdom hos menneske. Inkubasjonstiden hos storfe er lang, og testing vil ikke avdekke smitte før etter en tid. Sykdommen er ikke påvist i Norge. Smitteveiene er ikke helt klarlagt, men overføring av sykdommen settes i forbindelse med nedsatt temperatur ved varmebehandling av animalsk materiale til fôr i Storbritannia⁹.

I Norge har krav til varmebehandling vært på et internasjonalt høyt nivå siden 1959, og vi har ikke hatt registrert import av kjøttbenmel til produksjonsdyr¹⁰. Begrenset tilgang på kjøttbenmel har tradisjonelt gitt lite bruk til storfe. I 1990 ble pattedyrproteiner unntatt melk, forbudt i fôr til drøvtyggere. Forbudet ble i desember 2000 midlertidig utvidet til å gjelde alle produksjonsdyr fra 2001. Slakteavfall definert som risikomateriale, blant annet sentralnervesystemet, er underlagt egne rutiner.

En restriktiv importpolitikk har gitt lite import av levende dyr, og i tillegg gjort det relativt enkelt å spore opp importdyr. Det er forsterkede rutiner for kontroll ved slakt av importerte dyr.

Det er satt inn flere ressurser på å opprettholde forbrukernes tillit til at det er trygt å spise kjøtt omsatt i Norge. Det er lagt spesiell vekt på BSE selv om Norge er blitt vurdert av EUs vitenskapelige styringskomité (SSC) til å være et av de seks land som har ubetydelig risiko for å ha BSE hos dyr som er født og føret opp i landet. Norge har BSE-status med nivå I av IV etter EUs risikovurdering av medlemslandene og enkelte andre land (juni 2000)³. Norge har etter denne lavere risiko for at BSE skal forekomme enn noe EU-land.

Selv om det i Norge meget lav risiko for at BSE-smitte er til stede, gjennomfører vi allerede tiltak for å forebygge BSE hos folk og dyr på nivå med de mest infiserte land i Europa. Statens dyrehelsetilsyn gir pr. 27.02.2001 denne oversikten over tiltak.¹¹

«De generelle tiltakene som er fastsatt i norsk lovgivning omfatter:

I besetninger:

- *Individmerking av alle storfe slik at det kan identifiseres hvilken besetning dyret idag hører hjemme i og hvilken besetning dyret er født i*
- *Individregister for storfe*
- *Meldeplikt for dyreeiere, transportører og veterinærer ved visse sykdomstegn*
- *Klinisk overvåkning for BSE hos storfe over 20 måneder*
- *Testing for BSE av selvdøde eller avlivede storfe (fjøs/transport) over 30 måneder*

⁸ Kilde: *Kjøttets tilstand 2000*. Årlig rapport fra Fagsenteret for kjøtt. Utgitt første gang i 2000

⁹ Veterinærinstituttets nettsider: Faktaark 1/2001 02.02. *Bovin Spongiform Encephalopati (BSE)* gir oversikt over utbredelse, diagnose, smitte, kontroll og bekjempelse og zoonotiske aspekter

¹⁰ Dyrehelsetilsynets nettsider: *Overvåkning og kontroll av BSE (kugalskap)*. Hentet ned 28.02.01 og Kristian Hoel i Statens dyrehelsetilsyn, sentralforvaltningen, pers. med. 02.04.2001

¹¹ Dyrehelsetilsynets nettsider: *Tiltaks- og kommunikasjonsplan ved mistanke om eller påvisning av BSE (bovin spongiform encefalopati) i Norge*. Hentet ned 20.03.01

I slakterier:

- *Fjerning og farging av spesifisert risikomateriale (SRM-tiltak)*
- *Testing av storfe over 30 måneder som nødslaktes eller som avviker fra de normale*
- *Testing av importerte storfe og avkom over 30 måneder fra importerte kyr*
- *Opprinnelsesmerking av storfekjøtt fra våren 2001*

I slakterier, nedskjæringsvirksomheter og avfallsbehandlingsanlegg

- *Skille mellom spesifisert risikomateriale (SRM) og andre typer animalsk avfall*
- *Tilstrekkelig varmebehandling ved framstilling av kjøtt- og beinmel*

I anlegg som produserer dyrefôr:

- *Midlertidig forbud mot foredlede animalske proteiner i fôr til produksjonsdyr*
- *Forbud mot bruk av pattedyrprotein i drøvtyggerfôr*
- *Forbud mot bruk av selvdøde dyr og kjæledyr i fôr til produksjonsdyr fra våren 2001*

EU har bestemt at fra 1. juli 2001 skal alle storfe over 30 måneder testes for BSE ved slakting. Også Norge forbereder en tilsvarende testing fra 1. juli uavhengig av om det påvises BSE hos et norskfødt storfe. Det kan også, etter en nærmere faglig vurdering bli aktuelt å utvide listen over vev og organer som anses som SRM.»

Det er ytterligere tiltak ved mistanke om BSE og ved påvisning av BSE.

Dyresykdommer generelt er delt i fire grupper etter alvorlighetsgrad, og tiltak og rapporteringssystem er lagt opp etter dette med hjemmel i Husdyrloven (Lov om dyrehelse av 08.06.1962 nr. 4). Statens dyrehelsetilsyn er ansvarlig instans. Det er 27 sykdommer i gruppe A. 15 av disse er gruppe A sykdommer på OIEs liste for internasjonal rapportering. Fem av disse sykdommene er rapportert i Norge, mens de 10 øvrige ikke er rapportert i Norge. Av de fem som er registrert i Norge ble tre rapportert i forrige århundre, diagnostisert siste gang i henholdsvis 1952 (munn og klauvsjuke), 1963 (svinepest) og 1997 (Newcastle Disease). De to andre som er registrert i Norge er det over hundre år siden ble rapportert. Heller ikke alle gruppe B sykdommer er registrert i Norge¹².

Det har vært varierende restriksjoner på import av både levende dyr og planter og av dyre- og planteprodukter blant annet av hensyn til smitterisiko.

Etter epidemisk utbrudd av munn- og klauvsyke på De Britiske øyer og spredning til kontinentet ble det en periode i mars/april innført midlertidig importforbud fra EU og EFTA-land. Det innebærer i grove trekk at det ikke er tillatt innført klovdyr, kjøtt- kjøttprodukter, melk- og melkeprodukter oa. av klovdyr. Det er også restriksjoner for mennesker, dyr og gjenstander som har oppholdt seg i disse områdene. Det gjelder særlig kontakt med klovdyr og krav om vask og desinfeksjon. Munn og klauvsyke har bare i sjeldne tilfeller smittet mennesker.

¹² Kilde: *The animal Health and Disease control Position in Norway 1999*. Dyrehelsetilsynet

3.5.2 Bruk av plantevernmidler

Forsvarlig handtering og bruk av plantevernmidler har betydning både for den enkelte bruker, brukernes nærmiljø og for å unngå rester i mat og fôr. Forhold vedrørende plantevernmidler er regulert i Lov om plantevernmiddel m.v. (av 05.04.1963 nr. 9) med tilhørende forskrifter. Landbrukstilsynet er ansvarlig godkjenningmyndighet for plantevernmidler i Norge. Før et middel tillates brukt, underlegges det en grundig faglig vurdering i forhold til helse- og miljørisiko. Det kreves også dokumentert at nye midler er like gode eller bedre enn allerede godkjente preparater eller metoder. Dette kravet til dokumentert behov begrenser antall preparater. Alle godkjenningssaker forelegges Rådet for plantevernmidler og Landbrukstilsynet. Godkjenning er gyldig i fem år, men kan vurderes. Som konsekvens av funn av rester i norskprodusert gulrot og stangselleri i 2000 ble bruksbetingelsene endret for et preparat og er under vurdering for et annet preparat.

Det kreves autorisasjon for omsetning og yrkesmessig bruk av plantevernmidler. Autorisasjon gis for 10 år etter gjennomgått obligatorisk kurs og bestått prøve. Kravet gjelder for bruk av preparater i jordbruket, og beviset må framlegges ved kjøp. Landbrukstilsynet administrerer ordningen. (Instruks av 01.03.1992 etter Forskrift om plantevernmidler av 07.02.1992).

Forskrift om plantevernmidler setter krav om at det ved yrkesmessig bruk skal føres sprøytejournal. Også dersom sprøytearbeidet utføres av andre, plikter gårdbrukeren å føre sprøytejournal for sine arealer.

Det har vært en frivillig ordning med funksjonstesting av spredeutstyr. Funksjonstesting er gjort obligatorisk med revidert forskrift om plantevernmidler av 01.01.2001 med en overgangsperiode på fem år.

På oppdrag av Landbrukstilsynet ble det i 1999 gjennomført en spørreundersøkelse blant et representativt utvalg av norske bønder om bruk av plantevernmidler¹³. Undersøkelsen deler inn produksjonene i 8 grupper. Tabell 3.19 nedenfor viser andelen som ikke har brukt sprøytmiddel i de ulike produksjoner i 1999. Den viser bare bruk/ikke bruk, mens mengde eller type plantevernmiddel ikke er tatt opp.

Undersøkelsen viser at når det ikke er brukt plantevernmidler, er årsaken i de langt fleste tilfellene at det ligger en vurdering av behovet til grunn for avgjørelsen. I det totale materialet, som har overvekt av produksjoner med høyt sprøytebehov, vurderer nær 90 prosent svært nøye om det er nødvendig å sprøyte, over 80 prosent vurderer svært nøye hvor stor dose som skal nyttes, og like mange er svært nøye med innstilling og justering av utstyr. Når det gjelder å redusere bruken av plantevernmidler generelt, viser undersøkelsen at de fleste mener at «*Faren for direkte skadevirkninger på folk på bruket og i nærområdet*» og «*Faren for rester av plantevernmidler i maten*» betyr mest.

¹³ Stavne, A., et al. 2000. *Spørreundersøkelse om bruk av plantevernmidler*. Rapport til Landbrukstilsynet, Prosjektforum AS

Tabell 3.19 Andel uten bruk av plantevernmidler i ulike produksjoner og begrunnelser. 1999

Produksjon	Andel uten bruk av plantevernmidler %
Grovfôr (eng, beite etc.)	75
Annen produksjon	63
Grønnsaker i veksthus	52
Poteter	37
Jordbær	20
Grønnsaker på friland + matkålrot	18
Prydplanter i veksthus	17
Frukt og bær, unntatt jordbær	11
Korn og oljevekster	8
Alle produksjoner (representativt utvalg på 475 brukere)	52
Årsaker til at det ikke er brukt plantevernmidler:	
Økologisk produksjon	6
Andre bekjempelsesmetoder brukes	8
Det var ikke behov i 1999	68
Annet	18
I alt	100

Kilde: Spørreundersøkelse om bruk av plantevernmidler

Andelen brukere med sprøytebevis er 91 prosent for et representativt utvalg. 13 prosent brukte innleid hjelp til sprøyting. I det representative utvalget fører 79 prosent sprøytejournal. Andelen som fører sprøytejournal, er om lag doblet siden en tilsvarende undersøkelse for 1992¹⁴. Det ble obligatorisk å føre sprøytejournal fra og med 1999.

Nesten 50 prosent av åkersprøytene fra hele utvalget var funksjonstestet i løpet de siste fem årene i følge det som ble oppgitt i undersøkelsen. I 1992 var andelen 26 prosent.

Det planlegges en ny undersøkelse i 2003 for å følge utviklingen over tid.

Statens næringsmiddeltilsyn (SNT) forvalter Næringsmiddeloven (Lov om tilsyn med næringsmidler mv. av 19.05.1933 nr. 3) og har som oppgave å utforme regelverk, samordne tilsynet og iverksette kartleggings- og overvåkingsprosjekter. SNT foretar jevnlig undersøkelser av plantevernrester i vegetabiliske matvarer. Overvåkingsprogrammet har de senere årene omfattet om lag 3 000 stikkprøver av ulike slag frisk frukt, grønnsaker og poteter. I 1999 ble 150 vareslag analysert¹⁵. Resultatene framgår av tabell 3.20 nedenfor.

¹⁴ Segnan, J. I. 1993. *Plantevernmidler; oppbevaring, handtering og bruk*. SFFL Faginfo Nr 14 1993

¹⁵ Otlo, A. et al. 2000. *Rester av plantevernmidler i vegetabiliske næringsmidler 1999*. SNT-Rapport 3 2000

Tabell 3.20 Antall prøver av frukt, grønnsaker og poteter analysert for rester av plantevernmidler og prosentandel med rester. 1999

	Alle matvarer	Norske matvarer	Importerte matvarer
Antall prøver	2792	1225	1567
Uten påviste rester	66,3	82,0	54,1
Rester under grenseverdien	31,9	16,7	43,7
Rester over grenseverdien	1,8	1,2	2,2

Kilde: SNT

I tillegg til det tabell 3.20 viser, var det en prøve importert hvete med rester av plantevernmidler over grenseverdien. SNT har til en viss grad nedprioritert prøvetaking av vareslag der det erfaringsmessig ikke er restproblemer. Det medfører at prøvene i overvåkingsprogrammet ikke er fullt representative for norsk kosthold. Det ble undersøkt for 152 plantevernmidler og påvist rester av totalt 69 forskjellige plantevernmidler, 68 i de importerte og 19 i de norske prøvene.

Ved fastsetting av grenseverdier tas det hensyn til en effektiv bekjempelse av aktuelle skadegjørere. Tilsiktet bekjempelse gir ofte så lave rester at grenseverdiene kan settes langt lavere enn det som er påkrevd i forhold til stoffenes toksikologiske egenskaper. Grenseverdiene settes imidlertid aldri høyere enn det som er toksikologisk akseptabelt. Grenseverdiene er etter EØS-avtalen harmonisert med EUs direktiver. SNTs rapport for 1999 konkluderer med at restnivået av plantevernmidler i vegetabiler anses å representere liten helserisiko.

SNTs undersøkelse fra 1996¹⁶ tok opp næringsmidler generelt. Grenseverdiene var overskredet i 1,5 prosent av prøvene av vegetabiliske matvarer, 0,6 prosent av de norske og 2,4 prosent av de importerte. En prøve importert hvete med rester av plantevernmidler var over grenseverdien, antatt fra plantevernmiddel brukt i kornlager etter innhøsting. Det ble i tillegg tatt 150 prøver av storfe, gris og sau uten funn av plantevernrester.

Fra 1988 har det i regi av SNT har det vært et nasjonalt overvåkingsprogram for rester av legemidler, hormoner og andre forurensende stoffer i animalske næringsmidler. Det er tilsvarende programmer i alle EU-land. Resultatene fra 1998 og 1999 følger trenden fra tidligere år. Det ble ikke påvist rester over grenseverdiene for legemidler, plantevernmidler eller PBC og heller ikke rester av vekstfremmende midler. Det er tilsvarende program for importerte animalske næringsmidler hvor det ikke ble påvist rester av antibiotika eller vekstfremmende midler.

Det er fastsatt en generell og meget lav grenseverdi for rester av plantevernmidler i drikkevann fra offentlige vannverk. Næringsmiddeltilsynet har i 1998 og 1999 undersøkt offentlige vannverk valgt ut i områder med intensivt jordbruk eller annen virksomhet med bruk av plantevernmidler i nedslagsfeltet. Ingen av

¹⁶ Otlo, A. et al. 1996. *Rester av plantevernmidler i vegetabiliske næringsmidler 1999*. SNT-Rapport 1:98

prøvene overstiger de grenseverdiene som er satt når usikkerheten ved måle-metodene tas med i betraktning¹⁷.

Norsk natur og klima gjør at vi kan klare oss med færre stoffer og færre behandlinger enn mange andre land. SNT angir at det på verdensbasis er ca. 500 stoffer i bruk, mens det i Norge er godkjent 120 plantevernmidler. Omsetning av plantevernmidler både etter verdi og virksomt stoff er behandlet i kapittel 5.10.

3.5.3 Dokumentasjon, KSL og Godt Norsk

Kvalitetssystem i landbruket (KSL) er et helhetlig system for å gi dokumentasjon for forbrukere, omsetningsledd og myndigheter om produksjon av matvarer på enkeltbruk. KSL har også som målsetting å være et styringsverktøy for forbedringer internt på den enkelte gård. Systemet bygges ut til å gjelde helse, miljø og sikkerhet, kulturlandskap og miljøtiltak. Det tilbys flere studieopplegg. Det er krav om dokumentering av de fleste sentrale arbeidsoperasjonene, og det foretas jevnlig spørreundersøkelser for å følge utviklingen. Den siste undersøkelsen ble gjennomført i november 2000 av Opinion¹⁸. Undersøkelsen viser en klar tendens blant gårdbrukere til økt vektlegging av dokumentasjon. I planteproduksjonen sank andelen av de som i «liten eller ingen» grad dokumenterte sin produksjon fra 26 prosent i 1998 til 21 prosent i 2000. 42 prosent dokumenter i «stor grad» og 37 «til en viss grad». 2 prosent angir at de ikke bruker dokumentasjonsverktøy i det hele tatt. Andelen av dokumentasjon varierer mellom 85 og 95 prosent avhengig av arbeidsoperasjon, hyppigst for gjødsling i planteproduksjon og for medisinbruk i husdyrproduksjonen.

Et revisjonssystem for KSL er under etablering og ordningen ble utprøvd for nær 100 gardsbruk i Oppland på slutten av i 2000. Ordinære revisjoner settes i gang fra mars 2001. Det er dels KSL-egenrevisjon utført av bonden selv eventuelt sammen med veileder, og dels KSL-revisjon eller eksternevisjon med egne KSL-revisorer som har opplæring i revisjon av kvalitetssystem. Det legges opp til årlig egenrevisjon og at 30 prosent av gardsbruka har eksternevisjon hvert år.

Stiftelsen Godt Norsk driver merkeordning Godt Norsk og godkjenner bedrifter som produserer kvalitetsmat i Norge basert på norske råvarer. Det er et krav at bedriften har et velfungerende kvalitetssystem som på sentrale områder tilsvarende en ISO-standard. Det kreves en skriftlig dokumentasjon av innsatsfaktorer og leverandører, prosessstyring, markedskommunikasjon og salg. Det kreves videre dokumentering av opplæring og kvalifikasjoner til arbeidstakerne, produktutvikling og forbedringsarbeid, kontroll, avviksbehandling og forebyggende tiltak med mer. Det er ikke et absolutt krav at alle råvarer er norske. Sukker, salt og vanlige krydder er eksempler på importerte råvarer. I januar 2001 var 32 bedrifter godkjent med til sammen 1332 Godt Norsk-merkede produkter.

I tillegg til de generelle kravene som nevnt ovenfor, stilles det også spesifikke bransjekrav. Som eksempel kan nevnes kjøtt der kravene vil gjelde sporbarhet, dyrevern og dyreetikk, slaktehygiene og kjøttkvalitet. Innenfor dyrevern og dyreetikk ligger bruk av preparater som gir dyra en ufysiologisk belastning, eller raser og

¹⁷ Paulsen, Joralf, SNT. Pers med. Rapport er planlagt i 2001

¹⁸ Sammendrag av resultatene ligger på KSLs hjemmesider og i informasjonsbladet Notert!

arter hvor naturlige funksjoner er hemmet. Det inkluderer også handtering og stell, spesielt under transport og på slakteri.

3.5.4 Tillit til mat

Det er foretatt en spørreundersøkelse¹⁹ blant sentrale norske aktører innenfor mat og markedet for norsk mat. Undersøkelsen henter 18 deltakerne fra seks grupper:

- 1 Offentlig forvaltning og rådgiving
- 2 Interesseorganisasjoner for forbrukere og i landbruket
- 3 Næringsmiddelindustrien
- 4 Handelsnæringen
- 5 Organisasjoner til fremme av norsk mat

I alt 22 prosent mente norske landbruksbaserte matvarer er «meget trygge», 78 prosent «ganske/noenlunde trygge» og ingen svarte «ikke trygge». Lamme- og sauekjøtt scoret høyest med 61 prosent på «meget trygge», mens bearbeide kjøttvarer og fjørfekjøtt kom lavest med henholdsvis 17 og 24 prosent. Det ble spurt om fortrinn og svake sider ved norskproduserte kjøtt, kjøttvarer og egg i forhold til mattrygghet og tilsvarende utenlandske produkter. Svarene fordelte seg som i tabell 3.21 nedenfor:

Tabell 3.21 Fortrinn og svake sider med norskprodusert kjøtt inklusive rein og vilt, kjøttvarer og egg. Antall ganger nevnt i svarene. 2000

Fortrinn	Antall	Svake sider	Antall
Dyrehelse	22	Pris	4
Sykdom/smitte	70	Sykdom/smitte	12
Tilsetningsstoffer inkl. hormoner, legemidler antibiotika mm	23	Hygiene/lagring ved slakting, lang lagring, kjølekjede	14
		Radioaktivitet	9
Kontroll/tilsyn	31	Kontrollsystemer/kvalitetsikring	19
Annet	28	Annet	18

Kilde: NILF Notat Nr. 2001-4

De norske aktørene i denne undersøkelsen har stort sett stor tiltro til norsk mat og ser i mindre grad svake sider. Det er gruppe 4 Handelsnæringen, gruppe 5 organisasjonene og den «private» næringsmiddelindustrien i gruppe 3 som er mest skeptisk til norsk mat.

Forbrukerenes tillit til mat tas opp i en undersøkelse av Statens institutt for forbruksforskning (SIFO)²⁰. Det er en sammenlignende undersøkelse mellom

¹⁹ Veggeland F. og S. Berge. 2001. *Trygg mat – begreper, erfaringer og strategier*. NILF-notat 2001-4

²⁰ Berg, L. 2000. *Naiv tillit? Forbrukernes tillit til mat i Norge, Belgia og England*. SIFO-notat 2-2000.
Berg, L. 2000. *Tillit til mat i kugalskapens tid. En komparativ kartlegging med fokus på forbrukertillit og matsikkerhet i Norge, England og Belgia*. SIFO-rapport nr. 5-2000

Norge, Belgia og England på bakgrunn av at forbrukerne i Belgia og England har vært utsatt for alvorlige matskandeler, henholdsvis dioksinskandalen sommeren 1999 og kugalskapskandalen fra 1996. Den er basert på telefonintervju med 1000 tilfeldig utvalgte norske forbrukere og omnibusundersøkelser i England og Belgia i 4. kvartal 1999. Tabell 3.22 nedenfor gjengir tilliten til mat i de respektive landene.

Tabell 3.22 Forbrukerenes tillit til maten. Prosentandeler. 1999

Andel forbrukere med tillit til maten	Norge	Belgia	England
I hjemlandet	83	41	63
I EU	31	23	24
Hvor som helst i verden	7	11	16

Kilde: SIFO-notat 2-2000

Det framgår at i alle tre landene var tilliten størst til mat i eget land, men tilliten var lavest i Belgia hvor det nylig hadde vært en omfattende matskandale. I følge undersøkelsen har nordmenn generelt en høyere tillit til mat i EU enn forbrukere i de to EU landene. Undersøkelsen forklarer dette med at forbrukere i disse landene generelt har fått en svekket tillit til mat og myndighetenes kontrollsystemer. Tabell 3.22 viser forholdet til mat spist i det enkelte land og ikke bare mat produsert innenlandsk.

Undersøkelsene viser at 83 prosent av norske forbrukere har tillit til mat i Norge, mens andelen faller til 42 prosent for mat i Sverige. For norske forbrukere kommer Sverige derved noe bedre ut enn EU generelt, men langt dårligere enn Norge.

Kvinner har oftere enn menn ansvar for innkjøp av mat i alle landene i undersøkelsen. Kvinner har også et mer reflektert forhold til mattrygghet og er mer skeptisk til tilsetningsstoffer og genmodifisert mat. De mener oftere at myndighetene bør regulere matmarkedet. Menn er oftere enn kvinner mer opptatt av smak enn helse.

Den norske delen av undersøkelsen tar opp tilliten til de ulike informasjonskanalene. Forbrukerrådet og Næringsmiddelkontrollen nyter stor grad av tillit. Svært få har udelt tillit til pressen og miljøorganisasjonene. De fleste regner også med at markedsaktørene i matvarekjeden vil kunne ha interesse av å skjule en matskandale.

4 DISTRIKTSPOLITIKK OG SYSSELSETTING

I St. meld nr. 19 (1999–2000) heter det blant annet at «...landbruket fortsatt skal ha en sentral rolle i distriktpolitikken framover. Målet om et aktivt landbruk i alle deler av landet er en del av den brede distriktpolitikken, der siktemålet er å opprettholde hovedtrekkene i bosettingsmønsteret.» Dette kapitlet tar opp utviklingen i antall driftsenheter, arbeidsforbruket, rekruttering til jordbruket og bygdeutvikling.

4.1 Utviklingen i antall driftsenheter

I dette kapitlet er det sett på utviklingen i antall driftsenheter. Utviklingen på landsbasis er behandlet i tabell 2.3 hvor også den relative andelen driftsenheter i de forskjellige størrelsesgruppene er tatt med, i tillegg til utviklingen i leid areal. Her ser en på landsdelsnivå og på gruppering etter kommuneklasser og virkeområdene til de distriktpolitiske virkemidlene. En driftsenhet er en eller flere eiendommer som drives sammen som én landbruksbedrift, og er tilpasset definisjonen gitt for produksjonstilskudd i jordbruket. Antall driftsenheter er derfor mindre enn antall landbrukseieendommer (som framgår av tabell 4.14). Samdrifter og hagebruksenheter og andre driftsenheter under 5 dekar er holdt utenom. Jorda på driftsenheter som legges ned som selvstendige enheter, kan enten gå ut av bruk eller overtas av en annen driftsenhet ved salg eller leie.

4.1.1 Landsdeler

Utviklingen i antall driftsenheter og den relative andelen av størrelsesgruppene er vist på landsbasis i tabell 3.3. Tabell 4.1 viser utviklingen på landsdelsnivå.

Tabell 4.1 Antall driftsenheter fordelt på landsdeler, og årlig prosentvis endring

	Bruks- størrelse	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
							1979-89	1989-99
Østlandet	5-50	21 401	14 810	8 079	5 055	3 075	-3,6	-10,2
	50-100	12 071	9 788	7 264	6 504	5 877	-2,1	-4,0
	100-200	9 863	10 425	9 175	8 665	8 305	0,6	-1,8
	200-300	3 366	4 066	4 132	4 349	4 319	1,9	0,7
	300-500	1 905	2 266	2 913	2 915	2 973	1,8	2,6
	> 500	615	729	1 102	1 285	1 377	1,7	5,8
	Alle bruk	49 223	42 084	32 665	28 773	25 926	-1,6	-3,7
Agder og Rogaland	5-50	8 298	5 229	3 021	2 041	1 526	-4,5	-9,0
	50-100	4 189	3 195	2 140	2 089	1 912	-2,7	-4,2
	100-200	2 656	3 346	3 227	2 996	2 869	2,3	-1,1
	200-300	520	890	1 360	1 490	1 523	5,5	5,3
	300-500	159	260	502	643	706	5,1	9,5
	> 500	9	33	34	78	82	14,1	9,0
	Alle bruk	15 842	12 953	10 284	9 337	8 618	-2,0	-3,2
Vestlandet	5-50	17 217	10 119	5 849	4 460	3 535	-5,2	-7,9
	50-100	8 736	6 964	5 516	4 855	4 568	-2,2	-3,5
	100-200	2 917	4 529	5 215	4 967	4 810	4,5	0,9
	200-300	238	536	1 093	1 165	1 285	8,5	8,1
	300-500	49	68	144	254	298	3,3	14,1
	> 500		9	9	22	27		9,3
	Alle bruk	29 167	22 225	17 826	15 723	14 523	-2,7	-3,4
Trøndelag	5-50	5 150	2 865	1 350	1 085	795	-5,7	-9,3
	50-100	4 278	2 795	1 707	1 773	1 571	-4,2	-4,4
	100-200	4 127	4 599	4 056	3 622	3 406	1,1	-2,4
	200-300	1 150	1 601	1 966	2 136	2 171	3,4	2,9
	300-500	413	534	802	939	1 015	2,6	5,8
	> 500	67	73	112	142	166	0,8	6,9
	Alle bruk	15 171	12 467	9 993	9 697	9 124	-1,9	-2,5
Nord-Norge Norge	5-50	9 945	4 008	1 510	1 147	906	-8,7	-11,8
	50-100	3 442	2 227	1 501	1 499	1 290	-4,3	-3,9
	100-200	2 092	2 431	2 321	2 036	1 918	1,5	-1,8
	200-300	365	835	1 094	1 227	1 233	8,6	3,9
	300-500	53	138	396	522	610	10,1	14,2
	> 500	11	14	55	50	54	2,9	13,6
	Alle bruk	15 899	9 653	6 877	6 481	6 011	-4,9	-3,9
Landet	5-50	62 011	37 031	19 809	13 788	9 837	-5,0	-9,4
	50-100	32 716	24 969	18 128	16 720	15 218	-2,7	-3,9
	100-200	21 656	25 330	23 994	22 286	21 308	1,6	-1,3
	200-300	5 639	7 928	9 645	10 367	10 531	3,5	2,7
	300-500	2 579	3 266	4 757	5 273	5 602	2,4	4,9
	> 500	701	858	1 312	1 577	1 706	2,0	6,3
	Alle bruk	125 302	99 382	77 645	70 011	64 202	-2,3	-3,4

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene og 2000 søknader om produksjonstilskudd

For fylkesvis fordeling se del II tabell 5

Det er en klar nedgang over hele landet både i tiårsperioden fra 1979 til 1989 og i perioden 1989 til 1999. Den årlige relative nedgangen i antall driftsenheter er størst i den siste perioden i alle landsdeler med unntak av Nord-Norge. Fra 1989 til 1999 er den prosentvise årlige nedgangen minst i Trøndelag og størst i Nord-Norge og på Østlandet.

De minste driftsenhetene har den største relative nedgangen i antall. I alle landsdeler var det en økning i antall driftsenheter med 100 til 200 dekar i den første perioden, men størrelsesgruppen hadde nedgang i alle landsdeler unntatt på Vestlandet i den siste perioden.

4.1.2 Kommuneklasser

SSB har en inndeling i sju kommuneklasser bygd på Standard for kommune-klassifisering 1994, Norges offisielle statistikk. Målsettingen er å dekke behovet for en allmenn kommunegruppering. Den bygger på forholdet mellom sysselsetting i ulike næringer og har følgende hovedinndeling:

Kommuneklasse	
1	Primærnæringskommuner
2	Blandede landbruks- og industrikommuner
3	Industrikommuner
4	Mindre sentrale blendede tjenesteytings- og industrikommuner
5	Sentrale blendede tjenesteytings- og industrikommuner
6	Mindre sentrale tjenesteytingskommuner
7	Sentrale tjenesteytingskommuner

Inndeling i kommuneklasser er ikke en inndeling etter geografiske områder, men en inndeling på kommunenivå etter type av næringsliv og sentralitet. Del II tabell 6 viser fordelingen av kommuneklasser på fylkene. Tabell 4.2 nedenfor viser utviklingen i antall driftsenheter for hver kommuneklasse. På landsbasis er utviklingen vist i tabell 4.1 og tabell 4.3.

Nedgangen er størst for de minste driftsenhetene, og størrelsesgruppene inntil 200 dekar hadde en nedgang i alle kommuneklassene i perioden fra 1989 til 1999. I tiåret før var det en nedgang for antall driftsenheter under 100 dekar i alle kommuneklassene. I de sentrale tjenesteytingskommunene, kommuneklasse 7, hadde også størrelsesgruppa fra 100-200 dekar nedgang i antall i begge tiårene og størrelsesgruppa fra 200-300 i den siste perioden.

I den første tiårsperioden var den prosentvise årlige nedgangen i totalt antall driftsenheter lavt i blendede landbruks- og industrikommuner, klasse 2, og sentrale kommuner i klasse 5 og 7. I den siste perioden var nedgangen under gjennomsnittet i primærnæringskommuner og kommuner med landbruk og industri, klasse 1 og 2. Størst prosentvis årlig nedgang hadde de mindre sentrale tjenesteytingskommunene, klasse 6, i perioden fra 1979 til 1989 og alle kommuneklasser med tjenesteyting, klasse 4 – 7, i siste tiårsperiode.

Tabell 4.2 Antall driftsenheter fordelt på kommuneklasser, og årlig prosentvis endring

		1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring 1979-89 1989-99	
Klasse 1	5-50	10 435	5 284	2 717	2 015	1 654	-6,6	-9,2
	50-100	5 626	4 067	2 857	2 711	2 428	-3,2	-4,0
	100-200	3 211	4 309	4 286	4 071	3 898	3,0	-0,6
	200-300	520	960	1 422	1 703	1 788	6,3	5,9
	300-500	117	194	411	474	548	5,2	9,3
	> 500	12	17	27	36	39	3,5	7,8
	Alle bruk	19 921	14 831	11 720	11 010	10 355	-2,9	-2,9
Klasse 2	5-50	8 247	4 943	2 865	2 163	1 702	-5,0	-7,9
	50-100	6 548	4 611	3 384	3 004	2 698	-3,4	-4,2
	100-200	4 256	5 335	5 314	4 814	4 604	2,3	-1,0
	200-300	842	1 411	1 809	2 167	2 211	5,3	4,4
	300-500	297	392	658	767	885	2,8	6,9
	> 500	56	76	142	161	182	3,1	7,8
	Alle bruk	20 246	16 768	14 172	13 076	12 282	-1,9	-2,5
Klasse 3	5-50	10 410	6 477	3 536	2 521	1 875	-4,6	-9,0
	50-100	5 232	4 093	3 136	2 870	2 678	-2,4	-3,5
	100-200	2 615	3 403	3 340	3 244	3 120	2,7	-0,5
	200-300	610	887	1 287	1 341	1 382	3,8	4,2
	300-500	261	364	505	629	672	3,4	5,6
	> 500	96	117	160	183	194	2,0	4,6
	Alle bruk	19 224	15 341	11 964	10 788	9 921	-2,2	-3,5
Klasse 4	5-50	12 354	7 147	3 804	2 545	1 901	-5,3	-9,8
	50-100	5 252	4 203	3 267	2 880	2 627	-2,2	-3,7
	100-200	2 585	3 259	3 320	3 159	3 051	2,3	-0,3
	200-300	590	942	1 356	1 360	1 423	4,8	3,7
	300-500	217	317	517	609	673	3,9	6,7
	> 500	61	72	109	150	158	1,7	7,6
	Alle bruk	21 059	15 940	12 373	10 703	9 833	-2,7	-3,9
Klasse 5	5-50	13 626	9 425	5 110	3 302	1 895	-3,6	-10,0
	50-100	7 168	5 817	4 144	3 836	3 519	-2,1	-4,1
	100-200	6 514	6 552	5 621	5 117	4 864	0,1	-2,4
	200-300	2 212	2 583	2 620	2 660	2 629	1,6	0,3
	300-500	1 190	1 414	1 868	1 920	1 938	1,7	3,1
	> 500	333	395	594	738	797	1,7	6,5
	Alle bruk	31 043	26 186	19 957	17 573	15 642	-1,7	-3,9
Klasse 6	5-50	3 583	1 647	671	527	413	-7,5	-10,8
	50-100	1 448	976	604	643	581	-3,9	-4,1
	100-200	924	1 028	974	842	765	1,1	-2,0
	200-300	185	383	498	490	487	7,5	2,5
	300-500	40	68	203	264	291	5,4	14,5
	> 500	9	17	51	36	44	6,6	7,8
	Alle bruk	6 189	4 119	3 001	2 802	2 581	-4,0	-3,8
Klasse 7	5-50	3 362	2 108	1 105	715	397	-4,6	-10,2
	50-100	1 442	1 202	737	776	687	-1,8	-4,3
	100-200	1 527	1 444	1 140	1 039	1 006	-0,6	-3,2
	200-300	693	762	647	646	611	1,0	-1,6
	300-500	454	517	602	610	595	1,3	1,7
	> 500	142	164	228	273	292	1,5	5,2
	Alle bruk	7 620	6 197	4 459	4 059	3 588	-2,0	-4,1

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå, Utvalgstillingene, de fullstendige jordbrukstillingene for 1979, 1989 og 1999 og 2000 søknader om produksjonsstilsudd

4.1.3 Virkeområdene for distriktpolitiske virkemidler

Landet er delt i fem områder etter «Forskrift om avgrensning av geografisk virkeområde for distriktpolitiske virkemidler», revidert 30.04.1998. Områdene er vist nedenfor. Område E er utenfor virkeområdene og det er ingen virkemidler i dette området. Virkemiddelbruken er kumulativ, og det kan brukes økende grad av virkemidler fra tiltaksområde D til tiltaksområde A.

Virkeområde	Hovedsakelig omfang av området
A	Finnmark, Nord-Troms unntatt Tromsø
B	Resten av Troms unntatt Tromsø, Nordland unntatt Bodø, utkantkommuner i Trøndelag, nordlige deler av Møre og Romsdal, Oppland, Hedmark, vestlige deler av Telemark
C	Tromsø, Bodø, kystkommuner i Trøndelag, indre deler av Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane, Midt-Oppland indre deler av Hordaland, Agder og Buskerud, deler av Hedmark og Telemark
D	Deler av Trøndelag ytre deler av Møre og Romsdal deler av Hordaland og Vest-Agder og noen andre kommuner
E	Oslofjord- og Mjøsregionen, Kristiansand-, Bergens- og Trondheimsregionen

Virkeområdene er en inndeling på kommunalt nivå som bygger på en analyse av enkeltkommuners mulighet for arbeidsplassutvikling og sysselsetting. Den er ingen aggregering og områdebeskrivelse. SSB publiserer heller ikke løpende statistikk for distriktpolitiske virkeområder. Inndelingen er ikke statisk og ble sist revidert i 1998 og senere endret i 1999.

Tabell 4.3 nedenfor viser utviklingen i antall bruk for virkeområdene for distriktpolitiske virkemidler. Det er kommuner med størst støttebehov, område A, hvor det også er størst prosentvis årlige nedgangen i antall driftsenheter i begge tiårsperiodene. Det er også denne gruppa som har sterkest nedgang i antall små driftsenheter. Det er kommunene i område C som har lavest nedgang i antall driftsenheter i tidsrommet 1979 til 1989, og område C og B som har nedgang under gjennomsnittet i tiåret etter. Kommuner utenfor virkeområdene, i område E, har samlet en nedgang fra 1979 til 1989 under landsgjennomsnittet og noe høyere i tiåret etter.

Forskjellene mellom områdene i utviklingen i antall bruk, vil påvirkes av endringer i sammensetningen av virkemiddelområdene.

Tabell 4.3 Antall driftsenheter fordelt på virkeområdene for distriktpolitiske virkemidler, og årlig prosentvis endring

		1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring 1979-89 1989-99	
Område A	5-50	1585	682	195	191	160	-8,1	-12,0
	50-100	446	303	274	229	189	-3,8	-2,8
	100-200	272	267	324	259	252	-0,2	-0,3
	200-300	55	137	144	164	159	9,6	1,8
	300-500	8	36	82	81	94	16,2	8,4
	> 500		3	7	16	18		18,2
	Alle bruk	2366	1428	1026	940	872	-4,9	-4,1
Område B	5-50	14231	6488	2930	2127	1687	-7,6	-10,6
	50-100	7233	4805	3255	3135	2761	-4,0	-4,2
	100-200	5070	6128	5775	5268	4971	1,9	-1,5
	200-300	969	1824	2404	2810	2863	6,5	4,4
	300-500	217	355	715	958	1120	5,0	10,4
	> 500	27	42	109	89	105	4,5	7,8
	Alle bruk	27747	19642	15188	14387	13507	-3,4	-3,1
Område C	5-50	19016	12103	6945	4952	3822	-4,4	-8,5
	50-100	11395	9002	6833	6222	5740	-2,3	-3,6
	100-200	5170	6969	7359	7013	6804	3,0	0,1
	200-300	993	1486	2247	2384	2522	4,1	4,8
	300-500	400	519	859	919	996	2,6	5,9
	> 500	95	114	184	241	264	1,8	7,8
	Alle bruk	37069	30193	24427	21731	20148	-2,0	-3,2
Område D	5-50	7645	4642	2737	1737	1352	-4,9	-9,4
	50-100	3276	2551	1950	1768	1654	-2,5	-3,6
	100-200	1643	2227	2244	2178	2078	3,1	-0,2
	200-300	322	515	809	812	847	4,8	4,7
	300-500	107	159	272	349	384	4,0	8,2
	> 500	24	26	40	54	59	0,8	7,6
	Alle bruk	13017	10120	8052	6898	6374	-2,5	-3,8
Område E (uten virkemidler)	5-50	19540	13116	7002	4781	2816	-3,9	-9,6
	50-100	10366	8308	5815	5366	4874	-2,2	-4,3
	100-200	9477	9739	8294	7568	7203	0,3	-2,5
	200-300	3313	3966	4035	4197	4140	1,8	0,6
	300-500	1845	2197	2836	2966	3008	1,8	3,0
	> 500	562	673	971	1177	1260	1,8	5,7
	Alle bruk	45103	37999	28953	26055	23301	-1,7	-3,7
Hele landet	5-50	62017	37031	19809	13788	9837	-5,0	-9,4
	50-100	32716	24969	18127	16720	15218	-2,7	-3,9
	100-200	21632	25330	23996	22286	21308	1,6	-1,3
	200-300	5652	7928	9639	10367	10531	3,4	2,7
	300-500	2577	3266	4764	5273	5602	2,4	4,9
	> 500	708	858	1311	1577	1706	1,9	6,3
	Alle bruk	125302	99382	77646	70011	64202	-2,3	-3,4

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene, og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene og 2000 søknad om produksjonstilskudd

4.2 Utviklingen i noen produksjoner

Tabellene nedenfor viser foredlingen på landsdeler for ulike produksjoner og utviklingen de siste årene. I St. meld nr. 19 (1999-2000) heter det «*Kanaliseringspolitikken har gjort det mulig å bruke et stort jordbruksareal og ha landbruk i alle deler av landet.*» og videre at «*det fortsatt skal være en geografisk arbeidsdeling i landbruket slik vi har i dag.*» Tabell 4.4a til c nedenfor viser utviklingen i antall driftsenheter med plante-produksjon, korn og oljevekster, poteter og grønnsaker på friland. Samme driftsenhet kan ha mer enn én produksjon og antallet driftsenheter med ulike produksjoner kan ikke summeres til totaltall.

Tabell 4.4a Antall driftsenheter med korn og oljevekster i landsdelene og andel i prosent

Korn og oljevekster	1979		1989		1998		1999		2000*	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Østlandet	30 219	76	25 508	77	18 602	79	17 112	78	15 367	76
Agder og Rogaland	2 538	6	1 919	6	1 091	5	1 024	5	1 057	5
Vestlandet	522	1	572	2	274	1	273	1	281	1
Trøndelag	6 099	15	5 008	15	3 507	15	3 455	16	3 427	17
Nord-Norge	154	0	96	0	49	0	45	0	44	0
<i>Hele landet</i>	<i>39 532</i>		<i>33 103</i>		<i>23 523</i>		<i>21 909</i>		<i>20 176</i>	

Antall driftsenheter totalt har gått ned for alle tre planteproduksjonene. For korn har det vært nokså stabil fordeling mellom landsdelene. Østlandet og Nord-Norge har fått en relativt større andel av potetdyrkinga. Det totale antall er redusert til om lag 12 prosent av hva det var i 1979 og 28 prosent av antallet i 1989.

Tabell 4.4b Antall driftsenheter med poteter i landsdelene og andel i prosent

Poteter	1979		1989		1998		1999		2000*	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Østlandet	31 154	36	13 494	36	5 181	41	3 961	39	3 413	37
Agder og Rogaland	11 301	13	5 211	14	1 506	12	1 224	12	1 095	12
Vestlandet	21 816	25	8 033	22	1 743	14	1 445	14	1 292	14
Trøndelag	11 039	13	4 590	12	1 629	13	1 442	14	1 292	14
Nord-Norge	12 086	14	5 773	16	2 501	20	2 185	21	2 061	23
<i>Hele landet</i>	<i>87 396</i>		<i>37 101</i>		<i>12 560</i>		<i>10 257</i>		<i>9 153</i>	

For grønnsaker er det særlig Østlandet som har økt sin andel av antall driftsenheter. Antall produsenter er gått sterkt ned og var i 1999 på 9 prosent av antallet i 1979. Den relative andelen driftsenheter med grønnsaker går sterkest ned på Vestlandet. Det totale antallet har omtrent samme utvikling som for potet og er redusert til om lag 8 prosent av 1979 antallet og 28 prosent av antallet i 1989.

Tabell 4.4c Antall driftsenheter med grønnsaker på friland i landsdelene og andel i prosent

Grønnsaker	1979		1989		1998		1999		2000*	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Østlandet	9 451	41	2 367	36	1 047	48	892	49	984	51
Agder og Rogaland	4 041	17	1 344	21	411	19	378	21	364	19
Vestlandet	5 510	24	1 358	21	212	10	170	9	190	10
Trøndelag	2 318	10	626	10	327	15	240	13	255	13
Nord-Norge	1 979	8	821	13	197	9	137	8	136	7
<i>Hele landet</i>	<i>23 299</i>		<i>6 516</i>		<i>2 194</i>		<i>1 817</i>		<i>1 929</i>	

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene og 2000 søknad om produksjonstilskudd

For fordeling etter størrelsesgrupper se kapittel 3.2, og fylkesvis fordeling se del II tabell 3a–c

Tabell 4.5a til d nedenfor viser utviklingen i landsdelene for husdyrproduksjonene, melkeproduksjon hvor ammeku er tatt med, sau, smågris- og eggproduksjon. Antall besetninger går ned for alle produksjonene. Den relative andelen varierer litt, men sett under ett er fordelingen mellom landsdelene svært stabil for disse husdyrproduksjonene.

Tabell 4.5a Antall driftsenheter med kyr i landsdelene og andel i prosent

Ku, inklusive ammeku	1979		1989		1998		1999		2000*	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Østlandet	11 081	28	7 507	26	7 437	27	5 688	25	5 181	25
Agder og Rogaland	5 903	15	4 941	17	4 831	18	4 007	18	3 651	18
Vestlandet	10 837	28	8 148	28	7 173	26	6 033	27	5 539	27
Trøndelag	6 583	17	5 365	18	5 111	19	4 472	20	4 093	20
Nord-Norge	4 502	12	3 182	11	2 823	10	2 459	11	2 231	11
<i>Hele landet</i>	<i>38 906</i>		<i>29 143</i>		<i>27 375</i>		<i>22 659</i>		<i>20 695</i>	
<i>Antall bruk med melkekyr</i>			<i>27 804</i>		<i>24 292</i>		<i>22 659</i>		<i>20 695</i>	
<i>Antall bruk med ammekyr</i>			<i>1 339</i>		<i>3 083</i>		<i>5 464</i>		<i>6 069</i>	
<i>Ant. med melke- eller ammekyr</i>			<i>29 143</i>		<i>27 375</i>		<i>28 123</i>		<i>26 764</i>	

Antall driftsenheter med melkekyr har gått ned, men antall besetninger med ammekyr har økt.

Tabell 4.5b Antall driftsenheter med sau i landsdelene og andel i prosent

Sau	1979		1989		1998		1999		2000*	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Østlandet	7 532	17	5 649	20	5 312	23	5 335	23	5 051	23
Agder og Rogaland	6 324	14	5 267	18	4 464	19	4 491	20	4 348	20
Vestlandet	16 916	38	10 786	37	8 846	38	8 024	35	7 544	35
Trøndelag	3 428	8	2 084	7	1 732	7	1 836	8	1 786	8
Nord-Norge	10 314	23	5 101	18	3 055	13	3 023	13	2 835	13
<i>Hele landet</i>	<i>44 514</i>		<i>28 887</i>		<i>23 409</i>		<i>22 709</i>		<i>21 564</i>	

Antall driftsenheter med sau har relativt sett gått tilbake i Nord-Norge, mens de øvrige landsdelene har en nokså stabil andel av sauebesetningene.

Tabell 4.5c Antall driftsenheter med avlsgris i landsdelene og andel i prosent

Avlsgris	1979		1989		1998		1999		2000*	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Østlandet	4 742	53	2 338	45	1 703	44	1 571	43	1 225	42
Agder og Rogaland	1 452	16	1 055	20	803	21	786	21	625	21
Vestlandet	912	10	622	12	409	11	390	11	320	11
Trøndelag	1 661	19	1 021	20	712	18	692	19	553	19
Nord-Norge	147	2	193	4	240	6	237	6	202	7
<i>Hele landet</i>	<i>8 914</i>		<i>5 229</i>		<i>3 867</i>		<i>3 676</i>		<i>2 925</i>	

Antall driftsenheter med purker og ungpurker har relativt sett økt i Nord-Norge og det er en tendens til nedgang på Østlandet.

Tabell 4.5d Antall driftsenheter med verpehøns i landsdelene og andel i prosent

Høner	1979		1989		1998		1999		2000*	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Østlandet	5 894	40	2 055	35	1 568	38	1 465	36	1 293	35
Agder og Rogaland	2 941	20	1 476	25	919	22	903	22	848	23
Vestlandet	2 825	19	1 146	19	791	19	828	20	790	21
Trøndelag	1 945	13	767	13	429	10	442	11	372	10
Nord-Norge	1 034	7	486	8	399	10	426	10	399	11
<i>Hele landet</i>	<i>14 655</i>		<i>5 930</i>		<i>4 106</i>		<i>4 064</i>		<i>3 702</i>	

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene og 2000 søknad om produksjonstilskudd

For fordeling etter størrelsesgrupper se kapittel 3.2, og fylkesvis fordeling se del II tabell 3d–g

4.3 Sysselsetting og ledighet

Tabell 4.6 viser utviklingen i folkemengde, antall sysselsatte i alt²¹, antall sysselsatte normalårsverk i alt²² og antall årsverk i jordbruket på landsbasis. Folketallet har økt gjennom hele perioden. Den totale sysselsettingen gikk tilbake fra 1990 til 1992. I 1993 stanset imidlertid nedgangen i sysselsettingen opp, og det er registrert en sammenhengende økning i antall sysselsatte fra 1993 til 1999. Arbeidsforbruket i jordbruket har en sammenhengende nedgangstrend etter krigen.

Tabell 4.6 Folkemengde, sysselsatte i alt og årsverk i alt i jordbruket. 1000 stk

	1985	1990	1998	1999	2000
Folkemengde pr. 1.1. ¹⁾	4 146	4 233	4 418	4 445	4 478
Personer 16-74 år ²⁾	3 004	3 094	3 167	3 183	3 201
Sysselsatte i alt ²⁾	2 014	2 030	2 248	2 258	2 269
Sysselsatte pr. pers. 16-74 år, %	67,0	65,6	71,0	71,0	70,9
Sysselsatte normalårsverk ³⁾	1 757	1 779	1 898*	1 943*	1 954*
Årsverk i jordbruket ⁴⁾	114,6	98,6	81,7 ⁵⁾	78,9 ⁵⁾	79,5 ⁵⁾

*Foreløpige tall

- Kilde: 1) Statistisk sentralbyrå. Befolkningsstatistikk
2) Statistisk sentralbyrå. Arbeidskraftundersøkelsen
3) Statistisk sentralbyrå. Nasjonalregnskapet
4) Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene
5) BFJ. Justert serie. Foreløpige tall

For fylkesvis fordeling og fordeling på landsdeler se del II, tabell 7a og b for folkemengde, tabell 8a og b for sysselsatte og tabell 9 for arbeidsforbruk i jordbruket

Tabell 4.7 viser arbeidsledige og personer på sysselsettingstiltak slik som for eksempel attføring. Antall helt arbeidsledige og antall personer på tiltak, hadde en sterk økning i årene fram til 1994, for så å avta hele tiden fram til 1999. Ledigheten har vært avtagende de siste årene, men økte litt i 2000.

Landbruket har ringvirkninger. St. meld. nr. 19 (1999-2000) framholder at en vanligvis regner med at *«hvert årsverk som blir utført i jordbrukets primærproduksjon medfører 0,3 til 1 årsverk i andre næringer. Multiplikatoreffektene varierer mellom driftsgrener og regioner, og husdyrproduksjoner ser ut til å ha større ringvirkninger enn planteproduksjoner»*

²¹ Nasjonalregnskapets tall for sysselsetting ligger noe høyere enn Arbeidskraftundersøkelsens tall, fordi nasjonalregnskapstall også inkluderer utenlandske arbeidstakere på norske skip i utenriksfart. Deltidsansatte er inkludert i antall sysselsatte.

²² Antall sysselsatte normalårsverk er definert som antall heltidsregnede inntektsmottakere i produktiv virksomhet (dvs. at deltidsansatte er omregnet til heltids ved å bruke del av full post eller dellønnsbrøk som vekt).

Tabell 4.7 Antall helt arbeidsledige og antall på sysselsettingstiltak i gjennomsnitt for året. 1000 stk. Andel ledige. Prosent

Antall	1985	1990	1998	1999	2000
Helt arbeidsledige	51	93	56	60	63
På sysselsettingstiltak	24	40	15	8	11
Sum	75	133	71	68	74
Ledige i % av arbeidsstyrken	2,6	5,2	3,2	3,2	3,4

Kilde: SSB. Arbeidskraftundersøkelsen

4.4 Utviklingen i arbeidsforbruket i jordbruket

Utviklingen i arbeidsforbruket henger sammen med utviklingen i antall driftsenheter som er tatt opp i kapittel 4.1. I dette kapitlet ser en på utviklingen i arbeidsforbruk for de samme kategoriene som er brukt for utviklingen i driftsenheter.

4.4.1 Landsdelsnivå

Tabell 4.8 viser registrert arbeidsforbruk for menn og kvinner i jordbruket med årlig prosentvis endring i perioden 1986 til 1999. Arbeidsforbruket blir stort sett registrert annenhvert år. Registreringene følger ikke kalenderåret, og oppgaver for 1999 er derfor fra første halvår dette året og annet halvår i året før. I 1989 gikk tallet på timer i et årsverk ned fra 1975 til 1875 timer. Nedgangen i arbeidsforbruk fra 1986 til 1990 inkluderer også nedgangen i timer pr. årsverk. Målt i timeverk blir gjennomsnittlig årlig nedgang 0,6 prosent høyere.

På landsbasis er nedgangen i arbeidsforbruket mindre for siste periode enn i perioden 1986 til 1990. Kvinner reduserte sitt arbeidsforbruk mer enn menn i begge periodene, men forskjellen var mindre i siste periode. Relativt sett har menns andel av den totale arbeidsinnsatsen økt og kvinners avtatt.

Nedgangen i arbeidsinnsats målt i prosent, er størst i Trøndelag i den første perioden, mens nedgangen i antall driftsenheter lå nær landsgjennomsnittet. Vestlandet hadde størst nedgang i arbeidsforbruk og størst nedgang i antall driftsenheter i perioden fra 1995 til 1999. Trøndelag er den landsdelen med både minst nedgang i antall driftsenheter og i arbeidsforbruk. (Tabell 4.1 viser nedgang i antall driftsenheter.)

Tabell 4.8 Registrert arbeidsforbruk for menn og kvinner i jordbruket fordelt på landsdeler. 1000 årsverk¹⁾

		1986	1990	1993	1997	1999	Årlig %-vis endring	
							1986-90	1990-99
Østlandet	Menn	28,2	25,5	24,2	22,2	20,8	-2,5	-2,2
	Kvinner	10,1	8,2	7,5	7,1	6,7	-5,0	-2,2
	Sum	38,3	33,8	31,7	29,3	27,6	-3,1	-2,2
Agder/Rogaland	Menn	12,5	11,3	10,5	9,7	9,2	-2,5	-2,3
	Kvinner	4,3	3,6	3,1	3,1	3,0	-4,5	-2,0
	Sum	16,8	14,9	13,6	12,8	12,1	-3,0	-2,2
Vestlandet	Menn	19,0	17,7	16,7	15,7	13,9	-1,8	-2,6
	Kvinner	7,7	6,9	6,1	5,8	4,8	-2,7	-3,9
	Sum	26,5	24,6	22,9	21,5	18,5	-1,8	-3,1
Trøndelag	Menn	12,8	11,3	10,7	10,1	9,8	-3,2	-1,6
	Kvinner	4,6	3,8	3,2	3,2	3,0	-4,6	-2,7
	Sum	17,3	15,1	13,9	13,3	12,5	-3,4	-2,0
Nord-Norge	Menn	7,9	7,4	7,0	6,6	6,1	-1,6	-2,1
	Kvinner	3,4	2,8	2,5	2,3	2,2	-4,4	-2,9
	Sum	11,2	10,2	9,6	8,9	8,3	-2,2	-2,3
Landet	Menn	80,4	73,2	69,1	64,3	59,8	-2,3	-2,2
	%	73	74	75	75	75		
	Kvinner	30,1	25,4	22,5	21,5	19,7	-4,2	-2,8
	%	27	26	25	25	25		
	Sum	110,5	98,5	91,6	85,7	79,5	-2,8	-2,4

1) 1975 timer pr. årsverk til 01.07.1989 og 1875 timer pr. årsverk deretter

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og den fullstendige jordbrukstellinga for 1999

For fylkesvis fordeling se del II tabell 9

Tabell 4.9 nedenfor skal vise utviklingen i jordbrukets andel av sysselsettingen i regionene. Det er gjort ved at jordbrukets arbeidsforbruk målt i årsverk er relatert til antall sysselsatte i alt i regionen. Størrelsene er derved ikke helt sammenlignbare. I antall sysselsatte inngår også deltidsansatte med mindre enn et årsverk. Et årsverk i jordbruket er ikke synonymt med en sysselsatt. Dels vil en del brukere arbeide utover ett årsverk, og dels vil det være deltidsarbeidsplasser i jordbruket som i det øvrige næringsliv. Det er også vanlig med yrkeskombinasjoner blant brukere (se kapittel 6.5 og 9.2). Med dette utgangspunktet vil ikke de absolutte tallene gi et reelt bilde, men gi mulighet for å sammenholde utviklingen mellom områder og i tid.

Tabell 4.9 Jordbrukets andel av sysselsettingen målt ved registrert arbeidsforbruk i årsverk i jordbruket relativt til antall sysselsatte i regionen totalt¹⁾. Prosent

		1990	1995	1997	1999
Østlandet	Menn	4,6	4,3	4,0	3,5
	Kvinner	1,8	1,6	1,5	1,3
	I alt	3,3	3,0	2,8	2,4
Agder og Rogaland	Menn	7,4	6,5	6,2	5,4
	Kvinner	3,0	2,5	2,4	2,1
	I alt	5,5	4,7	4,3	3,9
Vestlandet	Menn	8,9	8,0	7,7	6,5
	Kvinner	4,4	3,7	3,6	2,5
	I alt	6,9	6,1	5,7	4,7
Trøndelag	Menn	11,5	11,1	10,5	9,6
	Kvinner	4,5	3,9	3,8	3,2
	I alt	8,3	7,8	7,0	6,6
Nord-Norge	Menn	6,4	6,0	5,6	5,0
	Kvinner	3,1	2,5	2,3	2,1
	I alt	4,9	4,4	3,9	3,7
<i>Hele landet</i>	<i>Menn</i>	<i>6,6</i>	<i>6,0</i>	<i>5,4</i>	<i>4,9</i>
	<i>Kvinner</i>	<i>2,8</i>	<i>2,4</i>	<i>2,1</i>	<i>1,8</i>
	<i>I alt</i>	<i>4,9</i>	<i>4,4</i>	<i>3,9</i>	<i>3,5</i>

1) Sammenligningen er ikke helt god fordi en sysselsatt i gjennomsnitt arbeider mindre enn ett årsverk

Kilde: Tabell 4.8a relativt til tabell 8b i del II

Det framgår av tabell 4.9 at jordbruket har større betydning for sysselsetting for menn enn for kvinner. Målt på denne måten er jordbrukets betydning for sysselsettingen avtagende i alle regioner. Sysselsettingsvirkningen er relativt størst i Trøndelag og minst på Østlandet.

4.4.2 Kommuneklasser

Tabell 4.10 nedenfor viser utviklingen i arbeidsforbruket etter kommuneklasser for årene 1990, 1995, 1997 og 1999. Kommuneklassene er beskrevet nærmere i kapittel 4.1.2.

Den største årlige prosentvise nedgangen er i perioden 1990 til 1995 for primærnæringskommunene, klasse 1, og industrikommunene, klasse 3. For kvinner er det størst nedgang i de mindre sentrale tjenesteytingskommunene, klasse 6, mens det for menn er i industrikommunene, klasse 3, og de sentrale tjenesteytingskommunene, klasse 7.

Tabell 4.10 Registrert arbeidsforbruk for menn og kvinner i jordbruket fordelt på kommuneklasser. 1000 årsverk

		1990	1995	1997	1999	Årlig %-vis endring	
						1990-95	1995-99
Klasse 1	Menn	12,5	11,6	10,9	10,5	-1,6	-2,3
	Kvinner	4,9	4,1	3,9	3,7	-3,4	-2,6
	Sum	17,4	15,7	14,8	14,3	-2,1	-2,4
Klasse 2	Menn	15,8	14,7	14,4	13,3	-1,4	-2,5
	Kvinner	5,6	4,9	4,7	4,3	-2,7	-3,0
	Sum	21,3	19,6	19,1	17,6	-1,7	-2,6
Klasse 3	Menn	11,1	10,0	9,4	9,0	-2,1	-2,7
	Kvinner	3,7	3,4	3,2	2,9	-2,1	-3,6
	Sum	14,9	13,4	12,6	11,9	-2,1	-3,0
Klasse 4	Menn	10,4	9,8	9,3	8,3	-1,1	-4,0
	Kvinner	3,9	3,6	3,3	2,8	-1,4	-5,8
	Sum	14,3	13,4	12,6	11,2	-1,2	-4,5
Klasse 5	Menn	16,0	15,0	14,0	12,8	-1,3	-3,8
	Kvinner	4,9	4,6	4,3	4,0	-1,0	-3,5
	Sum	20,8	19,6	18,3	16,8	-1,2	-3,7
Klasse 6	Menn	3,3	3,1	3,0	2,7	-1,0	-4,1
	Kvinner	1,2	1,0	1,0	0,9	-4,3	-2,1
	Sum	4,5	4,1	4,0	3,6	-1,8	-3,6
Klasse 7	Menn	4,1	3,7	3,3	3,1	-2,1	-3,7
	Kvinner	1,2	1,2	1,1	1,0	-1,1	-3,8
	Sum	5,3	4,8	4,4	4,1	-1,9	-3,7
<i>Hele landet</i>	<i>Menn</i>	<i>73,2</i>	<i>67,9</i>	<i>64,3</i>	<i>59,8</i>	<i>-1,5</i>	<i>-3,1</i>
	<i>Kvinner</i>	<i>25,4</i>	<i>22,7</i>	<i>21,5</i>	<i>19,7</i>	<i>-2,2</i>	<i>-3,6</i>
	<i>Sum</i>	<i>98,5</i>	<i>90,6</i>	<i>85,7</i>	<i>79,5</i>	<i>-1,7</i>	<i>-3,2</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og de fullstendige jordbrukstillingene i 1999

For årene 1995 til 1999 er nedgangen størst i kommuner preget av industri og tjenesteyting med unntak av mindre rene industrikommuner, klasse 4, 5, 6 og 7. Spesielt sterk har nedgangen vært i mindre sentrale industri- og tjenesteytingskommuner, klasse 4. Det gjelder både for menn og kvinner.

De rene primærnæringskommunene, klasse 1, ligger under gjennomsnittet både for nedgang i antall driftsenheter og i arbeidsforbruk i årene fra 1995.

4.4.3 Virkeområder for distriktspolitiske virkemidler

Tabell 4.11 nedenfor viser utviklingen for virkeområdene for distriktspolitiske virkemidler. Virkeområdene er nærmere omtalt i kapittel 4.1.3. Virkemidlene trappes opp i rekken fra D til A. Område A har de mest omfattende distriktspolitiske virkemidlene. Område E ligger utenfor virkeområdet, og det er ikke distriktspolitiske virkemidler til bruk i dette området. De siste tilgjengelige tallene er for 1997.

Tabell 4.11 Registrert arbeidsforbruk for menn og kvinner i jordbruket fordelt på virkeområder for distriktspolitiske virkemidler. 1000 årsverk

		1990	1995	1997	1999	Årlig %-vis endring	
						1990-95	1995-99
Område A	Menn	1,0	0,9	0,9	0,8	-1,2	-4,2
	Kvinner	0,4	0,4	0,4	0,3	-2,8	-7,6
	Sum	1,4	1,3	1,2	1,1	-1,7	-5,2
Område B	Menn	16,6	15,6	14,8	14,1	-1,2	-2,5
	Kvinner	6,2	5,3	4,9	4,8	-3,1	-2,2
	Sum	22,7	20,9	19,7	19,0	-1,7	-2,4
Område C	Menn	22,4	20,7	19,8	18,1	-1,5	-3,3
	Kvinner	8,5	7,4	7,1	6,2	-2,6	-4,5
	Sum	30,8	28,1	26,8	24,2	-1,8	-3,6
Område D	Menn	7,4	6,7	6,5	6,0	-2,1	-2,8
	Kvinner	2,7	2,4	2,3	2,0	-2,3	-4,6
	Sum	10,1	9,0	8,8	7,9	-2,1	-3,2
Område E (uten virkem.)	Menn	25,8	24,0	22,3	20,8	-1,5	-3,4
	Kvinner	7,7	7,3	6,8	6,4	-1,0	-3,0
	Sum	33,5	31,2	29,1	27,3	-1,4	-3,3
Hele landet	Menn	73,2	67,9	64,3	59,8	-1,5	-3,1
	Kvinner	25,4	22,7	21,5	19,7	-2,2	-3,6
	Sum	98,5	90,6	85,7	79,5	-1,7	-3,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og de fullstendige jordbrukstillingene for 1999

Variasjonen i årlig prosentvis endring i arbeidsforbruket er større fra 1995 til 1999 enn i perioden fra 1990 til 1995. Det ser ikke ut til å være noen sammenheng mellom nedgangen i arbeidsforbruk og soner for distriktspolitiske virkemidler.

Virkemiddelområdene er ikke statiske og endringer vil påvirke sammenlignbarheten over tid.

4.5 Alder på bruker

Det er registrert bare små endringer i alderssammensetningen for brukere i ulike aldersgrupperinger for perioden 1986 til 1998. Tabell 4.12 gir en oversikt, og tabell 4.13 viser gjennomsnittsalderen på personlige brukere etter størrelsen på driftsenhetene.

Tabell 4.12 Personlig brukere etter alder. Antall, prosent og gjennomsnittlig alder

Aldersgruppe	1979	1989	1998	1 999	2 000*
-39	27 753	26 233	18 145	17 923	16 261
%	22	27	23	26	25
40-49	24 092	26 155	21 901	20 447	19 018
%	19	27	28	29	30
50-59	31 914	20 975	20 959	19 276	18 320
%	26	21	27	28	29
60-65	28 053	17 796	11 713	7 074	9 189
%	23	18	15	10	14
66-69				2 907	
%				4	
over 70	12 553	7 430	4 549	2 332	1 288
%	10	8	6	3	2
Totalt	124 365	98 589	77 267	69 959	64 076

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene og 2000 søknad om produksjonstilskudd

For fylkesvis fordeling se del II tabell 10a

Antall brukere har gått ned i hele perioden. Tendens er at andelen brukere under 40 år er redusert fra 1989 til 1998, men øker fra 1998 til 1999. Det er den aldersgruppen som i sterkeste grad, bidrar til rekruttering. Aldersgruppen fra 50 til 60 år har i samme periode økt, men reduseres fra 1998 til 1999. Det gjelder også brukere over 60 år og spesielt de over 70 år. Gjennomsnittsalderen er stabil, men har gått litt ned siste året. Endringene i den relative alderssammensetningen skyldes sterk nedgang i den eldste aldersgruppen som har minsket sin andel fra 6 til 3 prosent fra 1998 til 1999. Det er innført en ordning med førtidspensjon fra fylte 62 år, og produksjonstilskuddet avgrenses med kr 25 000 etter fylte 70 år og med kr 5 000 mellom 67 og 70 år i tillegg til bunnfradraget. Det gis ekstra tillegg til unge bønder under 35 år.

En NILF-rapport om generasjonsskifte i landbruket²³ bygd på materiale fra Driftsgranskingene viser at 40 prosent av personene over 55 år i denne undersøkelsen planlegger å søke om tidligpensjon og for 48 prosent av disse vil det framskynde eiendomsoverdragelsen.

I perioden fra 1979 til 1989 gikk gjennomsnittsalderen ned for brukere i alle bruksstørrelser, mens gjennomsnittsalderen gikk opp i perioden fra 1989 til 1998 i alle størrelsesgrupper. Fra 1998 til 1999 er trenden brutt, og gjennomsnittsalderen gikk ned.

Gjennomsnittsalderen på bruker avtar med økende bruksstørrelse gjennom hele perioden unntatt for de største driftsenhetene med mer enn 500 dekar.

²³Vangsgreven Stubberud K. og K. Samseth 2000. *Slekter kommer, slekter går – om generasjonsskiftet i jordbruket*. NILF-rapport 2000:4

Tabell 4.13 Gjennomsnittlig alder på brukere etter arealgrupper

Brukers gjennomsnittsalder		1979	1989	1997	1998	1999
Bruksstørrelse	5-50	55,5	53,0	52,6	53,1	51,4
	50-100	51,2	48,9	49,6	50,3	49,4
	100-200	47,8	46,0	46,8	47,3	46,9
	200-300	46,7	45,2	46,0	46,3	45,4
	300-500	46,6	45,6	45,3	45,9	45,2
	> 500	46,6	45,5	46,4	46,3	45,4
Alle driftsenheter		52,4	49,3	48,9	49,3	48,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene; 1979, 1989 og 1999 er de fullstendige jordbrukstillingene

For fylkesvis fordeling se del II tabell 10b

4.6 Eiendomsoverdragelse og rekruttering

Landbruksregisteret registrerer antall landbrukseiendommer. Det er omlag 180 000 landbrukseiendommer. Tabell 4.14 gir en oversikt over antall eiendommer med minst 5 dekar eid jordbruksareal og antall eiere. Samme eier kan ha hjemmel til flere eiendommer og flere eiendommer kan registreres som én bruksenhet, for eksempel dersom de drives av samme bruker. Antall landbrukseiendommer er derfor langt høyere enn antall driftsenheter.

Tabell 4.14 Antall landbrukseiendommer med minst 5 daa jordbruksareal og eiere, januar 1999 og 2001 antall driftsenheter og brukere for 1999

Eiendomsstørrelse	Eiendommer i alt		Eiere, 2001			Driftsenheter	Brukere	
	1999	2001	Mann	Kvinne	Upsers. oa.	Antall	Mann	Kvinne
5 - 49 daa	105 435	105 193	72 645	28 840	3 708	13 788	8 856	1 997
%	59	58	69	27	4	20	64	14
50 - 99 daa	37 782	37 477	29 174	7 448	855	16 720	13 732	2 467
%	21	21	78	20	2	24	82	15
100 - 199 daa	25 557	25 870	21 515	3 798	557	22 286	19 522	2 607
%	14	14	83	15	2	32	88	12
200 - 299 daa	6 972	7 439	6 204	954	281	10 367	9 362	959
%	4	4	83	13	4	15	90	9
300 - 499 daa	3 058	3 331	2 754	387	190	5 273	4 799	424
%	2	2	83	12	6	8	91	8
> 500 daa	850	873	613	98	162	1 577	1 436	93
%	0	0	70	11	19	2	91	6
Landet	179 654	180 183	133 301	41 611	5 270	70 011	57 707	8 547
%	100	100	74	23	3	100	82	12

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Landbruksregisteret for eiendommer og eiere. Jordbrukstellinga 1999 for driftsenheter og brukere

I tillegg er det ca. 12 000 rene skogeiendommer med minst 25 dekar produktivt skogareal. I 1997 var det i alt 8761 og i 1998 var det 8548 hjemmelsoverdragelser av landbrukseiendommer. Samtidig var det registrert 2443 endringer i brukere i produksjonstilleggsstatistikken fra søknaden 31.07.97 til søknaden 31.07.98.

I stortingets behandling av St. meld. nr. 19 (1999-2000) var det flertall for å heve konsesjonsgrensen for bebygd eiendom til et totalareal på 20 dekar²⁴. Tabell 4.15 nedenfor viser alle landbrukseiendommer etter størrelse på arealet og andelen med mindre enn 20 dekar, med mellom 20 og 50 dekar og med mer enn 50 dekar totalt areal. Den viser også andelen eiendommer som har «annet areal» enn produktivt jordbruksareal. Tabell 4.14 viser alle eiendommer med produktivt jordbruksareal over 5 dekar. Tabell 4.15 dekker alle jordbrukseiendommer, også de med mindre areal. Ut fra tabellen vil en konsesjonsgrense på 20 dekar medføre at 16 prosent av landbrukseiendommene er under grensen for krav om konsesjon. Det varierer mellom fylkene fra 9 prosent i Østfold til 28 prosent i Finnmark. Antall eiendommer som er mindre enn 50 dekar er 32 prosent på landsbasis, varierende fra 19 prosent i Østfold til 66 prosent i Finnmark. 27 prosent av det totale antall jordbrukseiendommer er registrert med annet areal enn produktivt jordbruksareal.

Tabell 4.15 Antall landbrukseiendommer totalt, fordeling på størrelsesgrupper og andel med ikke-produktivt jordbruksareal. 2001

	Ant. landbruks- eiendommer	Andel,prosent			
		< 20 daa	20-50 daa	> 50 daa	Med «annet areal»
Østfold	7 399	9	10	81	30
Akershus	8 924	16	15	69	33
Hedmark	18 895	18	17	66	19
Oppland	16 382	15	12	73	29
Buskerud	10 604	16	12	72	36
Vestfold	5 316	12	13	76	32
Telemark	8 741	10	12	78	49
Aust-Agder	6 002	17	10	73	43
Vest-Agder	8 136	18	15	67	20
Rogaland	11 541	15	14	71	35
Hordaland	15 052	18	18	64	29
Sogn og Fjordane	11 098	17	19	64	16
Møre og Romsdal	15 346	19	20	61	21
Sør-Trøndelag	12 489	15	13	72	27
Nord-Trøndelag	10 738	15	14	71	27
Nordland	19 113	16	20	64	21
Troms	11 071	13	16	71	18
Finnmark	4 029	28	38	34	19
<i>Sum</i>	<i>200 876</i>	<i>16</i>	<i>16</i>	<i>68</i>	<i>27</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Landbruksregisteret, januar 2001, alle aktive enheter i eiendomstabellen

²⁴ Innst. S. nr. 167 (1999-2000)

Resultatkontrollen for 2000 så på forholdet mellom gammel og ny bruker der det var registrert endringer i søknad om produksjonstillegg fra 1997 til 1998. Kvinner var gjennomgående eldre enn menn når de overtok gardsdrift. Gjennomsnittsalderen på kvinner som overtok gardsdrift, var for landet 7 år høyere enn for menn som overtok drifta. Variasjonene fylkene i mellom var fra 1 til 11 år.

Omtrent like mange kvinner som menn overtok de minste driftsenhetene, og forskjellen mellom menn og kvinner i antall overdragelser økte med størrelsen på driftsenheten. De største driftsenhetene ble bare i 15 prosent av tilfellene overtatt av kvinner. Totalt for landet overtok kvinner 40 prosent av driftsenhetene som endret bruker fra 1997 til 1998. Overdragelsene drøyde lengst for driftsenheter under 100 daa, og gjennomsnittsalderen på bruker var også relativt høy.

Tabell 4.16 Antall driftsenheter med odelsrett totalt og i prosent av antall eiendommer med personlige eiere. Andelen odelsoverdragelser i prosent

Driftsenheter	1999			Andel odelsoverdragelser, %				
	Med pers brukere	Med odelsrett Antall	%	-1969	1970-79	1980-89	1990-94	1995-99
Østfold	3 576	2 625	73	80	89	82	83	83
Akershus	3 448	2 590	75	82	89	83	82	80
Hedmark	5 917	4 224	71	77	86	78	77	67
Oppland	6 943	5 419	78	86	90	86	84	81
Buskerud	3 799	2 987	79	84	91	86	82	79
Vestfold	2 440	1 920	79	82	89	88	86	84
Telemark	2 594	1 991	77	86	89	84	83	80
Aust-Agder	1 245	984	79	88	92	87	78	80
Vest-Agder	1 979	1 438	73	72	85	81	82	80
Rogaland	6 108	4 796	79	83	89	84	86	83
Hordaland	5 535	4 415	80	85	91	87	85	83
Sogn og Fjordane	5 246	4 511	86	91	94	91	92	86
Møre og Romsdal	4 961	4 086	82	89	92	88	87	79
Sør-Trøndelag	4 744	3 751	79	87	88	87	83	82
Nord-Trøndelag	4 942	3 959	80	87	89	85	82	80
Nordland	3 796	2 527	67	72	80	74	69	66
Troms	2 036	1 345	66	71	76	73	67	66
Finnmark	650	256	39	43	49	44	43	40
Sum	69 959	53 824	77	83	88	84	82	78

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstellinga 1999

For odelsoverdragelser til kvinner se kapittel 9

De fleste gardsoverdragelser skjer innen familien. Tabell 4.16 over og tabell 4.17 nedenfor viser antall driftsenheter med personlige eiere hvor det er knyttet odelsrett til eiendommen. Odelsrett innebærer grovt sett at eiendommen er over 5 dekar med ressurser tilsvarende minimum 10 dekar dyrket jord og at odelsretten

er opparbeidet gjennom samme families eierskap i minst 20 år. Odelsretten er en slektsrettighet som krever personlig eierskap. Andelen driftsenheter med odel var i 1999 på 77 prosent av antall driftsenheter med personlig eier. Andelen varierer fra 71 i Hedmark til 86 prosent i Sogn og Fjordane med unntak av Nord-Norge der den er 67 og 66 prosent i Nordland og Troms og 39 prosent i Finnmark.

Også odelseiendommer selges til andre enn odelsberettigede, men slik det framgår av tabell 4.16 og tabell 4.17 er det langt vanligere med salg innenfor odelskretsen. Tallene er hentet fra jordbrukstellingene i 1999 og gjelder derfor driftsenheter som var oppgavepliktige i 1999. I 1995 til 1999 utgjorde andelen salg til odelsberettigede 78 prosent av antall overdragelser på landsbasis. Den høyeste andelen for overdragelsene var i perioden 1970 til 1979 og andelen har siden gått ned i alle landsdeler. Det er i Nord-Norge overdragelser utenom odelskretsen er hyppigst med 40 prosent i Finnmark. Dette fylket har også flest eiendommer uten odel. Sogn og Fjordane er det fylket som har relativt flest overdragelser til odelshavere. Tallene viser ikke hvor mange gardsbruk med personlige eiere, men hvor det ikke er opparbeidet odel, som overdras til barn eller andre nære slektninger.

Tabell 4.17 Antall eiendommer med odelsrett totalt og i prosent av antall eiendommer med personlige eiere. Andelen odelloverdragelser i prosent. Størrelsesgrupper

Driftsenheter med over 5 daa jordbruksareal	Eid av pers. bruker	1999		Andel odelloverdragelser, %				
		Med odelsrett Antall	%	-1969	1970-79	1980-89	1990-94	1995-99
Jordbruksareal i drift								
5 - 50 dekar	13 697	9 830	72	78	86	79	76	68
50-100 dekar	16 672	12 796	77	83	88	84	82	77
100-200 dekar	22 228	17 613	79	86	90	86	84	82
200-300 dekar	10 331	8 129	79	87	88	85	84	85
300-500 dekar	5 227	4 139	79	89	90	84	87	84
> 500 dekar	1 532	1 195	78	90	92	87	87	82

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstellinga 1999

For odelloverdragelser til kvinner se kapittel 9

Ser en på gardsbruk etter størrelse og produksjon som i tabell 4.17, framgår det at tidsrommet 1970 til 1979 har høyest andel av overdragelser til odelsberettigede for alle grupperinger i tabellen. I tiden etter 1980 er bildet langt mer blandet, men for de minste og de største brukene går antallet ned.

NILF har gjennomført en undersøkelse om generasjonsskifte i landbruket²⁵ bygd på materiale fra Driftsgranskingene. Den viser at for yngre brukere som nylig har overtatt, er det snarere normalsituasjon enn unntaket at de kombinerer lønnsarbeid med gardsdrifta. Det gjelder 38 prosent av mennene og 45 prosent av kvinnene.

²⁵Vangsgreven Stubberud K. og K. Samseth 2000. *Slekter kommer, slekter går – om generasjonsskiftet i jordbruket*. NILF-rapport 2000:4

Arbeidsmengden som legges ned på driftsenheten etter eierskifte er lavere i denne undersøkelsen enn i en tilsvarende undersøkelse fra 1972-81²⁶. Den eldre generasjonen har også høyere driftsoverskudd fra jordbruket enn den yngre, men den yngre generasjonen henter mer fra arbeid utenom bruket.

4.7 Utdanning

Jordbrukstellinga i 1999 tok opp spørsmål om utdanning. Tabell 4.18 viser utviklingen i landbruksutdanning for menn og kvinner, tabell 4.19 fordeling på fylkene og tabell 4.20 viser utdanning og alder.

Tabell 4.18 Andelen personlige brukere og ektefeller med landbruksutdanning

	<u>Andel med landbruksutdanning</u>		
	1979	1989	1999
Menn	24	31	38
Kvinner	1	5	9
Totalt	13	19	25

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstellingene

Andelen som har landbruksutdanning, har økt fra 1979 til 1989 til 1999. Det gjelder både menn og kvinner. I 1999 var det en firedel som hadde landbruksutdanning. Tabell 4.19 viser at det er 38 prosent av de mannlige brukerne og 9 prosent av kvinnene. Denne tabellen inkluderer også driftsenheter under 5 dekar. På 40 prosent av driftsenhetene hadde minst en person landbruksutdanning. Andelen med landbruksutdanning både grunnkursnivå og på agronomnivå eller høyere, er langt høyere for menn enn for kvinner.

Nord-Trøndelag har den høyeste andelen med landbruksutdanning på 52 prosent av driftsenhetene. Vest-Agder har den laveste andelen med 28 prosent, og ligger lavest både for menn og kvinner. I Finnmark er andelen menn med landbruksutdanning lav med 27 prosent, mens andelen for kvinner er høyest med 12 prosent.

²⁶ Knapskog K. 1986. *Økonomiske forhold rundt generasjonsskifte i landbruket*. NILF I-202-86.

Tabell 4.19 Driftsenheter og personlige brukere med landbruksutdanning etter fylker og kjønn. Prosent

	Antall		Andel med landbruksutdanning, prosent					
	drifts- enheter	med land. utdanning	Menn			Kvinner		
			grunnkurs	høyere utd.	sum	grunnkurs	høyere utd.	sum
Østfold	3 604	50	5	43	48	2	8	11
Akershus	3 484	46	6	40	45	3	8	11
Hedmark	5 974	41	6	34	40	2	8	11
Oppland	7 054	39	7	31	38	3	7	10
Buskerud	3 820	45	8	34	42	2	8	10
Vestfold	2 463	48	7	39	46	3	8	10
Telemark	2 616	32	7	23	30	2	6	7
Aust-Agder	1 258	43	7	34	41	2	7	9
Vest-Agder	1 994	28	5	21	26	1	6	7
Rogaland	6 189	43	8	33	41	3	6	9
Hordaland	5 595	32	5	25	30	2	6	8
Sogn og Fjordane	5 295	30	5	24	29	1	7	8
Møre og Romsdal	5 018	34	6	27	33	2	5	7
Sør-Trøndelag	4 805	46	12	33	45	3	7	10
Nord-Trøndelag	5 026	52	9	42	51	3	8	11
Nordland	3 833	35	6	27	33	3	8	11
Troms	2 054	28	6	20	26	2	7	9
Finnmark	658	29	5	22	27	2	10	12
Sum	70 740	40	7	31	38	2	7	9

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstellinga 1999

Tabell 4.20 viser landbruksutdanning etter aldersgrupper. Hyppigheten av landbruksutdanning avtar med alder for alle typer utdanning og både for menn og kvinner, men forskjellen er liten i hyppigheten av grunnutdanning for menn.

Tabell 4.20 Personlige brukere med landbruksutdanning etter aldersgrupper og kjønn. 1999

	Antall		Andel, prosent					
	drifts- enheter	med land. utd.	Menn			Kvinner		
			grunnkurs	høyere utd.	sum	grunnkurs	høyere utd.	sum
< 39	17 923	51	10	37	46	3	14	17
40-49	20 447	42	6	34	39	2	9	11
50-59	19 276	36	6	29	35	2	3	5
60-69	9 981	31	6	25	31	2	2	4
> 70	2 332	21	6	17	22	1	1	2
Alle	69 959	40	7	31	38	2	7	9

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstellinga 1999, foreløpige tall

Resultatkontrollen for 2000 viste at andelen med landbruksutdanning er sterkt økende med størrelsen på produksjonen både for menn og kvinner i de tre grupperingene, etter jordbruksareal, kornareal og besetningsstørrelse i melkeproduksjon. Både for menn og kvinner er det relativt høy grad av utdanning både i melkeproduksjon og kornproduksjon særlig for de største gruppene sett i forhold til landsmiddelet.

4.8 Bygdeutvikling

Yrkeskombinasjoner er vanlig i landbrukshusholdene og flere henter inntekt utenom garden og jordbruket. Den vanligste inntektskombinasjonen er lønnsarbeid i tillegg til jordbruket. Offentlig og privat tjenesteyting er viktig både for menn og kvinner, men dominerende for kvinners inntekter utenfor bruket. Jordbruk i kombinasjon med annen selvstendig næring er mindre vanlig. Inntektskombinasjoner kan være stabile tilpasninger og gjør at små bruk ikke nødvendigvis er marginale og på vei mot nedleggelse eller fraflytting. Jordbrukseiendommene kan være en avgjørende bosettingsfaktor i kommunene og ha positive ringvirkninger på det øvrige næringsliv. Dette framgår av en undersøkelse fra fem kommuner i fire fylker gjennom årene 1994–1997²⁷.

Fra og med 1988 er det bevilget betydelige BU-midler med formål å skape grunnlag for ny og lønnsom næringsutvikling på bygdene både innen landbruket og i tilknytning til landbruket ved å:

- a) Medvirke til etablering og utvikling av småskalapregede virksomheter (tiltak eller prosjekter)
- b) Fremme lokalsamfunnstiltak som legger forholdene til rette for næringsutvikling

BU-midlene ble fra og med 1993 gjort landsdekkende og omfatter fra 1994 både midler rettet mot nye næringer og midler knyttet til investeringer i tradisjonelt jord- og hagebruk. Fra og med 1998 ble det gitt egne midler til grøfting, første året i Nord-Norge og Namdalen og de to neste årene til alle fylkene. Midlene til fylkene fordeler seg slik som tabell 4.21 nedenfor. Midlene gis på to nivåer, et som forvaltes sentralt av Statens næring- og distriktsutviklingsfond (SND) og et som forvaltes av fylkesmannens landbruksavdeling (FMLA). Det siste nivået fordeles til utredning og tilrettelegging som er den største potten, til praktikantordningen, onnebarnehager, andre tiltak og til grøfting.

²⁷ Vangsgreven K., A. M. Jervell og H. Romarheim 1997. *Utprøving og evaluering av forhold som fremmer bygdeutvikling* NILF-rapport 1997:6

Tabell 4.21 Tildeling av BU-midler til fylkene

	1995	1998	1999	2000
Tradisjonelt jord- og hagebruk, mill kr	115	172	220	240
Grøfting, mill kr		8	32	40
Andre BU-tiltak, mill kr	313	330	343	223
Forvaltet av fylkesmannen i tillegg til grøfting				120
Sum	428	510	595	583
Antall søknader	4 027	5 198	9 315	3 511
Antall innvilgede søknader	3 357	4 585	8 527	3 002
Antall innvilgede i %	83	88	91	91

Kilde: Statens Landbruksbank og Statens næring- og distriktsutviklingsfond

Tabell 4.22 Fylkesvis tildeling av BU-midler. Mill kroner

	1997	1998	1999			2000		
	Andre tiltak	Andre tiltak	Andre tiltak	Jord- og hagebruk ¹⁾	Sum	Andre tiltak	Jord- og hagebruk ¹⁾	Sum
Østfold	16,0	16,0	15,6	8,2	25,5	10,1	8,9	19,0
Akershus	16,0	16,0	13,9	6,6	22,3	9,1	7,2	16,3
Hedmark	19,0	19,0	22,4	16,9	42,4	14,5	18,4	32,9
Oppland	21,0	21,0	24,6	18,8	46,2	16,0	20,5	36,5
Buskerud	18,5	18,5	17,7	9,6	28,4	11,5	10,5	22,0
Vestfold	12,0	12,0	11,8	6,7	19,5	7,7	7,3	15,0
Telemark	17,5	17,5	16,5	7,1	24,2	10,7	7,7	18,4
Aust-Agder	12,5	12,5	12,1	5,3	17,7	7,9	5,8	13,7
Vest-Agder	14,0	14,0	13,3	6,2	19,9	8,7	6,8	15,5
Rogaland	24,0	24,0	23,5	14,9	40,3	15,3	16,2	31,5
Hordaland	24,0	24,0	22,5	12,7	36,8	14,6	13,9	28,5
Sogn og Fjordane	25,0	25,0	27,6	17,8	47,0	18,1	19,8	37,9
Møre og Romsdal	22,0	22,0	24,7	16,8	43,6	16,0	18,3	34,3
Sør-Trøndelag	23,9	23,9	23,2	15,1	40,9	15,1	16,4	31,5
Nord-Trøndelag	23,0	23,0	25,7	21,0	49,7	16,7	22,9	39,6
Nordland	18,0	18,0	20,4	15,9	40,1	13,3	17,3	30,6
Troms	14,0	14,0	15,9	12,0	29,8	10,3	13,0	23,3
Finnmark	10,0	10,0	11,6	8,4	20,7	7,5	9,1	16,6
FMLA								120
Sum	330,4	330,4	343,0	220,0	595,0	223,0	240,0	583,0

1) Fra 1998 er det egen ramme for grøfting. Den er ikke inkludert i tallene for tradisjonelt jord- og hagebruk

Kilde: Statens Landbruksbank og Statens næring- og distriktsutviklingsfond

Tabell 4.22 viser den fylkesvise fordelingen av midlene. For tiltak utenom tradisjonelt jord- og hagebruk (inkludert grøfting) er det er stor variasjon i utviklingen fra 1998 til 1999. Snaut halvparten av fylkene får økte rammer og vel halvparten redusert rammetildeling. Finnmark, Oppland og Hedmark har størst økning i rammene på fra 16 til 18 prosent, mens Akershus ligger lavest med en reduksjon på 13 prosent.

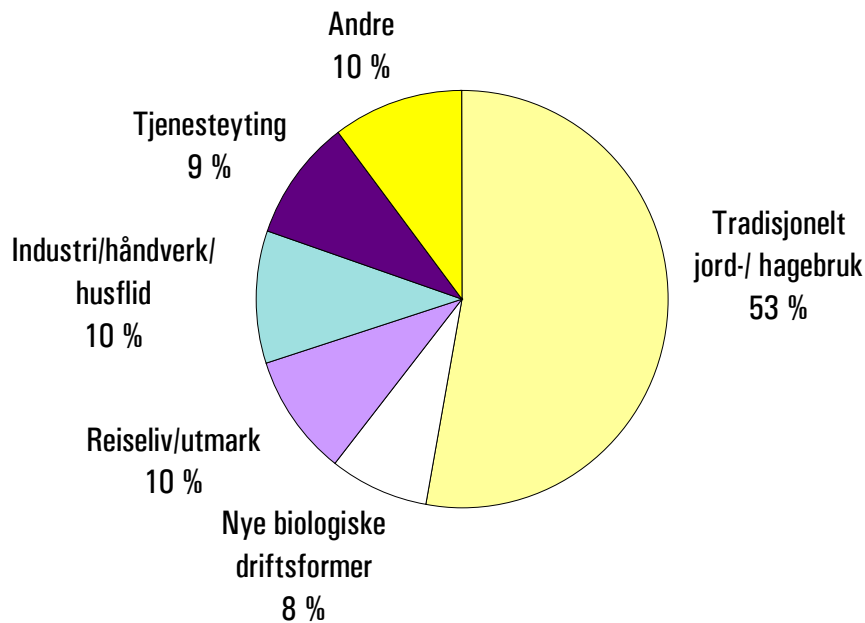
I 2000 gikk 67 prosent av midlene til kommuner som kommer inn under det distriktpolitiske virkeområdet. Det er en nedgang fra 1999 da andelen var 68 prosent, men en økning fra årene før. I 1998 var andelen på 63 prosent og 1997 på 59 prosent. Av midlene til tradisjonelt jord- og hagebruk gikk 73 prosent i 2000 til kommuner i det distriktpolitiske virkeområdet, mens det var 70 prosent i 1999.

Rammene for tiltak innenfor tradisjonelt jord- og hagebruk er økt fra 20 mill. kroner fra 1999 til 2000. Tilskuddet til grøfting var nytt i 1998 og på i alt 8 mill. kroner som kunne gis i Nord-Norge og Namdalen. I 1999 var rammen til grøfting på 32 mill. kroner og dekket alle fylker og i 2000 på 40 mill. kroner.

BU-midlene dekker ulike typer næringer. Figur 4.1 viser fordelingen av tilsagn. Tradisjonelt jord- og hagebruk har økt sin andel hvert år siden 1997 og fra 39 prosent i 1999 til 53 prosent i 2000. Nye biologiske driftsformer dekker svært forskjellige områder blant annet produksjon av lin, urter, struts og snegler.

Praktikantordningen er opprettet spesielt for å gi jenter bedre muligheter til nødvendig praksis med tanke på framtidig rekruttering i jordbruket. Det er liten endring fra 1999 til 2000. Kvinneandelen har variert noe. I 1999 var andelen kvinnelige praktikanter på 38 prosent, mens den i 1998 var på 53 prosent. Det er en økning hvert år fra 1996 da andelen var på 36 prosent.

Midlene tildeles for å øke sysselsettingen i tilknytning til landbruket, og kvinner er prioritert innenfor målgruppen. Figur 4.2 viser søkerens forventninger på søknadstidspunktet til økt sysselsetting målt i antall årsverk og hvilken andel som vil være for kvinner.

Figur 4.1 Fordeling av BU- midler etter type næring i 2000

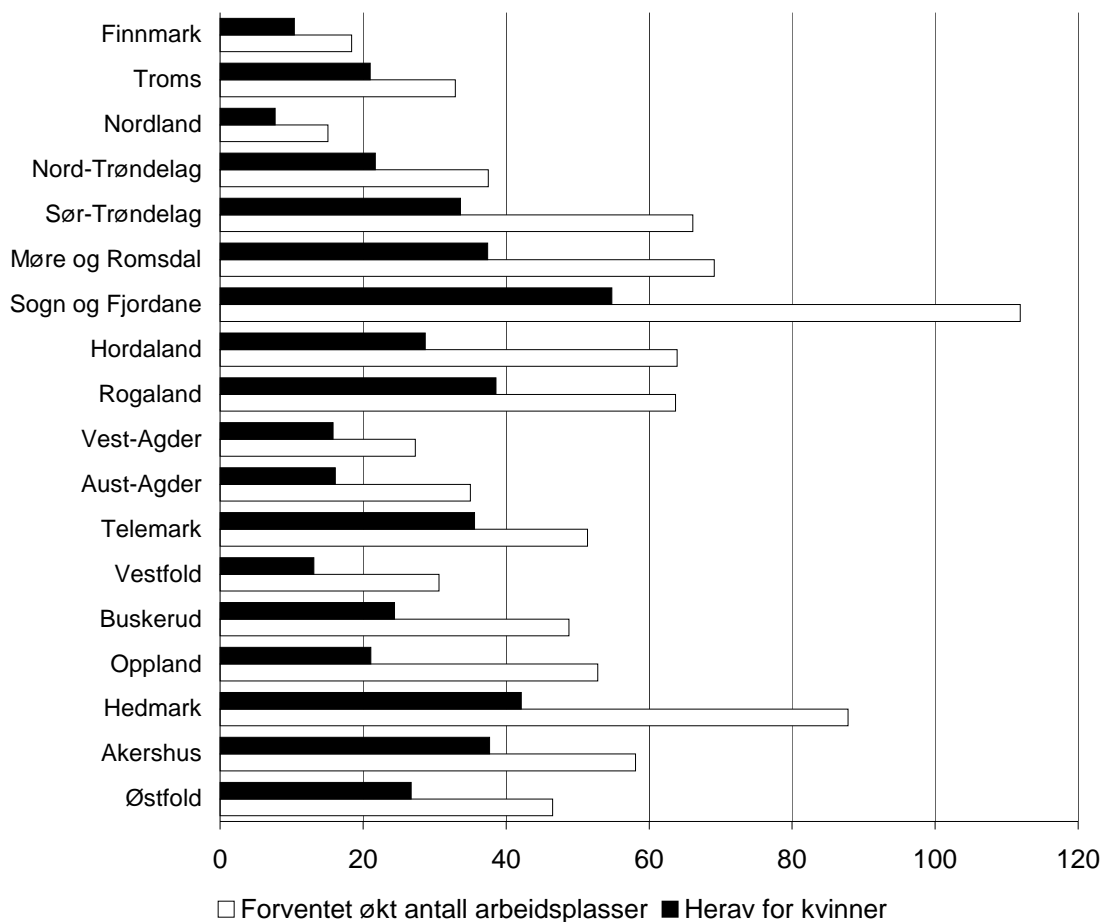
Kilde: Statens nærings- og distriktsutviklingsfond

Til sammen forventet søkerne 2000 en økning i sysselsetting på 916 årsverk hvorav 486 eller 53 prosent for kvinner mot 51 prosent i 1999 og 54 prosent i 1998. Tabell 4.23 nedenfor viser forventet økning i sysselsetting utfra søkerens vurdering på søknadstidspunktet. Det er for søknader om tilskudd til etablering, bedriftsutvikling og investering i tilleggsnæringer en registrer forventet effekt på sysselsetting. Søknad om tilskudd til etablering gir relativt høyest forventning om arbeidsplasser for kvinner. Antall arbeidsplasser er større enn antall årsverk fordi det også er en del deltidsarbeidsplasser

Tabell 4.23 Søkerens forventninger om sysselsettingsvekst på søknadstidspunktet. Årsverk

	1995	1998	1999	2000
Etableringsstipend	299	197	241	238
% kvinner	59	64	60	58
Bedriftsutvikling	270	203	174	172
% kvinner	48	52	48	52
Investering tilleggsnæring	429	527	499	506
% kvinner	48	51	48	51
<i>Sum</i>	<i>998</i>	<i>927</i>	<i>914</i>	<i>916</i>
<i>% kvinner</i>	<i>51</i>	<i>54</i>	<i>51</i>	<i>53</i>

Kilde: Statens nærings- og distriktsutviklingsfond

Figur 4.2 Søkernes forventninger om økt sysselsetting, totalt og kvinneandelen, på søknadstidspunktet for tilskudd til etablering, bedriftsutvikling og tilleggsnæringer i 2000

Kilde: Statens nærings- og distriktsutviklingsfond

.I 1997 og i 1998 ble det i forbindelse med Finansdepartementets gjennomgang av en del overføringer på statsbudsjettet, foretatt to evalueringer av BU-midlene²⁸ der opplegget er laget med tanke på å kunne gi en vurdering på landsbasis. Den siste rapporten utvider det geografiske området, og bekrefter i store trekk resultatene fra den første. Den første evalueringsrapporten er gitt bred omtale i 1998 i tillegg til at flere lokale evalueringer er omtalt. Det vises derfor til Resultatkontroll for landbrukspolitikken avgitt i 1998.

²⁸Sørbrøden, Ø. og S. Aubert, 1998. *Evaluering av Bygdeutvikling (BU-midler)*. Senter for Egenutvikling, Drammen
 Sørbrøden, Ø. og S. Aubert, 1998. *Evaluering av BU-midlene 1998*. Senter for Egenutvikling, Drammen

4.9 Tilleggsnæringer

Det er gjennom en årrekke satset på å utvide næringsgrunnlaget med basis i gardsbruk blant annet gjennom bygdeutviklingmidlene (kapittel 4.8) som et middel for å styrke og opprettholde bosetting og sysselsetting.

Jordbrukstellinga i 1999 hadde spørsmål om tilleggsnæringer. Antall enheter er vist i tabell 4.24. Bearbeiding av virke fra egen skog er egen kategori som ikke er tatt med i tabellen. Arbeidsforbruket inkluderer imidlertid denne aktiviteten. Samlegruppa «Annet» inkluderer ikke bearbeiding av eget skogvirke, som er tilleggsnæring på 4 400 driftsenheter. I Statistisk sentralbyrås materiale regnes pelsdyrnæringen som en tilleggsnæring, mens i Totalkalkylen for jordbruket inngår i pelsdyrproduksjonen i jordbruket.

Tabell 4.24 Antall driftsenheter med tilleggsnæringer og tilhørende arbeidsforbruk. 1999

	Antall driftsenheter med tilleggsnæring						Arbeid, årsverk
	I alt	Leiekjøring	Utleie jakt- og fiskerett	Camping, hytteutleie, gardsturisme	Utleie av driftsbygning våningshus	Annet	
Østfold	1 556	867	91	87	253	708	269
Akershus	1 631	891	191	79	439	648	343
Hedmark	2 354	1 316	358	196	330	911	340
Oppland	3 249	1 599	962	329	321	1 271	448
Buskerud	2 084	920	881	394	262	900	332
Vestfold	1 258	673	141	76	239	567	221
Telemark	1 224	622	206	198	136	580	168
<i>Østlandet</i>	<i>13 356</i>	<i>6 888</i>	<i>2 830</i>	<i>1 359</i>	<i>1 980</i>	<i>5 585</i>	<i>2 120</i>
Aust-Agder	626	321	132	71	54	269	95
Vest-Agder	844	430	84	98	73	344	109
Rogaland	2 123	798	316	202	305	1 059	315
<i>Agder og Rogaland</i>	<i>3 593</i>	<i>1 549</i>	<i>532</i>	<i>371</i>	<i>432</i>	<i>1 672</i>	<i>519</i>
Hordaland	1 620	665	157	241	207	686	254
Sogn og Fjordane	1 829	718	335	340	151	691	279
Møre og Romsdal	1 989	925	398	220	162	845	283
<i>Vestlandet</i>	<i>5 438</i>	<i>2 308</i>	<i>890</i>	<i>801</i>	<i>520</i>	<i>2 222</i>	<i>816</i>
Sør-Trøndelag	2 259	960	719	220	194	1 009	329
Nord-Trøndelag	2 215	1 127	670	172	196	849	261
<i>Trøndelag</i>	<i>4 474</i>	<i>2 087</i>	<i>1 389</i>	<i>392</i>	<i>390</i>	<i>1 858</i>	<i>590</i>
Nordland	1 336	738	125	112	105	468	185
Troms	701	389	72	47	46	222	86
Finnmark	199	117	13	24	17	69	38
<i>Nord-Norge</i>	<i>2 236</i>	<i>1 244</i>	<i>210</i>	<i>183</i>	<i>168</i>	<i>759</i>	<i>308</i>
<i>Landet</i>	<i>29 097</i>	<i>14 076</i>	<i>5 851</i>	<i>3 106</i>	<i>3 490</i>	<i>12 096</i>	<i>4 354</i>

Kilde: SSB. Jordbrukstellingena 1999

Tabell 4.24 viser at flest som satser på tilleggsnæringer på Østlandet. Utleie av jakt og fiskerett er forholdsvis vanlig i Trøndelag.

I følge SSBs campingstatistikk er det flest registrerte campingplasser i Oppland og dernest i Nordland fylke i 2000. SSB registrerer også overnattinger i hyttegrender med flest i Rogaland og Sogn og Fjordane i 2000, og hytteformidlere der Hedmark og Buskerud hadde flest formidlede overnattinger. SSB registreringer dekker bedrifter over enn viss størrelse og inkluderer i liten utstrekning gards-turisme. Det viser imidlertid at turistmarkedet har regionale variasjoner både i omfang og i hvilke tilbud som markedsføres.

Tabell 4.25 viser gruppene av tilleggsnæringer fordelt etter størrelsen på driftsenhetene. Det er størst antall med tilleggsnæringer i størrelsesgruppa 100-200 dekar for alle typer tilleggsnæringer. Mindre bruk har relativt sjeldnere leiekjøring og velger oftere å satse på camping, hytteuleie eller gardsturisme som tilleggsnæring. Driftsenheter over 300 dekar har relativt liten andel av tilleggsnæringene.

Tabell 4.25 Andel driftsenheter med tilleggsnæringer etter jordbruksareal i drift. 1999

Bruksstørrelse, dekar	Andel driftsenheter med tilleggsnæring, prosent						Arbeid, årsverk
	I alt	Leiekjøring	Utleie jakt- og fiskerett	Camping, hytteuleie, gardsturisme	Utleie av driftsbygning våningshus	Annet	
< 5	0,4	0,2	0,1	0,1	0,4	0,6	1,0
5-50	14,8	6,0	11,4	17,9	13,8	23,2	14,8
50-100	20,5	14,6	21,4	24,6	20,6	23,9	20,5
100-200	32,8	36,0	35,7	33,2	29,3	28,6	31,1
200-300	17,7	23,2	18,8	14,6	16,5	13,0	16,1
300-400	7,1	9,9	6,9	5,1	8,4	5,3	7,1
400-500	3,1	4,7	2,9	2,0	4,4	2,4	3,7
> 500	3,6	5,5	2,9	2,5	6,6	3,0	5,8
<i>Landet</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Kilde: SSB. Jordbrukstillingena 1999

Driftsgranskingene registrerer driftsoverskudd for næringsvirksomhet og deler denne i jordbruk, skogbruk, tilleggsnæringer og annen næring. Driftsgranskingene inneholder driftsenheter «der en vesentlig del av inntektene kommer fra bruket» uten at de er rekruttert spesielt med tanke på tilleggnæringer. For de 970 bruk som inngikk i denne undersøkelsen i 1999 ga tilleggsnæringer et driftsoverskudd på kroner 22 500 i gjennomsnitt pr. bruk. Det er mer enn skogbrukets bidrag og 13 prosent av jordbrukets driftsoverskudd. Tabell 4.26 viser at tilleggsnæringene er en betydelig inntektskilde i alle bruksstørrelser i driftsgranskingsmaterialet.

Tabell 4.26 Driftsoverskudd i jordbruk, skogbruk, tilleggsnæring og annen næring. 1999

Arealgruppe	Jordbruk	Skogbruk	Tilleggsnæring	Annen næring
35-50	72,6	0,8	19,1	60,4
50-100	104,5	9,3	16,6	23,5
100-200	158,0	9,8	14,1	14,4
200-300	193,4	15,6	21,3	17,0
300-500	211,4	25,1	47,8	17,1
> 500	269,6	13,2	45,9	12,1
Alle bruk	170,7	13,4	22,5	17,3

Kilde: NILF. Driftsgranskingene 1999

4.10 Bygdeturisme

St. meld. nr. 19 (1999-2000) tar opp sammenhengen mellom turisme og landbruk, og sier blant annet at «*For reiselivsnæringen er det helhetlige og levende kulturlandskap et meget viktig element i markedsføringen av Norge som reisemål*» og videre at «*Den framtidige politikken for bygdeturisme må inngå som en integrert del av en helhetlig politikk for reiselivsnæringene.*» Det overordnede målet er å stimulere til en markedsrettet og lønnsom virksomhet og at de viktigste utfordringene er markedsføring og salg. 10 prosent av BU-midlene gikk til kategorien reiseliv og utmark i 2000 (se figur 4.1).

Norsk bygdeturisme (NBT) ble i 1997 stiftet som næringsorganisasjon for små bygdeturismebedrifter, inklusive hytteutleie. Norsk bygdeturisme hadde 250 medlemmer høsten 2000.

4.10.1 Tilbud uten overnatting

Senter for bygdeturisme har på oppdrag fra Statens landbruksbank laget en Bransjeundersøkelse av gårdsbesøk²⁹ som tar for seg seks ulike konsepter, alle uten overnattingstilbud. Hovedtyngden av tilbudene er i Sør-Norge. Undersøkelsen ble gjennomført høsten 1997 med priser fra dette tidsrommet og bygger på besøk og intervjuer av 30 virksomheter. Alle hadde mottatt BU-midler og så det som viktig for å komme i gang. Framstillingen nedenfor bygger på denne undersøkelsen. Tilbudene er delt i 6 kategorier.

Åpen gard dekker et tilbud med faste åpningstider gjennom en definert sesong. Markedet er hovedsakelig familier med barn, voksne par, skoleklasser og barnehager. Tilbudet finansieres av inngangspenger fra 30 til 50 kroner. Besøktallene varierer fra 700 til 10 000. Opparbeiding av gardsområdet er antagelig den største investeringen, og investering i bygninger vil måtte begrenses. Vanlig kafédrift i tillegg vil kreve et langt større besøkstall. Beliggenheten er en kritisk faktor og jo nærmere en større by, jo bedre. Tilbudet konkurrerer med andre opplevelses-

²⁹ Viken, S. 1998. *Bransjeundersøkelse av gårdsbesøk*. Statens landbruksbank, rapport 1/98

tilbud for eksempel muséer og fornøylesparker som influerer sterkt på prisnivået.

Eksklusive tilbud er tilbud med måltider og dagkurs med lunsj for lukkede grupper, alt med høy kvalitet. Tilbudet er rettet mot næringslivet og tar imot grupper på 20-40 opptil 100 personer. Det kan også dekke arrangementer for private som bryllup, konfirmasjon og fødselsdager. Serveringen kan enten være i egen regi eller knyttet til et lokalt cateringfirma eller hotell. Det har vært et marked i vekst, og betalingsvilligheten varierer med beliggenheten. Høy kvalitet og nærhet til de større byene med for eksempel inntil 3 timers busstur fra Oslo, er nødvendig. Konseptet har større potensiale for lønnsom drift enn de andre i undersøkelsen. Å utvide tilbudet til overnatting er kostnadskrevenende.

Omvisning for grupper dekker et tilbud med kortvarige besøk på dagtid, ofte 1-3 timer og som oftest, men ikke alltid med en type servering. Tilbudet er ofte kombinert med tilbud i andre kategorier. Både besøkstall og prising av tilbudet varierer sterkt. Intervjuene er for få til å gi sikre konklusjoner, men det synes å være en tendens til at de som har mest attraktive tilbud med mest besøk, tar langt høyere pris enn gjennomsnittet. Mange ensartede besøk betyr også mulighet for å effektivisere for- og etterarbeidet, men gir samtidig en større sårbarhet dersom en slik serie faller bort. For tilbudene i undersøkelsen er det heller ikke innenfor dette konseptet rom for store investeringer eller innleid hjelp.

Besøk som biprodukt tilbys fortrinnsvis i tilknytning til andre bedrifter med servering og overnatting. I blant kan det være tilknyttet egen bedrift, et eksempel er korttidstilbud for oppstalling av hest som stelles av eieren. Det vil da fungere mer som støttefunksjon og markedsføring. Utvalget av tilbydere er lite.

Seterbesøk tilsvarer Åpen gard, men er tilknyttet seterdrift og utmark. Det serveres ofte rømmegrøt og vaffel og det kan være salg av blant annet ost og rømme og av og til husflid. Økonomisk synes det å gi et nokså jevnt bilde med mellom 140 000 og 250 000 kroner pr. årsverk uten noen kritisk dårlige.

Gardsbutikk i tilknytning til andre produkter. Butikk som hovedtilbud, er ikke med i undersøkelsen. Butikkens profil og vareutvalg vil være en del av markedsføringen av hovedproduktet. Det kan også gi en salgskanal for lokalt handverk og husflid.

Problemene synes å være mye de samme som i annen bygdeutvikling³⁰. Etableringsfasen er lang og ofte mer krevende enn tilbyderne så for seg. Den enkelte vil ofte føle problemer med manglende forståelse i byråkratiet og stivbente regelverk. Nabomisunnelse kan være tyngende, men det er ofte glede over å skapt noe selv og å bli kjent med spennende mennesker. Arbeidsbelastningen kan i perioder være svært høy, og timelønna ofte lav dersom administrasjon, planlegging, markedsføring og faste kostnader får sitt. Det kan være vanskelig å finne riktig prisnivå.

Rapporten konkluderer med at det framover er viktig å få til bedre sammenheng mellom pris og kvalitet, generelt å høyne prisnivået og øke omsetningen pr. årsverk. Det trengs bedre økonomiske styringssystemer og rutiner og mer systematisk

³⁰ Resultatkontrollen for gjennomføring av landbrukspolitikken hadde i 1998 fyldigere omtale

markedsføring. For tilbud som er kommet ut av etableringsfasen, er detaljene viktige, og det må legges arbeid i det estetiske både ute og innomhus.

4.10.2 Utleie av hytter

Rapport om Hytteutleie i Norge 2000³¹ er utarbeidet på oppdrag av Statens nærings- og distriktsutviklingsfond (SND) som et ledd i Handlingsplan for bygdeturisme. Undersøkelsen er lagt opp dels som en postal undersøkelse til 600 bedrifter med svarprosent på 25 prosent og dels ved oppfølging med dybdeintervju med 38 bedrifter i tillegg til at det er hentet informasjon fra andre kilder. Undersøkelsen retter seg mot mindre bedrifter inklusive gårdsbruk med frittstående hytter og hyttegrender for selvhushold.

Bedriftene i undersøkelsen hadde i gjennomsnitt 5 hytter til utleie. Noen store trekker opp. 33 prosent av bedriftene hadde en eller to hytter. 44 prosent av hyttene er på mellom 40 og 65 m² som regnes som det optimale. Hyttene i undersøkelsen var også velutstyrt. 40 prosent hadde oppvaskmaskin, 16 prosent badstue og 6 prosent boblebad.

Utviklingen har i løpet av et par tiår gått fra ren utleie av hytte eller overnattingstilbud til tilbud med mer vekt på aktiviteter og opplevelser. Dagens vertskap legger vekt på kontakt med gjestene og nesten halvparten mente at service og vertskapsrolle var deres sterke side. Tabell 4.27 nedenfor viser hyppigheten av aktivitetstilbud der gjesten er deltager.

Tabell 4.27 Hyppighet av aktivitetstilbud i forbindelse med hytteutleie

Oppgitte aktiviteter på egen bedrift	Antall tilfeller %
Fiske i vann elver, sjø og fjord	60
Fotturer, naturopplevelser	23
Bruk av kano	10
Tilbud om riding	10
Jakt	5
Gårds-og seterarbeid	5
Diverse (sykling, bading)	5
Ingen aktiviteter	25

Kilde: SND. Hytteutleie i Norge

De fleste hyttebedrifter drives som personlige foretak, og de fleste er utviklet i forhold til ressursene på landbrukseiendommen de tilhører, for en stor del som tilleggsnæring. Finansiering fra BU-midler har ofte vært drivkraften. Virksomhetene bruker i gjennomsnitt ca. et årsverk i utleiedelen hvorav 0,8 årsverk fra eier.

Mange bedrifter føler usikkerhet i forhold til daglig drift og rutiner. Økonomistyringen synes å være et forsømt og nedprioritert område. Utleievirksomheten er

³¹ Senter for bygdeturisme og Howart Consulting har på oppdrag av SND utarbeidet rapporten som kan bestilles hos SND. Utgitt november 2000

ofte ikke regnskapsmessig adskilt fra annen virksomhet. I de tilfellene det er oppgitt regnskapstall, utgjør hytteutleie 45 prosent av total omsetning.

4.11 Noen andre tilleggsnæringer

Det er en rekke andre tilleggsnæringer i norsk landbruk. Bredden er stor. Ressursgrunnlaget, kunnskap og kompetanse er nøkkelfaktorer. St. meld. nr. 19 (1999-2000) sier det er «*viktig at at en i distriktene selv ser verdien av og legger til rette for et variert miljø med personer som har ulik kompetanse*» Nedenfor er tatt opp noen tilleggsnæringer i tillegg til bygdeturisme som er behandlet i kap 4.9.

4.11.1 Grønn omsorg

St. meld. nr. 19 (1999-2000) sier at «*Grønn omsorg skal være et supplement i forhold til ordinære tilbud innenfor sosial- og helsesektoren eller undervisningstilbud som skolesektoren kan gi. Det er landbruksmiljøets kvaliteter som gjør tilbudet så spesielt, bl.a. nærhet til dyr og natur.*» Grønn omsorg dekker blant annet oppgaver innen barnehager, barnevern, alternativ skole, omsorgs og aktivitetstilbud og tilrettelagt sysselsetting tilknyttet gardsbruk.

I Vestfold er det over 10 års erfaring i å utvikle virksomheter innenfor Grønn omsorg. Visjonen for dette arbeidet har vært: «*Gjennom landbruksmiljøets mangfold utvikle et variert tilbud til helse og sosialsektoren, som bidrar til å gi enkeltmennesker økt livskvalitet, og som gir økt sysselsetting i landbruket.*»

Det er foretatt to evalueringer på oppdrag av Fylkesmannen i Vestfold. Den første³² dekker et bredt spekter av tilbud. Rapporten viser til at offentlige etater og andre fagpersoner utenfor prosjektene gjennomgående er positive i sin vurdering av kvaliteten på tilbudene. Tilbudene medfører i tillegg besparelser for kommuner og fylker på 10-15 prosent i forhold til sammenlignbare tilbud.

Det er forholdsvis høy andel av prosjektene som har gitt prosjekteierne en levevei, og sysselsettingseffekten er også relativt høy i forhold til prosjekter støttet av BU-midler generelt. Det samme gjelder omsetningstall der de finnes. De som tror at prosjektet vil øke i omfang er relativt færre en i de landsomfattende evalueringene av BU-midlene. De fleste mener BU-midlene var nødvendig for å komme i gang.

Det er seks gårder som har gitt tilrettelagt sysselsetting for personer med psykiske problemer. Det ble foretatt en evaluering i 2000³³. Resultatene anses som svært gode og evalueringsrapporten konkluderer med at alle kommuner bør støtte og stimulere til slike eller lignende tiltak innenfor sine psykiatriplaner. Flere personer med gjentatte innleggelse i institusjon og behandlingsopplegg fungerer innenfor opplegget. På undersøkelsestidspunktet var 46 prosent av tidligere brukere i arbeid eller på attføring.

³² Sørbrøden Ø. og L. P. Gjønnes, 1998. *Grønn omsorg i Vestfold. En brukerorientert vurdering av Grønn omsorg prosjekter som har fått BU-midler i perioden 1989-1996.*

³³ *Grønn omsorg* Evalueringsrapport fra Ø. Sørbrøden, Senter for Egenutvikling, E. Lærum og K. Tafjord Lærum på oppdrag av Fylkesmannen i Vestfold. Avgitt 16.05.2000

De gårdbrukerne som har gått inn i opplegget, oppgir at prosjektet enten er et viktig supplement eller avgjørende for gårdens økonomi.

4.11.2 Hest og virksomheter basert på hest

Senter for bygdeturisme har på oppdrag for Statens landbruksbank (nå SND) foretatt en Bransjeundersøkelse av ridebedrifter. Det er en intervjuundersøkelse av 38 bedrifter fordelt over hele landet fra 1999-2000. Det utgjorde 15 prosent av ridebedriftene som var registrert i databasen til Senter for bygdeturisme. Bedriftene er delt inn i fire kategorier: ridesenter, turridding, rideleir og kjøring/kanefart. De har mindre enn 50 hester, vanligst fra 1 til 10, ofte supplert med innleide hester i sesongen.

Ridesenter. I undersøkelsen var dette relativt unge bedrifter og de fleste har stor investeringslyst. De hadde i gjennomsnitt 21 hester hvorav 13 egne. Markedet er barn og unge i nærmiljøet med sterk overvekt av jenter. Det typiske tilbudet er faste ridetimer vår og høst. To tredeler kombinerer med rideleir om sommeren, de fleste med overnatting og servering. Prisnivået settes ofte av andre fritidstilbud.

Rideturer Dette er ofte veletablerte, eldre bedrifter uten store investeringsplaner. De har flere hester enn de øvrige bedriftene og noen profilerer seg også med en bestemt hestetype. Kundene reiser langt og er villige til å betale en forholdsvis høy pris. Overnattingstilbudet kan være en høy kostnad. Halvparten har også tilbud om kanefart. De fleste har fått BU-midler, en har fått midler fra SND og noen har etablert seg uten offentlige støtteordninger.

Ridleir. Typisk har disse bedriftene en hovedsesong på 8-10 uker med 10-15 elever eller kunder, oftest jenter, i full pensjon. De kan også tilby andre aktiviteter og kortere rideturer. Disse bedriftene synes å være bevisst på å ta ut en høy pris.

Kjøring med hest. Hovedvekten ligger på kanefart, men det også annen oppdragskjøring for eksempel av brudefolk. Inntjeningen er relativt høy pr time.

Kjøring utgjør ofte en del av tilbudet til de andre bedriftene. De fleste bedriftene tilhører en klar kategori, men tilbyr samtidig kombinasjoner av produkter i tillegg.

Familiemedlemmer er sterkt involvert i bedriftene. De fleste mener arbeid og innsats er verdt utbyttet. 6 av de 19 bedriftene hvor det er angitt, hadde en fortjeneste på mer enn 100 kr/time, mens 9 lå lavere enn 45 kr/time. For noen er ridebedriften en måte å øke inntekten på et hovedtilbud, og blir da mer en markedsføring av hovedtilbudet. Inntekten på selve ridetilbudet blir derved underordnet.

Hester utenfor jordbruket kan oppstalles mot betaling på gardsbruk. Det er i Totalkalkylen for jordbruket 2001 beregnet en inntekt totalt i jordbruket på 53 mill. kroner i 1999 for oppstalling og 51 mill. kr for salg av stråfôr til hest utenfor jordbruket. Salg av hest fra jordbrukssektoren blir årlig anslått til 12 mill. kroner.

4.11.3 Andre biologiske produksjoner

Husdyrproduksjoner

Det er flere husdyrproduksjoner som drives i liten skala, og som ofte har karakter av tilleggsnæring. Tabell 4.28 nedenfor gir en oversikt. Produksjonsverdiene bygger ofte på anslag med en viss usikkerhet.

Tabell 4.28 Antall driftsenheter med små husdyrproduksjoner, antall dyr og verdien av produktene. 1999

1999	Antall bruk	1000 dyr	Verdi mill kr	Produkt og pris		
Rev	629	56,2	121,3	salg av skinn	kr	265 pr. stk
Mink	132 ¹⁾	35,8 ¹⁾	54,6	salg av skinn	kr	166 pr. stk
Kanin	61	3,3	8,9	salg av kjøtt	kr	33 pr. kg
Hjort	28	1,8				
Alpakka og esel	125	2,3				
And ²⁾	142	14,5	1,0	salg av kjøtt	kr	30 pr. kg
Gås ²⁾	133	13,4	1,5	salg av kjøtt	kr	36 pr. kg
Struts	423	1,8	2,6	salg av kjøtt	kr	65 pr. kg
Bier			52,5	salg av honning	kr	45-65 pr. kg
Sum			242,3			

1) Mink og ilder

2) And og gås for slakt

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2001 og Statistisk sentralbyrå, Jordbrukstellingene 1999 for antall bruk og antall dyr, både for søkere og ikke-søkere av produksjonstilskudd

Omfang og pris på skinn av pelsdyr har variert etter hvor sterkt pels av ilder, mink og rev har stått i motebildet. Det er ventet en prisoppgang framover. 1999 var et bunnår og næringen ga 650 årsverk på landsbasis i tillegg til 110 til 150 årsverk i forbindelse med fôrkjøkken. Menn står for rundt 80 prosent av arbeidsinnsatsen. Produksjon av reveskinn er i stor grad lokalisert til utpregede distriktskommuner hvor jordbruket er den dominerende næringen. Mesteparten av minkproduksjonen foregår på Jæren. På landsbasis er likevel over 70 prosent av sysselsettinga knyttet til «distriktene»³⁴.

Det er foretatt en undersøkelse over økonomien i hjorteproduksjon under oppbygging av virksomheten³⁵. Oppbygging av dyrestanden tok minst 5-6 år og det tar tid før investeringen gir avkastning. Hegnet må være stort og gjerde-kostnadene blir betydelige. De faste kostnadene veide tungt. Arbeidsbehovet er lavt etter etableringsfasen. Undersøkelsen konkluderer med at dersom prisen ligger på nivå for oksekjøtt, blir arbeidsfortjenesten negativ, og det ble pekt på direktesalg til hoteller, restauranter og privatpersoner som en mulighet for å lykkes

³⁴ Hovland I. et al. 2000. *Pelsdyrnæringens distriktmessige betydning* NILF Notat 2000:19

³⁵ Repstad K. og H. Romarheim. 1996. *Økonomiske analyser av hjorteviltoppdrett*. NILF Notat 1996:23

Struts har vært en produksjon under oppbygging med relativt gode priser særlig på avlsdyr. Det er forventet en prisnedgang og foreløpige pris for 2000 er anslått til 45 kr pr. kg i Totalkalkylen for 2001. Norsk Strutseforening anslo antall strutsefarmer til om lag 100 i fjor og forventer en halvering i løpet av et år eller to. Det skyldes delvis en sterkere konkurranse fra utenlandsk produksjon. Utnyttelsen av skinn, fett og olje har ikke fått noe særlig omfang og det er stort sett kjøttet som representerer en verdi.

Salg av honning gir vesentlig bedre pris ved direktesalg enn gjennom honningssentralen. Andelen som selges direkte har økt fra 30 prosent i 1996/97 til 40 prosent i 1999/2000. Totalkalkylen for jordbruket regner med en økning i produksjonen for 2000 og 2001.

Planteproduksjoner

Det drives produksjon på en rekke urter i Norge. NILF-rapporten, Økonomiske analyser i urteproduksjonen 1996-98, tar opp forhold rundt en rekke urter og urtedyrking³⁶. En stor andel av norske urtedyrkere har godkjent økologisk produksjon. Karve dyrkes både økologisk og konvensjonelt. Norsk Øko-Urt BA er det største andelslaget med 203 andelseiere. Tabell 4.28 viser at det har vært en rask økning i produksjon og omsatt mengde. Tabell 4.28 gjeldet tørkede urter. Friske urter dyrkes i veksthus og selges i pottes. Det er tradisjonell veksthusproduksjon som har utvidet sitt produktspekter siden omkring 1990 til også å omfatte urter. Denne produksjonen er langt større enn produksjonen av tørre urter som er omtalt her.

Tabell 4.29 Omfang av urter omsatt gjennom Norsk Øko-Urt BA

	1994	1995	1996	1997	1998
Omsatt mengde kg/tonn	188	500	1 000	2 300	ca. 3 tonn

Kilde: NILF-Rapport 1999:3

Viktige fylker for dyrking av tørre urter er Hedmark, Oppland, Nord-Trøndelag, Østfold og Rogaland, men produsentmiljøer var etablert eller under etablering i praktisk talt hele landet. Tabell 4.30 viser økonomiske resultater fra undersøkelsen. 1998 var et vanskelig år klimatisk sett.

Produksjonen omsettes gjennom Norsk Medisinaldepot og helsekost-, spesialforretninger eller lokalt. Produksjonen har økt mer enn omsetningen, og det er for tiden overproduksjon.

³⁶ Vangsgreven Stubberud K. 1999. *Økonomiske analyser i urteproduksjonen 1996-98*. NILF-rapport 1999:3

Tabell 4.30 Dekningsbidrag og arbeidsforbruk i urteproduksjon

Art	Dekningsbidrag kr pr. 100m ²			Arbeidsforbruk timer pr. 100m ³			Dekningsbidrag kr pr. time		
	1 996	1 997	1 998	1 996	1 997	1 998	1 996	1 997	1 998
Karve	40	30	131 467	0,48	0,33	0,23	70	91	40
Sitronmelisse	3 551	3 425	1 836	68	26	27	52	131	66
Isop	2 950	1 571	1 586	55	22	35	54	73	63
Bergmynte	6 135	3 078	1 298	75	37	26	81	83	67
Salvie	3 347	2 583	-357	31	20	24	106	132	63
Ringblomst		2 785			38	10		73	
Kamilleblomst	998	4 335		141	146		7	30	
Peppermynte		1 052			18			58	

Kilde: NILF-Rapport 1999:3

Produksjon av pyntegrønt foregår også i en viss utrekning. Det er med i NILFs analysebruk. Tabell 4.31 nedenfor viser resultater fra 1997 og 1998³⁷ for tre arter som ga avling i både 1997 og 1998, men ennå ikke har rukket å komme i full produksjon. Analysebrukene har også et eldre felt med viltvoksende kristtorn. Dekningsbidraget for kristtorn var 1998 på 967 kroner pr. dekar og samlet arbeidsinnsats utgjorde 13,4 timer pr. dekar.

Tabell 4.31 Dekningsbidrag og arbeidsforbruk i pyntegrøntproduksjon

Art	Dekar	Dekningsbidrag, kr pr. daa		Arbeidstid, timer pr. dekar	
		1 997	1 998	1 997	1 998
Vrihassel	2	10 079	17 848	54	77
Sypress	6	-102	2 257	24	39
Buksbom	1	1 161	9 611	54	63
Totalt arbeid til binding og salg alle arter, timer				100	76

Kilde: NILF-Rapport 2000:18

Felles for disse urte- og pyntegrøntproduksjonene er at resultatet varier sterkt fra år til år, og krever betydelig arbeidsinnsats pr. dekar.

4.11.4 Bygdeservice

Bygdeservice³⁸ er flere bønder som har sluttet seg sammen for å drive markedsføring av sin kompetanse, sitt utstyr og sine bygninger med det formål å øke

³⁷ Knutsen H. 2000. *Analysebruka 1997 og 1998*. NILF Notat 2000:18

³⁸ Opplysninger er hentet fra Bygdesevice på nettet: <http://bygdeservice.no>, mars 2001

inntjeningen ved å yte tjenester til kommuner, bedrifter, privatpersoner og andre i et område. Siden 1992 er det etablert 29 bygdeserviceforetak.

Deltakerne i bygdeservice er selvstendig næringsdrivende, mens selve foretaket er registrert som et samvirkelag med begrenset ansvar som en juridisk enhet i fortaksregisteret. Bygdeserviceforetakets oppgave er i hovedsak å ta imot og formidle oppdrag, og koordinere arbeidet. Tjenestene varierer fra snørydding, transport og vedlikeholdsarbeid til vaktmestertjenester, vikar- og konsulentoppdrag. Spekteret er vidt, og her nevnes to eksempler. Andøy Bygdeservice BA er Norges første kvinnelige Bygdeservice og tar blant annet oppdrag innefor reiseliv, språk, guiding og arrangementer. Gjøvik Bygdeservice driver kompostering i egen reaktor. Bygdeservice markedsfører seg med et stort spekter av utstyr og lave driftskostnader fordi oppdragene tas innimellom ordinært gårdsarbeid.

Det er gjort en spørreundersøkelse blant deltagere i og ledere av bygdeservice-bedrifter³⁹. Aktivitet og inntekt varierer mye hos deltakerne. Når deltagerne ble delt i to grupper etter aktivitetsnivå, hadde gruppa med lavest inntekt gjennomsnittlig kroner 31 341 og den med høyest kroner 187 895 pr. år i brutto inntekt. Målsettingen var å utnytte ressursene på driftsenheten og for 76 prosent hadde ikke deltagelse i bygdeservice ført til nye investeringer. Gardsdrifta var uendret i de fleste tilfellene (91 prosent), og aktivitetsnivået for bruker eller ektefelle utenom garden var også uendret for de fleste (93 prosent).

I tabell 4.24 vil i prinsippet en del av aktiviteten til bygdeservice være inkludert under leiekjøring, mens andre deler vil gå under samleposten «Annet». Det er de to gruppene med flest aktive. De vil også inkludere en rekke andre aktiviteter enn de som er organisert under Bygdeservice.

³⁹ Støfring K.I. 1998 *Bygdeservice Erfaringar frå dei første driftsåra*. Hovedfagoppgåve ved Institutt for økonomi og samfunnsfag. NLH 1998

5 MILJØ- OG RESSURSVERN

St. meld. nr. 19 (1999-2000) trekker opp retningslinjer for miljøpolitikken i landbruket. Det heter:

«Regjeringen mener miljøutfordringene for landbruket i tida framover vil være knyttet til å oppnå bærekraftig forvaltning av naturressursene, å øke vekten på produksjon, forvaltning og synliggjøring av jordbrukets miljøgoder» og videre «Tilpassning til mer kretsløpsbasert produksjon er en sentral strategi i dette arbeidet. Kretsløpsbasert produksjon innebærer at tap av næringsstoffer fra jordbruksproduksjonen skal reduseres, og at tilførsel av miljøskadelige stoffer til produksjonskjeden skal minimeres.»

Landbruksdepartementet og Miljøverndepartementet har systematisk rapportering av de resultater som oppnås gjennom miljøarbeidet i landbruket. Resultatene fra arbeidet dokumenteres i to årlige rapporter, en fra Statistisk sentralbyrå (SSB) og en fra Miljøverndepartementet/Landbruksdepartementet. I Resultatkontrollen er det nyttet følgende indikatorer:

- jordarbeiding/erosjon
- gjødselbruk
- husdyrgjødsel, - spredeareal - spredetidspunkt
- avrenning og næringsbalanseberegning N og P
- utslipp til luft
- tekniske miljøtiltak
- plantevernmidler
- miljøavgifter
- landbruksplast.

Budsjettnemndas resultatkontroll for miljø- og ressursvern bygger på disse to rapportene samt Totalkalkylen for jordbruket fra Budsjettnemnda.

5.1 Jordarbeiding/erosjon

Sentralt for å redusere avrenning og erosjon fra jordbruksarealene, er å nytte en praksis ved jordarbeiding som minsker risikoen for avrenning/erosjon fra arealene. Det er åpenåkerarealet som er særlig utsatt for avrenning/erosjon. Andelen åpenåkerareal (inkl. hage) økte fram til 1990-tallet, men har siden gått noe ned, slik det går fram av tabell 5.1.

Tabell 5.1 Utviklingen i åpenåker- og kornarealet 1960–99

	1960	1970	1980	1990	1999	2000*
Åpenåkerareal i % av fulldyrket areal	42	45,5	49,0	50,6	47,7	45,1
Kornareal i % av åpenåkerareal		70,5	78,6	81,0	83,7	84,4

*Foreløpige tall

Kilde: BFJ. Totalkalkylen for jordbruket 2001

Nedgangen i andelen av åpenåkerareal av fulldyrket areal fra 1990 henger sammen med at det fulldyrkede arealet har økt samtidig som det har vært en viss nedgang i kornarealet. Økningen i fulldyrket areal skyldes økt engareal.

Jordarbeiding som utføres om høsten, for eksempel pløying, eksponerer erosjonsutsatte arealer for avrenning (erosjon). Et viktig tiltak for å redusere avrenning/erosjon er derfor å få utført mer av jordarbeidingen i åpenåkerarealet, hovedsakelig korn, om våren istedenfor om høsten. Økt andel av jordarbeiding om våren vil imidlertid kunne forskyve såtidspunktet, og dermed ha avlingsmessige konsekvenser. For å kompensere for de økonomiske konsekvensene av en avlingsnedgang og stimulere til redusert jordarbeiding om høsten, er det innført tilskudd til brukere som ikke høstarbeider erosjonsutsatte korn- og oljevekstarealer.

Det gis også tilskudd til tilsåing med fangvekster og til grasdekte vannveier på åpenåkerareal. Arealet som ligger til grunn for utbetalt tilskott til endret jordarbeiding, har økt de siste årene etter å ha vært på et nivå litt i overkant av 1 mill. dekar tidligere år. Arealet i 2000/01 var på 1,37 mill. dekar. Fra 1995 ble det innført differensierte satser slik at de mest erosjonsutsatte arealene fikk høyest sats med avtrapping for mindre erosjonsutsatte arealer.

Tabell 5.2 viser utviklingen i kornarealet i landet fordelt etter jordarbeidingsmetode, samt høstsådd kornareal. Kornarealet som ble pløyd om høsten, gikk klart ned tidlig på 90-tallet, men har siden vært på et relativt stabilt nivå. Åkerareal i stubb regnes å ha en reduserende, dvs. positiv effekt på arealavrenningen. Dyrking av høstkorn, som regnes for å være mer positivt mht. arealavrenningen enn høstpløying, er på et noe høyere nivå enn tidligere. Det økte omfanget av høstkorn dyrking er særlig begrunnet i økonomien i dyrkingen, men er ellers avhengig av værforholdene det enkelte år.

SSB-resultatkontroll gir også tilsvarende oppgaver for det som benevnes for sårbart område for nitrogen (N) og fosfor (P). Med «sårbart område» menes områder eller arealer som er sårbare for avrenning av næringssalter (N og P) i forhold til Nordsjø-avtalene. Nordsjø-avtalene er flere avtaler om blant annet reduksjoner av avrenning av næringssalter til Nordsjøen for land som grenser til Nordsjøen. Sårbart område for fosfor er de landarealer som drenerer til kyststrekningen svenskegrensa - Lindesnes. Sårbart området for nitrogen er noe mer avgrenset i forhold området for fosfor. Resultatkontroll jordbruk 2000 (SSB) gir ellers nærmere beskrivelse av landområdene som berøres.

Siden mesteparten av kornarealene er lokalisert i de sårbare områdene for avrenning av N og P, er også fordelingen av areal etter jordarbeidingsmetode i disse områdene omtrent tilsvarende som på landsnivå. Tall for sårbare områder er gitt i tidligere utgaver.

Tabell 5.2 Korn- og oljevekstareal i alt. Høstsådd areal og kornareal etter jordarbeidingsmetode for landet totalt. 1000 dekar og prosent

	1989/90	1990/91	1995/96	1996/97	1997/98
Korn og oljevekster i alt	3 650	3 880	3 438	3 364	3 404
- herav høstsådd, prosent	3	4	8	7	11
Areal etter jordarbeidingsmetode i prosent					
- Høstpløyd	82	78	58	57	57
- All jordarb. om våren			38	39	36
- Annen jordarb. vår/høst	18	22	4	4	7

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Resultatkontroll jordbruk 2001

5.2 Gjødselforbruk og jordas pH-verdi

Riktig gjødsling, dvs. samsvar mellom næringstilførsel og næringsopptak, er viktig for å unngå avrenning av næringssalter. Riktigere gjødsling skjer ved forbedrede gjødseltyper, gjødselplanlegging og rett valg av spredetidspunkt. Det er innført krav om gjødselplan i forbindelse med areal- og kulturlandskapstilskudd.

Tabell 5.3 Kunstgjødsel og kalk i millioner kg og kg pr. dekar jordbruksareal

	1985	1990	1998	1999	2000*
Kunstgjødsel					
Totalt, mill. kg	590	538	543	513	521
Kg/daa jordbruksareal	60,2	53,9	51,7	49,4	50,1
Kalk					
Totalt, mill. kg	340	488	284	275	237
Kg/daa jordbruksareal	40,8	48,9	27,1	26,5	22,7

*Foreløpige tall

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2001

Forbruket av kunstgjødning pr. dekar var nær 17 prosent lavere i 2000 enn i 1985. Dette skyldes redusert fosförgjødsling og at det gjennomgående brukes gjødseltyper med større nitrogeninnhold. N-forbindelsen i de fleste gjødselslag har en forsurende virkning på jordsmonnet. Grovt regnet trengs 1 kg kalk, tilsvarende 2 kg kalksteinsmel, for å nøytralisere virkningen av 1 kg N i fullgjødning. Tilførselen av kalk, gjennomsnittet av alle kalkslag, var nær 23 kg/dekar i 2000, jfr. tabell 5.3. Det tilsvarer omtrent mengden som trengs for å nøytralisere N tilført via fullgjødning. For å opprettholde pH-nivået i vanlig jord trengs imidlertid 50-100 kg kalksteinsmel pr. dekar. Dette skyldes effekten av den generelle forsuringen. Kalkingsbehovet varierer ellers mye landet over og er foruten selve gjødslingen avhengig av jordart, klima og vekster.

På grunnlag av analyseresultater fra jordprøver i 1999 har Jordforsk beregnet pH-verdier i jordsmonnet (sand- og siltjord og leire). Resultatene er basert på 27 725 jordprøver, de fleste fra Østlandet, Vestlandet og Trøndelag. pH er et uttrykk for surhetsgraden i jorda. Sur jord har lav pH. For lav pH reduserer plantenes evne til næringsopptak samt at det har negativ innvirkning på jordstrukturen og hemmer omsetningsprosessene i jorda. For høy pH vil også kunne hemme næringsopptaket. pH-verdiene sier dermed noe om jordsmonnet som vekstmedium. Tabell 5.4 under viser gjennomsnittlig pH samt hvordan pH-verdiene fordeler seg på materialet. I tabellen leses dette slik at 25 prosent av alle prøver av for eksempel sand- og siltjord hadde en pH på 5,6 og lavere. anbefalte verdier gjengitt i tabellen, vil si verdier som anbefales i gjødslingsprogrammer.

Tabell 5.4 pH-verdier i prosentandeler av jordprøvene. Gjennomsnittlig og anbefalt verdi. 1999

Jordart	Prosentandeler				Gjennomsnitts- pH	Anbefalt pH
	≤ 25%	25-50%	50-75%	≥ 75%		
Sand og silt	≤ 5,6	5,6-5,9	5,9-6,3	≥ 6,3	5,97	6,0
Leire	≤ 5,9	5,9-6,2	6,2-6,5	≥ 6,5	6,24	6,2

Kilde: Jordforsk

Hvor lav pH en kan ha før det er skadelig, avhenger av jordart, klima og vekster. Generelt regnes pH på 5,5 og under å være for lav, og det bør kalkes for å heve pH-nivået. Det anbefales å kalke dersom pH er i området 5,6-5,8.

Tabell 5.5 viser samlet gjødselmengde nitrogen og fosfor fra handels- og husdyrgjødsel. For husdyrgjødsel er det effektivt N, dvs. lett-løselige N-forbindelser, det er gitt oppgaver over. Gjødselvirkningen av effektivt N i husdyrgjødsel kan i prinsippet direkte sammenlignes med tilsvarende mengde handelsgjødning-N.

Tabell 5.5 Tilførsel av samlet gjødselmengde effektivt N og P fra handels- og husdyrgjødsel for landet totalt. Millioner kg

	1989/90	1990/91	1996/97	1997/98	1998/99
Effektiv nitrogen					
- handelsgjødning	96 502	99 826	100 497	99 749	99 021
- husdyrgjødsel	33 978	34 679	36 132	36 191	36 674
<i>I alt</i>	<i>130 481</i>	<i>134 507</i>	<i>136 630</i>	<i>135 940</i>	<i>135 694</i>
Fosfor					
- handelsgjødning	17 759	17 569	14 191	14 045	13 823
- husdyrgjødsel	11 723	11 971	12 500	12 490	12 592
<i>I alt</i>	<i>29 483</i>	<i>29 541</i>	<i>26 691</i>	<i>26 535</i>	<i>26 416</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Resultatkontroll jordbruk 2001

Tilførselen av effektiv nitrogen i alt viser en økning fram til midten av 90-tallet for deretter å avta noe. Fordelingen av nitrogen mellom handels- og husdyrgjødsel viser mindre endringer. Tilførselen av fosfor er svakt nedadgående etter en klar reduksjon tidlig på 90-tallet. Det er lavere tilførsel i fosfor fra handelsgjødning som har bidratt til nedgangen. Tilførselstall i sårbare områder, gjengitt i tidligere utgaver av Resultatkontrollen, viser at i underkant av 30 prosent av all nitrogen i 1996 og 1997 ble tilført i områder som er definert som sårbart for avrenning av N. Tilsvarende for fosfor i sårbare områder for avrenning av P var ca. 45 prosent. Relativt mer av tilførselen av N og P i de sårbare områdene skjer via handelsgjødning enn husdyrgjødsel. Dette skyldes at mindre av husdyrproduksjonen er lokalisert i områdene som er sårbare for avrenning av N og P til Nordsjø-områdene.

Tabell 5.6 viser mengder av nitrogen og fosfor pr. dekar, tilført som handelsgjødning på korn- og oljevekstareal og engareal iflg. SSB-resultatkontroll.

Tabell 5.6 Tilførsel av N og P i handelsgjødning på areal med korn og oljevekster og fulldyrket eng for landet totalt. Kg pr. daa

	1989/90	1990/91	1996/97	1997/98	1998/99
Kg nitrogen					
- Korn og oljevekster	10,6	10,7	11,2	11,2	11,0
- Fulldyrket eng	13,7	13,7	13,7	13,7	13,5
Kg fosfor					
- Korn og oljevekster	2,2	2,1	2,0	2,0	2,0
- Fulldyrket eng	2,3	2,2	1,7	1,7	1,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Resultatkontroll 2001

Tilførselen av nitrogen til korn ligger litt høyere enn tidlig på 90-tallet. For eng er tilførselen omtrent uendret. Fosforgjødslingen ligger på et lavere nivå enn tidlig på 90-tallet både for korn og eng, men med størst reduksjon for eng. Det er liten forskjell mellom tilførselstallene for landet totalt og i de «sårbare områdene». Tilførselstall for sårbare områder er gitt i tidligere utgaver av Resultatkontrollen.

Mest mulig spredning av gjødsla i vekstsesongen er viktig for en bedre utnyttelse av næringssaltene. Samtidig reduseres risikoen for avrenning. I kornproduksjonen er våronna det dominerende tidspunkt for gjødsling. Delt gjødsling, dvs. gjødsling både i våronn og seinere i vekstperioden, er stort sett aktuelt kun ved dyrking av mathvete. Arealet med delt gjødsling i kornproduksjonen, dvs. gjødsling også seinere i vekstperioden, er dermed avhengig av omfanget av hvetedyrkingen, hvor delt gjødsling er betinget av økonomien i dyrkingen.

5.3 Husdyrgjødsel, spredeareal og spredetidspunkt

Bedre utnyttelse av husdyrgjødsel, og dermed redusert risiko for avrenning av næringssalter, er sterkt knyttet til antallet husdyr pr. arealenhet (spredearealet) og tidspunktet for spredning av gjødsla. Større areal pr. gjødseldyrenhet (GDE = gjødsel fra ulike dyreslag omregnet til gjødsel fra en ku) og økt spredning av gjødsla i vekstsesongen reduserer risikoen for avrenning. Det er krav om minimum 4 dekar fulldyrket spredeareal pr. gjødseldyrenhet. Dersom brukeren har for lite eget fulldyrket spredeareal må annet jordbruksareal tas i bruk, for eksempel overflatedyrket areal, beite eller det må leies egnet areal. Det har også vært en del nydyrking for å oppnå spredearealkravene. Det er det totale spredearealet, summen av fulldyrket, overflatedyrket og leid areal som er gjenstand for godkjenning. Ikke fulldyrket areal regnes om til fulldyrket ved visse omregningsfaktorer. Ved manglende spredeareal foretas en avkorting av produksjonstillegget.

Statistikken viser at det var 259 driftsenheter med manglende spredeareal i 1999. Det manglende spredearealet utgjorde 4 116 dekar. Tilsvarende tall for 1998 var 345 driftsenheter og 6 263 dekar.

Tabell 5.7 Spredeareal pr. fylke. 31.7.99

Fylke	Godkjent spredeareal, daa	Manglende spredeareal, daa	Ant. bruk med manglende spredeareal
Østfold	341 934	5	1
Akershus og Oslo	331 106	215	5
Hedmark	554 220	38	4
Oppland	706 449	100	13
Buskerud	220 346	198	16
Vestfold	174 175	557	3
Telemark	143 988	126	13
Aust-Agder	92 036	14	3
Vest-Agder	146 797	162	10
Rogaland	651 860	1 030	68
Hordaland	280 524	423	25
Sogn og Fjordane	311 107	520	47
Møre og Romsdal	501 046	64	8
Sør-Trøndelag	594 627	114	10
Nord-Trøndelag	695 267	73	6
Nordland	556 216	228	18
Troms	229 856	219	8
Finmark	84 229	30	1
<i>Landet</i>	<i>6 615 783</i>	<i>4 116</i>	<i>259</i>

Kilde: Statens Landbruksforvaltning

Tabell 5.8 viser tidspunkt for spredning av husdyrgjødsel. Spredning i vekstsesongen er, som tidligere nevnt, det mest gunstige sett fra et avrenningssynspunkt.

Tabell 5.8 Tilført husdyrgjødsel etter spredetidspunkt for landet totalt. Mill kg og prosent

	1989	1990	1995	1996	1997
<i>Effektiv Nitrogen. I alt</i>	<i>34,0</i>	<i>34,7</i>	<i>36,3</i>	<i>36,1</i>	<i>35,2</i>
Spredd i våronn og i vekstsesongen i %	80,6	82,1	86,9	86,5	86,5
Spredd i resten av året i %	19,4	17,9	13,1	13,5	13,5
<i>Total fosfor I alt</i>	<i>11,7</i>	<i>12,0</i>	<i>12,5</i>	<i>12,5</i>	<i>12,2</i>
Spredd i våronn og i vekstsesongen i %	80,0	81,5	86,5	86,1	86,1
Spredd i resten av året i %	20,0	18,5	13,5	13,9	13,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Resultatkontroll jordbruk 2000

Andelen husdyrgjødsel spredd i vekstsesongen ligger på et noe høyere nivå enn tidlig på 90-tallet. Statistikken fra SSB-resultatkontroll for 1996 og 1997 viser at en

noe høyere andel av N og P i sårbare områder for N og P, spres utenom våronn og vekstsesongen enn for landet totalt, henholdsvis 24–25 prosent og 22–23 prosent.

5.4 Avrenning og næringsbalanseberegning for nitrogen og fosfor

I tabell 5.9 er det gjengitt tall for avrenning av N og P til Nordsjøområdet. Tallene er beregnet på grunnlag av modellen TEOTIL som nyttes i miljøvernmyndighetenes arbeid med resultatkontroll av forurensninger fra jordbruket. Tilførslene er fordelt på kilder og omfatter blant annet bakgrunnsavrenning, jordbruk, kommunalt avløp (inkl. industri til kommunalt nett) og industri med direkte utslipp.

Tabell 5.9 Beregnede tilførsler av nitrogen og fosfor fra ulike kilder til Nordsjøen (Svenskegrensa til Lindesnes). Millioner kg

	1985	1990	1997	1998	1999	%-endr. 1985-99
<i>Nitrogen</i>						
Bakgrunn	16,6	16,6	16,6	16,6	16,6	
Jordbruk	12,6	12,0	10,3 ¹⁾	10,3 ¹⁾	10,3 ¹⁾	-19
Kommunalt avløp	9,9	9,8	8,8	8,6	8,2	-17
Industri	5,7	2,4	1,9	1,7	1,5	-74
<i>Totalt</i>						
-inkl. bakgrunn	44,8	40,8	37,5	37,2	36,6	-18
-ekskl. bakgrunn	28,2	24,2	21,0	20,6	20,0	-29
<i>Fosfor</i>						
Bakgrunn	0,37	0,37	0,37	0,37	0,37	
Jordbruk	0,29	0,27	0,21 ¹⁾	0,21 ¹⁾	0,21 ¹⁾	-26
Kommunalt avløp	0,73	0,54	0,29	0,28	0,24	-67
Industri	0,13	0,11	0,08	0,11	0,08	-36
<i>Totalt</i>						
-inkl. bakgrunn	1,52	1,28	0,95	0,98	0,91	-40
-ekskl. bakgrunn	1,15	0,92	0,58	0,61	0,54	-53

1) Det er ikke beregnet nye tall for jordbruk etter 1996. 1996-tall er benyttet

Kilde: SSB. Resultatkontroll jordbruk. 2001

Reduksjonen av de årlige tilførslene av nitrogen og fosfor fra jordbruket til Skagerakkysten (kystområdet til Nordsjøen) fra 1985 til 1999 var på 18 prosent for nitrogen og 40 prosent for fosfor. På grunnlag av St. meld. nr. 64 (1991–92) om Norges oppfølging av Nordsjødeklarasjonen, var det angitt som mål å redusere de årlige tilførsler av nitrogen og fosfor til de berørte kystområder fra jordbrukssektoren med henholdsvis 44 og 40 prosent innen 1995. Disse målsettingene er senere nedjustert.

5.5 Utslipp og binding av klimagasser fra jordbruket

Nasjonalt og internasjonalt er det betydelig fokus på utslipp av klimagasser på grunn av drivhuseffekten. Klimagassene er karbondioksyd (CO₂), metan (CH₄) og lystgass (N₂O). I forbindelse med internasjonale klimaavtaler er det viktig med en kartlegging av kilder til og mengder av utslipp. Ved hjelp av en nasjonal utslippsmodell får en beregnet utslipp av klimagasser og ammoniakk fra forbrenning, husdyrhold og andre aktiviteter i jordbruket. En får derved beregnet jordbrukets andel av nasjonalt utslipp.

Metan bidrar til dannelse av bakkenært ozon som gir skader på vegetasjon, mens ammoniakk og nitrogenoksider (NO₂) kan bidra til forurensning av jord og vann.

Klimagasser er en forutsetning for naturens kretsløp og derved livet på jorda, bla. i fotosyntesen. Det er økningen i utslippsmengdene, spesielt fra forbrenningen av fossilt brennstoff, og derved økt drivhuseffekt, som er grunnlaget for bekymringene. Landbruket har imidlertid også en positiv virkning med hensyn på drivhuseffekten ved å binde klimagasser. Mest kjent er bindingen av CO₂ i skog. I klimadebatten har dette forholdet vært mye framme.

Spørsmålene ble behandlet nærmere i fjorårets utgave av Resultatkontrollen. Det vises derfor til denne utgaven.

5.6 Punktutslipp, tekniske miljøtiltak

Det ytes tilskudd til ulike tekniske miljøtiltak for å redusere punktutslipp av gjødsel- og silopressaft og avrenning fra jordbruksarealer. Tilskudd til gjødsellager, silo- og pressaftanlegg og melkeromsavløp under ordningen med tilskudd til tekniske miljøtiltak falt bort fra 1998. Tilskuddene under denne ordningen var særlig sett i sammenheng med tiltak etter Nordsjø-avtalene om redusert avrenning av nærings-salter til Nordsjø-området. Det er fortsatt mulig å søke om tilskudd til slike formål, men nå under ordningen med BU-midler til tradisjonelt jordbruk. Tilskudd til andre tekniske miljøtiltak som hydrotekniske anlegg, oppsamlingsanlegg for veksthus, leplanting, vegetasjonssoner og fangdam/våtmark ligger fortsatt under ordningen med tilskudd til tekniske miljøtiltak (tabell 5.10).

Investeringer for å redusere utslipp fra gjødsellager, silo- og pressaftanlegg og melkeromsavløp har nå avtatt etter at mange planer ble gjennomført under den tidligere tilskuddsordningen.

Fylkesfordelte tall er gjengitt i tidligere utgaver av Resultatkontrollen. Økningen i 1997 for gjødsellager, melkeromsavløp og silo- og pressaftanlegg skyldes at dette var siste år hvor en kunne søke om tilskudd til disse tiltakene under ordningen med tekniske miljøtiltak. Flesteparten av tiltakene under ordningen fram til 1998 gjaldt husdyrproduksjonen. De fleste tiltakene er derfor lokalisert til de husdyrtette områdene.

Tabell 5.10 Tekniske miljøtiltak. Godkjente planer fordelt på type tiltak

	1989	1990	1995	1996	1997
- Gjødseanlegg	1 817	2 101	1 149	946	1 385
- Melkeromsavløp	385	262	65	46	34
- Silo og pressaftanlegg	1 005	1 119	670	560	770
- Låvetørkeanlegg	155	96	146	174	131
- Hydrotekniske anlegg	267	527	303	232	162
- Vegetasjonsbelter o.l.	8	6	82	70	
- Renseanlegg, hush. Kloakk	752	342			
<i>Antall godkjente planer i alt</i>	<i>2 300</i>	<i>2 724</i>	<i>1 852</i>	<i>1 601</i>	<i>2 132</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Resultatkontroll jordbruk 1999

5.7 Plantervernmidler

Nedenfor er forbruket av plantervernmidler i landbruket angitt i mill. kr sammen med omsatt mengde virksomt stoff i plantervernmidler. Tallene for omsatt mengde virksomt stoff gjelder solgt fra grossist. Noe av dette vil gå til sektorer utenom jordbruket. Mengden av virksomt stoff er ikke direkte sammenlignbar fra ett år til et annet. Det skyldes at det er stadig utskifting av preparater med ulik konsentrasjon og virkningsgrad. Det var en sterk økning i omsatt mengde virksomt stoff i 1998. Dette skyldes økt salg til detaljist pga. avgiftsøkning på plantervernmidler i 1999. Sterk nedgang i 2000 skyldes ytterligere avgiftsøkning kombinert med tidligere "hamstring". For bruken av plantervernmidler i jordbruket, - målt ved kostnaden, er det regnet med utjevning mellom disse årene.

Tabell 5.11 Forbruk av plantervernmidler i millioner 2000 kr og omsatt mengde virksomt stoff

	1985	1990	1998	1999	2000*
Mill. kr ¹⁾	283,0	264,0	266,8	188,4	177,8
Omsatt mengde virksomt stoff, 1000 kg ²⁾					
Ugrasmidler	1 236,2	965,1	544,3	448,7	283,4
Soppmidler	138,4	1 53,0	263,3	219,0	53,1
Skadedyrmidler	38,7	19,0	22,8	24,7	10,7
Andre midler	116,1	46,4	124,3	103,9	33,0
<i>Totalt, 1000 kg ²⁾</i>	<i>1 529,3</i>	<i>1 183,5</i>	<i>954,6</i>	<i>796,3</i>	<i>380,2</i>

1) Verdi av plantervernmidler brukt i jordbruket omregnet til 2000-kroner

2) Total grossistomsætning

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2001 og Statens landbrukstilsyn

I SSBs resultatkontroll jordbruk 2000 er det gitt oppgaver over bruken av plantevernmidler fordelt på vekstslag i 1996. Det går fram av tab 5.12. Fordelingen på plantevernmidler viser at ugrasmidler dominerer mens fordelingen på vekstslag viser at det alt overveiende av plantevernmidlene brukes i korn- og potetdyrkingen. Fordelingen for 1996 vil i hovedtrekk gjenspeile fordelingen i også andre år.

Tabell 5.12 Bruken av plantevernmidler fordelt på vekster. Andel i prosent av sprøytet areal av vedkommende vekst. 1996

Type vekst	Ugrasmiddel	Soppmiddel	Skadedyrmiddel
Potet	81,0	66,0	22,3
Eng	4,2		
Korn og oljevekster	82,9	28,1	14,7
- Hvete	92,6	62,6	25,6
- Bygg	86,3	30,8	14,6

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Resultatkontroll jordbruk 1999

5.8 Miljøavgifter

Tabell 5.16 viser avgiftssatser og innbetalte totalbeløp av miljøavgifter på plantevernmidler og kunstgjødsel. Fra 1999 ble avgiftene på plantevernmidler endret fra en verdibasert avgift til en avgift basert på skadevirkning av midlet. Samtidig ble det samlede avgiftsnivået økt. Fra 2000 ble miljøavgiften på kunstgjødsel fjernet. Det ble gjort for å redusere kostnadene i jordbruket og bringe avgiftsnivået mer på linje med andre land. Reduksjonen ble kombinert med videreutvikling av andre virkemidler, bla. krav om miljøplaner på hvert bruk vedtatt i forbindelse med Stortingets behandling av jordbruksoppjøret 1999. St. meld. nr 19 (1999-2000) gir en skisse for hvordan et slikt program er tenkt oppbygd.

Tabell 5.13 Miljøavgift på plantevernmidler og kunstgjødsel

	1988	1990	1998	1999	2000
Plantevernmidler					
Avgift i % av innkjøpspris	2,0	11,0	15,5	1)	1)
Total avgift mill. kr	1,5	18,4	24,0	35,4	60,0
Kunstgjødsel					
Avgift, øre/kg N	5	37	121	121	2)
Avgift, øre/kg P	25	223	230	230	2)
Total avgift mill. kr	2,8	54,8	165,5	165,2	

1) Endret avgiftsopplegg fra 1999

2) Miljøavgiften ble fjernet fra 2000

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2001. St.prp. nr. 1 (2000-01)

5.9 Innsamling av landbruksplast

Landbruket er en stor forbruker av ulike plastprodukter, først og fremst i form av emballasje. Plastretur A/S har ifølge Resultatkontroll jordbruk 1999 (SSB) fått i oppgave å utvikle og organisere innsamling og gjenvinning av plastemballasje i Norge. Forbruket av landbruksplast er, usikkert beregnet, på omtrent 6 500 tonn årlig. Innsamlet mengde landbruksplast har økt fra i underkant av 2500 tonn i 1995 til ca. 5000 tonn i 2000.

6 INNTEKTER, ØKONOMISKE FORHOLD OG LEVEKÅR

6.1 Utvikling i vederlag til arbeid og egenkapital for Totalkalkylens normaliserte regnskaper

I tabell 6.1 er utviklingen i vederlag til arbeid og egenkapital ifølge totalkalkylens normaliserte regnskaper angitt. I disse er det forutsatt normalårsavlinger. Samtidig er også de registrerte regnskapstallene tatt med. Det er normaliserte regnskaper som legges til grunn i jordbruksforhandlingene.

Tabell 6.1 Vederlag til arbeid og egenkapital i følge normaliserte og registrerte regnskaper. Kr/årsverk

	1987	1990	1998	1999	2000*
Normaliserte regnskaper					
Nivå	93 885	109 601	144 925	138 936	153 807
Endring fra foregående år		4 190	14 603	-5 989	14 871
Registrerte regnskaper					
Nivå	91 011	117 686	145 200	138 671	155 425
Endring fra foregående år	10 585	15 461	13 219	-6 529	16 754

*Foreløpige tall

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2000

Hovedårsaker til forskjeller mellom normaliserte og registrerte regnskaper er:

- Forskjellige inntekter for planteproduksjoner, da registrerte regnskaper bygger på registrerte avlingstall, mens normalårsavlingstall legges til grunn for normaliserte regnskaper.
- For grøntsektoren normaliseres dessuten arealer og priser (3 års glidende gjennomsnitt) i normaliserte regnskaper, mens det er de registrerte tallene for de enkelte år som nyttes i registrerte regnskaper.

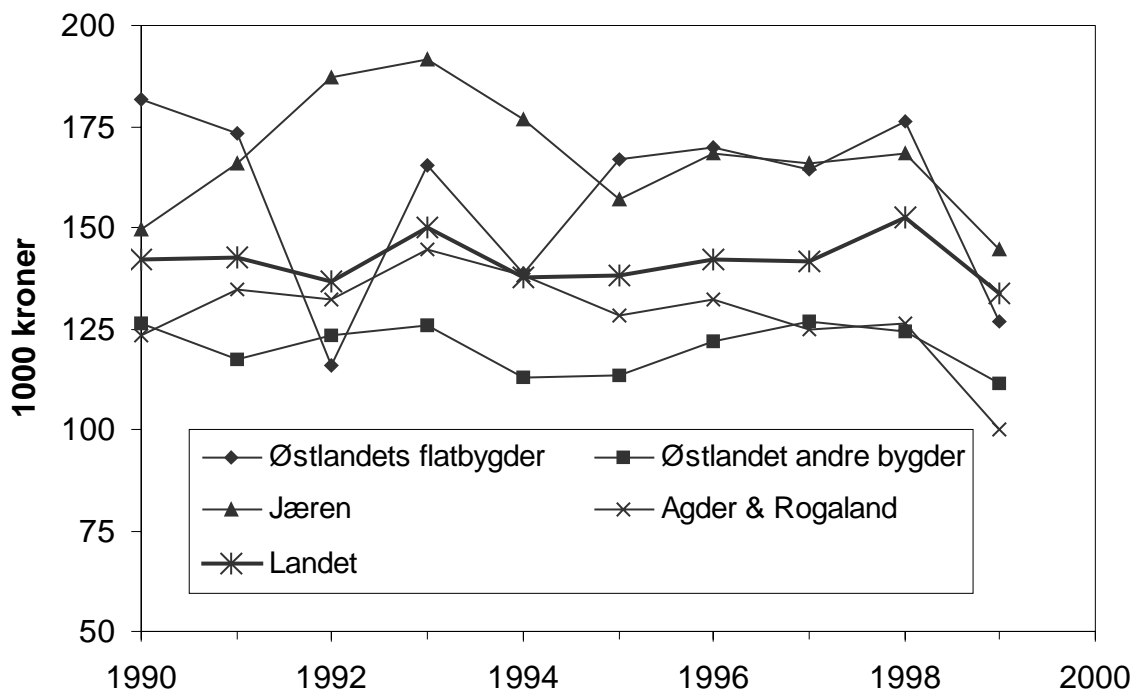
6.2 Utvikling i vederlag til arbeid og egenkapital for de enkelte områdene, driftsformene og størrelsesgruppene

Dette kapitlet bygger på Driftsgranskingene som er en regnskapsundersøkelse for nær 1000 driftsenheter «der en vesentlig del av inntektene kommer fra bruket». Driftsgranskingene dekker hele landet og grupperer driftsenhetene etter område, produksjon og størrelsesgrupper.

6.2.1 Inntekt etter område

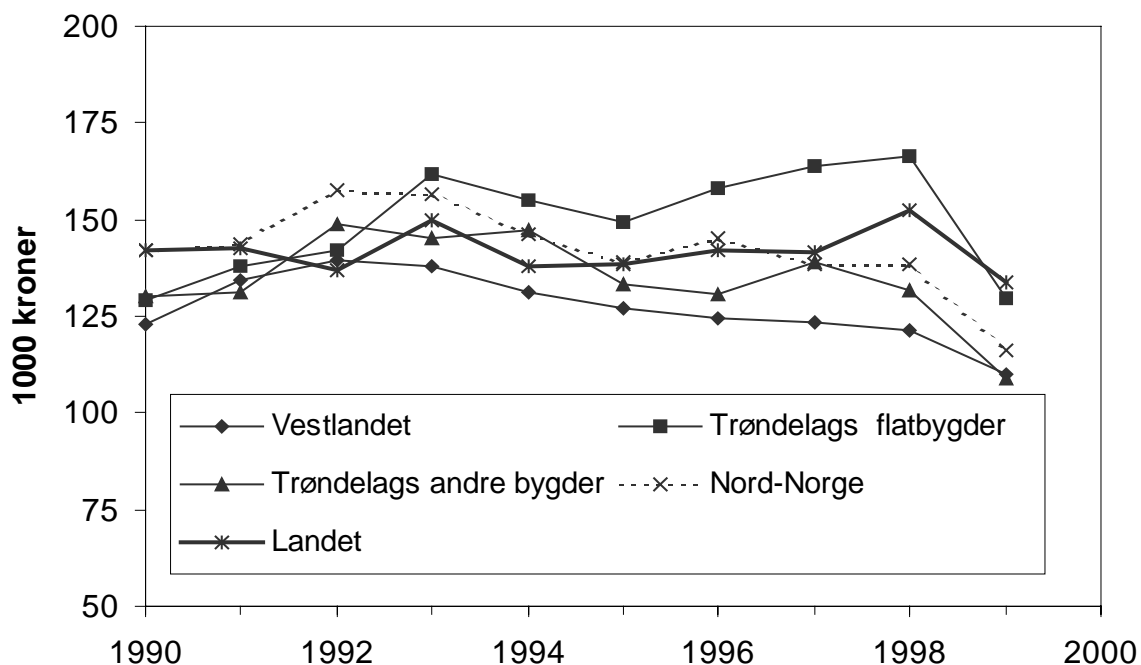
Figur 6.1a viser utviklingen i vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk for driftsenheter i de sørlige og østlige delene av landet slik det går fram av Driftsgranskingene. I figuren ligger det også inne en linje for hele landet. Driftsenheter på Jæren har i mange år hatt resultat som ligger over de andre landsdelene. Driftsenheter på Østlandets flatbygder har i gode kornår bedre resultat enn driftsenhetene på Jæren. Resultatet for driftsenheter i Østlandets «andre bygder» ligger ofte lavest i undersøkelsen.

Figur 6.1b viser utviklingen i vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk for driftsenheter i det vestlig, midtre og nordlige Norge. I likhet med figur 6.1a har også denne med linje for hele landet. I disse landsdelene dominerer grovfôrbaserte produksjoner, og variasjonene mellom år er ikke så store. Driftsenheter i Trøndelags flatbygder har mange år et resultat som ligger godt over landsgjennomsnittet, mens driftsenheter på Vestlandet enkelte år har det svakeste resultatet i undersøkelsen.

Figur 6.1a Vedelag til arbeid og egenkapital pr. årsverk for områder i det østlige Norge. Nominell kroner og sørlige

Kilde: NILF. Driftsgranskingene

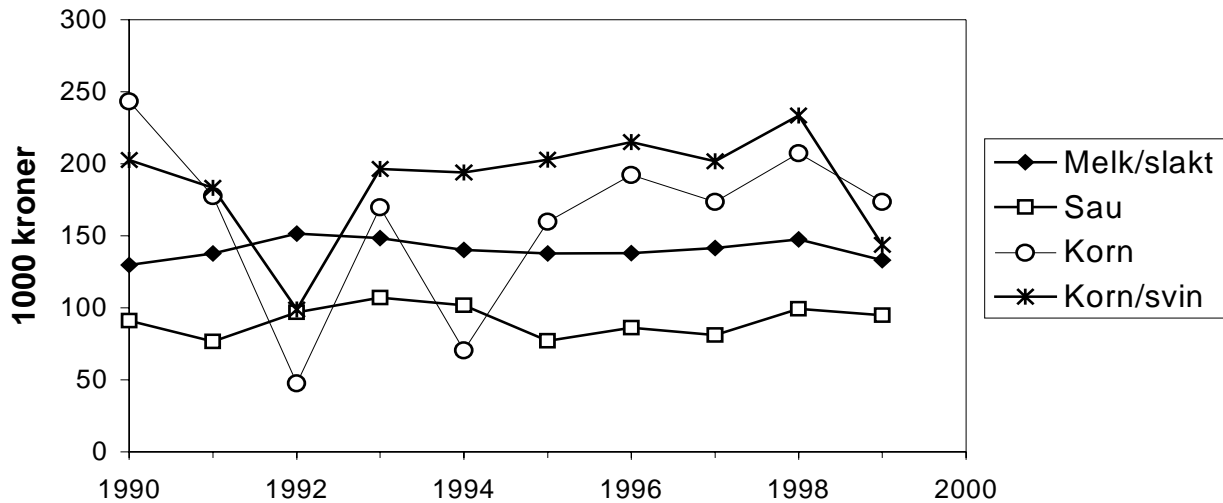

Figur 6.1b Vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk for områder i Vest-Norge, Midt-Norge og Nord-Norge. Nominelle kroner

Kilde: NILF. Driftsgranskingene

6.2.2 Inntekt etter produksjon

Figur 6.2 viser utvikling i vederlag til arbeid og egenkapital siste 10 år for en del utvalgte driftsformer i Driftsgranskingene. Driftsformer med korn varierer mye med de meteorologiske forholdene, mens grovfôrbaserte produksjoner har mye mindre variasjoner.

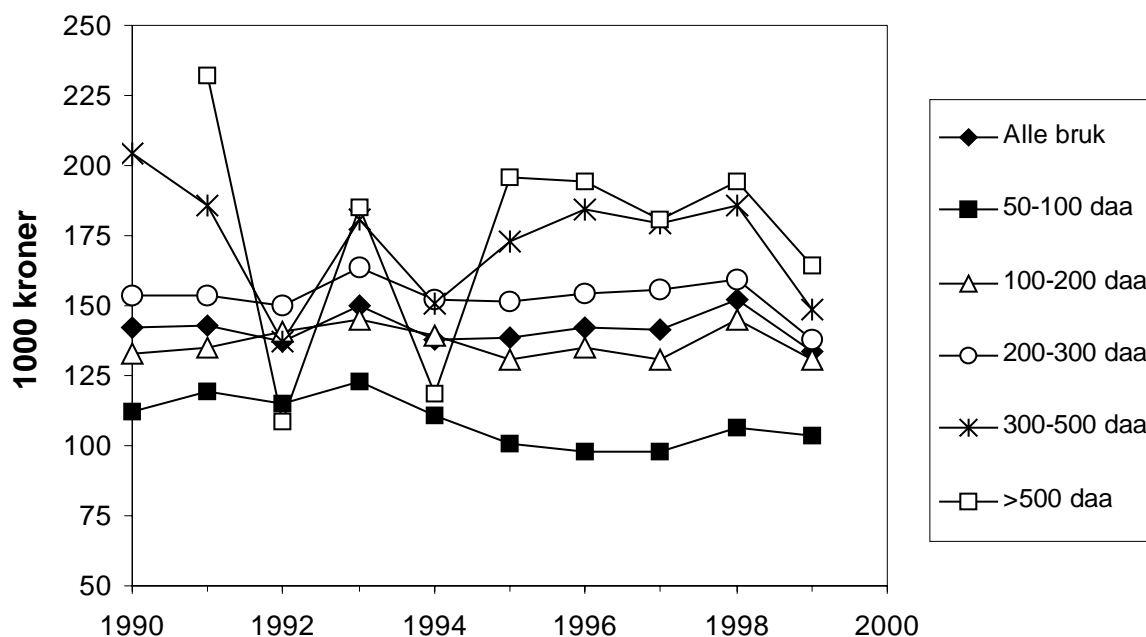
Figur 6.2 Vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk for utvalgte produksjoner. Nominelle kroner.

Kilde : NILF. Driftsgranskingene

6.2.3 Inntekt etter bruksstørrelse

Figur 6.3 viser endringen fra år til år i vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk for forskjellige arealgrupper i Driftsgranskingene.

Gruppene over 300 dekar har større årlig variasjon enn de mindre brukene. Gruppen med de største brukene har få bruk og er mer utsatt for tilfeldig variasjon enn de andre gruppene, samtidig som store bruk i gjennomsnitt har forholdsvis stort kornareal. Årsvariasjonen på inntektskurven for gruppene over 300 dekar har ganske godt samsvar med årsvariasjonen i kornavlingene. De minste brukene har nesten uten unntak lavest vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk.

Figur 6.3 Vederlag til arbeid og egenkapital pr. årsverk for arealgrupper. Nominelle 1000 kr
Kilde : NILF. Driftsgranskingene

6.3 Pensjonsgivende inntekt fra jordbruk, skogbruk og fiske

Dette kapitlet tar opp bøndernes inntekter fra primærnæringene, jordbruk, skogbruk og fiske. Pensjonsgivende næringsinntekt, eller personinntekt, er den del av næringsinntekta som er igjen etter at den innsatte kapitalen har fått dekning. Det er personinntekt som er grunnlag for beregning av pensjon og sykepenger. Skatten som beregnes av personinntekt, vil være høyere enn av en like stor kapitalinntekt. Kapitalavkastningsraten var 16 prosent de to første årene med delingsmodellen. Siden har raten blitt gradvis redusert, og de siste årene har det vært valgfri kapitalavkastningsrate mellom 0 prosent og henholdsvis 12, 11 og 11 prosent for 1997, 1998 og 1999.

Tabellene 6.2 til 6.7 viser utvikling i pensjonsgivende inntekt fra jordbruk, skogbruk og fiske fordelt etter jordbruksareal i drift, kornareal, antall melkekyr, antall sauer og brukers alder. Tallene gjelder for brukeren alene. I kystområdene kan noe av pensjonsgivende inntekt stamme fra fiske, men selv her har inntekter fra fisk liten betydning. Fylkesvis fordeling av pensjonsgivende inntekt er vist i Del II tabell 11.

Tabell 6.2 viser pensjonsgivende inntekt fra primærnæringene for ulike størrelsesgrupper. Pensjonsgivende inntekt fra jordbruk, skogbruk og fiske øker med økende areal i alle år. Tabell 6.3 viser pensjonsgivende inntekt fra annen næring og lønnsarbeid for de ulike arealgruppene. Det er de med minst areal som har størst inntekt fra annen næring og lønnsarbeid. Disse inntektene avtar i hovedregelen med økende areal.

Tabell 6.2 Pensjonsgivende inntekt fra jordbruk, skogbruk eller fiske fordelt etter jordbruksareal. 1000 kr

Areal, daa	1992	1995	1997	1998	1999
5- 50	11,2	11,7	10,3	11,7	12,8
50-100	36,8	33,6	30,1	31,7	30,0
100-150 ¹⁾	67,7	70,3	66,2	72,6	77,2
150-200	84,2	104,5	92,8	104,4	
200-300	94,4	109,1	110,7	119,5	113,4
300-500	92,3	109,1	117,8	133,3	126,4
> 500	96,2	137,6	148,5	161,1	161,6
Alle	47,1	53,8	55,6	62,5	64,2

1) For 1999 gjelder denne linjen hele arealgruppen 100-200 daa

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

Tabell 6.3 Pensjonsgivende inntekt fra annen næring og lønnsarbeid fordelt etter jordbruksareal. 1000 kr

Areal, daa	1992	1995	1997	1998	1999
5- 50	122,1	133,7	152,9	159,5	175,2
50-100	102,8	116,9	133,0	142,3	157,4
100-150 ¹⁾	72,6	82,5	98,6	106,5	111,4
150-200	57,6	63,9	70,1	77,0	
200-300	56,6	61,2	72,6	81,4	84,2
300-500	56,4	72,0	78,5	86,1	84,2
> 500	47,4	58,4	68,6	77,0	78,9
Alle	92,3	100,1	112,9	119,8	128,1

1) For 1999 gjelder denne linjen hele arealgruppen 100-200 daa

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

Tabell 6.4 Pensjonsgivende inntekt fra jordbruk, skogbruk eller fiske fordelt etter kornareal. 1000 kr

Kornareal, daa	1992	1995	1997	1998	1999
< 50	27,1	35,1	37,6	41,8	44,5
50-100	30,4	38,5	39,0	45,6	44,7
100-200	41,6	53,4	56,7	65,4	55,6
200-300 ¹⁾	66,8	85,8	85,1	90,2	88,0
300-500			105,2	116,6	117,1
> 500	90,8	136,9	141,9	165,4	153,7

1) De første årene gjelder tallene arealgruppe 200-500 dekar

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

Tabell 6.4 viser pensjonsgivende inntekt fra primærnæringene etter størrelsen på kornarealet. Det er sammenheng mellom økende kornareal og økende inntekt fra jordbruk, skogbruk og fiske. Både i denne tabellen og i tabell 6.5 og 6.6 med husdyrproduksjon kan det være flere produksjoner på driftsenheten.

Tabell 6.5 Pensjonsgivende inntekt fra jordbruk, skogbruk eller fiske fordelt etter antall melkekyr. 1000 kr

Antall kyr	1992	1995	1997	1998	1999
1 - 4	38,0	37,3	34,9	50,6	45,0
5 - 9	84,4	85,3	80,7	94,6	93,0
10 - 14	106,8	112,9	112,0	131,0	123,9
15 - 19	119,3	129,4	131,1	148,6	143,3
> 20	128,4	134,7	145,2	160,1	157,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

For melkeprodusenter er det positiv sammenheng mellom antall melkekyr og pensjonsgivende inntekt i næring. For brukere med sau er det en nedgang i pensjonsgivende inntekt fra primærnæring for økende besetningsstørrelse opp til 20–50 sauer de fleste år. Denne størrelsesgruppa har lavest inntekt fra næringa de fleste år. Produsentgruppa med besetninger fra 50 til 100 dyr har høyere gjennomsnittlig inntekt fra næringa enn gruppene under, og de med 100 sau eller mer har betydelig høyere pensjonsgivende inntekt fra næring.

Tabell 6.6 Pensjonsgivende inntekt fra jordbruk, skogbruk eller fiske fordelt etter antall sauer 1/6. 1000 kr

Antall sauer	1992	1995	1997	1998	1999
1 - 9	34,3	38,6	39,7	44,6	47,1
10 - 19	35,9	35,7	37,2	42,8	39,8
20 - 49	36,0	35,5	33,6	39,8	40,6
50 - 99	47,3	47,1	48,2	52,3	53,8
> 100	67,0	73,0	67,2	78,7	82,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

Tabell 6.7 viser brukers alder og gjennomsnittsinntekt. Det er i alderen 50 til 60 år at brukeren har den høyeste pensjonsgivende inntekt fra drifta.

Tabell 6.7 Pensjonsgivende inntekt fra jordbruk, skogbruk eller fiske fordelt etter brukers alder. 1000 kr

Brukers alder	1992	1995	1997	1998	1999
< 29	35,8	49,4	50,1	57,7	52,6
30 -39	46,1	55,1	57,3	64,6	61,3
40-49	53,0	58,6	60,4	68,3	68,8
50-59	56,0	61,6	64,3	72,2	72,0
60-69	43,1	46,8	47,4	52,4	60,0
> 70	12,8	12,1	10,6	12,4	14,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

6.4 Alminnelig inntekt

Alminnelig inntekt er et videre begrep enn pensjonsgivende inntekt i kapittel 6.3. Alminnelig inntekt omfatter alle skattepliktige inntekter, der de viktigste er lønn, pensjoner, overskudd fra næringsvirksomhet, renteinntekter og andre kapitalinntekter. Målet alminnelig inntekt ble innført i forbindelse med skattereformen og finnes fra og med inntektsåret 1992. Fra summen av inntekter trekkes alle fradrag, blant annet minstefradrag (kun i lønnsinntekt), fagforeningskontingent, premie til egen pensjonsforsikring og renteutgifter.

Tabellene 6.8 til 6.12 viser utviklingen i alminnelig inntekt for bruker og bruker med eventuell ektefelle fordelt etter areal, kornareal, antall melkekyr, antall sauer og brukers alder for årene 1992–1998. Bruker er bestemt i utvalgstillinga som den det er angitt fødselsnummer på. Der det er angitt to fødselsnummer, blir den eldste valgt. Det var 73 prosent av brukerne som hadde ektefelle i 1995, og 71 prosent i 1997. Det blir derfor inntektene for ektefellene til denne andelen som regnes med i statistikken sammen med inntektene til det totale antall brukere. Det er ikke tatt hensyn til hvorfra ektefellene henter sin inntekt. Fylkesvis fordeling av alminnelig inntekt vises i del II tabell 12a og b.

Tabell 6.8a Alminnelig inntekt for bruker fordelt etter areal. 1000 kr

Areal, daa	1992	1995	1997	1998	1999
5- 50	131,0	151,5	169,8	184,8	194,4
50-100	143,4	159,1	172,3	190,2	196,0
100-150 ¹⁾	160,7	172,5	192,4	201,1	208,8
150-200	173,8	183,0	198,6	206,9	
200-300	189,5	205,4	220,6	240,5	222,0
300-500	208,5	249,3	272,4	289,5	259,4
> 500	274,9	348,1	366,1	379,3	473,2
Alle	162,0	174,3	192,9	208,3	214,5

Tabell 6.8b Alminnelig inntekt for bruker og eventuell ektefelle fordelt etter areal. 1000 kr

Areal, daa	1992	1995	1997	1998	1999
5- 50	183,9	216,6	242,7	265,6	290,8
50-100	210,4	228,8	249,0	275,9	293,2
100-150 ¹⁾	234,4	251,5	278,2	296,8	314,2
150-200	250,7	269,2	292,4	309,5	
200-300	281,1	302,4	325,1	355,2	337,9
300-500	302,4	356,9	389,5	419,2	396,9
> 500	385,8	488,3	516,1	543,4	629,0
Alle	233,6	252,1	279,1	304,3	321,3

1) For 1999 gjelder denne linjen hele arealgruppen 100-200 daa

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

For alle år og alle grupperingene i tabellene 6.8 og 6.9 øker alminnelig inntekt med arealet og med kornarealet. Det kan være flere produksjoner på samme driftsenhet i grupperingene i tabellene.

Tabell 6.9a Alminnelig inntekt for bruker fordelt etter kornareal. 1000kr

Kornareal, daa	1992	1995	1997	1998	1999
< 50	163,7	173,3	191,1	208,7	228,5
50-100	150,3	183,0	212,2	227,6	231,3
100-200	164,7	205,1	240,2	241,0	261,6
200-300	204,1	255,8	280,5	303,4	324,9
300-500			321,0	344,9	337,4
> 500	302,1	417,2	384,0	419,2	394,0

Tabell 6.9b Alminnelig inntekt for bruker og eventuell ektefelle fordelt etter kornareal. 1000 kr

Kornareal, daa	1992	1995	1997	1998	1999
5- 50	211,6	248,1	275,1	299,8	333,5
50-100	229,1	263,0	308,0	329,5	342,9
100-200	239,4	296,5	341,2	353,2	379,9
200-300	294,2	364,1	405,1	439,4	454,1
300-500 ¹⁾			443,7	484,4	486,5
> 500	407,4	574,9	531,5	586,8	562,0

1) For de første årene gjelder tallene gruppa 200–500 daa

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

Både for bruker og for bruker med ektefelle øker alminnelig inntekt med antall melkekyr i alle årene slik det framgår av tabell 6.10.

Tabell 6.10a Alminnelig inntekt for bruker fordelt etter antall melkekyr. 1000 kr

Antall kyr	1992	1995	1997	1998	1999
1 - 4	129,3	143,4	148,0	148,7	154,6
5 - 9	160,7	158,4	164,9	185,6	191,4
10 - 14	178,6	177,6	192,2	200,4	195,8
15 - 19	197,7	205,2	207,8	230,1	208,1
> 20	224,8	239,4	265,4	268,4	235,4

Tabell 6.10b Alminnelig inntekt for bruker og eventuell ektefelle fordelt etter antall melkekyr. 1000 kr

Antall kyr	1992	1995	1997	1998	1999
1 - 4	182,1	211,9	222,5	205,7	222,6
5 - 9	230,7	233,5	242,9	275,3	285,1
10 - 14	259,7	262,8	282,9	302,9	299,1
15 - 19	293,4	300,8	309,1	338,3	321,0
> 20	332,2	351,6	386,9	405,2	368,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

Tabell 6.11 viser alminnelig inntekt på bruk med sau for bruker og også bruker med eventuell ektefelle gruppert etter besetningsstørrelse. Alminnelig inntekt for bruker øker opp til besetningsstørrelse på 100 dyr i årene 1992 og 1995. For 1997 til 1999 var alminnelig inntekt økende med besetningsstørrelsen opptil 20 til 50 sauer og avtok for gruppene med større besetninger. Brukerne med de største besetningene har ikke høyest gjennomsnittlig alminnelig inntekt noe år. Alminnelig inntekt til både bruker og eventuell ektefelle følger de samme hovedtrekkene unntatt i 1999.

Tabell 6.11a Alminnelig inntekt for bruker fordelt etter antall sauer 1/6. 1000 kr

Antall sauer	1992	1995	1997	1998	1999
1 - 9	135,8	141,9	148,9	165,3	184,1
10 - 19	139,9	146,7	155,0	182,7	179,0
20 - 49	143,4	150,5	165,5	184,9	189,3
50 - 99	151,5	156,4	164,5	174,9	185,2
> 100	146,5	156,2	153,9	173,9	183,3

Tabell 6.11b Alminnelig inntekt for bruker og eventuell ektefelle fordelt etter antall sauer pr. 1/6. 1000 kr

Antall sauer	1992	1995	1997	1998	1999
1 - 9	190,0	203,8	225,3	245,8	281,7
10 - 19	197,9	214,7	225,9	264,7	274,4
20 - 49	206,6	222,0	246,3	274,0	288,7
50 - 99	223,6	231,5	247,6	264,3	291,2
> 100	214,0	231,3	224,8	261,6	292,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

Tabell 6.12 viser alminnelig inntekt etter brukerens alder. Både bruker og bruker med ektefelle har lavest inntekt i den yngste og den eldste aldersgruppa og den høyeste inntekten i aldersgruppa 40 til 50 år. Tabell 6.7 i kapittel 6.3 viser at brukeren har høyest gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt fra drifta noe senere.

Tabell 6.12a Alminnelig inntekt for bruker fordelt etter brukers alder. 1000 kr

Brukers alder	1992	1995	1997	1998	1999
< 29	119,4	134,6	139,9	157,9	150,3
30 -39	150,6	172,9	186,7	200,7	200,4
40-49	171,1	195,1	213,9	231,8	235,6
50-59	164,5	187,8	211,4	225,0	234,0
60-69	146,5	150,8	169,0	179,8	192,3
> 70	101,1	112,7	128,4	151,0	147,4

Tabell 6.12b Alminnelig inntekt for bruker og eventuell ektefelle fordelt etter brukers alder. 1000 kr

Brukers alder	1992	1995	1997	1998	1999
< 29	141,5	159,0	161,3	184,5	188,8
30 -39	211,1	235,2	254,8	277,4	293,0
40-49	263,4	294,0	320,7	349,0	359,8
50-59	243,1	284,3	317,2	339,9	357,9
60-69	240,3	215,0	243,9	266,4	289,2
> 70	127,2	145,3	165,7	193,4	190,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

6.5 Levekår

St. meld. nr. 19 (1999-2000) ser inntektsmuligheter og levekår i sammenheng, og formulerer det slik: Regjeringen vil «*tilby næringen inntektsmuligheter og sosiale vilkår som sikrer rekruttering til næringen og som gjør det mulig for utøverne i jordbruket å ta del i inntekts- og velferdsutviklingen i samfunnet på lik linje med andre grupper.*» Dette kapitlet tar opp elementer av levekår i bred forstand.

6.5.1 Levekår og økonomi

I kjølvannet av Statistisk sentralbyrås store levekårsundersøkelse som ble gjennomført høsten 1995, er det kommet mange rapporter om bønders levekår. En oppsummerende artikkel, "Økonomiens betydning i landbruksbefolkningens hverdag"⁴⁰, tar opp forholdet mellom levekår og økonomi. Det synes i utgangspunktet å være liten sammenheng mellom bøndenes forbrukskapasitet og egenopplevde livskvalitet forutsatt at inntektsnivået ikke er så lavt at gardsbrukets framtid er truet. Sparsommelighet ser fortsatt ut til å være en sterk norm innen landbruksbefolkningen. Imidlertid viser artikkelen at sammenhengene er langt mer sammensatte og ikke først og fremst knyttet til forbruksevnen.

Selvom husholdningens økonomi sikres ved høy arbeidsinnsats og inntekter utenom gardsbruket, vil mange føle bekymring for gardens økonomi og mulighetene til å foreta vedlikehold og investeringer. Den vedvarende økonomiske marginaliseringen av landbruksbefolkningen reduserer også bøndenes subjektive livskvalitet. Den lave inntekten pr. årsverk oppleves som en lav verdsettelse av arbeid innen landbruket og vanskeliggjør en målsetting om å være heltidsbonde.

Høy arbeidsbelastning reduserer bøndenes livskvalitet. Undersøkellesmaterialet er alle gardbrukere og deres livspartnere i levekårsundersøkelsen, i alt 2 438 personer supplert med 75 dybdeintervjuer. I dette materialet var gjennomsnittlig arbeidsinnsats 2 444 timer pr. år for heltidsbønder og mer for deltidsbønder. En så stor arbeidsbelastning vil virke ekskluderende fra en rekke sosiale arenaer, og det er spesielt viktig for yngre bønder.

St. meld. nr 19 (1999-2000) har som uttalt mål å «*over tid styrke driftsenheter med ressursgrunnlag til å være et hovedyrke.*» Tabell 6.13 nedenfor viser den relative betydningen av inntekt fra jordbruket. Grunnlaget er selvangivelsesdata og post 2.7.1 i selvangivelsen: Næringsinntekter i følge næringsoppgave i jordbruk, gartneri mv. Tabell 6.13 til tabell 6.17 inkluderer også driftsenheter under 5 dekar.

Av brukere med selvangivelsesdata var over en firedel uten positiv næringsinntekt fra jordbruket i selvangivelsen i 1999. I Telemark og Aust-Agder var over en tredel uten positiv næringsinntekt. Totalt for landet henter 35 prosent av alle brukere over halvparten av bruttoinntekta fra næringsinntekt i jordbruket. Andelen brukere med minst halvparten av inntekta fra landbruket var størst i Nord-Trøndelag og Nordland med 40 prosent

⁴⁰ Rye, J. F. 2000. *Økonomiens betydning i landbruksbefolkningens hverdag* Landbruksøkonomisk forum 3/2000 s37-45. Et prosjekt finansiert gjennom Norges forskningsråds program: «Levekår, utvikling og omstilling i landbruket»

Tabell 6.13 Brukere med selvangivelsesdata og fordelingen av næringsinntekt i forhold til bruttoinntekt. Prosentandel. 1999

Fylker	Antall brukere	Andel næringsinntekt av bruttoinntekt					
		Uten	0-10%	10-40%	50-90%	> 90%	> 50%
Østfold	3 573	30,9	19,9	25,4	15,7	8,1	23,8
Akershus/Oslo	3 442	28,9	18,6	28,3	16,6	7,6	24,2
Hedmark	5 913	29,9	14,3	26,2	18,8	10,8	29,6
Oppland	6 941	26,1	12,1	22,7	25,3	13,9	39,2
Buskerud	3 795	32,7	18,2	27,0	17,0	5,1	22,1
Vestfold	2 436	29,1	20,2	26,8	15,6	8,3	23,9
Telemark	2 591	39,9	19,6	23,2	12,3	5,1	17,4
Aust-Agder	1 245	33,6	16,5	27,3	16,2	6,4	22,7
Vest-Agder	1 976	31,5	19,0	24,2	18,3	7,0	25,3
Rogaland	6 105	19,0	11,4	22,5	23,3	23,8	47,1
Hordaland	5 533	32,3	16,8	24,3	14,7	11,9	26,7
Sogn og Fjordane	5 242	23,0	13,9	27,1	22,0	13,9	35,9
Møre og Romsdal	4 958	24,2	11,8	24,0	21,2	18,8	40,0
Sør-Trøndelag	4 741	21,7	11,3	21,9	28,6	16,4	45,0
Nord-Trøndelag	4 940	20,1	10,6	21,4	29,0	18,9	47,9
Nordland	3 794	20,0	9,4	22,6	23,7	24,4	48,1
Troms	2 035	24,2	11,1	22,0	21,4	21,2	42,7
Finnmark	650	26,9	9,2	23,5	20,3	20,0	40,3
<i>Hele landet</i>	<i>69 910</i>	<i>26,5</i>	<i>14,2</i>	<i>24,3</i>	<i>20,9</i>	<i>14,1</i>	<i>35,0</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbruksstillingen 1999 og selvangivelsesdata

Tabell 6.14 nedenfor viser tilsvarende fordeling utfra jordbruksareal i drift. I den minste størrelsesgruppa opp til 50 dekar er det over halvparten som er uten næringsinntekt, mens 7 prosent av brukerne henter mer enn 50 prosent av bruttoinntekten fra jordbruket. Andelen brukere som henter mer enn 50 prosent av bruttoinntekten fra jordbruket, øker med økende bruksstørrelse og er 63 prosent for brukene med over 500 dekar. Det er relativt flest brukere som henter mer enn 90 prosent av bruttoinntekta fra jordbruket i arealgruppa fra 200 til 300 dekar.

Tabell 6.14 Brukere med selvangivelsesdata og fordelingen av næringsinntekt i forhold til bruttoinntekt etter jordbruksareal i drift. Prosentandeler. 1999

Størrelsesgrupper	Antall brukere	Andel næringsinntekt av bruttoinntekt					
		Uten	0-10%	10-40%	50-90%	> 90%	> 50%
< 5 dekar	271	42,8	5,9	18,5	15,9	17,0	32,8
5 - 49 dekar	13 687	54,2	22,7	16,4	4,3	2,4	6,7
50 - 99 dekar	16 659	32,5	21,0	28,3	11,9	6,2	18,1
100 - 199 dekar	22 213	17,1	10,9	27,2	26,8	18,0	44,8
200 - 299 dekar	10 324	10,6	5,7	22,8	34,1	26,8	60,9
300 - 499 dekar	5 225	9,6	4,9	23,4	36,6	25,5	62,1
> 500 dekar	1 531	9,6	3,4	23,8	40,1	23,1	63,2
<i>Alle</i>	<i>69 910</i>	<i>26,5</i>	<i>14,2</i>	<i>24,3</i>	<i>20,9</i>	<i>14,1</i>	<i>35,0</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstillingen 1999 og selvangivelsesdata

Tabell 6.15 viser en tilsvarende fordeling etter aldersgrupper. Det er relativt sett noen flere brukere under 30 år som ikke har positiv næringsinntekt. Med unntak av de over 70 år hvor bare 4 prosent henter mer enn 50 prosent av inntekten fra jordbruket, er det ikke store forskjeller mellom aldersgruppene. Vedlikehold og avskrivninger vil påvirke næringsinntekten. Det er derfor ikke urimelig at de yngste i etableringsfasen og de eldste der en del trappet ned drifta, vil ha flere brukere uten positiv næringsinntekt.

Tabell 6.15 Brukere med selvangivelsesdata og fordelingen av næringsinntekt i forhold til bruttoinntekt alder på bruker. Prosentandeler. 1999

Aldersgrupper	Antall brukere	Andel næringsinntekt av bruttoinntekt					
		Uten	0-10%	10-40%	50-90%	> 90%	> 50%
< 30 år	3 336	33,7	10,0	21,5	19,2	15,6	34,8
30 - 39 år	13 883	27,4	12,7	22,7	21,0	16,1	37,1
40 - 49 år	20 321	25,0	15,0	23,8	21,2	15,1	36,2
50 - 59 år	19 513	23,5	15,1	23,9	22,4	15,0	37,4
60 - 69 år	10 317	27,2	13,1	26,9	21,9	11,0	32,9
> 70 år	2 540	43,2	19,3	33,5	4,1		4,1
<i>Alle</i>	<i>69 910</i>	<i>26,5</i>	<i>14,2</i>	<i>24,3</i>	<i>20,9</i>	<i>14,1</i>	<i>35,0</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstillingen 1999 og selvangivelsesdata

St. meld. nr. 19 (1999-2000) gikk inn for å «*bruke skatt i inntektspolitikken i jordbruket, innføre fradrag i positiv næringsinntekt i jordbruket som kompensasjon for reduserte målpriser.*» Dette fradraget i positiv næringsinntekt er fastlagt til kroner 36 000 pr. driftsenhet med halv virkning, kroner 18 000, i 2000. Det vil ha en maksimal inntektsvirkning på kroner 10 000 pr. driftsenhet. Fradraget gjelder for beregning av alminnelig

inntekt og har ingen virkning på personinntekten. Tabell 6.16 viser omfanget av brukere som vil kunne benytte fradraget. Grunnlaget for fradraget vil i tillegg til det som føres i næringsoppgaven, også inkludere sykepenger fra jordbruket. Det blir et tillegg til næringsinntekten i tabellen, men forskjellen blir liten.

Tabell 6.16 Brukere med selvangivelsesdata og andelen med næringsinntekt etter inntektsnivå. 1999

Fylker	Antall brukere	Næringsinntekt pr. driftsenhet, andel i gruppa. %			
		Uten Kroner:	0-17 999	18 000-35 999	> 36 000
Østfold	3 573	30,8	15,0	8,8	45,4
Akershus/Oslo	3 442	28,9	11,8	9,1	50,2
Hedmark	5 913	29,8	11,0	8,5	50,6
Oppland	6 941	26,0	10,1	7,2	56,7
Buskerud	3 795	32,7	12,8	9,7	44,8
Vestfold	2 436	29,1	13,6	10,0	47,3
Telemark	2 591	39,9	15,6	9,9	34,6
Aust-Agder	1 245	33,4	13,2	10,9	42,5
Vest-Agder	1 976	31,5	14,7	10,9	42,9
Rogaland	6 105	19,0	8,2	6,9	65,9
Hordaland	5 533	32,3	13,0	10,1	44,6
Sogn og Fjordane	5 242	23,0	11,5	9,8	55,7
Møre og Romsdal	4 958	24,1	8,9	8,3	58,7
Sør-Trøndelag	4 741	21,7	9,3	6,8	62,2
Nord-Trøndelag	4 940	20,1	8,3	6,6	65,1
Nordland	3 794	20,0	8,4	8,4	63,3
Troms	2 035	24,2	10,8	8,4	56,7
Finnmark	650	26,9	9,4	9,1	54,6
<i>Hele landet</i>	<i>69 910</i>	<i>26,4</i>	<i>11,0</i>	<i>8,5</i>	<i>54,1</i>
<i>Antall</i>		<i>18479</i>	<i>7682</i>	<i>5951</i>	<i>37798</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstellingene 1999 og selvangivelsesdata 1999

Av tabell 6.16 går det fram at 54 prosent av antall brukere hadde inntekt på mer enn kroner 36 000 fra jordbruket i næringsoppgaven i 1999. Det antallet er om lag det samme som ville fått full uttelling for inntektsfradraget dersom det hadde vært innført. Det hadde vært 63 prosent som fullt ut ville kunne utnyttet et inntektsfradrag på kroner 18 000 i 1999. Det er lavest andel som ville kunne benyttet fradraget i Telemark og høyest i Rogaland, Trøndelag og Nordland.

Tabell 6.17 nedenfor viser tilsvarende etter størrelsesgrupper. Vi ser at andelen som ville kunne utnyttet fradraget helt, øker med økende bruksstørrelse. En inndeling etter alder viser at brukerne under 40 år ville kunne utnyttet et fradrag i litt mindre grad enn gjennomsnittet. Andelen av brukere over 70 år som vil ha full uttelling for fradraget er 25 prosent og derved godt under halvparten av gjennomsnittsandelen.

Tabell 6.17 Brukere med selvangivelsesdata og andelen med næringsinntekt etter inntektsnivå og arealgrupper. 1999

Størrelsesgrupper	Antall brukere	Næringsinntekt pr. driftsenhet, andel i gruppa. %			
		Uten Kroner: 0-17 999	18 000-35 999	> 36 000	
< 5 dekar	271	42,8	7,7	3,0	46,5
5- 49 dekar	13 687	54,1	20,2	11,0	14,6
50- 99 dekar	16 659	32,5	16,0	13,3	38,2
100- 199 dekar	22 213	17,1	7,6	7,2	68,1
200- 299 dekar	10 324	10,6	3,7	4,2	81,6
300- 499 dekar	5 225	9,6	2,6	3,1	84,7
> 500 dekar	1 531	9,5	1,8	2,0	86,7
<i>Alle</i>	<i>69 910</i>	<i>26,4</i>	<i>11,0</i>	<i>8,5</i>	<i>54,1</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstellingene 1999 og selvangivelsesdata 1999

6.5.2 Helse

Landbrukshelsen er en stiftelse som eies av Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Den har 5 600 medlemmer fordelt over hele landet. De har foretatt en helseregistrering som omfatter 1 406 medlemmer for 2000. I materialet er de fleste husdyrprodusenter. 79 prosent er heltidsbønder. På den positive siden ligger at bonden trives i sitt yrke og med dyra. Det gjøres også i stor grad tiltak for å bedre arbeidsmiljøet.

På den andre siden ligger flere negative faktorer. 51 prosent har daglige økonomiske bekymringer, 79 prosent savner ferie og fritid og 53 prosent melder om ensomhet i yrket. 35 prosent var sykmeldt i 2000 og langtidsfraværet øker. 39 prosent, herav mange unge, har støyskaded hørsel og 17 prosent har nedsatt lungekapasitet. Det var 17 dødsulykker i jordbruket i 2000.

I følge Arbeidstilsynet var det 12 dødsulykker i jord- og skogbruket i 1999 og 13 i 1998. Landbruket toppet derved statistikken over antall dødsulykker pr. årsverk i 1998 og lå høyt også i 1999. Det er i hovedsak menn som er utsatt. I 1999 var 10 av de 12 ulykkene i jordbruket, og 9 av de forulykkede var over 60 år. Halvparten av ulykkene skjedde i forbindelse med traktor og redskap.

Tallet på rapporterte skader var i følge Arbeidstilsynet imidlertid svært lavt med 5,4 pr. 1000 årsverk i 1999 og 5,3 i 1998 i forhold til middeltall på henholdsvis 19,3 og 19,1 for alle næringsgrupper.

6.5.3 Velferd og avløsning

Undersøkelsen fra Landbrukshelsen viste at svært mange savnet ferie og fritid. Avløsertilskudd skal sikre husdyr-, plante- og honningprodusenter avløsning ved sykdom, svangerskap, fødsel med videre⁴¹. Husdyrprodusenter kan gis tilskudd hele året, mens plante- og honningprodusenter kan få tilskudd for perioden 15. april til 1. oktober etter nærmere regler. Det kan også gis tilskudd til avløsning ved ferie og

⁴¹ Forskrift om tilskott til avløsning av 23.11.1998, endret ved forskrift av 15.11.1999

fritid. Formålet er å hjelpe husdyrbrukere til ferie, ordnet fritid og avlastning i onnetider ved å bidra til finansiering av leid arbeid.

Landbruksvikarordningen er en kommunal avløserordning med statlig tilskudd som skal gi særlig husdyrprodusenter mulighet for avløsning ved sykdom med videre og ferie og fritid. Tabell 6.18 viser utbredelse og omfang av virksomheten.

Tabell 6.18 Landbruksvikarordningen, omfang og finansiering

	1994	1995	1996	1997	1998
Antall med i ordningen:					
Kommuner	323	313	313	305	301
Driftsenheter	7 150	6 460	6 226	5 963	5 483
Finansiering mill. kroner:					
Stat	42	41	43	41	38
Kommuner	34	35	34	34	38
Brukere	18	17	17	16	17
Finansiering i alt	94	92	93	91	94

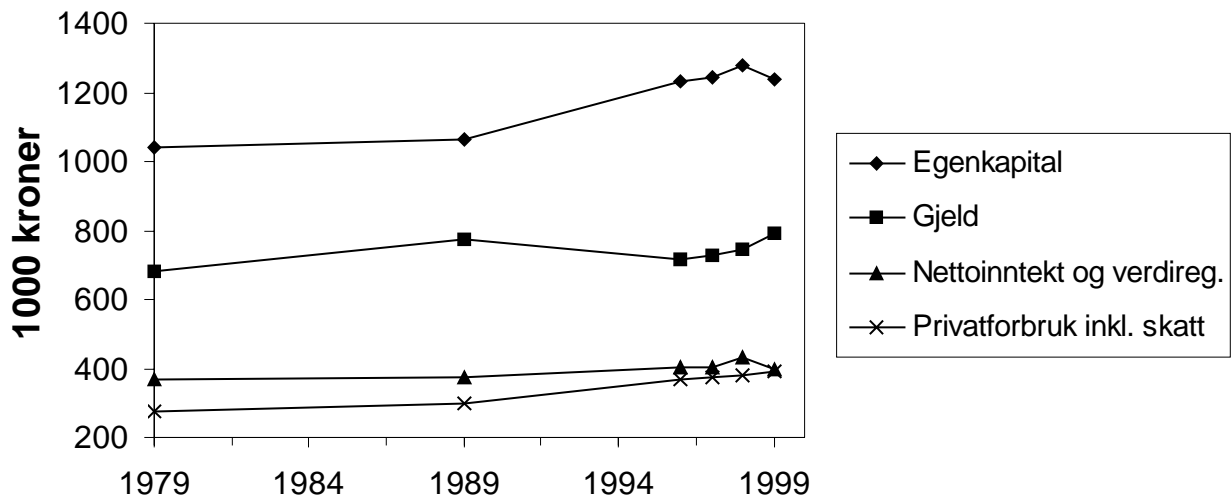
Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabellen viser at omfanget er redusert fra 1994 til 1998 både når det gjelder antall kommuner som er med, og antall driftsenheter som har brukt landbruksvikaren. Statens bidrag er redusert de tre siste årene, men kommunenes har vært stabilt med en økning i 1998. Det gis også tilskudd til avløserlag.

Av jordbruksavtalemidlene i 2000 gikk ca. 14 prosent til velferdsordninger.

6.6 Utvikling i egenkapital, gjeld, inntekt og forbruk

Figur 6.4 nedenfor viser endring i jordbruksfamiliens samlede inntekt, privatforbruk, gjeld og egenkapital. Tallene er hentet fra Driftsgranskingene og er representative bare for hushold «der en vesentlig del av inntektene kommer fra bruket». Driftsgranskingene har ikke tall for husholdet, men for «familien», dvs bruker og eventuell ektefelle eller samboer og deres barn under 17 år.

Figur 6.4 Utvikling i egenkapital, gjeld, nettoinntekt og privatforbruk i gjennomsnitt for brukerfamilien. 1999-kroner. 1000 kr

Kilde: NILF. Driftsgranskingene

- «Nettoinntekt og verdiregulering» er nettoinntekt og skattefrie inntekter, dvs driftsoverskudd fra jordbruk, skogbruk og eventuelle andre næringer, lønnsinntekter, aksjeutbytte, sykepenger, pensjoner, renter og en innsatt verdi for familiens arbeid på nyanlegg. Fra dette trekkes gjeldsrenter og kårytelser. Skattefrie inntekter kan være barnetrygd og andre skattefrie trygdeytelser, mottatt arv eller gave, pengegevinster, visse former for forsikringsutbetalinger og noen erstatninger.
- «Privatforbruket inklusiv skatt» er vanlig forbruk, avskrivninger på private eiendeler (inkludert bolig) og skatt betalt i året (forskuddsskatt, forskuddstrekk og restskatt minus tilbakebetalt skatt).
- «Gjeld» er all gjeld til bruker og ektefelle og eventuelle mindreårige barn. Tallene inkluderer gjeld til landbruk eller annen næring, boliglån, studielån og forbruksgjeld. Langt over halvparten av gjelda er langsiktig.
- «Egenkapital» viser differansen mellom bokført verdi av familiens samlede eiendeler og familiens totale gjeld.

Utviklingen over 20 år, viser at egenkapitalen på driftsgranskingsbrukene har økt, også i verdifaste kroner. Gjelda har økt noe mindre. Privatforbruket har økt mer enn inntektene, men er fortsatt lavere. Figuren forklarer ikke hele økningen i egenkapital. Dersom alle mellomliggende år var med, ville inntektsvariasjonene kommet bedre fram. Høye inntekter i gode avlingsår vil ofte bli brukt til å styrke egenkapitalen. Utskifting av bruk i driftsgranskingene vil bidra til variasjon i slike serier. (Utskiftingene er på ca 5 % pr år.) Lånt kapital og rentekostnader er også behandlet i kapittel 7.3 og utviklingen i en del innsatsfaktorer inklusive rentekostnader på lånt kapital og i produksjonsinntektene er vist i figur 7.2 i kapittel 7.6.

6.7 Lønnsutvikling etter næring

Tabell 6.19 nedenfor viser prosentvis lønnsvekst fra året før og lønnsnivå for 1999 for enkelte inntektsgrupper. Det er også vist lønnsøkningen i de to siste femårs-periodene (for industrien for en tiårsperiode). Tabellen er hentet fra Det tekniske beregningsutvalg.

Tabell 6.19 Beregnet lønnsvekst for noen store forhandlingsområder og årslønn i 1999

	1990 -91	1997 -98	1998 -99	1999 -2000	1990 -2000	1990 -1995	1995 -2000	Gj.snitt 95-00	Årslønn 1999
Industriarbeidere ²⁾	4,8	5,6	4,7	4,5		17,6	24,8	4,5	242 400
Industrifunksjonærer ³⁾	5,4	6,8	4,7	4,7		21,7	27,8	5,0	334 800
Sum industrien ¹⁾	5,1	6,1	4,7	4,6	50,4			4,7	281 000
Statsansatte ⁴⁾	4,9	6,4	4,7	4,5		18,3	26,8	4,9	272 200
Kommuneansatte ⁴⁾	5,5	5,9	5,0	4,0		17,1	25,4	4,6	240 800
Varehandel ⁵⁾	5,9	6,1	4,9	4,5		22,0	27,6	5,0	247 200
Forretn.- og sparebanker ⁶⁾	5,9	6,8	5,2	5,4		21,6	30,1	5,4	311 600
<i>Alle grupper⁷⁾</i>	<i>5,3</i>	<i>6,2</i>	<i>4,9</i>	<i>4,5</i>	<i>50,5</i>			<i>4,9</i>	<i>278 400</i>

- 1) Omfatter arbeidere og funksjonærer i NHO-bedrifter per årsverk
- 2) Heltids og deltidsansatte industriarbeidere i NHO-bedrifter, per årsverk
- 3) Industrifunksjonærer i NHO bedrifter, kun heltidsansatte
- 4) Heltids- og deltidsansatte per årsverk
- 5) Omfatter varehandelsbedrifter som er medlemmer i Handels- og Servicenæringens Hovedorganisasjon kun heltidsansatte
- 6) Kun heltidsansatte
- 7) Beregning basert på statistikk for grupper som samlet mottar knapt 90 prosent av samlet utbetalt lønn i Norge. Pr. årsverk

Kilde: Det tekniske beregningsutvalg for inntektsoppgjørene

7 BRUKEN AV INNSATSFAKTORER I JORDBRUKET – KOSTNADSUTVIKLINGEN

I St. meld. nr. 19 (1999–2000) blir det pekt på at «*Rasjonelle løsninger og kostnadsreduksjoner vil derfor fortsatt være en viktig forutsetning for en bedre inntektsutvikling i landbruket.*» Gjennom landbrukspolitikken skal det legges til rette for at det potensiale landbruket har for en økt produktivitet og effektiv ressursbruk blir utnyttet.

Nedenfor er det gitt en oversikt over utviklingen i bruken av innsatsfaktorer i jordbruket. I tillegg er renter på lånt kapital tatt med. Innsatsfaktorene er inndelt i kategoriene varige og ikke-varige.

7.1 Ikke - varige innsatsfaktorer

I tabellene 7.1 og 7.2 er kostnader til de to tunge postene kraftfôr og handelsgjødsel/kalk spesifisert. I tillegg vises de totale kostnadene for ikke-varige produksjonsmidler.

Tabell 7.1 Bruken av ikke-varige innsatsfaktorer i jordbruket, løpende priser, landet.
Millioner kroner

	1985	1989	1998	1999	2000*
Kraftfôr	4 464	5 614	4 567	4 539	4 185
Handelsgjødning og kalk	1 154	1 215	1 145	1 120	939
Sum ikke-varige produksjonsmidler ¹⁾	10 586	12 860	12 088	11 895	11 618

*Foreløpige tall

1) Summen av kostnadspostene handelsgjødning og kalk, innkjøpt kraftfôr, innkjøpte melkeprodukter til fôr, annet innkjøpt fôr, såfrø og planter, andre kostnader og vedlikehold

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2001

Kraftfôrkostnadene økte betydelig mellom 1985 og 1989, for deretter å avta. For kraftfôr er det registrert bare mindre kostnadssvingninger fra år til år i perioden 1995–1999, og kostnaden i 2000 var lavere enn i 1985. Det er samme utviklingen for kostnadene til handelsgjødning og kalk. Summen av kostnader til ikke-varige produksjonsmidler var 9 prosent høyere i 2000 enn i 1985, men 10 prosent lavere i enn 1989. I tabell 7.2 er utviklingen uttrykt i form av volum- og prisindekser.

Tabell 7.2 Bruken av ikke-varige innsatsfaktorer i jordbruket, landet.
Volum- og prisutvikling. 1985 = 100

	1985	1989	1998	1999	2000*
Kraftfôr					
Volumindeks	100,0	107,9	119,6	119,8	112,5
Prisindeks	100,0	116,5	83,9	82,7	81,0
Handelsgjødning og kalk					
Volumindeks	100,0	95,4	89,8	85,5	83,7
Prisindeks	100,0	110,3	110,5	113,4	97,2
Sum ikke-varige produksjonsmidler					
Volumindeks	100,0	103,2	102,0	99,4	95,6
Prisindeks	100,0	118,3	113,2	114,0	115,7

*Foreløpige tall

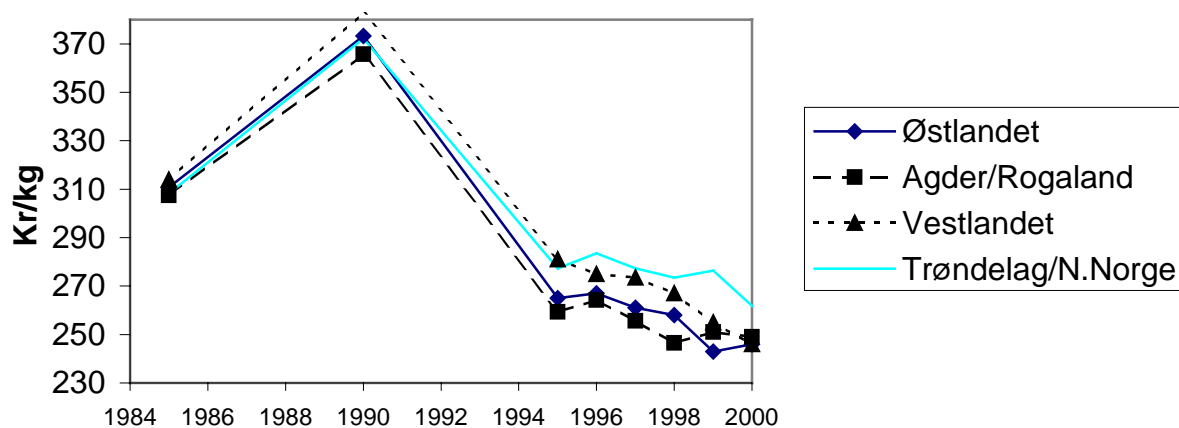
1) Summen av kostnadspostene handelsgjødning og kalk, innkjøpt kraftfôr, innkjøpte melkeprodukter til fôr, annet innkjøpt fôr, såfrø og planter, andre kostnader og vedlikehold

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2001

Tabell 7.2 forteller at kraftfôr, handelsgjødning og kalk har vært gjenstand for både pris- og volumreduksjon fra 1999 til 2000. Prisindeksen for summen av ikke-varige produksjonsmidler har økt i samme periode.

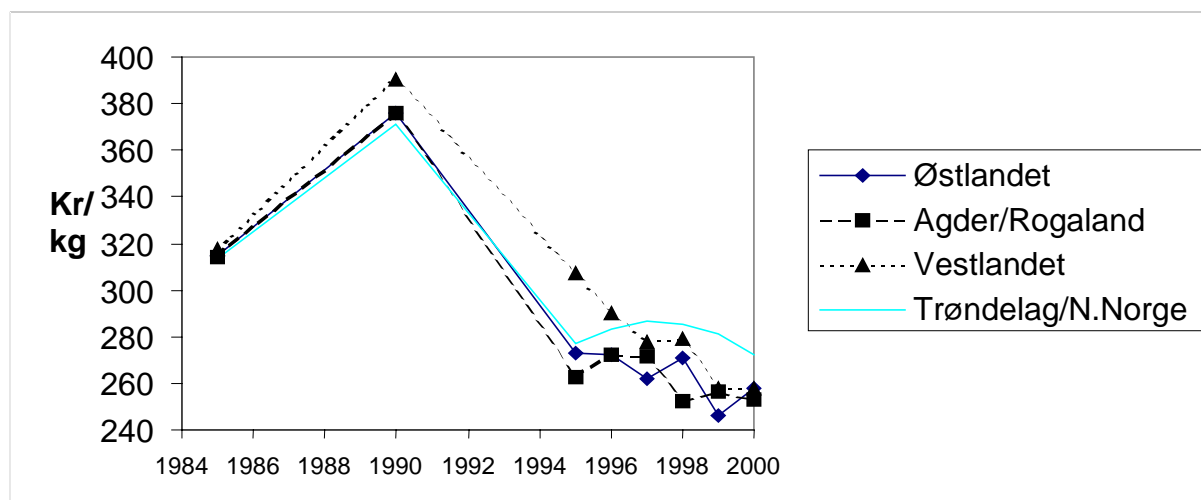
7.1.1 Kraftfôrpriser

Figurene 7.1-3 viser en regional fordeling av kraftfôrprisene. De fire regionene følger en temmelig parallell prisutvikling fram til 1993. Kraftfôrprisene steg fra 1985 og fram til 1990. Fra 1990 til 1993 sank prisene i alle de fire regionene. Etter 1993 er prisutviklingen noe forskjellig i regionene. Prisnivået for alle tre kraftfôrtyper er lavere i 2000 enn i 1985 i alle fire regioner.

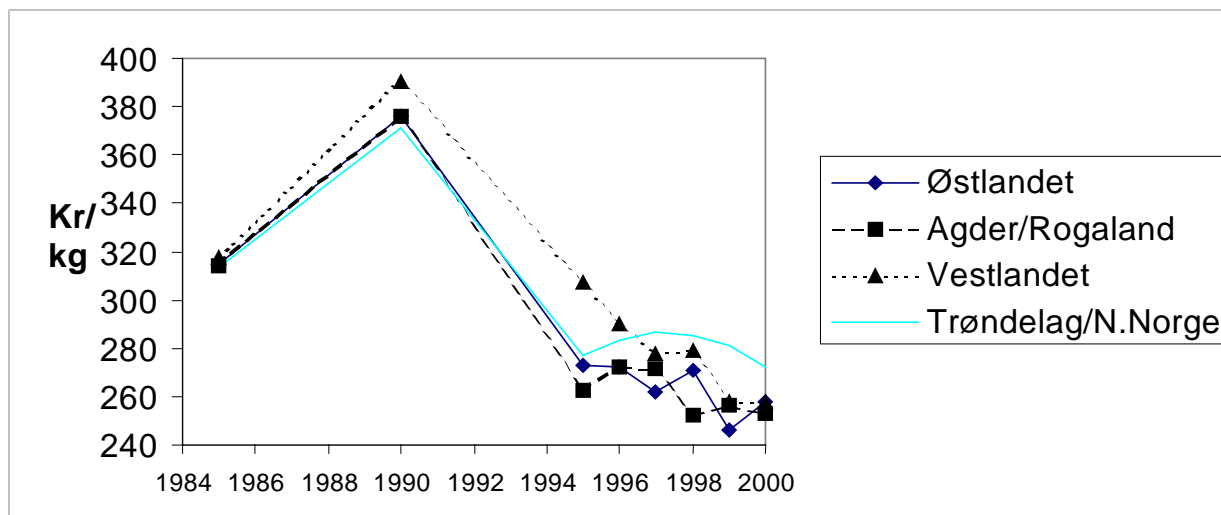
Figur 7.1 Utvikling i priser på Kufôr A/Formel 97 for ulike distrikter. Kr pr. kg

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket

Figur 7.2 Utviklingen i priser på svinefôr for ulike distrikter. Kr år. kg

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket

Figur 7.3 Utviklingen i priser for hønefôr for de ulike distrikter. Kr pr. kg

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket

I 1985 var det små forskjeller i kraftfôrpriser mellom de fire regionene. I 2000 er det markerte forskjeller, men ikke så betydelige som i 1999. For kufôr er prisforskjellen mellom regionen med det dyreste kraftfôret og regionen med det billigste fôret, 0,16 kr pr. kg. For svinefôr og hønefôr er tilsvarende tall henholdsvis 0,19 kr pr. kg og 0,09 kr pr. kg. Det er Trøndelag og Nord-Norge som har de høyeste prisene for samtlige kraftfôrtyper. Østlandet og Vestlandet har lavest priser på kufôr, mens Agder og Rogaland ligger lavest på svinefôr og hønefôr.

Tallgrunnlaget fremgår av del II tabell 12.

7.2 Varige innsatsfaktorer

Kapitalslitet viser de årlige beregnede kostnadene (avskrivninger) til varige driftsmidler. Investeringer er de årlige utleggene som gjøres for å anskaffe eller utbedre varige driftsmidler.

I faste priser var bygningsinvesteringene klart høyere i 1985 og 1989 enn i de øvrige årene som omfattes av tabell 7.3. Også de årlige investeringene i maskiner og redskaper var betydelig lavere på 1990-tallet enn i 1985.

Tabell 7.3 Investeringer totalt for landet, løpende og faste priser og antall traktorer.
Millioner kroner

	1985	1989	1998	1999	2000
Bygninger					
Løpende priser	1 356,4	2 136,2	1 861,4	1 903,3	2 138,1
Faste 1999-priser	2 531,2	2 879,9	1 909,7	1 903,3	2 059,9
Maskiner/redskaper					
Løpende priser	2 652,9	2 067,3	3 068,1	3 113,6	2 886,7
Faste 1999-priser	4 864,6	2 809,9	3 012,6	3 113,6	2 898,1
Herav traktorer					
Antall traktorer	7 910	2 672	2 589	2 987	2 421
Løpende priser	1 051,8	495,2	894,2	903,6	799,7
Faste 1999-priser	1 928,7	673,1	878,0	903,6	802,8

*Foreløpige tall

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2001

For å vise utviklingen av kostnadene ved det faste produksjonsutstyret i jordbruket er det i tabell 7.4 satt opp tall for kapitalslit på bygninger og maskiner/redskaper. Totalt kapitalslit er også beregnet.

Tabell 7.4 Kapitalslit, løpende priser. Millioner kroner

	1985	1989	1998	1999	2000
Bygninger	1 269,7	1 682,4	1 831,2	1 853,3	1 897,1
Maskiner og redskaper	2 285,8	2 811,1	2 991,8	3 038,9	3 079,4
Sum kapitalslit	3 886,3	4 899,1	5 236,8	5 300,8	5 383,6

*Foreløpige tall

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2001

Volum- og prisindeksene for kapitalslit i tabell 7.5 presenterer utviklingen sett fra en annen synsvinkel:

Volumindeksen for kapitalslit på bygninger var høyere i 1989 enn i 1985, mens volumindeksene for maskiner og redskaper og sum kapitalslit ble redusert i samme periode. Volumindeksene har endret seg lite de siste årene, men tabellen viser en svak reduksjon fra år til år både for bygninger, maskiner og redskaper og sum kapitalslit.

Tabell 7.5 Kapitalslit. Volum- og prisutvikling. 1985 = 100

	1985	1989	1998	1999	2000
Prisindeks	100	130,0	161,7	165,5	170,6
Volumindeks					
Bygninger	100	101,9	89,2	88,2	87,6
Maskiner og redskaper	100	94,6	80,9	80,4	79,0
Sum kapitalslit	100	96,9	83,3	82,4	81,2

*Foreløpige tall

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2001

Prisindeksen er felles for alt kapitalslit. Den har en jevnt stigende kurve.

Endringer i kapitalslitet vil følge endringer i investeringene og prisutviklingen. Et etterslep vil imidlertid være til stede, og det vil skje en utjevning av svingninger i utviklingen i kapitalslit i forhold til utviklingen i investeringer.

7.3 Renter

For å vise utviklingen av samla rentekostnader for lånt kapital i jordbruket, er gjennomsnittlig rentesats og rentekostnadene i beløp tatt med.

Tabell 7.6 Rentekostnader for lånt kapital. Løpende kroner

	1985	1989	1998	1999	2000
Gjennomsnittlig rentesats, %	10,56	11,57	5,69	6,38	6,03
Lånt kapital i jordbruket. Mill. kr	15 992	22 481	23 678	24 137	24 500
Rentekostnad for næringsgjeld. Mill. kr	1 689	2 600	1 348	1 539	1 478

*Foreløpige tall

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2001

Av tabellen over går det fram at rentekostnader for lånt kapital i jordbruket gikk opp fra 1985 til 1989 og ned fra 1989 til 1998. Nedgangen var særlig kraftig i perioden 1990–1995 noe som i stor grad skyldes nedgang i rentefoten. Lånekapitalen i næringa gikk også ned fra 1990 til 1994, mens den økte igjen i fra 1995 til 1999.

I faste 1999-kroner, deflatert med konsumprisindeksen, var nedgangen i næringsgjeld fra 1989 til 1999 på 4,5 mrd. kroner. I perioden fra 1999 til 2000 var nedgangen på 0,4 mrd. kroner, eller 1,6 prosent.

Tabell 7.7 Lånt kapital i jordbruket, deflatert med konsumprisindeksen til faste 1999-kroner. Millioner kroner

	1985	1989	1998	1999	2000*
Lånt kapital i jordbruket	26 460	28 605	24 227	24 137	23 760

*Foreløpige tall

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2001

7.4 Bruk av driftskreditt i landbruket

Oppgjørs- og driftskredittordningen i landbruket ble etablert i 1967 og er en ordning for kassakreditt til landbruket der samvirkeorganisasjonene og Statens Kornforretning garanterte for 50 prosent av tapet på misligholdte driftskreditter. Kredittgrunlaget er normalt lik foregående års oppgjør gjennom garantiorganisasjonene. Det er egne retningslinjer for oppstart og utvidelse av virksomheten. Ordningen dekker en betydelig andel av den kortsiktige kreditten i landbruket. I tabell 7.8 nedenfor er det satt opp en del sentrale data fra driftskredittordningen.

Tabell 7.8 Bruk av driftskredittordningen i landbruket

	1985	1990	1997	1998	1999
Antall konti	47 407	48 618	46 400	45 463	39 069
Innvilget kreditt pr. 31/12, mill. kr	4 033	5 868	6 489	6 479	6 308
Disponert kreditt pr. 31/12, mill. kr	2 283	3 337	3 339	3 180	3 320
Andel disponert, %	57	57	51	49	53
Samlet tap, 1000 kr	3 210	12 916	1 826	1 135	1 020
Tapsandel av disponert, %	0,14	0,39	0,05	0,04	0,03
Disponert pr. konto pr. 31/12, kr	48 157	68 637	71 961	69 947	84 978
Tap pr. konto, kr	68	266	39	25	26

Kilde: Årsmelding for Garantiutvalget for oppgjørs- og driftskredittordningen

Det samlede tapet i tabell 7.8 slik det registreres av garantiutvalget for ordningen, er dekket med en halvpart av samvirkeorganisasjonene og Statens Kornforretning og med en halvpart av den banken som har betjent driftskreditten. I årene 1989, 1990 og 1991 lå tapene på omlag 0,4 prosent av disponert kreditt og har siden falt betydelig. Tapet var i 1999 på under en halv promille av disponert beløp og knyttet til 11 enkeltsaker. Tapet i 2000 var på samme nivå.

7.5 Tap på utlån i landbruket

I tabell 7.9 er det sett på tap på utlån fra Landkreditt og Landbruksbanken som er overtatt av Statens nærings- og distriktsutbyggingsfond (SND). Det er konstaterte tap og ikke avsetninger til påregnelig tap som er med i tabellen.

Tabell 7.9 Konstatere tap på utlån fra Landkreditt og Landbruksbanken / SND

	1985	1990	1998	1999	2000
<i>Landbruksbanken / SND</i>					
Utlån, mill kr	7 445	8 151	4 376	4 371	4265
Tap på utlån, mill kr	1,4	15,4	2,3	6,9	27,2
Tap på utlån, % av utestående	0,02	0,19	0,05	0,16	0,64
<i>Landkreditt</i>					
Utlån, mill kr	2 760	4 538	5 025	5 677	5751
Tap på utlån, mill kr	0	0	3,9	0,2	0,2
Tap på utlån, % av utestående			0,08	0,00	0,00
<i>Tap på utlån, % av utestående</i>	0,01	0,12	0,07	0,07	0,27

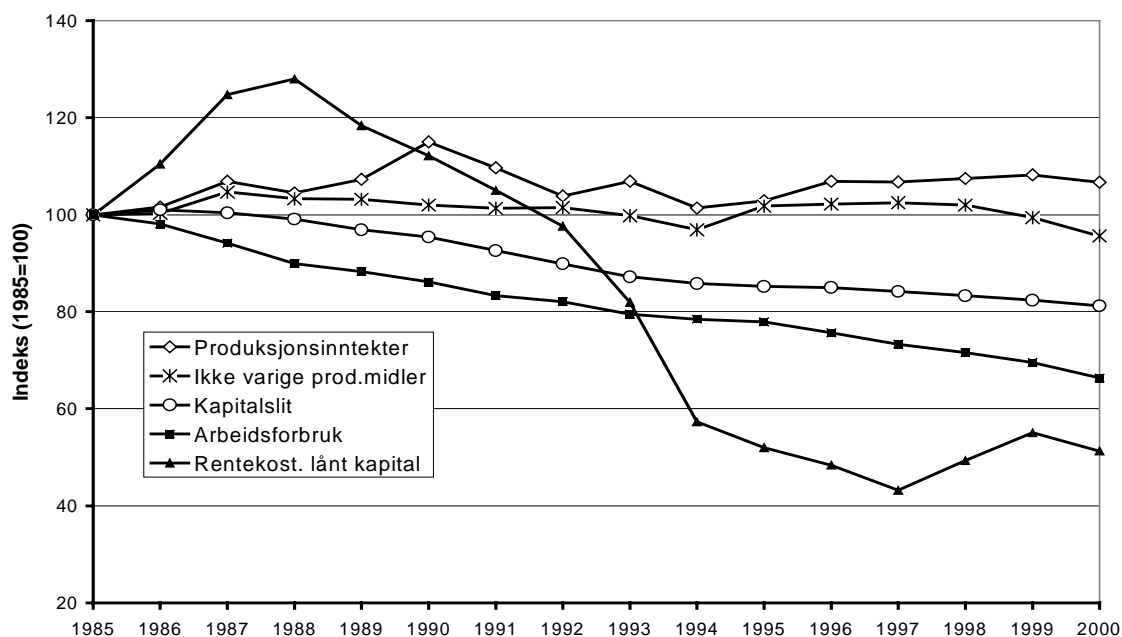
Kilde: Landkreditt og Landbruksbanken/SND

Landbruksbanken/SNDs tall gjelder rentebærende lån. I tillegg kommer investeringslån som i 1998 utgjorde totalt 1512 mill. kroner. Tap på investeringslån er ikke med i tabellen. Landbruksbanken ga lån til 1., 2. og 3. prioritet både for ordinære lån og for BU-midler. I 2000 hadde SND et tap på ca. 20 mill. kroner på utlån til enkelte utradisjonelle produksjoner. Ser en bort fra disse tapene, var tap på utlån til det øvrige landbruket på nivå med 1999.

I utlånstallene fra Landkreditt ligger også utlån til samvirkebedriftene. I 1998 var utlån til jord, skog og veksthus på i alt 3 575 mill. kroner, og 1 446 mill. kroner var derved lånt ut til andre formål, vesentlig boliger og samvirke. Av lån til jord skog og veksthus var konstateret tap i 1998 på kr 88 000 og følgelig lavt også i 1999. Landkreditt gir fortrinnsvis 1. prioritetslån og en mindre del 2. prioritets lån. Risiko for tap blir derved liten.

7.6 Innsatsfaktorer sett i relasjon til produksjon

I figuren på neste side er volumindeksene for fem ulike kostnads- og inntektsposter i totalkalkylen presentert samlet. Indeksen for rentekostnader på lånt kapital har en kommet fram til ved først å deflatere rentekostnadene til 1985-kroner, og deretter regne om disse verdiene til indekstall.

Figur 7.4 Produksjon og innsatsfaktorer i jordbruket. Volumutvikling

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket 2001

I 2000 har volumindeksen for rentekostnad sunket igjen etter en kort periode med økning. Arbeidsforbruket synker fortsatt, som det har gjort gjennom hele perioden fra 1985. Kurvene viser at produksjonsinntektene er stabile. Kapitalslitet og ikke-varige produksjonsmidler har gått noe ned. Figur 7.4 antyder en økende produktivitet i jordbruket, med et stabilt inntektsnivå og et avtagende kostnadsvolum over flere år.

8 PRISER

I dette kapitlet tar en for seg prisutviklingen for viktige jordbruksprodukter og matvarer. En har også sammenlignet med andre forbruksvarer og tjenester, i tillegg har en foretatt en prissammenligning med Danmark og Sverige.

Utvikling i konsumprisindeksen for matvarer er vist i tabell 8.1. Figurene 8.2 til 8.12 viser utviklingen i produsent-, engros- og forbrukerpriser i perioden 1979–2000 for noen av de viktigste jordbruksproduktene. For egg har en også lagt inn avtale-/målpriser. Figurene viser utviklingen i enhetspriser for de forskjellige produktene.

Forbrukerprisene er hentet fra SSBs registreringer til konsumprisindeksen, mens engrosprisene er hentet fra flere kilder. For grønnsaker er de beregnet på grunnlag av LPCs registreringer gjennom året. For disse produktene finnes bare engrospriser for salg fra førstehåndsgrossist til distribusjonsgrossist, ikke for salg til detaljist. For melk og melkeprodukter, kjøtt og egg har en hentet engrosprisene fra 1980 og senere fra NILFs prisundersøkelse (NILF-rapport 2000:3).

Produsentprisene er hentet fra totalkalkylen for jordbruket. For planteproduktene er dette avlingsårspriser. Dette forklarer en del av avviket i forhold til de registrerte forbrukerprisene. For hagebruksprodukter og poteter kan både produsent- og forbrukerprisene variere mye fra år til år etter størrelsen på produksjon og etterspørsel. Engros- og produsentprisene er eksklusive merverdiavgift, mens forbrukerprisene er inklusive merverdiavgift.

Det tidligere pris- og markedsreguleringssystemet for jordbruksvarer var tilpasset et kvantitativt importvern. Gjennomføringen av WTO-avtalen med overgang til tollvern, medførte endringer i pris- og markedsreguleringssystemene. Jordbruksavtalens priser fikk funksjon av å være målpriser. Samtidig skulle de gi tilstrekkelig fleksibilitet til riktig prisfastsetting avhengig av markedssituasjonen. Fra 01.07.1995 ble det etablert et system med målpriser for melk- og melkeprodukter, kjøtt, egg,

frukt, grønnsaker og poteter. For korn ble det videreført et system med garanterte grunnpriser til produsent fram til sommeren 2001.

Målprisene er de priser jordbruket reelt skal kunne oppnå som gjennomsnitt for året, ut fra balanserte markedsforhold og fastsatt importvern. Prisfastsettelsen gjennom målprissystemet er et hovedvirkemiddel for å regulere jordbruksvaremarkedene. Målprisene er knyttet til representantvarer, i hovedsak er de samme som tidligere fikk fastsatt avtalepriser. Dersom prisene på representantvarene overstiger målprisen med mer enn 10 prosent to uker på rad (12 prosent for grøntsektoren), iverksettes tiltak for å bringe prisene ned til målprisenivå. Det kan også iverksettes tiltak dersom det ser ut til at gjennomsnittsprisen for avtaleåret overstiger målprisen.

Målprisene er lagt på engrosnivå og er eksklusive merverdiavgift. Mål-/avtaleprisen gjelder for avtaleåret. Siden 1994 har avtaleåret vært fra 1/7 til 30/6 året etter. Engrosprisene i figurene er gjennomsnittspriser for kalenderåret. For at målprisene skal kunne sammenlignes med engrosprisene har en beregnet gjennomsnittlig målpris/avtalepris for kalenderåret.

Tallene som ligger til grunn for figurene finnes i del II kapittel 14 tabell 14a–c.

8.1 Prissammenligninger og matvarenes andel av forbruket

Tabell 8.1 viser prisutviklingen for matvarer ved konsumprisutviklingen fra Statistisk sentralbyrå. Tabellen viser at indeksen for matvarer har steget et prosentpoeng mer enn konsumprisindeksen fra 1998 til 1999. Fra 1979 til 1989 steg indeksen for matvarer 6 prosent mer enn konsumprisindeksen, mens den fra 1989 til 1999 steg 10 prosent mindre.

Tabell 8.1 Konsumprisindeksen for matvarer og totalt

	1997	1998	1999
Kjøtt	97	100	103
Fisk	96	100	107
Melk, ost og egg	96	100	101
Oljer og fett	91	100	103
Brød og kornprodukter	97	100	103
Frukt	94	100	104
Grønnsaker, inkl. poteter	92	100	104
Sukker, sjokolade, andre sukkervarer	96	100	104
Andre matvarer	96	100	104
Kaffe, te og kakao	95	100	93
Mineralvann, leskedrikker og juice	93	100	104
Matvarer i alt	95	100	103
Årlig prosentvis endring		+5	+3
Konsumpris, Indeks total	98	100	102
Årlig prosentvis endring			+2

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Fra 1979 til 1999 er det sukker som har steget mest av matvarene, deretter følger melkeprodukter og egg. Gruppen kaffe, te, kakao og kokesjokolade har steget minst, mens kjøtt og kjøttvarer har hatt nest lavest prisstigning i perioden.

Fra 1997 til 1999 er det i frukt og grønnsaker som har steget mest i tillegg til fisk, oljer og fett. Gruppen kaffe, te og kakao har hatt en prisnedgang.

Tabell 8.2 viser sammensetningen av forbruket i husholdningene i prosent basert på løpende priser. De største postene utgjøres av bolig, lys og brensel foran transport. Matvarer har hatt en synkende andel i mange år og utgjorde i 1999 en andel på 11,7 prosent.

Tabell 8.2 Utgift pr. husholdning og år etter vare- og tjenestegruppe. Prosent.

	1996	1997	1998	1999
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	12,6	12,2	11,9	11,7
Alkoholrikker og tobakk	2,6	2,5	2,7	3,1
Klær og skotøy	6,0	5,7	5,9	5,9
Bolig, lys og brensel	27,6	26,8	26,4	24,8
Møbler og husholdningsartikler	6,7	6,7	6,1	6,2
Helsepleie	2,7	2,0	2,4	3,1
Transport	17,0	19,6	20,8	19,0
Post- og teletjenester	1,9	1,8	1,8	2,5
Kultur og fritid	11,7	11,4	11,7	12,3
Utdanning	1,3	1,1	0,8	1,1
Restaurant- og hotelltjenester	3,6	4,0	4,0	4,1
Andre varer og tjenester	6,3	6,0	5,7	6,2
<i>I alt</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>
Tallet på husholdninger i 1000	1 346	1 263	1 183	1 193
Personer pr. husholdning	2,25	2,26	2,17	2,13

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Forbruksundersøkelsen 1998

Prisdannelsen på matvarer foregår gjennom flere ledd fra produsent til forbruker. Undersøkelsen Matpriser 1980 til 2000⁴² gir utviklingen på ulike nivå og en sammenligning med andre land. Framstillingen nedenfor bygger på denne rapporten. Tabell 8.3 viser de nasjonale konsumprisindeksene (KPI) for mat- og drikkevarer fra 1980 til 1999 i Norge, Sverige og Danmark, med basisår 1998⁴³.

Indeksene beregnes i prinsippet på samme måte for de tre landene, på grunnlag av representantvarer som vektet etter privat forbruk. Sammensetningen av representantvarer og vektene varierer følgelig mellom landene. Danmarks undergrupper i KPI skiller seg ut fra Norge og Sverige, og indeksene er derfor ikke fullstendig sammenliknbare.

⁴² Løyland J. og R. Gudem 2000. *Matpriser 1980-2000. Utvikling i forbruker-, engros- og produsentpriser*. NILF-rapport 2000:3

⁴³ Indeksene for Danmark og Sverige regnet om til 1998=100 (fra 1980=100)

Tabell 8.3 Nasjonal KPI for matvarer og alkoholfrie drikkevarer i Danmark, Sverige og Norge 1980-1999. 1998=100

	1980	1990	1995	1997	1998	1999
<i>Danmark¹⁾</i>						
Matvarer	52,2	86,0	93,1	98,0	100	100,7
Drikkevarer inkl, alkohol	59,0	98,5	92,8	97,1	100	101,8
<i>Sverige^{1,3)}</i>						
Matvarer ²⁾	44,9	102,7	105,8	98,9	100	101,5
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	44,9	102,8	105,9	98,9	100	101,5
<i>Norge</i>						
Matvarer	39,0	87,1	91,0	95,7	100	103,2
Matvarer og alkoholfrie drikkevarer	39,7	86,1	90,9	95,4	100	102,9

1) Årsindeksene er et beregnet gjennomsnitt av månedsindeksene. I følge SSB blir det ikke store avvik fra de opprinnelige årsindeksene

2) Etter gammel gruppering (ikke COICOP)

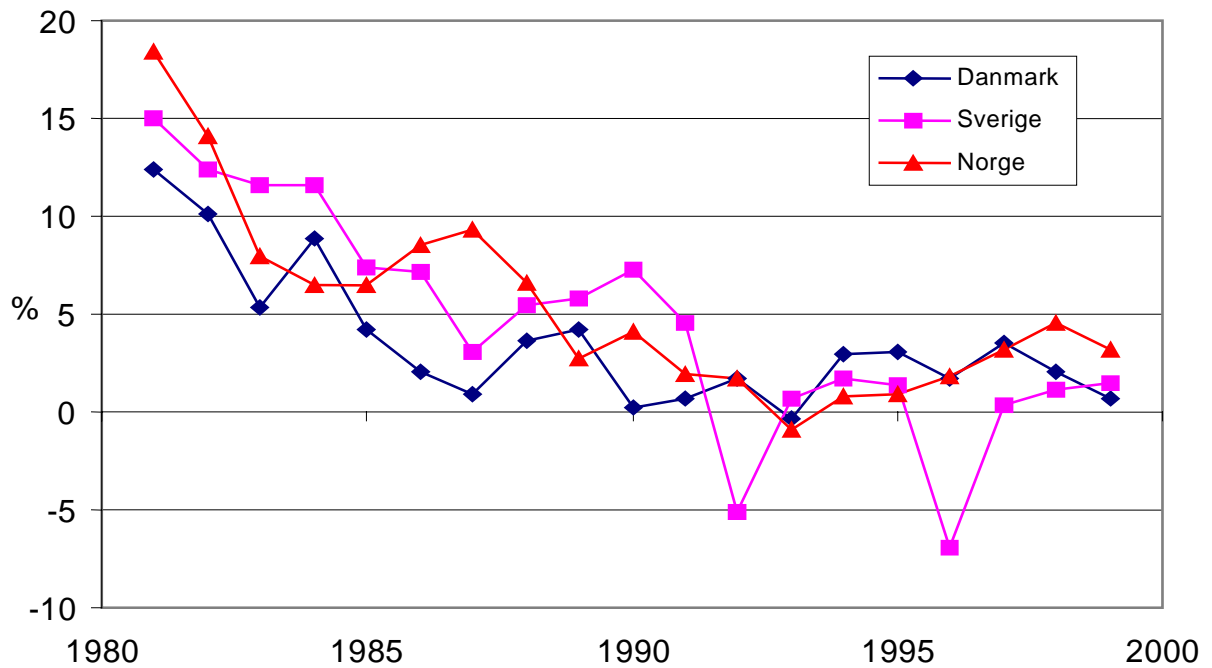
3) Moms-ændring fra 21 til 12% i Sverige fra 1.1.1996

Kilde: Danmarks statistik og Statistiska centralbyrån, via SSB

Indeksene i tabell 8.3 er regnet på grunnlag av prisen i vedkommende lands valuta. Prisutviklingen regnet i samme valuta for alle landene ville ha blitt forskjellig fra tabell 8.3 i den grad de relative valutakursene mellom landene har forandret seg.

Over perioden 1980 til 1999 har Norge hatt den høyeste prisstigningen på matvarer, mens Danmark har hatt den laveste (tabell 8.3). Dersom MOMS-satsen for matvarer i Sverige hadde vært 21 prosent som på andre varer i slutten av perioden, er det rimelig å tro at prisøkningen i Norge og Sverige ville ha vært nokså lik sett over perioden 1980 til 1999. Deler vi 20-års perioden i to, har Norge og Sverige hatt omtrent samme prisstigning fra 1980 til 1990 (hhv. 123 prosent og 129 prosent mens matvarene har steget med 65 prosent i Danmark. Fra 1990 til 1999 har de norske prisene økt mest (18 prosent), tett fulgt av Danmark (17 prosent), mens i Sverige har prisene avtatt med i overkant av 1 prosent.

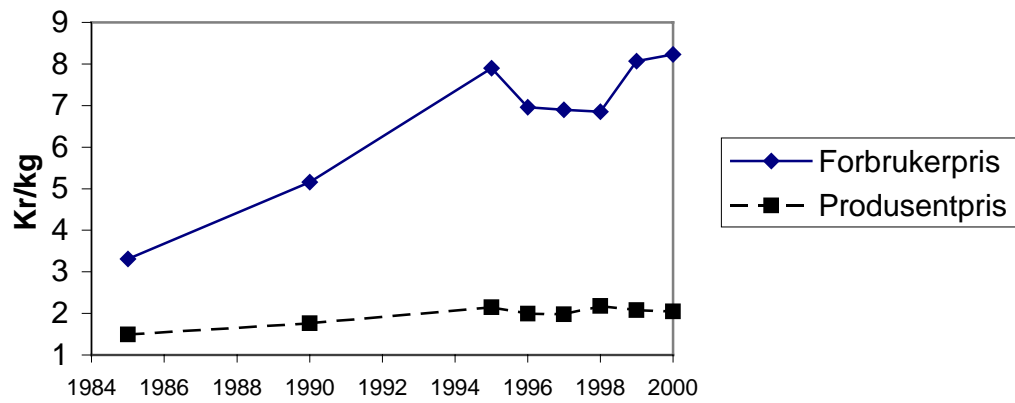
Figur 8.1 viser prisendringen fra et år til et annet i perioden 1980 til 1999 for matvarer i Danmark, Sverige og Norge. Alle tre landene hadde størst årlig prisstigning på 80-tallet. Norge hadde en forholdsvis høy prisstigning rundt 1986-87. Danmark har i løpet av 80-tallet hatt en lavere prisstigning enn de andre landene. I Sverige har prisene hatt en markant nedgang fra 1991 til 1992 og fra 1995 til 1996 (momsen ble redusert fra 21 til 12 prosent fra 01.01.1996).

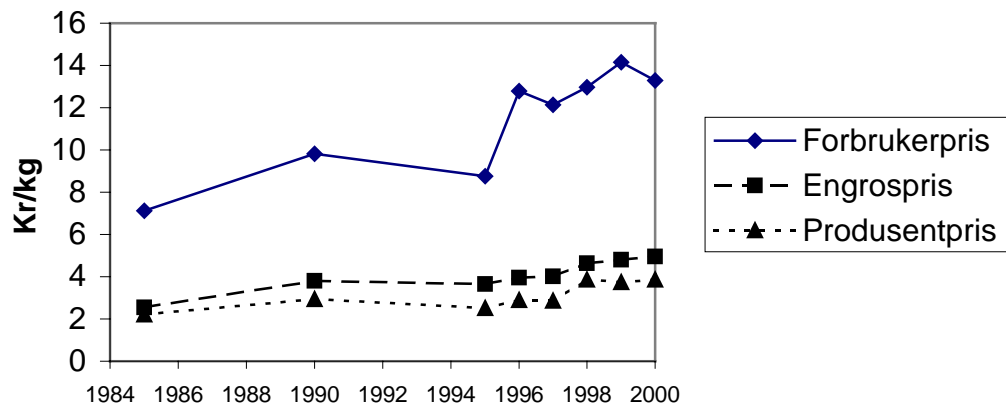
Figur 8.1 Prosentvis endring i pris fra forrige år for matvarer i Danmark, Sverige og Norge, 1980-1999

8.2 Poteter og grønnsaker

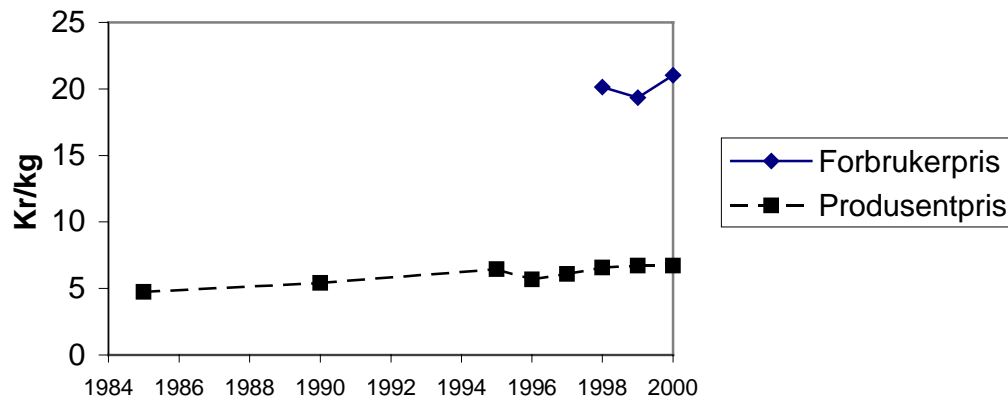
Prisutviklingen for poteter og grønnsaker viser om lag samme forløp, men pris-svingningene har vært større i forbrukerprisene enn i engros- og produsentprisene. At forbrukerprisene på kalenderårsnivå blir faseforskjøvet i forhold til produsent- og engrosprisene på avlingsårsnivå, resulterer i at priskurvene vil avvike noe fra hverandre. Engrosprisene, som gjelder prisene fra førstehåndsgrossist til distribusjonsgrossist, samsvarer imidlertid ganske godt med produsentprisene. Når det gjelder utviklingen fra 1999 til 2000, har prisen på gulrot økt på produsentnivå, mens forbrukerprisen har falt. For potet er det nedgang i produsentpris, mens forbrukerprisen har økt.

Figur 8.2 Utvikling i forbruker- og produsentpriser for poteter. Kr/kg

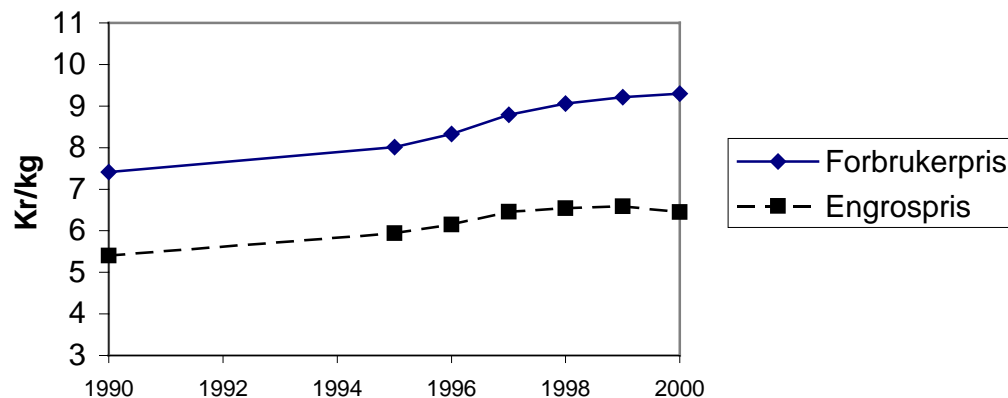
Figur 8.3 Utvikling i forbruker-, engros- og produsentpriser for gulrot. Kr/kg

Figur 8.4 Utvikling i forbruker- og produsentpriser for blomkål. Kr/kg

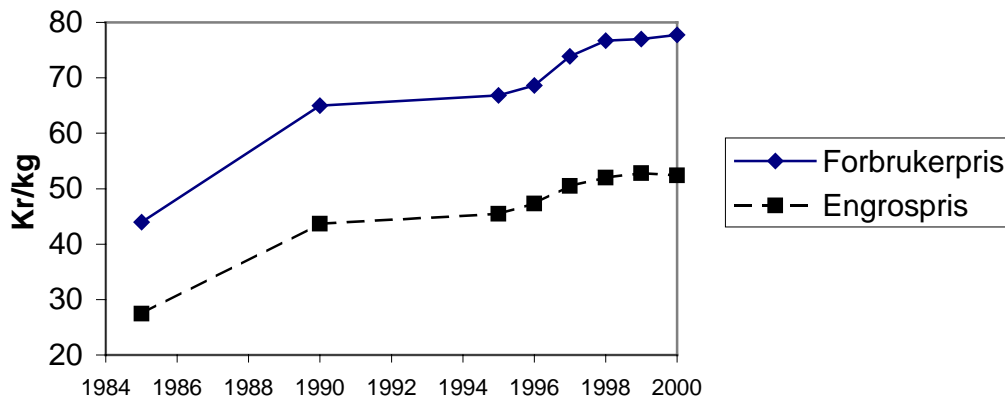
8.3 Melk og melkeprodukter

Fra og med årets publikasjon vil vi presentere prisutviklingen for lettmeik istedenfor helmelk.

Figur 8.5 Utvikling i forbruker- og engrospriser for lettmeik. Kr/l

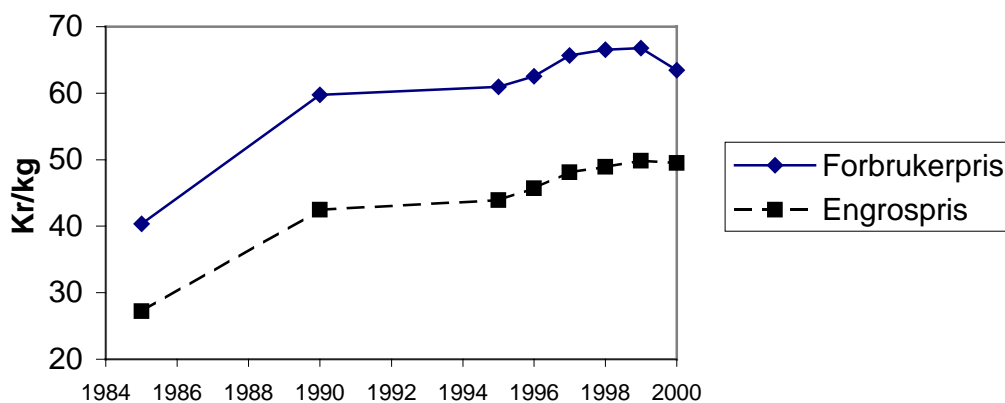
Prisutviklingen må sees på bakgrunn av forbrukersubsidier og momskompensasjon. Forbrukersubsidier ble gjeninnført fra 01.01.1993 i forbindelse med økningen av satsene for merverdiavgiften fra 20 til 22 prosent. Fra 01.07.1993 ble forbrukersubsidiene fjernet og erstattet med momskompensasjon, som ble fjernet igjen fra 01.07.1996.

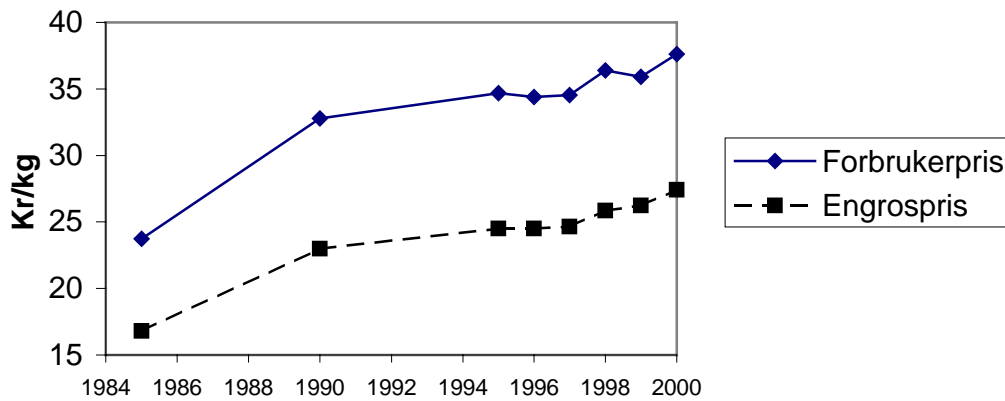
Figur 8.6 Utvikling i forbruker- og engrospris for ost (Norvegia). Kr/kg

Tidligere undersøkelser ved NILF har vist at det er godt samsvar mellom endringer i subsidiene og virkningen på prisene når det gjelder både engros- og forbrukerprisene for konsummelk. For de andre produktene som var med i undersøkelsen (ost, smør og kjøtt), var det en mer variable sammenheng mellom endringer i subsidier og priser, selv om det også for disse produktene i hovedtrekk kan påvises en klart samsvarende utvikling.

Figurene viser at engros- og forbrukerprisen for den enkelte vare har hatt svært lik utvikling i hele perioden både for ost og smør.

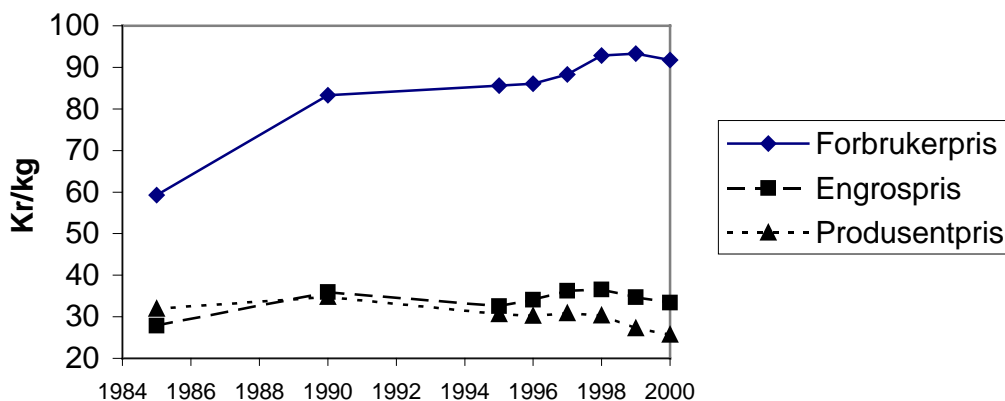
Figur 8.7 Utvikling i forbruker- og engrospris for gudbrandsdalsost. Kr/kg

Figur 8.8 Utvikling i forbruker- og engrospris for smør. Kr/kg

8.4 Storfekjøtt

Forbrukerprisene falt med 1,2 prosent fra 1998 til 2000. I samme tidsrom falt engrosprisene med 8,6 prosent, mens produsentprisene falt 15,2 prosent. Fra 1993 ble det innført en momskompensasjon for kjøtt på 2,90 kr/kg som resulterte i lavere forbruker- og engrospriser. Ordningen ble fjernet igjen fra 01.07.1996.

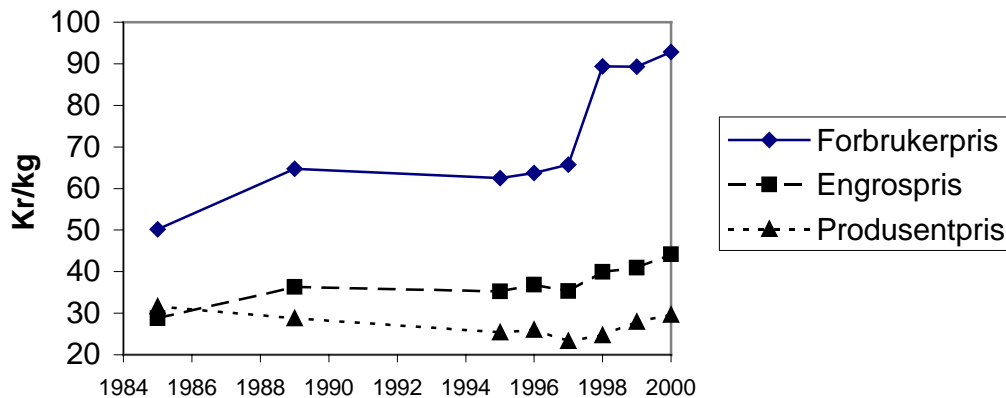

Figur 8.9 Utvikling i forbruker-, engros- og produsentpriser for storfekjøtt. Kr/kg

8.5 Sauekjøtt

I perioden 1998 til 2000 har engros- og forbrukerprisene steget med hhv. 10,6 og 3,9 prosent. Produsentprisen steg 20 prosent i samme tidsrom. SSB endret i 1999 basisår fra 1979 til 1998. For noen produkter, blant annet sauekjøtt, får man et

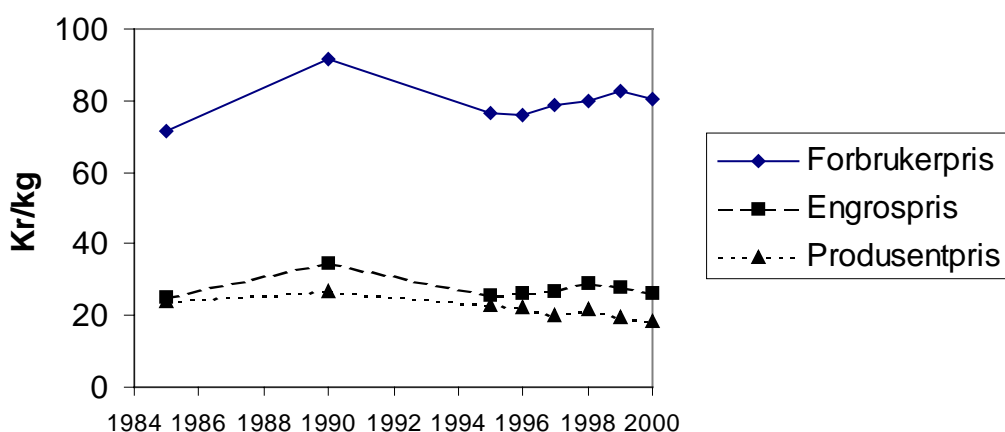
brudd i serien mellom 1997 og 1998 når man går over til å benytte serien med basisår 1998.

Figur 8.10 Utvikling i forbruker-, engros- og produsentpriser for sauekjøtt. Kr/kg

8.6 Svinekjøtt

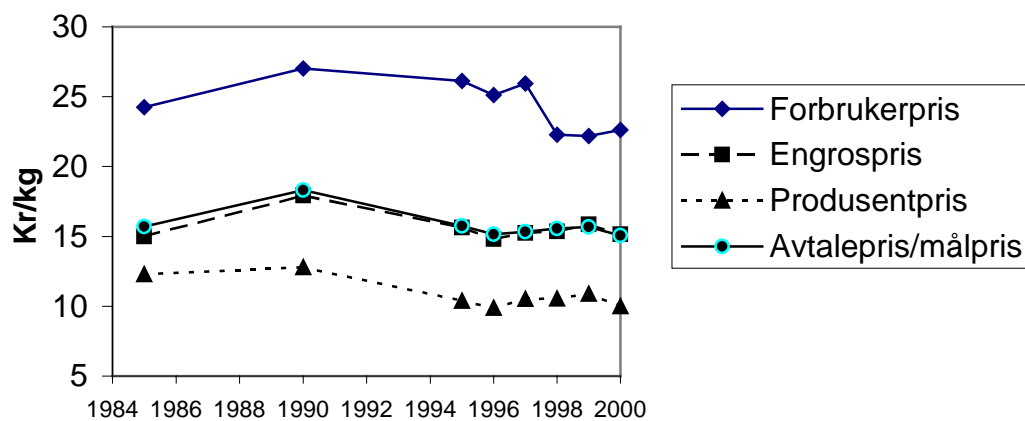
I perioden 1998 til 2000 steg forbrukerprisene 0,5 prosent. Engros- og produsentpris falt med hhv. 8,7 og 15,9 prosent i samme tidsrom. Fra 1993 til 1997 har produsentprisen gått jevnt nedover, men vendte opp i 1998. Forbruker- og engrosprisene har steget sterkt fra 1979 til 1990/1991. Etter 1991 har både engrosprisen og forbrukerprisen hatt en relativt sterk nedgang fram til 1995. Fra 1995 til 2000 steg forbrukerprisene 4,7 prosent. I samme tidsrom steg engrosprisene 3,0 prosent, mens produsentprisen falt 20,8 prosent.

Figur 8.11 Utvikling i forbruker-, engros- og produsentpriser for svinekjøtt. Kr/kg

8.7 Egg

Forbrukerprisen på egg steg 1,5 prosent i perioden 1998 til 2000. I samme tidsrom falt produsentprisen 5,3 prosent.

Figur 8.12 Utvikling i forbruker-, engros- og produsentpriser, samt avtalepriser/målpriser for egg. Kr/kg

9 LIKESTILLING

Likestilling vil naturlig gå inn i flere emner. Vi viser til kapitlene 4.4 Utviklingen i arbeidsforbruket i jordbruket, 4.5 Eiendomsoverdragelse og rekruttering, 4.7 Utdanning og 4.8 Bygdeutvikling. I kapittel 6.3 om alminnelig inntekt tas inntekt til henholdsvis bruker og ektefelle og bruker opp, uten et direkte kjønnsperspektiv. I dette kapitlet går en nærmere inn på eierskap, arbeidsinnsats og inntekt i forhold til kjønn.

9.1 Brukere og sysselsetting i jordbruket etter kjønn

Tabell 9.1 viser utviklingen i antall brukere, både for menn og kvinner.

Tabell 9.1 Personlige brukere fordelt på kjønn, landstall

	1979	1989	1997	1998	1999
Menn	115 375	89 267	69 362	68 290	60 914
	92,7	90,5	87,9	88,4	87,1
Kvinner	9 033	9 343	9 544	8 977	9 045
	7,3	9,5	12,1	11,6	12,9
I alt	124 408	98 610	78 906	77 267	69 959

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene

For fylkesvis fordeling se del II tabell 15

I perioden fra 1979 til 1999 gikk antall personlige brukere ned med vel 53 000 eller 46 prosent. Antall brukere som er kvinner, har variert litt, men antallet er nær de samme i 1999 som i 1997. Den relative andelen av kvinner som er brukere, har derved økt fra 7 prosent til 13 prosent. Andelen kvinner som overtar gard, er økende (tabell 9.6). Det er grunn til å anta at noe av den økte andelen også kan skyldes at kvinner som er eiere av bruk, i økende grad registrerer seg selv som bruker, mens det tidligere var ektefellen som ble registrert. Tabell 9.2 nedenfor viser utviklingen i andelen kvinner som brukere etter størrelsen på driftsenheten.

Tabell 9.2 Andelen kvinner som brukere etter søknad om produksjonstillegg. Prosent

Størrelesgrupper		1990	1998	1999	2000*
for	5-50	12,9	17,3	18,4	19,7
driftsenhetene	50-100	9,3	14,3	15,2	16,0
	100-200	6,2	10,9	11,8	12,7
	200-300	5,0	8,7	9,3	10,1
	300-500	4,9	7,7	8,1	8,7
	> 500	4,8	5,9	6,1	6,5
	<i>Alle brukere</i>		<i>8,5</i>	<i>12,2</i>	<i>12,9</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Søknad om produksjonstillegg

For fylkesvis fordeling se del II tabell 16

Tabell 9.2 bygger på søknad om produksjonstillegg og derved at søkeren og drifta er kvalifisert for dette tilskuddet. Det blir derfor ikke helt sammenlignbare tall med tabell 9.1 som har utvalgs- og jordbrukstellingene som kildegrunnlag. Tendensen på landsbasis er den samme, og kvinner er i større grad brukere på mindre driftsenheter. I tillegg ser vi at kvinneandelen blant brukere øker for hvert år i alle størrelsesgrupper unntatt for driftsenheter over 500 dekar der tendensen er usikker.

Tabell 9.3 nedenfor viser at antall sysselsatte totalt for landet har økt i tidsrommet fra 1985. Det var unntak i begynnelsen på 1990-tallet. Kvinneandelen øker svakt.

Tabell 9.3 Sysselsatte i alt etter kjønn, landstall. 1000 stk. og prosent

	1985	1990	1998	1999	2000
Menn	1141	1115	1121	1208	1211
%	57	55	52	53	53
Kvinner	871	915	1037	1050	1061
%	43	45	48	47	47
<i>I alt</i>	<i>2012</i>	<i>2030</i>	<i>2158</i>	<i>2258</i>	<i>2272</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Arbeidskraftundersøkelsen

For fylkesvis fordeling og fordeling mellom landsdelene se del II tabell 8a og 8b

Tabell 9.4 viser antall årsverk i jord- og hagebruk fordelt på menn og kvinner. Antall årsverk i jordbruket har gått ned med vel 30 000 i perioden 1986 til 1999. Det har vært en nedgang både blant menn og kvinner. En legger merke til at det er en økning for den kvinnelige andelen av personlige brukere (tabell 9.1 og 9.2) og av sysselsatte totalt (tabell 9.3), mens andelen av utførte årsverk av kvinner i jordbruket er stabil.

Tabell 9.3 viser antall sysselsatte hvor antall deltidsansatte utgjør en betydelig del, spesielt for kvinner, mens tabell 9.4 viser antall utførte årsverk. Tabellene er derfor ikke sammenlignbare når det gjelder nivå.

Tabell 9.4 Antall årsverk i jordbruket etter kjønn, landstall. 1000 årsverk¹⁾

		1986	1990	1993	1995	1997	1999
Landet	Menn	80,4	73,2	69,1	67,9	64,3	59,8
	%	73	74	75	75	75	75
	Kvinner	30,1	25,4	22,5	22,7	21,5	19,7
	%	27	26	25	25	25	25
Sum		110,5	98,5	91,6	90,6	85,7	79,5

1) 1975 timer pr. årsverk til 01.07.1989 og 1875 timer pr. årsverk deretter

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og den fullstendige tellinga for 1999

For fylkesvis fordeling se del II tabell 9

Tabell 9.5 viser kvinners andelen av arbeidsinnsatsen gruppert i fire kategorier: brukeres arbeidsinnsats, hjelp fra familien, fast leid hjelp og tilfeldig leid hjelp. Det er arbeidsinnsatsen som vises, og ikke antall personer som deltar i arbeidet.

Av det arbeid som settes inn av brukere og medbrukere står kvinner for 24 prosent. Høyest relativ arbeidsinnsats har kvinner som er brukere og medbrukere i de tre nordligste fylkene, og Sogn og Fjordane og Telemark. Det er også disse fylkene i hvor kvinneandelen er høyest blant brukerne (Del II tabell 16). Lavest kvinneandel for arbeidsinnsats av brukere og medbrukere finner vi i fylkene rundt Oslofjorden, og kvinneandelen blant brukerne her er under middels.

Det er kvinner som står for 26 prosent av det arbeidet familien yter som hjelp. Andelen utført av kvinner er høyest i de to nordligste fylkene og i Sogn og Fjordane, og lavest i Østfold og Akershus. Familiehjelp står for 11 prosent av arbeidsinnsatsen på landsbasis.

Den relative arbeidsinnsatsen til kvinner som er fast leid hjelp ligger på nesten samme nivå som for brukere og familien, men fast hjelp utgjør bare 8 prosent av det totale arbeidsforbruket. Kvinneandelen av fast hjelp varierer mye, fra å utgjøre 35 prosent av arbeidsinnsatsen i Aust-Agder til 16 prosent i Nord-Trøndelag.

Kvinner utfører over tredelen av arbeidsinnsatsen til tilfeldig hjelp, i gjennomsnitt 34 prosent. Tilfeldig hjelp står for 3 prosent av den samlede arbeidsinnsatsen.

Tabell 9.5 Andelen arbeidsinnsats for kvinner med ulik tilknytning til jord- og hagebruk. Prosent. 1999

Andel kvinner	Brukere	Familiehjelp	Fast hjelp	Tilfeldig hjelp
Østfold	22	20	28	43
Akershus/Oslo	21	20	30	38
Hedmark	23	26	19	36
Oppland	25	27	18	31
Buskerud	24	25	23	39
Vestfold	21	24	38	43
Telemark	25	29	31	40
Aust-Agder	23	29	35	39
Vest-Agder	24	26	26	38
Rogaland	24	23	23	31
Hordaland	25	27	29	28
Sogn og Fjordane	26	30	22	29
Møre og Romsdal	25	28	23	31
Sør-Trøndelag	24	27	17	26
Nord-Trøndelag	23	23	16	26
Nordland	26	28	18	24
Troms	27	31	28	27
Finnmark	28	32	19	17
<i>Landet</i>	<i>24</i>	<i>26</i>	<i>23</i>	<i>34</i>
<i>Årsverk totalt</i>	<i>61,4</i>	<i>8,9</i>	<i>6,1</i>	<i>3,0</i>
<i>Prosentandel</i>	<i>77</i>	<i>11</i>	<i>8</i>	<i>4</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstellinga 1999

9.2 Odelsoverdragelser og brukerskifte

Jordbruket har vært svært mannsdominert og de fleste som overtar gardsbruk, er menn. Tabell 9.6 viser andelen av kvinner som har overtatt gardsbruk på odell, som er eiendomsoverdragelse innen familien. Tabellen gjelder for gårdsbruk som var i drift 1999. I tiårene etter 1970 har andelen av kvinner i hovedtrekk økt i alle landsdeler. Den er i perioden 1995 til 1999 på 22 prosent. Den høyeste andelen er i Finnmark, og der er andelen kvinner med landbruksutdanning også høy (tabell 4.19) og i Aust-Agder. Færrest kvinner med odelsrett har overtatt i Vestfold og Møre og Romsdal.

Odelsretten likestiller kjønnene for personer født etter 1965, mens menn født før 1965 har fortrinnsrett. De som er født fra og med 1965 er 36 år eller yngre. Gjennomsnittsalderen på nye brukere var 38 år, 35 år for menn og 42 år for kvinner i 1998 (Resultatkontrollen 2000). Av kullene med likerett for begge kjønn, har menn i større utstrekning nådd alder for overtakelse.

Tabell 9.6 Andelen av kvinner som overtar gardsbruk med odell. Landsdeler

Andel kvinner, %	-1969	1970-79	1980-89	1990-94	1995-99
Østfold	10	12	16	18	21
Akershus	10	15	14	18	21
Hedmark	12	11	19	18	23
Oppland	11	14	16	17	21
Buskerud	10	15	17	20	25
Vestfold	4	12	16	19	18
Telemark	12	14	18	20	24
Aust-Agder	3	12	13	16	26
Vest-Agder	8	11	15	17	20
Rogaland	6	8	12	15	24
Hordaland	9	9	12	16	22
Sogn og Fjordane	9	12	15	16	20
Møre og Romsdal	8	12	12	14	18
Sør-Trøndelag	7	10	15	15	21
Nord-Trøndelag	10	13	14	17	22
Nordland	11	12	12	12	20
Troms	11	17	13	19	22
Finnmark	14	12	27	14	26
<i>Hele landet</i>	<i>9</i>	<i>12</i>	<i>15</i>	<i>17</i>	<i>22</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstellinga 1999, foreløpige tall. Gjelder oppgavepliktige

Tabell 9.7 ser på odelskvinneres overdragelse etter størrelsesgrupper. Kvinneandelen øker fra en tidsperiode til den neste for alle størrelsesgrupper unntatt for de største brukene over 500 dekar. Kvinneandelen avtar med bruksstørrelsen opptil gruppa over 500 dekar i alle periodene. Tabell 4.17 og tabell 9.2 viser antall eiere og brukere. Kvinneandelen er, både blant eiere og brukere, høyest for de minste eiendommene og driftsenhetene og avtar med økende størrelse. Det viser klart at kvinner både eier og driver mindre enheter enn menn.

Tabell 9.7 Andelen av kvinner som overtar gardsbruk med odell. Størrelsesgrupper

Andel kvinner, %	-1969	1970-79	1980-89	1990-94	1995-99
Jordbruksareal i drift					
5 – 50 dekar	10	13	17	20	24
50 – 100 dekar	8	13	16	19	24
100 – 200 dekar	9	12	15	16	22
200 – 300 dekar	9	10	11	14	20
300 – 500 dekar	9	9	11	12	17
≥ 500 dekar	5	10	8	15	13

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstellinga 1999, foreløpige tall. Gjelder oppgavepliktige

Eieren og brukeren er ikke sammenfallende i alle tilfeller. Drifta kan overtas på andre måter enn ved å overta eiendommen for eksempel fra ektefelle som finner annen sysselsetting eller går av med pensjon. Ulikhetene kan også skyldes forskjellig tilpasning hos menn og kvinner slik som tilbøyelighet til å satse på leieareal og derved utvide arealgrunnlaget på driftsenheten eller søke arbeid og inntekt utenfor driftsenheten.

Landbrukets utredningskontor har gjennomført en spørreundersøkelse over melkeprodusenters framtidsplaner⁴⁴. Undersøkelsen omfatter 1851 produsenter og gir grunnlag for statistisk behandling. Av den eldre generasjon med ku mener 53 prosent at det er overveiende sannsynlig at det er en sønn som overtar, mens 17 prosent mener at det er en datter som blir neste eier. Der eldste barn er født etter 1965 og jenter og gutter derved har lik odelsrett, er de tilsvarende tallene 52 og 20 prosent. Prosenten av usikre er høy. Undersøkelsen tar videre opp at det er en tilbøyelighet blant yngre menn til i større grad å drive alene, og ikke sammen med ektefelle. Samtidig er det på en tredel av de gardene hvor en kvinne har overtatt, hennes mann som har hovedansvar for gardsdrifta.

Tabell 9.8 viser sivilstatus til kvinner som er brukere. Kvinnebønder har i stor grad vært tidligere gifte eller i praksis enker. I landbrukstellinga i 1969 gjaldt det i alt 65 prosent av kvinnene. Det var langt færre ugifte og gifte kvinner. Andelen gifte kvinner har økt for hvert tiår og er nå på 81 prosent, omtrent det samme som for menn som driver gard. Samtidig har gjennomsnittsalderen for kvinnelige brukere nærmet seg gjennomsnittsalderen for menn. Dette viser en utvikling der kvinner ikke lenger overveiende overtar gardsdrifta på grunnlag av sin tilknytning til den mannlige brukeren, og at sivilstand ikke lenger er forskjellig for menn og kvinner som er personlige brukere.

Tabell 9.8 Kvinnelige brukere og sivilstatus

	1969		1979		1989		1999	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Personlige brukere, kvinner	9 959	6	9 033	7	9 343	9	9 045	13
ugifte	2 028	20	1 510	17	960	10	1 740	19
tidligere gifte	6 435	65	4 283	47	2 564	27		
gifte og samboende ¹⁾	1 496	15	3 240	36	5 819	62	7 305	81
Gjennomsnittsalder, kvinner	60		55		50			
Gjennomsnittsalder, menn	54		52		49			

1) 1969 og 1979 omfatter ikke samboere

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstellingene

⁴⁴ Lutnes, O. et al. 1998, *Melkeprodusentenes framtidsplaner*. Landbrukets utredningskontor, Rapport 2-1998

9.3 Pensjonsgivende inntekt i jordbruket og andre næringer

Kapittel 6.4 behandler pensjonsgivende inntekt. Tabell 9.9 nedenfor viser gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt for næringsdrivende med tilknytning til jordbruk, skogbruk og fiske. Det er satt opp andelene på primærnæringene og på lønnsinntekt og annen næring. Det siste kan også være næring med tilknytning til garden.

Etter skattereformen i 1992 blir kapitalinntekter trukket ut av pensjonsgivende inntekt med varierende kapitalavkastningsrate (se kapittel 6.3). Tabell 9.9 og 9.10 viser forskjell mellom kjønnene, mens nivået før og etter 1992 ikke er det samme.

Tabell 9.9 Gjennomsnittlig pensjonsgivende inntekt¹⁾ for næringsdrivende med tilknytning til primærnæringene, landet. 1000 kroner

	1985	1989	1997	1998	1999
Bruker og ektefelle:					
Primærnæringer (landbruk/fiske)	49,2	79,9	72,6	82,0	81,5
Annen næring	9,0	13,7	20,3	21,6	23,9
Lønnsinntekt	70,9	115,9	164,4	176,1	196,7
Pensjonsgivende inntekt i alt	129,0	209,5	257,3	279,7	302,1
Mann:					
Primærnæringer (landbruk/fiske)	40,5	53,1	57,3	64,3	64,0
Annen næring	8,1	10,8	17,5	18,7	20,2
Lønnsinntekt	50,5	71,8	102,3	108,9	116,4
Pensjonsgivende inntekt i alt	99,1	135,6	177,1	191,9	200,6
Kvinne:					
Primærnæringer (landbruk/fiske)	15,4	21,4	23,4	27,1	25,1
Annen næring	1,8	2,4	4,6	4,9	5,6
Lønnsinntekt	33,5	49,2	88,1	95,7	107,8
Pensjonsgivende inntekt i alt	50,7	73,0	116,1	127,6	138,5

1) Inntekt før og etter skattereformen av 1992 er ikke uten videre sammenlignbar

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

For fylkesvis fordeling av pensjonsgivende inntekt for bruker, se del II tabell 11

Tabell 9.9 viser at menn har høyere inntekt enn kvinner. Forskjellen gjelder for alle tre gruppene primærnæring, lønnsinntekt og annen næring. Menns pensjonsgivende inntekt var i 1985 nesten dobbelt så stor som kvinners. Fra 1995 til 1998 var det relative forholdet nokså stabilt med kvinners pensjonsgivende inntekt på omtrent to tredeler av mennenes.

Tabell 9.10 gir tilsvarende prosentvise fordeling. Det går fram at kvinnene henter en større andel av inntekta fra lønnsinntekter. Kvinner får en meget liten andel fra annen næring. Både menn og kvinner hadde omtrent samme andel av pensjonsgivende inntekt fra primærnæringer, annen næring og lønnsinntekt i 1989 som i 1985. I 1992 hadde imidlertid andelen av pensjonsgivende inntekt fra

primærnæringer gått en del ned. Nedgangen skyldes innføringen av delingsmodellen for beskatning av næringsinntekt fra og med inntektsåret 1992, og også det dårlige kornåret i 1992. De siste årene er andelen pensjongivende inntekt fra primærnæringene økt eller vært stabil bortsett fra siste året da andelen gikk ned for både menn og kvinner.

Tabell 9.10 Gjennomsnittlig pensjongivende inntekt¹⁾ for næringsdrivende med tilknytning til primærnæringene, prosentvis fordeling, landet

	1985	1989	1997	1998	1999
Bruker og ektefelle:					
Primærnæringer (landbruk/fiske)	38,2	38,1	28,2	29,3	27,0
Annen næring	6,9	6,6	7,9	7,7	7,9
Lønnsinntekt	54,9	55,3	63,9	63,0	65,1
Mann:					
Primærnæringer (landbruk/fiske)	40,9	39,1	32,4	33,5	31,9
Annen næring	8,2	7,9	9,9	9,7	10,1
Lønnsinntekt	51,0	52,9	57,8	56,8	58,0
Kvinne:					
Primærnæringer (landbruk/fiske)	30,5	29,3	20,1	21,2	18,1
Annen næring	3,5	3,2	4,0	3,9	4,0
Lønnsinntekt	66,0	67,4	75,9	74,9	77,8

1) Inntekt før og etter skattereformen av 1992 er ikke uten videre sammenlignbar

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

Tabell 9.11 nedenfor er tilsvarende tabell 6.13, og viser mann og kvinne etter hvilken andel næringsinntekta utgjør av bruttoinntekta. Det er langt høyere andel av kvinner enn menn som er uten positiv næringsinntekt, 40 prosent kvinner mot 24 prosent menn. Det er også relativt langt færre kvinner enn menn som henter halvparten eller mer fra næringsinntekta.

Tabell 9.11 Personlige brukere med selvangivelsesdata og fordelingen av næringsinntekt i forhold til bruttoinntekt. Prosentandeler. 1999

Referanseperson	Antall brukere	Andel næringsinntekt av bruttoinntekt					
		Uten	0-10%	10-40%	50-90%	> 90%	> 50%
Mann	60 871	24,4	14,7	24,4	21,7	14,8	36,5
Kvinne	9 039	40,0	10,8	23,9	15,5	9,8	25,3
<i>Alle</i>	<i>69 910</i>	<i>26,5</i>	<i>14,2</i>	<i>24,3</i>	<i>20,9</i>	<i>14,1</i>	<i>35,0</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbruksstillingen 1999 og selvangivelsesdata

Tabell 9.12 nedenfor er tilsvarende tabell 6.16 og viser andelen menn og kvinner i inntektsgruppa kroner 0 til 18 000 og kr 18 000 til 36 000 og mer enn kroner 36 000. Tabellen viser at andelen menn og kvinner med positiv næringsinntekt,

men lavere enn kr 18 000 ligger på omtrent samme nivå. Det samme er tilfelle for andelen med inntekt mellom kroner 18 000 og kr 36 000. Derimot er andelen menn med positiv næringsinntekt over kroner 36 000 langt høyre enn andelen kvinner. Det er den andelen som ville kunne utnyttet et inntektsfradrag på kroner 36 000 fullt ut.

Tabell 9.12 Brukere med selvangivelsesdata og andelen med næringsinntekt etter inntektsnivå. 1999

Fylker	Antall brukere	Næringsinntekt pr. driftsenhet, andel i gruppa. %			
		Uten Kroner: 0-17 999	18 000-35 999	> 36 000	
Mann	60 871	24,4	10,8	8,4	56,3
Kvinne	9 039	40,0	12,0	9,0	39,1
Alle	69 910	26,4	11,0	8,5	54,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Jordbrukstillingene 1999 og selvangivelsesdata 1999

9.4 Arbeidsfordeling i jordbrukshushold med inntekt utenfra

Næringskombinasjoner har vært vanlig i kyst- og bygde-Norge. Det er emne i en større undersøkelse fra 10 distriktskommuner⁴⁵. Materialet er dels basert på offentlige registre og dels på intervjuer.

Undersøkelsen omfatter hushold der medlemmene kombinerer næringsvirksomhet og lønnsarbeid. Det innbefatter at minst én i husholdet henter inntekt utenfor garden. Hushold der hele inntekta kommer fra gardsbruket er ikke med i denne undersøkelsen. Hushold med næringskombinasjoner deles i tre kategorier:

- de tradisjonelle, der mannen har arbeid utenom gardsbruket
- de moderne, der kvinnen har arbeid utenom gardsbruket
- de komplekse, der begge har arbeid utenom gardsbruket

Siden 1979 har andelen av de tradisjonelle landbrukshusholdene gått kraftig tilbake, andelen av de komplekse har økt noe og andelen av de moderne har økt kraftig.

Når kvinner har arbeid utenfor bruket er det ofte lønnsarbeid. Drivkraften kan være økte muligheter for sysselsetting innen offentlig sektor. Det kan ofte være kvinner som gjennom parforhold er bosatt på gard og som i utgangspunktet har egen utdanning og yrke. For disse kvinnene kan ofte gardsarbeid være en fremmed aktivitet de ikke er fortrolig med. Andelen kvinner med arbeid utenom avtar med økende størrelse på garden. Undersøkelsen forklarer det med at behovet for å styrke økonomien er større på mindre gardsbruk.

Gardsdrifta er i hovedsak organisert slik at bare mannen eller begge deltar. Det er sjelden at kvinnen alene driver garden. Der begge er med i drifta blir kvinnen i

⁴⁵ Lie I. 2000. *Kvinner og menns deltaking i arbeidsaktiviteter i næringskombinasjonshushold. Tradisjonell eller moderne arbeidsdeling?* Landbruks Økonomisk Forum. Nr 4-2000 side 55-68

stor utstrekning en hjelpebonde som er fleksibel og allsidig arbeidskraft, mens mannen fungerer som arbeidsleder. Det gjelder også der kvinnen har størst arbeidsinnsats på garden. Kvinner har hovedansvaret i tilleggsnæringer de selv har startet opp, og tjenesteytende næringer som er startet opp i fellesskap. Eksempel på det siste kan være hytteutleie og servering.

Menn har oftere arbeid utenfor garden på heltid, mens kvinner gjerne har deltid. Menn er også engasjert i flere inntektsbringende aktiviteter enn kvinner. På den annen side er det overveiende kvinnene som står for det ulønnede arbeidet i husholdet, med hus- og omsorgsarbeidet.

Kvinnens og menns arbeidsinnsats i jordbruket er forskjellig (tabell 9.4) og også den inntekt menn og kvinner opparbeider i primærnæringene (tabell 9.9). Undersøkelsen «Landbrukskvinnens bidrag til husholdets levekår – arbeid og inntekt i et komparativt perspektiv»⁴⁶, omtalt i Resultatkontrollen 2000, tar for seg forhold som gjelder kvinner i landbruket relatert til deres partnere og til kvinner uten tilknytning til landbruk. Også denne undersøkelsen viser at kvinner uansett arbeidsinnsats utenfor garden, gjør det meste av husarbeidet og slik bidrar til husholdets levekår i form av ulønnet husarbeid i tillegg til at det frigjør arbeidstid for ektefellen til inntektsgenererende arbeid.

Undersøkelsen viser også at kvinner har en lavere andel av inntektene i gardsdrifta enn av arbeidsinnsatsen. Kvinner med høy deltagelse i gardsarbeidet har høyere vederlag pr. time i jordbruket enn kvinner med større arbeidsinnsats utenom driftsenheten.

Undersøkelsen av hushold med næringskombinasjoner beskriver kvinners arbeidsinnsats i jordbruket som preget av «bakkemannskap eller reservearbeidsstyrke» og ikke som et selvstendig arbeid. Den andre undersøkelsen viser at de kvinner som har størst arbeidsinnsats i jordbruket har høyest godtgjørelse pr. time og derved verdsettes høyere. Samtidig er det høyere andel kvinner som er registrert som brukere (tabell 9.1 og 9.2) og kvinner synes i større utstrekning å ta over gardsbruk (tabell 9.6 og 9.7). Det er heller ikke lenger markerte forskjeller blant registrerte brukere mellom kvinner og menn når det gjelder sivilstand og alder (tabell 9.8). Dette er tendenser som kan synes å peke i noe forskjellig retninger. Det kan tenkes at kvinners formelle stilling som brukere av gard har endret seg mer enn den praktiske. Det kan også tenkes at det først og fremst er i hushold der begge henter sin inntekt fra jordbruket, at kvinner går inn i den profesjonelle gardbrukerrollen. Det vil ofte være bruk med et visst omfang på husdyrproduksjonen. Det er også disse brukene hvor en kan forvente en større arbeidsinnsats og større mulighet til spesialisering og arbeidsdeling med plass til to likeverdige arbeidspasser.

⁴⁶ Blekesaune A. og M. S. Haugen, 1999. Landbrukskvinnens bidrag til husholdets levekår – arbeid og inntekt i et komparativt perspektiv. *Landbruksøkonomisk forum* 16(2) 27-37.

II DETALJERT DEL

Den detaljerte delen i resultatkontrollen har Budsjettnemnda utarbeidet som tabeller. Det er lagt opp til å gi fylkestall og/eller tall for landsdeler for de samme indikatorer som i oversiktsdelen, der slike tall kan skaffes. I de fullstendige jordbrukstillingene inneholder kategoriene minst tre enheter i hver gruppe og i utvalgstellingene mist seks i hver gruppe. Dersom det er færre enheter i en kategori, er den slått sammen med kategorien under. Kategoriene kan variere litt fra år til år.

Tabelloversikt for del II:

KAP. 10	PRODUKSJONSGRUNNLAG OG STRUKTURUTVIKLING	
Tabell 1	Jordbruksarealet fordelt på fylker	160
Tabell 2	Leid areal	163
Tabell 3a-c	Strukturutvikling i korn, poteter og grønnsaker på friland	167
Tabell 3d-e	Strukturutvikling for ku og sau	179
Tabell 3f-g	Strukturutvikling for smågris- og eggproduksjon	186
Kap. 11	PRODUKSJON	
Tabell 4a	Produksjon av korn	194
Tabell 4b-c	Produksjon av poteter, kumelk, meierileveranser inkl. gårdssmør og gårdsost	195
Tabell 4d-e	Produksjon av storfe- og kalvekjøtt, svinekjøtt	196
Tabell 4f-g	Produksjon av sauekjøtt, fjørefkjøtt	197
Tabell 4h	Produksjon av egg	198
KAP. 12	DISTRIKTSPOLITIKK OG SYSSELSETTING	
Tabell 5	Antall driftsenheter etter størrelse og produksjonsformer	199
Tabell 6	Kommuneklassene fordelt på fylker	202
Tabell 7a-b	Folkemengde fylker, landsdeler	203
Tabell 8a-b	Sysselsatte i alt, etter kjønn, landsdeler og regioner	205
Tabell 9	Arbeidsforbruk i jordbruket fordelt på kjønn, fylker	207
Tabell 10a	Personlig brukere etter alder pr. 1/6 fordelt på fylker	209
Tabell 10b	Gjennomsnittlig alder på bruker etter arealgrupper	212
KAP. 13	INNETEKTER	
Tabell 11	Pensjonsgivende inntekt for bruker fra jordbruk, skogbruk og fiske, fylkesvis	215
Tabell 12a-b	Alminnelig inntekt for bruker og bruker og ektefelle fordelt på fylker	216
KAP. 14	BRUKEN AV INNSATSFAKTORER, KOSTNADSUTVIKLINGEN	
Tabell 13	Kraftfôrpriser for ulike områder	217
KAP. 15	PRISER	
Tabell 14a-c	Priser på jordbruksvarer, produsentpriser, engrospriser, forbrukerpriser	218
KAP. 16	LIKESTILLING	
Tabell 15	Personlige brukere fordelt på kjønn	220
Tabell 16	Andelen kvinner som brukere etter arealgrupper. Prosent	222

10 PRODUKSJONSJONSGRUNNLAG OG STRUKTURUTVIKLING

Tabell 1 Jordbruksarealet fordelt på fylker. 1000 dekar

		1979	1989	1998	1999	2000*
Østfold	Åker og hage	641	696	696	671	664
	Fulldyrka eng og beite	88	59	81	79	77
	Fulldyrka i alt	729	755	777	750	741
	Annen eng og beite	26	12	23	21	21
	Jordbruksareal i drift i alt	755	767	800	771	762
	Jordbruksareal ute av drift	5	6	7	4	
Akershus og Oslo	Åker og hage	651	717	710	681	672
	Fulldyrka eng og beite	113	78	105	103	98
	Fulldyrka i alt	764	795	816	783	770
	Annen eng og beite	37	21	32	31	30
	Jordbruksareal i drift i alt	801	816	847	814	800
	Jordbruksareal ute av drift	8	10	6	6	
Hedmark	Åker og hage	700	739	712	699	684
	Fulldyrka eng og beite	260	290	344	335	331
	Fulldyrka i alt	960	1 029	1 055	1 035	1 015
	Annen eng og beite	42	38	51	51	52
	Jordbruksareal i drift i alt	1 002	1 067	1 106	1 086	1 067
	Jordbruksareal ute av drift	8	7	6	5	
Oppland	Åker og hage	379	379	336	331	324
	Fulldyrka eng og beite	425	495	555	554	554
	Fulldyrka i alt	804	874	891	885	879
	Annen eng og beite	108	90	139	143	152
	Jordbruksareal i drift i alt	912	964	1 030	1 028	1 031
	Jordbruksareal ute av drift	10	9	6	7	
Buskerud	Åker og hage	326	342	316	305	297
	Fulldyrka eng og beite	127	131	164	167	166
	Fulldyrka i alt	453	473	480	472	463
	Annen eng og beite	47	43	49	51	54
	Jordbruksareal i drift i alt	500	516	529	522	517
	Jordbruksareal ute av drift	6	5	6	3	
Vestfold	Åker og hage	384	402	386	372	366
	Fulldyrka eng og beite	36	28	54	54	52
	Fulldyrka i alt	420	430	440	426	418
	Annen eng og beite	10	8	10	10	10
	Jordbruksareal i drift i alt	430	438	450	436	428
	Jordbruksareal ute av drift	3	3	4	2	
Telemark	Åker og hage	131	136	123	117	112
	Fulldyrka eng og beite	95	97	119	115	115
	Fulldyrka i alt	226	233	241	232	227
	Annen eng og beite	35	24	30	30	31
	Jordbruksareal i drift i alt	261	257	271	262	258
	Jordbruksareal ute av drift	6	8	6	3	

Tabell 1 forts. Jordbruksarealet fordelt på fylker. 1000 dekar

		1979	1989	1998	1999	2000*
Aust- Agder	Åker og hage	37	33	26	24	23
	Fulldyrka eng og beite	69	72	87	85	83
	Fulldyrka i alt	106	105	112	109	106
	Annen eng og beite	10	9	9	11	12
	Jordbruksareal i drift i alt	116	114	122	120	117
	Jordbruksareal ute av drift	4	3	3	1	
Vest- Agder	Åker og hage	25	26	18	16	16
	Fulldyrka eng og beite	120	130	145	144	140
	Fulldyrka i alt	145	156	162	159	156
	Annen eng og beite	31	31	42	43	44
	Jordbruksareal i drift i alt	176	187	205	203	199
	Jordbruksareal ute av drift	3	2	2	2	
Rogaland	Åker og hage	123	145	112	106	107
	Fulldyrka eng og beite	364	399	458	462	456
	Fulldyrka i alt	487	544	570	568	563
	Annen eng og beite	265	304	358	400	404
	Jordbruksareal i drift i alt	752	848	928	968	968
	Jordbruksareal ute av drift	2	3	3	3	
Hordaland	Åker og hage	36	28	18	18	16
	Fulldyrka eng og beite	279	281	272	267	261
	Fulldyrka i alt	315	309	290	285	277
	Annen eng og beite	162	155	184	186	189
	Jordbruksareal i drift i alt	477	464	475	471	466
	Jordbruksareal ute av drift	7	6	5	2	
Sogn og Fjordane	Åker og hage	30	27	16	15	14
	Fulldyrka eng og beite	262	290	306	301	296
	Fulldyrka i alt	292	317	322	316	310
	Annen eng og beite	156	140	160	161	165
	Jordbruksareal i drift i alt	448	457	482	477	475
	Jordbruksareal ute av drift	5	4	3	3	
Møre og Romsdal	Åker og hage	48	54	29	29	32
	Fulldyrka eng og beite	419	463	489	483	472
	Fulldyrka i alt	467	517	518	512	504
	Annen eng og beite	99	75	100	104	107
	Jordbruksareal i drift i alt	566	592	618	616	611
	Jordbruksareal ute av drift	10	7	6	6	
Sør- Trøndelag	Åker og hage	195	213	189	187	190
	Fulldyrka eng og beite	441	471	502	501	490
	Fulldyrka i alt	636	684	691	688	680
	Annen eng og beite	44	36	72	77	83
	Jordbruksareal i drift i alt	680	720	763	765	762
	Jordbruksareal ute av drift	10	11	7	7	
Nord- Trøndelag	Åker og hage	385	412	366	361	363
	Fulldyrka eng og beite	374	402	467	470	465
	Fulldyrka i alt	759	814	833	832	828
	Annen eng og beite	32	28	52	53	58
	Jordbruksareal i drift i alt	791	842	885	885	885
	Jordbruksareal ute av drift	7	6	5	5	

Tabell 1 forts. Jordbruksarealet fordelt på fylker. 1000 dekar

		1979	1989	1998	1999	2000*
Nordland	Åker og hage	40	52	42	31	26
	Fulldyrka eng og beite	396	416	447	453	455
	Fulldyrka i alt	436	468	489	484	480
	Annen eng og beite	78	54	87	96	103
	Jordbruksareal i drift i alt	514	522	576	580	584
	Jordbruksareal ute av drift	23	12	10	7	
Troms	Åker og hage	14	20	33	22	18
	Fulldyrka eng og beite	213	204	212	221	218
	Fulldyrka i alt	227	224	245	244	236
	Annen eng og beite	36	18	27	30	33
	Jordbruksareal i drift i alt	263	242	272	273	269
	Jordbruksareal ute av drift	16	7	5	2	
Finnmark	Åker og hage	5	9	8	8	8
	Fulldyrka eng og beite	75	78	84	83	82
	Fulldyrka i alt	80	87	92	91	89
	Annen eng og beite	15	9	13	14	16
	Jordbruksareal i drift i alt	95	96	105	106	105
	Jordbruksareal ute av drift	7	4	4	2	
Hele landet	Åker og hage	4 146	4 432	4 134	3 995	3 933
	Fulldyrka eng og beite	4 157	4 385	4 892	4 877	4 808
	Fulldyrka i alt	8 304	8 818	9 026	8 872	8 741
	Annen eng og beite	1 232	1 093	1 436	1 511	1 564
	Jordbruksareal i drift i alt	9 535	9 911	10 463	10 382	10 305
	Jordbruksareal ute av drift	138	111	92	70	80

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene. 2000 søknad om produksjonstilskudd

Tabell 2 Leid jordbruksareal etter størrelse på driftsenheten, fylkesvis. 1000 dekar

Arealgruppe		1979		1989		1998		1999		2000*
		Areal	%	Areal	%	Areal	%	Areal	%	Areal
Østfold	5-50	7,8	4	4,9	3	1,7	1	1,7	1	
	50-100	19,5	11	16,2	8	4,2	2	8,2	3	
	100-200	50,2	27	47,8	25	25,8	14	32,8	14	
	200-300	42,7	23	47,2	24	35,9	19	43,9	18	
	300-400	42,4	23	54,2	28	38,9	21	38,5	16	
	400-500	21,7	12	23,2	12	26,6	14	31,6	13	
	> 500					55,5	29	82,8	35	
	Sum leid	184,4		193,6		188,7		239,6		249,6
Totalt areal		755		767		800		771		762
% leid areal		24		25		24		31		33
Akershus og Oslo	5-50	8,3	5	4,8	2	2,0	1	0,4	0	
	50-100	15,4	9	12,4	6	8,2	4	3,0	2	
	100-200	39,0	22	36,2	19	19,5	10	13,8	8	
	200-300	35,2	20	39,1	20	26,6	13	20,4	12	
	300-400	48,1	27	60,0	31	40,4	20	49,1	29	
	400-500	30,0	17	42,3	22	29,1	15	0,0	0	
	> 500					74,2	37	80,2	48	
	Sum leid	175,9		194,8		200,0		166,8		263,2
Totalt areal		801		816		847		814		800
% leid areal		22		24		24		20		33
Hedmark	5-50	16,9	8	10,1	4	3,9	1	5,6	2	
	50-100	33,7	16	26,6	10	14,9	5	21,6	6	
	100-200	64,4	30	72,1	27	57,8	20	70,7	20	
	200-300	36,3	17	61,1	23	56,6	20	79,1	22	
	300-400	34,3	16	58,3	22	42,1	15	54,9	15	
	400-500	30,9	14	39,2	15	28,3	10	28,8	8	
	> 500					84,4	29	97,5	27	
	Sum leid	216,4		267,4		288,1		358,2		264,0
Totalt areal		1 002		1 067		1 106		1 086		1 067
% leid areal		22		25		26		33		25
Oppland	5-50	16,1	10	8,6	4	5,4	2	5,4	2	
	50-100	34,8	22	29,1	14	17,1	7	26,1	9	
	100-200	54,4	34	87,4	43	84,6	35	99,3	33	
	200-300	27,2	17	46,0	22	63,7	26	83,6	28	
	300-400	20,8	13	23,7	12	25,7	11	33,7	11	
	400-500	4,9	3	10,9	5	15,8	7	17,9	6	
	> 500					30,7	13	31,5	11	
	Sum leid	158,2		205,7		243,2		297,5		311,3
Totalt areal		912		964		1 030		1 028		1 031
% leid areal		17		21		24		29		30
Buskerud	5-50	9,9	10	6,0	6	3,4	3	3,1	2	
	50-100	19,7	21	18,0	17	12,5	9	14,6	9	
	100-200	33,3	35	41,1	39	34,8	26	45,4	29	
	200-300	15,8	17	21,3	20	32,9	25	37,3	24	
	300-400	12,1	13	14,4	14	24,2	18	21,7	14	
	400-500	3,9	4	3,7	4	12,0	9	13,9	9	
	> 500					13,9	10	19,4	12	
	Sum leid	94,7		104,4		133,6		155,4		162,1
Totalt areal		500		516		529		522		517
% leid areal		19		20		25		30		31

Tabell 2 forts. Leid jordbruksareal etter størrelse på driftsenheten, fylkesvis. 1000 dekar

Arealgruppe		1979		1989		1998		1999		2000*
		Areal	%	Areal	%	Areal	%	Areal	%	Areal
Vestfold	5-50	5,4	5	3,1	3	1,2	1	0,9	1	
	50-100	14,9	15	11,6	11	3,5	3	5,4	4	
	100-200	36,4	36	33,6	32	23,2	21	25,2	18	
	200-300	21,5	22	28,0	26	25,6	23	31,8	23	
	300-400	15,3	15	21,2	20	15,9	14	25,2	18	
	400-500	6,4	6	8,5	8	18,0	16	16,1	11	
	> 500					23,1	21	35,9	26	
	Sum leid	99,8		106,1		110,4		140,4		146,6
Totalt areal		430		438		450		436		428
% leid areal		23		24		25		32		34
Telemark	5-50	11,8	19	6,4	10	2,6	3	4,1	4	
	50-100	20,6	32	18,8	28	13,8	16	16,1	15	
	100-200	19,5	31	25,9	38	30,3	35	34,6	32	
	200-300	6,9	11	11,7	17	21,6	25	25,9	24	
	300-400	3,5	5	4,9	7	10,1	12	12,9	12	
	400-500	1,4	2	0,1	0	3,9	4	7,4	7	
	> 500					4,7	5	7,6	7	
	Sum leid	63,7		67,7		87,1		108,6		110,6
Totalt areal		261		257		271		262		258
% leid areal		24		26		32		41		43
Aust-Agder	5-50	8,3	22	4,7	12	2,3	5	2,6	4	
	50-100	11,8	32	10,6	27	7,9	17	9,9	17	
	100-200	11,1	30	16,9	42	19,4	42	24,0	42	
	200-300	3,1	8	6,0	15	10,7	23	11,3	20	
	300-400	2,7	7	1,4	4	2,5	5	4,7	8	
	400-500			0,3	1	2,5	6	2,2	4	
	> 500					0,6	1	3,0	5	
	Sum leid	37,0		40,0		45,9		57,7		58,3
Totalt areal		116		114		122		120		117
% leid areal		32		35		38		48		50
Vest-Agder	5-50	11,4	20	6,5	9	2,2	3	3,8	4	
	50-100	18,6	32	15,9	23	9,7	13	13,5	15	
	100-200	19,2	33	31,4	45	29,5	41	34,9	38	
	200-300	5,0	9	11,5	17	18,9	26	23,6	26	
	300-400	2,6	4	3,1	4	6,0	8	9,9	11	
	400-500	0,8	1	0,6	1	4,1	6	5,0	5	
	> 500					1,4	2	1,5	2	
	Sum leid	57,6		69,1		71,7		92,3		92,2
Totalt areal		176		187		205		203		199
% leid areal		33		37		35		46		46
Rogaland	5-50	12,6	10	6,6	4	1,9	1	4,5	2	
	50-100	30,1	25	23,4	16	12,2	8	15,3	7	
	100-200	47,9	39	67,1	45	55,4	37	70,0	31	
	200-300	17,4	14	29,2	20	50,2	33	72,3	33	
	300-400	9,3	8	17,2	12	22,6	15	34,2	15	
	400-500	4,4	4	4,3	3	6,3	4	14,4	6	
	> 500					2,2	1	11,6	5	
	Sum leid	121,8		147,8		151,0		222,3		236,6
Totalt areal		752		848		928		968		968
% leid areal		16		17		16		23		24

Tabell 2 forts. Leid jordbruksareal etter størrelse på driftsenheten, fylkesvis. 1000 dekar

Arealgruppe		1979		1989		1998		1999		2000*
		Areal	%	Areal	%	Areal	%	Areal	%	Areal
Hordaland	5-50	15,7	19	10,9	10	6,9	6	10,1	7	
	50-100	31,2	37	29,8	28	24,5	21	30,1	20	
	100-200	29,6	35	53,0	49	58,9	49	71,1	48	
	200-300	4,5	5	11,3	10	24,7	21	26,6	18	
	300-400	2,9	3	2,5	2	2,6	2	7,1	5	
	400-500	0,1	0	0,3	0	1,1	1	2,8	2	
	> 500					0,4	0	0,7	0	
	Sum leid	84,0		107,7		119,1		148,5		155,1
Totalt areal		477		464		475		471		466
% leid areal		18		23		25		32		33
Sogn og Fjordane	5-50	17,0	24	7,7	10	1,6	2	6,2	5	
	50-100	30,8	43	27,0	35	20,8	23	23,3	20	
	100-200	20,3	28	35,9	47	54,3	60	64,8	56	
	200-300	1,7	2	4,8	6	10,0	11	16,8	15	
	300-400	1,9	3	1,2	2	2,8	3	3,2	3	
	400-500					0,0	0	0,5	0	
	> 500					0,8	1	0,0	0	
	Sum leid	71,8		76,7		90,3		114,9		123,5
Totalt areal		448		457		482		477		475
% leid areal		16		17		19		24		26
Møre og Romsdal	5-50	16,8	15	9,1	6	4,0	2	5,3	2	
	50-100	36,3	33	30,8	20	23,2	12	21,8	10	
	100-200	43,7	39	83,7	54	87,4	46	89,7	40	
	200-300	11,1	10	25,3	16	59,9	32	72,7	32	
	300-400	3,1	3	5,8	4	9,3	5	21,4	9	
	400-500			1,3	1	2,8	1	8,8	4	
	> 500					1,3	1	6,3	3	
	Sum leid	111,0		156,0		187,9		226,0		233,3
Totalt areal		636		684		691		688		680
% leid areal		17		23		27		33		34
Sør- Trøndelag	5-50	6,8	5	4,5	3	1,9	1	2,7	1	
	50-100	24,6	20	19,2	11	8,9	5	12,5	5	
	100-200	53,7	43	74,8	44	69,7	37	72,6	30	
	200-300	22,7	18	43,1	26	58,9	31	88,2	36	
	300-400	10,5	8	16,5	10	27,9	15	35,4	15	
	400-500	7,7	6	10,3	6	10,2	5	16,5	7	
	> 500					11,6	6	15,3	6	
	Sum leid	126,0		168,4		189,1		243,3		249,8
Totalt areal		680		720		763		765		762
% leid areal		19		23		25		32		33
Nord- Trøndelag	5-50	5,8	6	3,0	2	2,6	2	2,0	1	
	50-100	17,1	16	12,4	10	8,6	6	9,6	5	
	100-200	40,7	39	54,8	42	44,2	31	54,5	28	
	200-300	24,8	24	35,8	28	48,6	34	61,7	32	
	300-400	13,9	13	20,4	16	22,8	16	35,8	18	
	400-500	2,5	2	3,2	2	6,7	5	17,1	9	
	> 500					7,9	6	12,8	7	
	Sum leid	104,7		129,6		141,4		193,5		205,3
Totalt areal		791		842		885		885		885
% leid areal		13		15		16		22		23

Tabell 2 forts. Leid jordbruksareal etter størrelse på driftsenheten, fylkesvis. 1000 dekar

Arealgruppe		1979		1989		1998		1999		2000*
		Areal	%	Areal	%	Areal	%	Areal	%	Areal
Nordland	5-50	15,3	12	8,5	5	2,0	1	5,3	2	
	50-100	30,2	23	25,1	15	15,8	9	20,5	9	
	100-200	56,5	43	75,4	44	63,6	34	65,8	29	
	200-300	22,4	17	47,7	28	60,9	33	75,0	33	
	300-400	4,6	4	12,5	7	28,3	15	41,0	18	
	400-500	0,9	1	2,9	2	5,5	3	10,5	5	
	> 500					8,6	5	7,6	3	
	Sum leid	130,0		172,1		184,8		225,8		232,5
	Totalt areal	514		522		576		580		584
	% leid areal	25		33		32		39		40
Troms	5-50	9,5	15	5,8	7	1,6	2	3,0	2	
	50-100	17,6	28	15,7	19	12,9	13	14,5	12	
	100-200	24,1	39	36,5	43	41,5	41	40,3	33	
	200-300	8,6	14	19,7	23	26,2	26	37,2	31	
	300-400	2,0	3	5,7	7	10,9	11	18,9	16	
	400-500			1,1	1	4,4	4	4,2	3	
	> 500					4,2	4	3,6	3	
	Sum leid	61,8		84,4		101,7		121,8		122,7
	Totalt areal	263		242		272		273		269
	% leid areal	24		35		37		45		46
Finnmark	5-50	2,1	10	1,4	5	0,3	1	1,1	3	
	50-100	4,4	21	3,2	11	1,0	3	2,9	7	
	100-200	8,9	43	9,2	32	9,5	30	8,3	20	
	200-300	4,1	20	9,9	35	10,0	32	12,3	30	
	300-400	1,3	6	4,7	17	7,7	24	7,4	18	
	400-500					1,5	5	2,8	7	
	> 500					1,5	5	6,5	16	
	Sum leid	20,7		28,5		31,6		41,3		43,6
	Totalt areal	95		96		105		106		105
	% leid areal	22		30		30		39		41
Hele landet	5-50	197,6	10	112,9	5	47,6	2	69,7	2	
	50-100	411,3	21	345,7	15	219,9	9	274,2	8	
	100-200	652,8	34	882,9	38	809,4	32	933,7	29	
	200-300	311,0	16	498,8	22	642,0	25	832,1	26	
	300-400	229,5	12	326,3	14	340,6	13	442,7	14	
	400-500	117,4	6	151,7	7	179,0	7	235,6	7	
	> 500					327,1	13	450,2	14	
	Sum leid	1 920		2 318		2 566		3 238		3 260
	Totalt areal	9 535		9 911		10 463		10 382		10 305
	% leid areal	20		23		25		31		32

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene. 2000 søknad om produksjonstilskudd

Tabell 3a Strukturutvikling i korn. Antall driftsenheter

Arealgruppe		1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Østfold	< 20	542	11	288	6	131	4	103	3	51	2
	20-50	914	19	685	15	387	11	306	9	177	6
	50-100	1 211	25	1 026	23	710	20	661	20	581	19
	100-200	1 343	27	1 407	31	1 141	32	1 048	32	1 003	33
	200-300	522	11	630	14	604	17	582	18	565	19
	300-400	216	4	264	6	287	8	284	9	282	9
	> 400	137	3	205	5	333	9	333	10	357	12
	Antall bruk	4 885		4 505		3 593		3 317		3 016	
1000 daa	584,6		648,3		659,0		637,0		612,3		
Akershus og Oslo	< 20	727	15	326	8	81	3	86	3	40	1
	20-50	942	20	686	16	339	11	269	9	181	7
	50-100	1 087	23	932	22	608	19	544	18	491	18
	100-200	1 121	23	1 105	26	881	28	825	28	778	28
	200-300	523	11	620	14	533	17	503	17	491	18
	300-400	190	4	311	7	324	10	314	11	306	11
	> 400	231	5	300	7	431	13	431	15	443	16
	Antall bruk	4 821		4 280		3 197		2 972		2 730	
1000 daa	592,2		673,6		679,8		653,2		633,5		
Hedmark	< 20	1 762	26	865	16	348	9	204	6	71	2
	20-50	1 932	28	1 413	26	739	19	589	17	400	13
	50-100	1 396	20	1 234	22	776	20	755	22	667	22
	100-200	1 001	15	1 089	20	943	25	899	26	849	28
	200-300	384	6	456	8	456	12	447	13	442	15
	300-400	182	3	232	4	248	6	255	7	257	8
	> 400	205	3	234	4	335	9	347	10	361	12
	Antall bruk	6 862		5 523		3 845		3 496		3 047	
1000 daa	591,2		614,3		609,7		599,6		582,2		
Oppland	< 20	1 468	33	708	21	271	12	177	9	99	5
	20-50	1 243	28	898	27	433	20	418	20	352	19
	50-100	896	20	749	22	525	24	520	25	487	26
	100-200	618	14	665	20	568	26	548	27	535	29
	200-300	177	4	230	7	247	11	246	12	255	14
	300-400	66	1	89	3	83	4	85	4	82	4
	> 400	25	1	29	1	60	3	65	3	66	4
	Antall bruk	4 493		3 368		2 187		2 059		1 876	
1000 daa	279,7		281,8		253,5		252,7		243,7		
Buskerud	< 20	823	23	439	14	176	8	109	5	39	2
	20-50	917	26	723	24	378	17	347	17	252	14
	50-100	837	24	813	26	607	27	541	27	521	29
	100-200	694	20	759	25	658	30	631	31	574	32
	200-300	172	5	207	7	221	10	220	11	220	12
	300-400	61	2	85	3	104	5	97	5	97	5
	> 400	37	1	45	1	75	3	82	4	92	5
	Antall bruk	3 541		3 071		2 219		2 027		1 795	
1000 daa	272,8		293,4		280,7		271,0		259,4		

Tabell 3a forts. Strukturutvikling i korn. Antall driftsenheter

Arealgruppe		1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Vestfold	< 20	387	11	221	7	126	5	61	3	37	2
	20-50	750	21	546	18	299	13	252	12	158	8
	50-100	1 097	31	973	31	647	27	589	27	529	27
	100-200	953	27	991	32	827	35	786	36	748	38
	200-300	232	7	260	8	277	12	288	13	279	14
	300-400	55	2	68	2	98	4	91	4	97	5
	> 400	36	1	30	1	88	4	88	4	102	5
	Antall bruk	3 510		3 089		2 362		2 155		1 950	
1000 daa	334,2		330,5		321,2		311,7		297,6		
Telemark	< 20	631	30	256	15	124	10	70	6	46	5
	20-50	726	34	541	32	319	27	285	26	204	21
	50-100	539	26	574	34	422	35	409	38	373	39
	100-200	173	8	249	15	244	20	236	22	242	25
	200-300	26	1	37	2	48	4	58	5	57	6
	300-400	9	0	13	1	28	2	14	1	17	2
	> 400	3	0	2	0	14	1	14	1	14	1
	Antall bruk	2 107		1 672		1 199		1 086		953	
1000 daa	100,2		108,7		103,0		97,2		92,3		
Aust-Agder	< 20	532	66	199	41	77	28	49	22	35	18
	20-50	211	26	204	42	102	37	88	40	73	38
	50-100	56	7	63	13	65	24	52	24	52	27
	100-200	8	1	14	3	25	9	26	12	27	14
	> 200	3	0	5	1	5	2	6	3	6	3
	Antall bruk	810		485		274		221		194	
1000 daa	16,1		15,3		13,0		12,6		12,0		
Vest-Agder	< 20	285	65	137	43	48	31	33	23	27	19
	20-50	105	24	123	39	48	31	50	35	54	37
	50-100	40	9	46	15	46	29	42	30	38	26
	100-200	8	2	10	3	15	10	12	8	22	15
	> 200							5	4	4	3
	Antall bruk	438		316		157		142		145	
1000 daa	9,2		10,0		7,9		7,8		8,7		
Rogaland	< 20	690	53	348	31	134	20	121	18	114	16
	20-50	442	34	485	43	280	42	276	42	286	40
	50-100	121	9	215	19	164	25	186	28	212	30
	100-200	33	3	59	5	60	9	62	9	80	11
	200-300	4	0	11	1	16	2	10	2	17	2
	300-400					6	1	6	1	4	1
	> 400									5	1
	Antall bruk	1 290		1 118		660		661		718	
1000 daa	33,3		44,0		35,5		36,4		43,8		

Tabell 3a forts. Strukturutvikling i korn. Antall driftsenheter

Arealgruppe		1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Hordaland	< 20	53	62	7	21	8	36	9	43	4	27
	20-50	23	27	19	56	14	64	8	38	8	53
	> 50	10	12	8	24			4	19	3	20
	Antall bruk	86		34		22		21		15	
	1000 daa	1,8		1,3		0,7		0,6		0,5	
Sogn og Fjordane	< 20	25	42	10	31	7	28	7	28	7	30
	20-50	25	42	11	34	9	36	9	36	10	43
	50-100	10	17	11	34	9	36	6	24	3	13
	> 100							3	12	3	13
	Antall bruk	60		32		25		25		23	
1000 daa	1,8		1,2		1,2		1,2		1,0		
Møre og Romsdal	< 20	156	41	80	16	23	10	23	10	25	10
	20-50	141	38	219	43	78	34	75	33	64	26
	50-100	56	15	144	28	69	30	78	34	90	37
	100-200	20	5	55	11	48	21	42	19	53	22
	200-300	3	1	8	2	9	4	5	2	11	5
	> 300							4			
	Antall bruk	376		506		227		227		243	
1000 daa	13,0		26,9		16,4		16,8		18,8		
Sør-Trøndelag	< 20	768	31	295	15	157	12	92	7	96	7
	20-50	836	33	538	28	278	20	250	19	250	19
	50-100	498	20	541	28	351	26	367	28	352	27
	100-200	292	12	393	20	377	28	369	29	391	30
	200-300	78	3	110	6	124	9	142	11	152	12
	300-400	19	1	31	2	41	3	47	4	48	4
	> 400	8	0	18	1	30	2	27	2	30	2
	Antall bruk	2 499		1 926		1 358		1 294		1 319	
	1000 daa	135,9		157,6		150,2		153,0		158,1	
Nord-Trøndelag	< 20	742	21	364	12	110	5	120	6	80	4
	20-50	951	26	707	23	370	17	367	17	350	17
	50-100	900	25	787	26	532	25	523	24	493	23
	100-200	692	19	799	26	688	32	675	31	674	32
	200-300	222	6	275	9	266	12	280	13	305	14
	300-400	66	2	94	3	116	5	124	6	128	6
	> 400	27	1	56	2	67	3	72	3	78	4
	Antall bruk	3 600		3 082		2 149		2 161		2 108	
1000 daa	286,0		317,7		285,4		292,1		297,3		
Nordland	< 20	89	67	13	14	13	27	13	29	13	30
	20-50	25	19	41	44	15	31	13	29	10	23
	50-100	14	11	22	24	11	23	10	22	11	25
	> 100	4	3	17	18	9	19	9	20	10	23
	Antall bruk	132		93		48		45		44	
1000 daa	2,9		5,3		2,6		2,6		2,6		

Tabell 3a forts. Strukturutvikling i korn. Antall driftsenheter

Arealgruppe		1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
<i>Hele</i>	< 20	9 698	25	4 559	14	1 834	8	1 277	6	784	4
<i>landet</i>	20-50	10 187	26	7 839	24	4 084	17	3 602	16	2 829	14
	50-100	8 766	22	8 135	25	5 542	24	5 286	24	4 902	24
	100-200	6 960	18	7 611	23	6 482	28	6 170	28	5 988	30
	200-300	2 346	6	2 848	9	2 809	12	2 793	13	2 803	14
	300-400	865	2	1 190	4	1 336	6	1 319	6	1 321	7
	> 400	710	2	921	3	1 436	6	1 462	7	1 549	8
	<i>Antall bruk</i>	39 532		33 103		23 523		21 909		20 176	
	<i>1000 daa</i>	3 252		3 530		3 420		3 345		3 264	

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene. 2000 søknad om produksjonstilskudd

Tabell 3b Strukturutvikling i poteter. Antall driftsenheter

	Areal- gruppe	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Østfold	< 5	2 719	85	890	70	308	55	218	52	167	48
	5-9	184	6	87	7	50	9	35	8	34	10
	10-19	107	3	79	6	45	8	31	7	30	9
	20-49	139	4	116	9	81	14	58	14	49	14
	50-99	48	2	91	7	52	9	78	19	71	20
	> 100					29	5				
	Antall bruk	3 197		1 263		565		420		351	
Antall daa	13 609		13 565		11 631		9 939		9 429		
Akershus og Oslo	< 5	2 985	90	882	80	237	65	166	60	140	58
	5-9	145	4	52	5	17	5	15	5	15	6
	10-19	77	2	53	5	15	4	15	5	12	5
	20-49	85	3	61	6	45	12	33	12	33	14
	50-99	34	1	50	5	38	10	47	17	40	17
	> 100					13	4				
	Antall bruk	3 326		1 098		365		276		240	
Antall daa	10 318		7 256		6 489		5 686		5 485		
Hedmark	< 5	5 551	85	2 328	73	765	54	453	43	342	38
	5-9	286	4	110	3	36	3	33	3	34	4
	10-19	204	3	122	4	66	5	55	5	50	6
	20-49	294	5	295	9	197	14	179	17	153	17
	50-99	184	3	324	10	180	13	345	32	329	36
	> 100					183	13				
	Antall bruk	6 519		3 179		1 427		1 065		908	
Antall daa	34 825		46 081		52 356		48 987		47 390		
Oppland	< 5	6 977	90	3 221	86	981	76	855	75	743	73
	5-9	311	4	111	3	48	4	30	3	31	3
	10-19	151	2	96	3	38	3	43	4	28	3
	20-49	235	3	166	4	87	7	76	7	83	8
	50-99	113	1	163	4	88	7	135	12	129	13
	> 100					48	4				
	Antall bruk	7 787		3 757		1 290		1 139		1 014	
Antall daa	26 707		22 715		18 049		16 735		17 294		
Buskerud	< 5	3 987	95	1 489	90	456	77	309	76	261	77
	5-9	103	2	50	3	38	6	22	5	16	5
	10-19	51	1	46	3	41	7	19	5	14	4
	20-49	45	1	42	3	28	5	29	7	21	6
	50-99	8	0	20	1	20	3	28	7	26	8
	> 100					10	2				
	Antall bruk	4 194		1 647		593		407		338	
Antall daa	7 556		5 228		5 450		4 653		4 379		

Tabell 3b forts. Strukturutvikling i poteter. Antall driftsenheter

	Areal- gruppe	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Vestfold	< 5	1 798	75	569	55	133	28	98	24	64	18
	5-9	201	8	56	5	30	6	26	6	29	8
	10-19	189	8	100	10	62	13	56	14	35	10
	20-49	178	7	195	19	126	26	108	27	98	28
	50-99	22	1	114	11	96	20	115	29	121	35
	> 100					31	6				
	Antall bruk	2 388		1 034		478		403		347	
Antall daa	12 339		16 979		16 560		15 181		16 115		
Telemark	< 5	3 535	94	1 340	88	378	82	181	72	145	67
	5-9	102	3	46	3	23	5	18	7	15	7
	10-19	62	2	54	4	14	3	13	5	18	8
	20-49	35	1	54	4	23	5	17	7	15	7
	50-99	9	0	22	1	17	4	22	9	22	10
	> 100					8	2				
	Antall bruk	3 743		1 516		463		251		215	
Antall daa	6 937		5 686		3 580		3 045		3 134		
Aust- Agder	< 5	2 132	91	860	82	205	72	153	71	118	66
	5-9	130	6	79	8	25	9	16	7	13	7
	10-19	61	3	59	6	18	6	11	5	13	7
	20-49	18	1	38	4	20	7	19	9	20	11
	> 50	3	0	11	1	17	6	18	8	15	8
	Antall bruk	2 344		1 047		285		217		179	
	Antall daa	4 950		4 081		2 945		2 393		2 388	
Vest- Agder	< 5	2 920	96	1 183	95	213	82	173	83	149	82
	5-9	76	2	27	2	9	3	11	5	14	8
	10-19	22	1	22	2	24	9	15	7	8	4
	20-49	27	1	12	1	13	5	7	3	11	6
	> 50	4	0	3	0			3	1		
	Antall bruk	3 049		1 247		259		209		182	
	Antall daa	4 701		2 120		1 111		959		924	
Rogaland	< 5	5 018	85	2 290	79	628	65	479	60	432	59
	5-9	427	7	191	7	76	8	78	10	67	9
	10-19	274	5	189	6	92	10	90	11	79	11
	20-49	168	3	199	7	129	13	108	14	100	14
	50-99	21	0	48	2	37	4	43	5	56	8
	> 100										
	Antall bruk	5 908		2 917		962		798		734	
Antall daa	18 225		15 403		9 056		8 630		9 528		

Tabell 3b forts. Strukturutvikling i poteter. Antall driftsenheter

	Areal- gruppe	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Hordaland	< 5	7 288	99	2 519	99	426	97	346	96	296	96
	5-9	38	1	17	1	12	3	12	3	12	4
	> 10	16	0	9	0						
	Antall bruk	7 342		2 545		438		359		308	
	Antall daa	6 108		2 118		582		515		465	
Sogn og Fjordane	< 5	6 220	98	3 038	97	672	92	560	91	516	91
	5-9	71	1	30	1	26	4	20	3	12	2
	10-19	39	1	29	1	18	2	15	2	21	4
	> 50	19	0	37	1	17	2	19	3	20	4
	Antall bruk	6 349		3 134		733		614		569	
Antall daa	7 093		4 138		1 728		1 548		1 588		
Møre og Romsdal	< 5	8 002	98	2 166	92	519	91	415	88	362	87
	5-9	83	1	79	3	14	2	17	4	12	3
	10-19	28	0	50	2	15	3	16	3	16	4
	20-49	9	0	43	2	10	2	10	2	9	2
	50-99	3	0	16	1	6	1	14	3	16	4
	> 100					8	1				
Antall bruk	8 125		2 354		572		472		415		
Antall daa	9 077		5 307		2 686		2 632		2 637		
Sør- Trøndelag	< 5	5 311	95	2 166	92	665	86	565	84	510	83
	5-9	171	3	79	3	43	6	40	6	32	5
	10-19	55	1	50	2	26	3	31	5	28	5
	20-49	25	0	43	2	23	3	22	3	27	4
	> 50			16	1	13	2	16	2	14	2
	Antall bruk	5 562		2 354		770		674		611	
Antall daa	9 553		6 030		3 848		3 794		3 584		
Nord- Trøndelag	< 5	4 611	84	1 671	75	501	58	448	58	368	54
	5-9	306	6	119	5	53	6	38	5	37	5
	10-19	213	4	120	5	42	5	40	5	34	5
	20-49	235	4	183	8	110	13	108	14	96	14
	50-99	112	2	143	6	117	14	134	17	146	21
	> 100					36	4				
Antall bruk	5 477		2 236		859		768		681		
Antall daa	26 177		21 234		18 167		16 028		17 351		

Tabell 3b forts. Strukturutvikling i poteter. Antall driftsenheter

	Areal- gruppe	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Nordland	< 5	6 739	96	3 035	93	1 187	85	1 033	85	953	84
	5-9	155	2	111	3	86	6	68	6	64	6
	10-19	66	1	89	3	72	5	60	5	58	5
	20-49	26	0	37	1	46	3	46	4	50	4
	> 50	5	0	6	0	6	0	7	1	11	1
	Antall bruk	6 991		3 278		1 397		1 214		1 136	
	Antall daa	10 170		6 861		5 022		4 587		4 762	
Troms	< 5	4 486	98	2 116	95	867	87	756	87	707	87
	5-9	55	1	58	3	57	6	43	5	46	6
	10-19	22	0	35	2	36	4	34	4	29	4
	20-49	10	0	17	1	40	4	29	3	30	4
	> 50			3	0			4	0		
	Antall bruk	4 573		2 229		1 000		866		815	
	Antall daa	5 139		3 720		3 336		2 904		2 841	
Finnmark	< 5	513	98	251	94	92	88	92	88	95	86
	5-9	9	2	4	2	5	5	6	6	6	5
	> 10			11	4	7	7	7	7	7	6
	Antall bruk	522		266		104		105		110	
	Antall daa	529		407		282		306		355	
Hele landet	< 5	80 792	92	33 149	87	9 888	73	9 233	74	7 300	71
	5-9	2 851	3	1 269	3	738	5	644	5	527	5
	10-19	1 637	2	1 189	3	725	5	633	5	550	5
	20-49	1 547	2	1 522	4	1 090	8	989	8	871	8
	50-99	569	1	1 029	3	768	6	682	5	1 009	10
	> 100					413	3	379	3		
	Antall bruk	87 396		38 158		13 622		12 560		10 257	
Antall daa	214 013		188 929		179 463		162 878		148 522		

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstellingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstellingene. 2000 søknad om produksjonstilskudd

Tabell 3c Strukturutvikling i grønnsaker på friland. Antall driftsenheter

Størrelses- gruppe	1979		1989		1998		1999		2000*		
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Østfold	< 2	1 192	82	167	41	31	16	13	8	12	8
	2-5	63	4	65	16	19	10	14	9	12	8
	5-10	62	4	51	13	37	19	26	16	22	14
	10-20	62	4	48	12	36	19	34	21	34	22
	20-50	62	4	61	15	46	24	47	30	44	29
	> 50	12	1	14	3	24	12	25	16	29	19
	Antall bruk	1 453		406		193		159		153	
Antall daa	4 688		4 257		4 549		4 310		4 167		
Akershus og Oslo	< 2	1 104	90	124	59	25	34	15	25	11	17
	2-5	31	3	14	7	7	10	9	15	11	17
	5-10	26	2	14	7	5	7	6	10	8	12
	10-20	29	2	14	7	8	11	9	15	5	8
	20-50	23	2	29	14	15	21	11	18	17	26
	> 50	11	1	16	8	13	18	11	18	13	20
	Antall bruk	1 224		211		73		61		65	
Antall daa	2 474		2 379		1 980		1 288		1 266		
Hedmark	< 2	1 368	87	162	50	54	33	30	22	20	13
	2-5	35	2	19	6	11	7	15	11	20	13
	5-10	32	2	15	5	11	7	9	7	4	3
	10-20	40	3	29	9	22	13	20	14	14	9
	20-50	55	4	49	15	42	26	38	28	42	28
	> 50	36	2	50	15	24	15	26	19	50	33
	Antall bruk	1 566		324		164		138		150	
Antall daa	5 803		7 017		4 410		4 243		3 947		
Oppland	< 2	1 016	87	121	50	14	13	17	17	21	18
	2-5	29	2	19	8	12	11	16	16	3	3
	5-10	27	2	21	9	7	6	7	7	6	5
	10-20	45	4	33	14	16	15	8	8	12	11
	20-50	39	3	31	13	31	28	25	24	40	35
	> 50	13	1	17	7	30	27	30	29	32	28
	Antall bruk	1 169		242		110		103		114	
Antall daa	3 382		3 477		5 168		4 659		4 717		
Buskerud	< 2	1 218	84	178	46	47	26	17	12	11	8
	2-5	49	3	43	11	17	9	16	11	13	10
	5-10	53	4	27	7	19	11	16	11	16	12
	10-20	46	3	42	11	25	14	16	11	21	15
	20-50	55	4	55	14	25	14	33	24	28	21
	> 50	35	2	45	12	47	26	42	30	47	35
	Antall bruk	1 456		390		180		140		136	
Antall daa	6 200		6 795		6 925		6 823		6 764		

Tabell 3c forts. Strukturutvikling i grønnsaker på friland. Antall driftsenheter

Størrelses- gruppe	1979		1989		1998		1999		2000*		
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Vestfold	< 2	850	64	117	21	33	12	22	9	13	4
	2-5	109	8	46	8	31	11	23	10	21	7
	5-10	82	6	65	12	18	7	11	5	17	6
	10-20	96	7	97	17	37	13	27	12	19	6
	20-50	142	11	156	28	98	36	82	35	96	32
	> 50	42	3	76	14	59	21	68	29	135	45
	Antall bruk	1 321		557		276		233		301	
Antall daa	10 067		13 431		10 214		10 288		10 646		
Telemark	< 2	1 140	90	153	65	11	22	21	36	24	37
	2-5	45	4	32	14	9	18	8	14	6	9
	5-10	37	3	22	9	9	18	8	14	8	12
	10-20	25	2	15	6	7	14	8	14	11	17
	20-50	15	1	15	6	9	18	6	10	8	12
	> 50					6	12	7	12	8	12
	Antall bruk	1 262		237		51		58		65	
Antall daa	1 548		1 014		910		790		877		
Aust- Agder	< 2	779	78	183	54	17	17	10	11	8	11
	2-5	36	4	42	12	9	9	13	15	11	15
	5-10	44	4	30	9	11	11	8	9	6	8
	10-20	52	5	36	11	15	15	18	21	10	13
	20-50	68	7	39	11	35	36	24	28	25	33
	> 50	14	1	11	3	11	11	14	16	15	20
	Antall bruk	993		341		98		87		75	
Antall daa	4 729		3 164		2 309		2 105		2 028		
Vest- Agder	< 2	968	93	189	72	10	23	14	29	9	22
	2-5	23	2	13	5	5	11	9	18	9	22
	5-10	22	2	9	3	5	11	4	8	4	10
	10-20	11	1	20	8	14	32	11	22	9	22
	20-50	20	2	24	9	10	23	8	16	7	17
	> 50			6	2			3	6	3	7
	Antall bruk	1 044		261		44		49		41	
Antall daa	1 322		1 619		671		664		646		
Rogaland	< 2	1 468	73	366	49	35	13	37	15	30	12
	2-5	193	10	117	16	52	19	42	17	38	15
	5-10	174	9	112	15	57	21	44	18	44	18
	10-20	111	6	88	12	51	19	35	14	46	19
	20-50	50	2	49	7	50	19	56	23	63	25
	> 50	8	0	10	1	24	9	28	12	27	11
	Antall bruk	2 004		742		269		242		248	
Antall daa	5 837		4 684		5 406		5 159		5 665		

Tabell 3c forts. Strukturutvikling i grønnsaker på friland. Antall driftsenheter

Størrelses- gruppe	1979		1989		1998		1999		2000*		
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Hordaland	< 2	2 077	95	328	81	43	65	34	58	36	60
	2-5	75	3	44	11	17	26	17	29	17	28
	5-10	14	1	26	6	6	9	8	14	7	12
	> 10	9	0	9	2						
	Antall bruk	2 175		407		66		59		60	
Antall daa	1 034		648		149		130		120		
Sogn og Fjordane	< 2	1 511	92	392	71	24	28	9	14	16	22
	2-5	53	3	66	12	32	37	22	35	20	28
	5-10	35	2	38	7	15	17	11	17	18	25
	10-20	32	2	25	5	9	10	14	22	8	11
	> 20	14	1	34	6	6	7	7	11	10	14
	Antall bruk	1 645		555		86		63		72	
Antall daa	1 737		2 002		562		523		531		
Møre og Romsdal	< 2	1 605	95	289	73	21	35	16	33	18	31
	2-5	45	3	49	12	15	25	11	23	13	22
	5-10	24	1	35	9	12	20	9	19	11	19
	10-20	13	1	17	4	12	20	7	15	11	19
	> 20	3	0	6	2			5	10	5	9
	Antall bruk	1 690		396		60		48		58	
Antall daa	956		927		351		238		233		
Sør- Trøndelag	< 2	760	95	179	75	59	51	18	26	19	27
	2-5	21	3	22	9	23	20	24	35	26	37
	5-10	13	2	28	12	11	9	17	25	16	23
	10-20	7	1	7	3	10	9	6	9	5	7
	> 20			3	1	13	11	3	6	5	7
	Antall bruk	801		239		116		68		71	
Antall daa	515		526		690		315		314		
Nord- Trøndelag	< 2	1 214	80	142	37	24	11	18	10	11	6
	2-5	97	6	62	16	20	9	22	13	28	15
	5-10	100	7	61	16	41	19	22	13	28	15
	10-20	65	4	73	19	41	19	32	19	28	15
	20-50	41	3	43	11	71	34	58	34	68	37
	> 50			6	2	14	7	20	12	21	11
	Antall bruk	1 517		387		211		172		184	
Antall daa	3 320		3 315		4 241		3 499		3 498		

Tabell 3c forts. Strukturutvikling i grønnsaker på friland. Antall driftsenheter

	Størrelses- gruppe	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Nordland	< 2	1 067	92	354	74	66	51	29	32	39	43
	2-5	48	4	53	11	31	24	33	37	27	30
	5-10	27	2	46	10	10	8	10	11	8	9
	10-20	11	1	19	4	12	9	8	9	7	8
	> 20	3	0	8	2	10	8	10	11	10	11
	Antall bruk	1 156		480		129		90		91	
	Antall daa	932		1 173		678		476		450	
Troms	< 2	705	93	246	79	41	63	20	44	19	44
	2-5	36	5	35	11	13	20	12	27	14	33
	5-10	12	2	21	7	11	17	8	18	10	23
	10-20	5	1	8	3			5	11		
	> 20	3	0	3	1						
	Antall bruk	761		313		65		45		43	
	Antall daa	621		535		189		140		110	
Finnmark	< 2	58	94	22	79						
	2-5	1	2	3	11						
	> 5	3	5	3	11						
	Antall bruk	62		28							
	Antall daa	53		68		5		4		24	
Hele landet	< 2	20 100	86	3 712	57	557	25	341	19	317	16
	2-5	989	4	744	11	324	15	307	17	290	15
	5-10	787	3	623	10	279	13	222	12	228	12
	10-20	656	3	579	9	314	14	259	14	243	13
	20-50	589	3	602	9	461	21	411	23	467	24
	> 50	178	1	256	4	259	12	277	15	384	20
	Antall bruk	23 299		6 516		2 194		1 817		1 929	
	Antall daa	55 218		57 030		49 407		45 654		46 003	

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene. 2000 søknad om produksjonstilskudd

Tabell 3d Strukturutvikling for bruk med ku, inklusive ammeku¹⁾. Antall driftsenheter

	Besetnings- størrelse	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Østfold	1-4	217	23	52	10	76	13	7	2	1	0
	5-9	232	24	109	21	90	16	33	9	23	7
	10-14	223	23	132	25	130	22	97	26	75	24
	15-19	140	15	122	24	126	22	103	28	90	28
	20-29	98	10	80	15	114	20	104	28	101	32
	30-50	31	3	17	3	42	7	25	7	24	8
	> 50	10	1	7	1			4	1	4	1
	Antall bruk	951		519		578		373		318	
Antall bruk med ammekyr							247		233		
Antall kyr	11 249		7 526		8 950		6 921		6 237		
Akershus og Oslo	1-4	258	25	58	11	74	13	6	2	1	0
	5-9	223	22	103	19	99	17	40	11	24	8
	10-14	209	20	141	26	129	22	85	23	70	23
	15-19	158	15	133	25	124	21	100	27	85	28
	20-29	122	12	81	15	117	20	116	31	104	34
	30-50	50	5	17	3	46	8	17	5	19	6
	> 50	7	1	4	1			5	1	4	1
	Antall bruk	1 027		537		589		369		307	
Antall bruk med ammekyr							255		258		
Antall kyr	12 350		7 600		9 231		6 762		5 966		
Hedmark	1-4	571	25	129	8	125	8	19	2	14	1
	5-9	728	32	397	25	346	22	198	17	158	14
	10-14	461	20	562	36	470	30	413	35	353	32
	15-19	257	11	306	20	354	22	335	28	351	32
	20-29	159	7	118	8	209	13	177	15	160	15
	30-50	59	3	48	3	68	4	45	4	50	5
	> 50	15	1	3	0	13	1	10	1	8	1
	Antall bruk	2 250		1 563		1 585		1 197		1 094	
Antall bruk med ammekyr							516		520		
Antall kyr	22 907		19 563		22 561		18 416		17 383		
Oppland	1-4	988	23	271	8	172	6	45	2	34	1
	5-9	1 605	38	1 169	35	921	30	749	28	661	27
	10-14	984	23	1 223	37	1 144	37	1 059	40	977	39
	15-19	446	10	456	14	489	16	491	19	474	19
	20-29	199	5	158	5	243	8	238	9	256	10
	30-50	49	1	33	1	80	3	57	2	63	3
	> 50	9	0	9	0	11	0	9	0	10	0
	Antall bruk	4 280		3 319		3 060		2 648		2 475	
Antall bruk med ammekyr							486		544		
Antall kyr	39 578		36 610		38 411		34 714		33 665		
Buskerud	1-4	462	36	118	15	90	11	21	4	13	2
	5-9	459	36	327	40	257	32	201	34	182	34
	10-14	239	19	251	31	259	32	237	40	196	36
	15-19	88	7	89	11	121	15	88	15	102	19
	20-29	29	2	21	3	54	7	42	7	34	6
	> 30	11	1	7	1	22	3	10	2	12	2
	Antall bruk	1 288		813		803		599		539	
Antall bruk med ammekyr							250		262		
Antall kyr	9 604		7 733		9 197		7 164		6 609		

Tabell 3d forts. Strukturutvikling for bruk med ku, inklusive ammeku¹⁾. Antall driftsenheter

	Besetnings- størrelse	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Vestfold	1-4	86	22	30	11	48	14	1	1	1	1
	5-9	108	28	59	23	67	20	19	10	12	7
	10-14	87	22	73	28	57	17	28	15	26	15
	15-19	49	13	48	18	64	19	62	34	49	29
	20-29	42	11	37	14	70	21	59	32	63	38
	30-50	15	4	14	5	29	9	16	9	17	10
	> 50	3	1								
	Antall bruk	390		261		335		185		168	
Antall bruk med ammekyr							176		174		
Antall kyr	4 683		3 512		5 162		3 546		3 302		
Telemark	1-4	511	57	141	28	92	19	30	9	19	7
	5-9	258	29	206	42	215	44	139	44	120	43
	10-14	79	9	106	21	104	21	87	27	77	28
	15-19	34	4	32	6	43	9	40	13	38	14
	20-29	10	1	10	2	33	7	21	7	23	8
	> 30	3	0							3	2
	Antall bruk	895		495		487		317		280	
Antall bruk med ammekyr							184		178		
Antall kyr	4 864		3 772		4 502		3 245		3 038		
Aust- Agder	1-4	290	54	78	22	51	15	5	2	6	3
	5-9	138	26	133	37	127	37	104	40	77	34
	10-14	55	10	105	29	119	35	103	39	86	38
	15-19	31	6	30	8	28	8	37	14	40	18
	20-29	17	3	12	3	12	3	12	5	15	7
	> 30	3	1			6	2				
Antall bruk	534		358		343		261		224		
Antall bruk med ammekyr							87		95		
Antall kyr	3 185		3 142		3 415		2 893		2 644		
Vest- Agder	1-4	547	46	181	21	119	14	35	5	17	3
	5-9	351	30	323	38	314	38	243	37	196	34
	10-14	156	13	210	25	227	28	213	33	195	34
	15-19	76	6	91	11	100	12	102	16	106	18
	20-29	44	4	36	4	51	6	51	8	53	9
	> 30	9	1	10	1	11	1	8	1	8	1
Antall bruk	1 183		851		822		652		575		
Antall bruk med ammekyr							185		200		
Antall kyr	8 005		7 814		8 467		7 491		7 006		
Rogaland	1-4	423	10	191	5	240	7	14	0	14	0
	5-9	773	18	639	17	645	18	458	15	372	13
	10-14	937	22	1 032	28	1 000	27	874	28	751	26
	15-19	782	19	876	23	860	23	816	26	780	27
	20-29	891	21	768	21	717	20	721	23	721	25
	30-50	350	8	214	6	192	5	199	6	201	7
	> 50	30	1	12	0	12	0	12	0	13	0
Antall bruk	4 186		3 732		3 666		3 094		2 852		
Antall bruk med ammekyr							666		784		
Antall kyr	66 242		58 336		56 098		52 221		49 925		

Tabell 3d forts. Strukturutvikling for bruk med ku, inklusive ammeku¹⁾. Antall driftsenheter

Besetnings- størrelse	1979		1989		1998		1999		2000*		
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Hordaland	1-4	1 149	39	384	17	342	16	98	6	71	5
	5-9	1 052	35	917	41	846	40	693	42	559	37
	10-14	496	17	665	30	623	30	553	33	552	37
	15-19	173	6	204	9	206	10	235	14	247	16
	20-29	80	3	59	3	62	3	64	4	68	5
	> 30	17	1	9	0	10	0	8	0	7	0
	Antall bruk	2 967		2 238		2 089		1 651		1 504	
Antall bruk med ammekyr							477		532		
Antall kyr	20 954		20 395		19 411		17 541		16 741		
Sogn og Fjordane	1-4	1 700	43	519	18	295	12	141	7	111	6
	5-9	1 467	37	1 193	42	1 063	44	907	43	785	40
	10-14	505	13	842	29	769	32	737	35	710	36
	15-19	192	5	241	8	232	10	240	11	252	13
	20-29	47	1	56	2	57	2	88	4	90	5
	> 30	6	0	6	0	10	0	7	0	8	0
	Antall bruk	3 917		2 857		2 426		2 120		1 956	
Antall bruk med ammekyr							245		289		
Antall kyr	24 528		25 102		22 954		21 881		20 914		
Møre og Romsdal	1-4	1 025	26	264	9	189	7	49	2	37	2
	5-9	1 351	34	901	30	717	27	512	23	461	22
	10-14	848	21	1 081	35	957	36	850	38	724	35
	15-19	432	11	603	20	533	20	566	25	559	27
	20-29	256	6	183	6	223	8	243	11	254	12
	30-50	41	1	21	1	39	1	38	2	40	2
	> 50							4	1	4	1
Antall bruk	3 953		3 053		2 658		2 262		2 079		
Antall bruk med ammekyr							389		463		
Antall kyr	36 491		35 142		32 698		30 771		29 077		
Sør- Trøndelag	1-4	680	19	145	5	130	5	18	1	20	1
	5-9	1 236	35	698	25	522	21	375	17	311	15
	10-14	909	26	1 098	40	991	39	896	40	797	39
	15-19	467	13	582	21	604	24	647	29	599	29
	20-29	216	6	207	8	260	10	264	12	286	14
	30-50	45	1	23	1	38	1	29	1	30	1
	> 50	5	0	4							
Antall bruk	3 558		2 757		2 545		2 229		2 043		
Antall bruk med ammekyr							404		502		
Antall kyr	35 670		33 884		33 614		31 614		29 889		
Nord- Trøndelag	1-4	424	14	106	4	118	5	14	1	11	1
	5-9	884	29	534	20	409	16	272	12	218	11
	10-14	858	28	1 017	39	871	34	815	36	659	32
	15-19	476	16	683	26	722	28	709	32	689	34
	20-29	313	10	227	9	362	14	370	16	398	19
	30-50	61	2	35	1	73	3	55	2	65	3
	> 50	9	0	6	0	11	0	8	0	10	0
Antall bruk	3 025		2 608		2 566		2 243		2 050		
Antall bruk med ammekyr							502		555		
Antall kyr	35 266		34 390		37 480		34 671		33 253		

Tabell 3d forts. Strukturutvikling for bruk med ku, inklusive ammeku¹⁾. Antall driftsenheter

	Besetnings- størrelse	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Nordland	1-4	945	32	203	9	148	8	30	2	20	1
	5-9	968	33	670	31	492	25	412	25	304	20
	10-14	607	21	794	37	724	37	632	38	589	38
	15-19	285	10	390	18	388	20	407	24	411	27
	20-29	109	4	102	5	175	9	180	11	183	12
	30-50	15	1	13	1	16	1	18	1	20	1
	> 50					8	0			3	0
Antall bruk		2 929		2 172		1 951		1 679		1 530	
Antall bruk med ammekyr								321		377	
Antall kyr		24 034		24 144		24 116		22 253		21 355	
Troms	1-4	424	37	82	11	43	7	16	3	12	2
	5-9	394	34	205	29	140	23	111	20	90	18
	10-14	224	19	278	39	241	39	228	42	192	39
	15-19	81	7	116	16	138	22	139	26	145	30
	20-29	26	2	30	4	50	8	45	8	39	8
	> 30	4	0	5	1	6	1	5	1	11	2
	Antall bruk		1 153		716		618		544		489
Antall bruk med ammekyr								61		88	
Antall kyr		8 454		7 812		7 667		7 171		6 693	
Finnmark	1-4	109	26	20	7	8	3	2	1	2	1
	5-9	111	26	55	19	38	15	30	13	19	9
	10-14	103	25	101	34	82	32	72	31	60	28
	15-19	56	13	83	28	80	31	84	36	80	38
	20-29	34	8	27	9	39	15	41	17	46	22
	> 30	7	2	8	3	7	3	7	3	5	2
	Antall bruk		420		294		254		236		212
Antall bruk med ammekyr								13		15	
Antall kyr		4 224		3 992		3 767		3 673		3 447	
Hele landet	1-4	10809	28	2972	10	2360	8,6	551	2,4	404	2
	5-9	12338	32	8638	30	7308	27	5496	24	4572	22
	10-14	7980	21	9711	33	8897	33	7979	35	7089	34
	15-19	4223	11	5085	17	5212	19	5201	23	5097	25
	20-29	2692	6,9	2208	7,6	2843	10	2834	13	2893	14
	30-50	762	2	476	1,6	668	2,4	537	2,4	577	2,8
	> 50	102	0,3	53	0,2	87	0,3	61	0,3	63	0,3
	Antall bruk	38906		29143		27375		22659		20695	
Antall bruk med ammekyr							5 464		6 069		
Antall kyr	372 288		340 469		347 701		312 948		297 144		

* Foreløpige tall

1) Antall bruk med ammeku er inkludert i antall bruk til og med 1998, og ført på egen linje for 1999 og 2000

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene. 2000 søknad om produksjonstilskudd

Tabell 3e Strukturutvikling for bruk med sau. Antall driftsenheter

Besetningsstørrelse	1979		1989		1998		1999		2000*		
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Østfold	1-19	119	84	116	74	183	78	160	68	144	66
	20-49	17	12	26	17	33	14	54	23	53	24
	50-99	1	1	8	5	14	6	16	7	16	7
	> 100	5	4	6	4	6	3	7	3	6	3
	Antall bruk	142		156		236		237		219	
	Antall sauer	1 718		2 849		4 019		4 711		4 570	
Akershus og Oslo	1-19	291	84	134	57	89	39	161	55	134	50
	20-49	34	10	60	25	68	29	74	25	75	28
	50-99	14	4	36	15	54	23	46	16	46	17
	> 100	8	2	7	3	20	9	13	4	13	5
	Antall bruk	347		237		231		294		268	
	Antall sauer	5 965		6 385		9 821		8 385		8 262	
Hedmark	1-19	1 240	62	491	37	245	22	271	24	230	22
	20-49	504	25	496	38	486	43	419	38	388	37
	50-99	180	9	243	18	304	27	308	28	300	29
	> 100	72	4	89	7	90	8	113	10	125	12
	Antall bruk	1 996		1 319		1 125		1 111		1 043	
	Antall sauer	48 399		49 118		52 756		54 471		53 579	
Oppland	1-19	1 696	64	760	36	393	20	399	20	336	17
	20-49	690	26	855	40	770	39	819	41	786	41
	50-99	218	8	416	19	619	32	581	29	600	31
	> 100	49	2	108	5	170	9	198	10	202	10
	Antall bruk	2 653		2 139		1 952		1 997		1 924	
	Antall sauer	57 647		78 531		90 999		98 938		98 433	
Buskerud	1-19	682	55	297	31	223	21	181	20	151	18
	20-49	415	33	411	42	539	50	357	40	348	41
	50-99	118	9	224	23	231	22	267	30	263	31
	> 100	30	2	41	4	75	7	83	9	81	10
	Antall bruk	1 245		973		1 068		888		843	
	Antall sauer	31 187		37 254		45 579		42 782		42 288	
Vestfold	1-19	99	79	58	64	60	52	102	67	85	65
	20-49	20	16	23	25	40	34	34	22	32	24
	50-99	4	3	10	11	10	9	13	9	11	8
	> 100	3	2			6	5	3	2	3	2
	Antall bruk	126		91		116		152		131	
	Antall sauer	1 972		1 991		3 997		3 102		2 874	
Telemark	1-19	649	63	285	39	165	28	175	27	156	25
	20-49	298	29	307	42	253	43	270	41	260	42
	50-99	65	6	125	17	166	28	182	28	174	28
	> 100	11	1	17	2			29	4	33	5
	Antall bruk	1 023		734		584		656		623	
	Antall sauer	20 602		23 091		22 404		26 683		26 125	

Tabell 3e forts. Strukturutvikling for bruk med sau. Antall driftsenheter

Besetningsstørrelse	1979		1989		1998		1999		2000*		
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Aust-Agder	1-19	383	63	212	44	111	30	126	28	113	27
	20-49	166	27	169	35	125	34	182	41	171	41
	50-99	47	8	77	16	115	31	112	25	107	26
	> 100	11	2	21	4	22	6	26	6	25	6
	Antall bruk	607		479		373		446		416	
Antall sauer	12 863		15 419		16 468		18 214		17 252		
Vest-Agder	1-19	1 017	76	626	62	429	46	355	42	281	36
	20-49	257	19	297	29	337	36	342	40	348	44
	50-99	59	4	75	7	164	17	134	16	129	16
	> 100	8	1	11	1	9	1	20	2	25	3
	Antall bruk	1 341		1 009		939		851		783	
Antall sauer	19 828		20 664		27 675		26 382		26 237		
Rogaland	1-19	1 624	37	1 155	31	665	21	679	21	597	19
	20-49	1 534	35	1 475	39	1 335	42	1 290	40	1 264	40
	50-99	915	21	878	23	879	28	901	28	925	29
	> 100	303	7	271	7	273	9	324	10	363	12
	Antall bruk	4 376		3 779		3 152		3 194		3 149	
Antall sauer	171 491		157 205		154 502		157 659		163 682		
Hordaland	1-19	4 308	70	2 134	51	1 378	40	1 162	36	969	32
	20-49	1 538	25	1 575	38	1 568	46	1 474	46	1 462	48
	50-99	284	5	394	9	426	12	498	15	505	17
	> 100	43	1	55	1	66	2	86	3	91	3
	Antall bruk	6 173		4 158		3 438		3 220		3 027	
Antall sauer	110 211		103 909		103 533		103 897		103 830		
Sogn og Fjordane	1-19	4 130	67	1 931	49	1 092	35	967	33	820	29
	20-49	1 685	27	1 446	37	1 353	43	1 280	44	1 274	46
	50-99	314	5	456	12	592	19	572	19	556	20
	> 100	46	1	71	2	113	4	119	4	132	5
	Antall bruk	6 175		3 904		3 150		2 938		2 782	
Antall sauer	117 709		104 696		102 073		105 632		104 648		
Møre og Romsdal	1-19	3 777	83	1 587	58	780	35	745	40	637	37
	20-49	657	14	870	32	953	42	739	40	692	40
	50-99	109	2	223	8	492	22	319	17	339	20
	> 100	25	1	44	2	33	1	63	3	67	4
	Antall bruk	4 568		2 724		2 258		1 866		1 735	
Antall sauer	61 394		62 500		74 210		60 453		60 509		

Tabell 3e forts. Strukturutvikling for bruk med sau. Antall driftsenheter

Besetningsstørrelse	1979		1989		1998		1999		2000*		
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Sør-Trøndelag	1-19	1 559	70	524	41	197	19	240	23	214	22
	20-49	435	20	401	31	343	33	355	34	343	35
	50-99	164	7	232	18	271	26	278	27	255	26
	> 100	63	3	128	10	226	22	157	15	174	18
	Antall bruk	2 221		1 285		1 037		1 030		986	
	Antall sauer	46 842		51 943		57 441		56 937		57 435	
Nord-Trøndelag	1-19	846	70	310	39	199	29	255	32	241	30
	20-49	231	19	259	32	181	26	244	30	244	31
	50-99	93	8	151	19	240	35	204	25	205	26
	> 100	37	3	79	10	75	11	103	13	110	14
	Antall bruk	1 207		799		695		806		800	
	Antall sauer	24 759		32 619		34 174		39 812		40 433	
Nordland	1-19	4 498	85	1 356	50	462	29	442	27	338	22
	20-49	616	12	846	31	565	36	578	35	565	36
	50-99	121	2	352	13	397	25	419	25	417	27
	> 100	28	1	134	5	164	10	208	13	229	15
	Antall bruk	5 263		2 688		1 588		1 647		1 549	
	Antall sauer	64 585		81 132		72 132		81 467		82 902	
Troms	1-19	3 396	84	972	51	318	26	294	26	244	23
	20-49	558	14	603	32	460	37	394	35	375	36
	50-99	92	2	266	14	332	27	308	28	306	29
	> 100	9	0	70	4	134	11	118	11	129	12
	Antall bruk	4 055		1 911		1 244		1 114		1 054	
	Antall sauer	51 564		55 870		58 446		53 491		54 556	
Finnmark	1-19	817	82	287	57	38	17	76	29	57	25
	20-49	146	15	142	28	94	42	92	35	89	38
	50-99	29	3	51	10	65	29	65	25	56	24
	> 100	4	0	22	4	26	12	29	11	30	13
	Antall bruk	996		502		223		262		232	
	Antall sauer	13 768		13 904		11 237		12 351		11 366	
Hele landet	1-19	31 131	70	13 235	46	7 027	30	6 790	30	5 747	27
	20-49	9 801	22	10 261	36	9 503	41	8 997	40	8 769	41
	50-99	2 827	6	4 216	15	5 367	23	5 223	23	5 210	24
	> 100	755	2	1 175	4	1 512	6	1 699	7	1 838	9
	Antall bruk	44 514		28 887		23 409		22 709		21 564	
	Antall sau	862,5		899,1		941,5		955,4		959,0	

* Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene. 2000 søknad om produksjonstilskudd

Tabell 3f Strukturutvikling for bruk med avlsgris. Antall driftsenheter

	Besetnings- størrelse	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Østfold	1-4	343	40	72	18	39	13	37	14	24	12
	5-9	178	21	59	15	42	14	35	13	17	8
	10-14	106	12	66	16	29	10	23	8	18	9
	15-19	74	9	46	11	24	8	19	7	17	8
	20-29	92	11	92	23	69	23	57	21	31	15
	> 30	58	7	66	16	96	32	102	37	99	48
	Antall bruk	851		401		299		273		206	
Antall purker	8 994		7 188		7 366		7 691		7 198		
Akershus og Oslo	1-4	370	45	84	24	60	24	39	19	28	18
	5-9	179	22	62	18	37	15	34	17	21	14
	10-14	106	13	50	15	20	8	17	8	15	10
	15-19	65	8	33	10	27	11	20	10	10	7
	20-29	72	9	70	20	45	18	28	14	28	18
	> 30	39	5	44	13	64	25	67	33	51	33
	Antall bruk	831		343		253		205		153	
Antall purker	7 602		5 287		5 132		5 109		4 196		
Hedmark	1-4	438	54	110	24	62	18	64	19	59	21
	5-9	154	19	75	17	45	13	30	9	24	9
	10-14	67	8	66	15	40	11	42	13	18	6
	15-19	60	7	35	8	30	9	24	7	20	7
	20-29	49	6	71	16	48	14	38	11	26	9
	> 30	38	5	92	20	126	36	136	41	130	47
	Antall bruk	806		449		351		334		277	
Antall purker	6 445		8 646		10 187		10 968		9 891		
Oppland	1-4	765	54	227	32	99	23	92	23	61	19
	5-9	326	23	177	25	85	19	64	16	57	18
	10-14	135	10	102	14	58	13	62	15	35	11
	15-19	79	6	68	10	45	10	29	7	21	7
	20-29	69	5	71	10	58	13	58	14	46	15
	> 30	37	3	70	10	93	21	103	25	93	30
	Antall bruk	1 411		715		438		408		313	
Antall purker	9 712		9 277		8 124		9 797		8 512		
Buskerud	1-4	98	44	21	21	27	32	17	23	14	25
	5-9	48	22	14	14	10	12	5	7	6	11
	10-14	31	14	22	22	7	8	7	10	2	4
	15-19	25	11	14	14	7	8	11	15	7	13
	20-29	12	5	19	19	19	22	15	21	10	18
	> 30	9	4	11	11	15	18	18	25	17	30
	Antall bruk	223		101		85		73		56	
Antall purker	1 990		2 061		1 610		2 376		1 650		
Vestfold	1-4	156	41	27	13	22	11	27	14	20	12
	5-9	67	18	26	13	24	12	11	6	4	2
	10-14	37	10	18	9	9	4	13	7	9	5
	15-19	39	10	17	8	12	6	13	7	9	5
	20-29	52	14	65	32	44	21	32	16	20	12
	> 30	29	8	52	25	96	46	100	51	104	63
	Antall bruk	380		205		207		196		166	
Antall purker	4 168		4 916		6 493		7 189		6 723		

Tabell 3f forts. Strukturutvikling for bruk med avlsgris. Antall driftsenheter

Besetnings- størrelse	1979		1989		1998		1999		2000*		
	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	
Telemark	1-4	136	57	38	31	17	24	29	35	13	24
	5-9	43	18	16	13	6	9	7	9	7	13
	10-14	24	10	20	16	8	11	4	5	5	9
	15-19	18	8	11	9	9	13	10	12	2	4
	20-29	14	6	20	16	11	16	12	15	8	15
	> 30	5	2	19	15	19	27	20	24	19	35
Antall bruk	240		124		70		82		54		
Antall purker	1 639		2 003		1 793		1 942		1 610		
Aust- Agder	1-4	59	52	23	31	13	33	12	34	7	29
	5-9	25	22	11	15	7	18	3	9	3	13
	10-14	11	10	11	15	3	8	4	11	4	17
	15-19	10	9	10	13	6	15	4	11	1	4
	20-29	8	7	11	15	2	5	3	9	3	13
	> 30			9	12	8	21	9	26	6	25
Antall bruk	113		75		39		35		24		
Antall purker	844		1 072		585		605		535		
Vest- Agder	1-4	34	42	9	22	12	32	14	30	9	23
	5-9	21	26	10	24	9	24	8	17	6	15
	10-14	11	14	3	7			6	13	9	23
	15-19	7	9	4	10	4	11	4	9	5	13
	20-29	4	5	7	17	6	16				
	> 30	4	5	8	20	7	18	14	30	11	28
Antall bruk	81		41		38		46		40		
Antall purker	729		789		652		1 357		1 028		
Rogaland	1-4	274	22	101	11	56	8	64	9	49	9
	5-9	341	27	180	19	107	15	100	14	69	12
	10-14	242	19	208	22	117	16	103	15	68	12
	15-19	149	12	133	14	87	12	73	10	63	11
	20-29	163	13	157	17	132	18	138	20	92	16
	> 30	89	7	160	17	227	31	227	32	220	39
Antall bruk	1 258		939		726		705		561		
Antall purker	16 164		17 916		18 977		20 201		18 613		

Tabell 3f forts. Strukturutvikling for bruk med avlsgris. Antall driftsenheter

	Besetnings- størrelse	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Hordaland	1-4	196	52	78	29	49	29	52	33	46	36
	5-9	82	22	84	31	46	27	41	26	25	20
	10-14	53	14	44	16	29	17	22	14	15	12
	15-19	23	6	19	7	11	7	14	9	11	9
	20-29	16	4	30	11	22	13	14	9	14	11
	> 30	7	2	14	5	12	7	15	9	16	13
	Antall bruk	377		269		169		158		127	
	Antall purker	2 688		2 776		2 083		1 999		1 860	
Sogn og Fjordane	1-4	151	52	68	36	25	22	25	22	18	19
	5-9	66	23	51	27	30	27	25	22	24	26
	10-14	46	16	32	17	21	19	27	23	12	13
	15-19	12	4	17	9	21	19	11	10	13	14
	20-29	10	3	11	6	8	7	14	12	15	16
	> 30	3	1	9	5	8	7	13	11	12	13
	Antall bruk	288		188		113		115		94	
	Antall purker	1 841		1 696		1 389		1 719		1 441	
Møre og Romsdal	1-4	107	43	40	24	25	20	24	21	22	22
	5-9	67	27	44	27	30	24	25	21	17	17
	10-14	23	9	31	19	23	18	15	13	16	16
	15-19	23	9	17	10	16	13	18	15	8	8
	20-29	18	7	18	11	16	13	15	13	16	16
	> 30	9	4	15	9	17	13	20	17	20	20
	Antall bruk	247		165		127		117		99	
	Antall purker	2 095		2 133		1 968		2 128		1 829	
Sør- Trøndelag	1-4	328	51	106	32	45	24	34	20	32	25
	5-9	140	22	64	20	34	18	29	17	17	13
	10-14	77	12	49	15	18	10	21	12	14	11
	15-19	53	8	37	11	21	11	14	8	11	9
	20-29	25	4	44	13	30	16	29	17	13	10
	> 30	21	3	28	9	39	21	44	26	41	32
	Antall bruk	644		328		187		171		128	
	Antall purker	4 828		4 045		3 557		3 958		3 077	
Nord- Trøndelag	1-4	369	36	123	18	55	10	58	11	39	9
	5-9	226	22	120	17	55	10	44	8	28	7
	10-14	146	14	97	14	51	10	53	10	29	7
	15-19	90	9	75	11	54	10	42	8	30	7
	20-29	135	13	168	24	111	21	100	19	69	16
	> 30	51	5	110	16	199	38	224	43	230	54
	Antall bruk	1 017		693		525		521		425	
	Antall purker	11 019		11 928		13 736		15 466		14 605	

Tabell 3f forts. Strukturutvikling for bruk med avlsgris. Antall driftsenheter

	Besetnings- størrelse	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Nordland	1-4	48	38	36	26	26	17	25	16	21	16
	5-9	42	33	26	18	28	18	25	16	23	17
	10-14	19	15	41	29	23	15	19	12	12	9
	15-19	7	6	14	10	13	8	18	11	12	9
	20-29	11	9	13	9	29	19	26	17	13	10
	> 30			11	8	35	23	44	28	54	40
	Antall bruk	127		141		154		157		135	
	Antall purker	996		1 764		3 024		3 339		3 305	
Troms	1-4	2	17	8	22	13	20	9	15	9	17
	5-9	3	25	7	19	11	17	9	15	6	12
	10-14	3	25	3	8	3	5	4	7	5	10
	15-19	2	17	7	19	6	9	6	10	4	8
	20-29	2	17	11	31	19	29	15	25	13	25
	> 30					13	20	16	27	15	29
	Antall bruk	12		36		65		59		52	
	Antall purker	141		507		1 337		1 337		1 165	
Finmark	1-4	8	100	7	44	7	33	6	29	4	27
	5-9										
	10-14			11	69	7	33	5	24	3	20
	15-19							4	19	3	20
	20-29					7	33	3	14		
	> 30							3	14	5	33
	Antall bruk	8		16		21		21		15	
	Antall purker	56		229		315		314		302	
Hele landet	1-4	3 880	44	1 174	22	652	17	627	17	475	16
	5-9	2 009	23	1 030	20	604	16	496	13	354	12
	10-14	1 138	13	867	17	466	12	447	12	289	10
	15-19	736	8	559	11	395	10	332	9	243	8
	20-29	749	8	878	17	673	17	599	16	421	14
	> 30	402	5	721	14	1 077	28	1 175	32	1 143	39
	Antall bruk	8 914		5 229		3 867		3 676		2 925	
	Antall purker	81 951		84 233		88 328		97 495		87 540	

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Søknad om produksjonstillegg pr. 1/8 med beregnet tillegg for ikke søkere og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstellingene. 2000 søknad om produksjonstilskudd

Tabell 3g Strukturutvikling for bruk med verpehøner. Antall driftsenheter

	Besetnings- størrelse	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Østfold	1-99	586	62	141	46	153	55	113	48	86	45
	100-499	252	26	50	16	18	6	17	7	11	6
	500-999	46	5	24	8	11	4	10	4	9	5
	1000-1999	21	2	33	11	23	8	21	9	17	9
	2000-4999	30	3	47	15	49	18	46	20	39	21
	> 5000	17	2	11	4	23	8	28	12	28	15
	Antall bruk	952		306		277		235		190	
1000 høner	394		321		376		378		374		
Akershus og Oslo	1-99	636	73	153	60	158	73	151	74	126	72
	100-499	162	19	41	16	7	3	8	4	6	3
	500-999	13	1	5	2	5	2	4	2	2	1
	1000-1999	11	1	21	8	14	7	12	6	13	7
	2000-4999	31	4	22	9	17	8	13	6	15	9
	> 5000	14	2	11	4	14	7	17	8	14	8
	Antall bruk	867		253		215		205		176	
1000 høner	321		239		244		241		219		
Hedmark	1-99	744	76	223	59	180	62	173	62	151	60
	100-499	150	15	36	9	10	3	5	2	5	2
	500-999	32	3	12	3	5	2	5	2	4	2
	1000-1999	17	2	31	8	20	7	19	7	16	6
	2000-4999	27	3	77	20	52	18	48	17	41	16
	> 5000	5	1			23	8	28	10	34	14
	Antall bruk	975		379		290		278		251	
1000 høner	246		245		315		336		352		
Oppland	1-99	1 298	89	438	80	231	72	220	76	217	78
	100-499	108	7	35	6	11	3	9	3	7	3
	500-999	20	1	11	2	13	4	3	1	3	1
	1000-1999	15	1	28	5	25	8	13	4	11	4
	2000-4999	22	2	38	7	42	13	38	13	34	12
	> 5000	3	0					6	2	6	2
	Antall bruk	1 466		550		322		289		278	
1000 høner	162		171		173		161		148		
Buskerud	1-99	513	80	133	69	136	76	144	81	120	79
	100-499	78	12	16	8	8	4	7	4	7	5
	500-999	20	3	11	6	4	2	4	2	4	3
	1000-1999	17	3	14	7	18	10	9	5	7	5
	2000-4999	13	2	18	9	13	7	9	5	7	5
	> 5000	3	0					4		6	
	Antall bruk	644		192		179		177		151	
1000 høner	126		92		90		75		73		

Tabell 3g forts. Strukturutvikling for bruk med verpehøner. Antall driftsenheter

	Besetnings- størrelse	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Vestfold	1-99	305	66	67	43	57	47	62	57	56	54
	100-499	89	19	23	15	9	7	4	4	7	7
	500-999	17	4	14	9	2	2	1	1	1	1
	1000-1999	16	3	15	10	16	13	7	6	4	4
	2000-4999	24	5	33	21	27	22	25	23	22	21
	> 5000	10	2	5	3	11	9	10	9	13	13
	Antall bruk	461		157		122		109		103	
1000 høner	202		166		173		161		165		
Telemark	1-99	361	68	127	58	113	69	121	70	97	67
	100-499	90	17	13	6	5	3	7	4	4	3
	500-999	41	8	18	8	6	4	6	3	6	4
	1000-1999	18	3	31	14	14	9	12	7	10	7
	2000-4999	19	4	29	13	19	12	20	12	20	14
	> 5000					6	4	6	3	7	5
	Antall bruk	529		218		163		172		144	
1000 høner	136		142		116		115		118		
Aust- Agder	1-99	353	75	100	57	50	52	55	56	53	56
	100-499	64	14	18	10	7	7	5	5	5	5
	500-999	16	3	16	9	9	9	7	7	3	3
	1000-1999	19	4	22	13	16	16	17	17	18	19
	2000-4999	17	4	19	11	15	15	11	11	11	12
	> 5000							4		5	
	Antall bruk	469		175		97		99		95	
1000 høner	105		91		80		80		87		
Vest- Agder	1-99	423	76	157	62	100	65	108	68	84	64
	100-499	62	11	18	7	5	3	3	2	3	2
	500-999	25	4	18	7	6	4	9	6	6	5
	1000-1999	21	4	23	9	21	14	17	11	18	14
	2000-4999	28	5	39	15	23	15	22	14	20	15
	> 5000										
	Antall bruk	559		255		155		159		131	
1000 høner	142		139		100		95		91		
Rogaland	1-99	1 086	57	395	38	245	37	255	40	248	40
	100-499	333	17	143	14	34	5	25	4	18	3
	500-999	209	11	146	14	66	10	55	9	43	7
	1000-1999	134	7	216	21	175	26	164	25	157	25
	2000-4999	123	6	129	12	126	19	125	19	123	20
	> 5000	28	1	17	2	21	3	21	3	33	5
	Antall bruk	1 913		1 046		667		645		622	
1000 høner	1 021		927		817		802		838		

Tabell 3g forts. Strukturutvikling for bruk med verpehøner. Antall driftsenheter

	Besetnings- størrelse	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Hordaland	1-99	725	72	287	60	209	66	246	72	218	70
	100-499	136	14	41	9	23	7	16	5	15	5
	500-999	59	6	48	10	21	7	19	6	21	7
	1000-1999	38	4	49	10	30	10	25	7	22	7
	2000-4999	40	4	46	10	26	8	28	8	28	9
	> 5000	6	1	6	1	6	2	7	2	7	2
	Antall bruk	1 004		477		315		341		311	
1000 høner	290		263		168		171		170		
Sogn og Fjordane	1-99	697	87	202	68	180	77	194	82	185	83
	100-499	50	6	26	9	7	3	6	3	5	2
	500-999	12	2	23	8	22	9	10	4	6	3
	1000-1999	18	2	20	7	15	6	13	6	11	5
	2000-4999	21	3	27	9	11	5	13	6	14	6
	> 5000										
	Antall bruk	798		298		235		236		222	
1000 høner	127		127		71		75		71		
Møre og Romsdal	1-99	886	87	269	73	188	78	200	80	208	81
	100-499	70	7	31	8	12	5	11	4	10	4
	500-999	19	2	20	5	5	2	6	2	4	2
	1000-1999	22	2	22	6	18	7	19	8	17	7
	2000-4999	26	3	29	8	18	7	15	6	18	7
	> 5000										
	Antall bruk	1 023		371		241		251		257	
1000 høner	140		123		82		85		96		
Sør- Trøndelag	1-99	763	87	263	74	151	70	163	72	143	73
	100-499	74	8	34	10	11	5	9	4	6	3
	500-999	11	1	13	4	10	5	10	4	8	4
	1000-1999	9	1	23	6	17	8	16	7	16	8
	2000-4999	14	2	24	7	27	13	22	10	17	9
	> 5000	3	0					6	3	7	4
	Antall bruk	874		357		216		226		197	
1000 høner	113		117		119		123		115		
Nord- Trøndelag	1-99	915	85	319	78	148	69	151	70	116	66
	100-499	102	10	39	10	15	7	17	8	11	6
	500-999	16	1	8	2	8	4	3	1	3	2
	1000-1999	15	1	18	4	10	5	13	6	10	6
	2000-4999	18	2	23	6	26	12	22	10	22	13
	> 5000	5	0	3	1	6	3	10	5	13	7
	Antall bruk	1 071		410		213		216		175	
1000 høner	148		117		139		155		178		

Tabell 3g forts. Strukturutvikling for bruk med verpehøner. Antall driftsenheter

	Besetnings- størrelse	1979		1989		1998		1999		2000*	
		Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Nordland	1-99	746	89	274	82	189	82	216	84	200	82
	100-499	55	7	18	5	8	3	10	4	12	5
	500-999	10	1	11	3	2	1	3	1	3	1
	1000-1999	10	1	9	3	15	6	13	5	8	3
	2000-4999	19	2	22	7	17	7	13	5	19	8
	> 5000							2		1	
	Antall bruk	840		334		231		257		243	
1000 høner	101		85		76		69		74		
Troms	1-99	145	80	79	66	97	75	98	79	98	82
	100-499	18	10	9	8	5	4	6	5	3	3
	500-999	7	4	5	4	5	4	0		0	
	1000-1999	8	4	14	12	9	7	7	6	6	5
	2000-4999	4	2	12	10	13	10	13	10	12	10
	> 5000										
	Antall bruk	182		119		129		124		119	
1000 høner	42		63		59		52		47		
Finnmark	1-99	16	136	26	79	39	100	42	93	37	100
	100-499	5	42	2	6			3	7		
	500-999	3	25	5	15						
	1000-1999	4	34								
	2000-4999										
	> 5000										
	Antall bruk	12		33		39		45		37	
1000 høner	12		12		7		6		6		
<i>Hele landet</i>	1-99	11 198	76	3 653	62	2 620	64	2 712	67	2 441	66
	100-499	1 898	13	593	10	196	5	166	4	135	4
	500-999	576	4	406	7	201	5	155	4	126	3
	1000-1999	411	3	591	10	457	11	398	10	362	10
	2000-4999	470	3	622	10	499	12	477	12	453	12
	> 5000	102	1	65	1	133	3	156	4	185	5
	Antall bruk	14 655		5 930		4 106		4 064		3 702	
	1000 høner	3 828		3 442		3 206		3 181		3 223	

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Søknad om produksjonstillegg pr. 1/8 med beregnet tillegg for ikke søkere og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstellingene. 2000 søknad om produksjonstilskudd

11 PRODUKSJON

Tabell 4a Produksjon korn, fylker. 1000 tonn

	1979	1989	1998	1999	2000*
Østfold	210,8	223,5	270,2	226,2	271,5
Akershus/Oslo	213,8	222,9	278,2	247,0	276,0
Hedmark	196,5	244,2	261,9	230,3	249,3
Oppland	88,3	107,7	100,3	90,0	98,2
Buskerud	92,4	89,4	116,8	97,9	112,6
Vestfold	127,1	97,3	135,5	115,3	137,1
Telemark	29,3	26,8	36,8	32,3	36,7
Aust-Agder	3,5	2,9	3,0	7,3	3,9
Vest-Agder	3,0	2,5	2,5	6,1	3,4
Rogaland	9,8	12,5	12,3	14,8	15,4
Hordaland	0,3	-	0,1	0,2	0,1
Sogn og Fjordane	0,5	-	0,3	0,7	0,2
Møre og Romsdal	3,8	6,8	3,1	7,6	5,0
Sør-Trøndelag	30,3	51,3	44,8	57,4	53,7
Nord-Trøndelag	60,2	89,9	91,2	83,5	87,6
Nordland	0,3	-	0,6	1,5	0,4
Troms	-	-	-	-	-
Finnmark	-	-	-	-	-
Hele landet	1 069,9	1 179,6	1 357,7	1 218,1	1 351,1

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4b Produksjon poteter, fylker. 1000 tonn

	1979	1989	1998	1999	2000
Østfold	30,2	32,7	32,5	24,7	
Akershus/Oslo	18,7	18,9	20,5	16,7	
Hedmark	76,3	129,8	147,4	137,9	
Oppland	62,9	55,2	50,4	44,7	
Buskerud	12,0	14,3	14,4	12,2	
Vestfold	26,6	50,4	50,7	37,7	
Telemark	14,7	11,2	10,1	8,4	
Aust-Agder	10,5	8,8	3,5	2,8	
Vest-Agder	8,1	4,5	1,8	1,8	
Rogaland	32,7	38,8	24,0	23,7	
Hordaland	8,4	2,3	0,6	0,9	
Sogn og Fjordane	11,5	4,7	3,2	3,8	
Møre og Romsdal	13,3	9,4	6,9	6,9	
Sør-Trøndelag	19,4	10,7	8,5	8,0	
Nord-Trøndelag	39,1	50,5	47,9	39,9	
Nordland	14,8	7,9	9,6	5,7	
Troms	6,7	4,7	4,8	4,2	
Finnmark	0,5	0,5	0,4	0,4	
Hele landet	406,4	455,1	437,2	380,2	

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 4c Produksjon kumelk, meierileveranser inkl. gårdssmør og gårdsost beregnet som melk, fylker. Millioner liter

	1979	1989	1998	1999	2000*
Østfold	53,8	43,3	36,4	35,6	33,0
Akershus/Oslo	64,2	30,5	35,9	33,6	31,5
Hedmark	108,3	114,1	95,3	98,7	88,9
Oppland	193,1	198,0	180,2	183,5	171,1
Buskerud	46,1	44,9	39,2	37,7	35,5
Vestfold	23,2	18,0	18,0	17,9	17,0
Telemark	20,1	18,9	17,1	16,5	15,2
Aust-Agder	12,3	12,2	15,1	13,7	13,7
Vest-Agder	34,8	42,1	39,0	35,5	35,3
Rogaland	303,4	316,1	288,8	269,2	270,7
Hordaland	90,7	112,6	95,6	98,2	89,4
Sogn og Fjordane	99,3	119,9	119,1	123,9	112,6
Møre og Romsdal	173,1	190,3	165,4	163,0	155,7
Sør-Trøndelag	193,1	185,7	166,0	167,3	155,0
Nord-Trøndelag	158,5	201,0	183,4	180,6	171,1
Nordland	109,5	123,6	115,5	113,6	107,9
Troms	38,3	41,8	40,5	39,0	36,9
Finnmark	20,1	22,4	20,7	19,8	19,0
Hele landet	1 741,9	1 835,4	1 671,2	1 647,3	1 559,4

Kilde: Norsk Meierier og Omsetningsrådet.

Tabell 4d Produksjon storfe- og kalvekjøtt, fylker. Tonn

	1986	1989	1998	1999	2000*
Østfold	1 897	1 835	2 323	2 409	2 159
Akershus/Oslo	2 241	3 796	2 355	2 590	2 454
Hedmark	4 335	4 916	5 324	5 799	5 460
Oppland	8 095	5 888	10 386	11 335	10 656
Buskerud	1 775	860	2 091	2 287	2 224
Vestfold	955	1 646	1 297	1 391	1 274
Telemark	907	850	1 173	1 338	1 264
Aust-Agder	843	872	909	990	905
Vest-Agder	1 701	1 527	2 347	2 373	2 237
Rogaland	11 997	11 416	15 397	15 717	14 621
Hordaland	4 894	6 152	5 102	5 250	4 949
Sogn og Fjordane	4 854	5 369	5 606	5 854	5 726
Møre og Romsdal	7 499	7 996	8 955	9 255	8 975
Sør-Trøndelag	7 610	9 618	8 857	9 445	9 127
Nord-Trøndelag	7 300	5 362	9 818	10 375	9 750
Nordland	4 798	5 390	6 317	6 613	6 202
Troms	1 305	1 251	1 772	1 723	1 612
Finnmark	492	614	640	671	659
Hele landet	73 498	75 356	90 668	95 414	90 252

Kilde: Fraktkontoret for slakt og Statistisk sentralbyrå. Statens landbruksforvaltning

Tabell 4e Produksjon svinekjøtt, fylker. Tonn

	1986	1989	1998	1999	2000*
Østfold	7 106	5 146	9 293	9 400	8 480
Akershus/Oslo	5 938	12 882	7 072	6 797	6 163
Hedmark	8 576	6 618	12 090	13 000	12 888
Oppland	7 729	5 626	9 380	9 366	8 895
Buskerud	1 249	390	1 689	1 730	1 402
Vestfold	5 158	6 029	8 585	8 491	8 295
Telemark	1 728	1 967	1 827	2 013	1 820
Aust-Agder	902	1 425	884	901	679
Vest-Agder	923	181	1 157	1 070	980
Rogaland	19 940	15 735	23 387	24 486	23 240
Hordaland	3 150	6 323	2 522	2 467	2 157
Sogn og Fjordane	1 573	1 665	1 372	1 319	1 415
Møre og Romsdal	2 237	1 480	2 241	2 318	1 990
Sør-Trøndelag	4 154	3 755	3 532	3 575	3 116
Nord-Trøndelag	11 779	12 252	15 775	16 556	15 640
Nordland	1 638	1 965	3 127	3 281	3 379
Troms	392	225	1 313	1 314	1 232
Finnmark	221	155	225	295	237
Hele landet	84 817	83 821	105 469	108 379	102 008

Kilde: Fraktkontoret for slakt og Statistisk sentralbyrå. Statens landbruksforvaltning

Tabell 4f Produksjon sauekjøtt, fylker. Tonn

	1986	1989	1998	1999	2000*
Østfold	82	5	104	104	101
Akershus/Oslo	202	870	182	177	166
Hedmark	1 559	1 959	1 345	1 280	1 314
Oppland	2 475	1 019	2 568	2 630	2 667
Buskerud	1 249	1 028	1 199	1 285	1 271
Vestfold	77	281	90	86	70
Telemark	729	531	697	682	688
Aust-Agder	415	309	427	424	426
Vest-Agder	545	478	637	614	594
Rogaland	4 195	3 931	4 056	4 023	4 037
Hordaland	2 392	3 150	2 266	2 307	2 333
Sogn og Fjordane	2 376	2 278	2 313	2 370	2 407
Møre og Romsdal	1 591	1 481	1 430	1 348	1 458
Sør-Trøndelag	1 380	1 349	1 215	1 201	1 270
Nord-Trøndelag	863	665	898	881	907
Nordland	1 858	2 182	1 935	1 781	1 893
Troms	999	932	1 353	1 155	1 220
Finnmark	213	299	236	238	229
Hele landet	23 198	22 749	22 950	22 585	23 051

Kilde: Fraktkontoret for kjøtt og Statistisk sentralbyrå. Statens landbruksforvaltning

Tabell 4g Produksjon fjørfekjøtt, fylker. Tonn

	1985	1989	1998	1999	2000*
Østfold	4 507	5 901	8 045	10 529	10 829
Akershus/Oslo	1 322	1 264	1 742	1 907	2 007
Hedmark	1 665	3 355	6 338	7 002	8 440
Oppland	158	400	540	677	686
Buskerud	324	546	707	914	894
Vestfold	866	1 392	2 671	3 007	3 397
Telemark	199	253	380	386	473
Aust-Agder	79	95	177	191	257
Vest-Agder	209	382	289	318	351
Rogaland	1 879	2 462	3 681	4 825	6 149
Hordaland	275	800	949	881	1 001
Sogn og Fjordane	101	152	113	114	122
Møre og Romsdal	133	325	462	280	331
Sør-Trøndelag	270	1 485	2 481	2 432	3 396
Nord-Trøndelag	361	966	2 819	3 034	4 263
Nordland	90	-	-	7	2
Troms	36	-	-	-	-
Finnmark	13	-	-	-	-
Hele landet	12 485	19 779	31 394	36 504	42 599

Kilde: BFJs totaltall for landet fordelt fylkesvis etter Statistisk sentralbyrås statistikk fra kjøttkontrollen/Statens landbruksforvaltning

Tabell 4h Produksjon egg, fylker. Tonn

	1979	1989	1998	1999	2000*
Østfold	4 636	4 888	5 578	5 669	5 443
Akershus/Oslo	3 651	3 642	3 598	3 621	3 193
Hedmark	2 933	3 728	4 640	5 042	5 127
Oppland	1 837	2 601	2 658	2 415	2 156
Buskerud	1 536	1 402	1 321	1 132	1 068
Vestfold	2 234	2 527	2 542	2 421	2 399
Telemark	1 523	2 167	1 714	1 724	1 719
Aust-Agder	1 189	1 389	1 185	1 206	1 265
Vest-Agder	1 732	2 119	1 482	1 422	1 331
Rogaland	11 983	14 098	12 091	12 023	12 187
Hordaland	3 558	3 996	2 481	2 571	2 479
Sogn og Fjordane	1 390	1 937	1 052	1 120	1 031
Møre og Romsdal	1 818	1 864	1 205	1 274	1 393
Sør-Trøndelag	1 308	1 786	1 753	1 838	1 672
Nord-Trøndelag	1 773	1 772	2 048	2 323	2 586
Nordland	1 191	1 298	1 293	1 037	1 069
Troms	472	965	861	776	682
Finnmark	176	178	108	91	82
Hele landet	44 939	52 358	47 611	47 705	46 885

Kilde: BFJs totaltall for landet fordelt fylkesvis etter Statistisk sentralbyrås dyretall

12 DISTRIKTSPOLITIKK OG SYSSELSETTING

Tabell 5 Antall driftsenheter i drift etter størrelse, fylker

	Bruks- størrelse	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
							1979-89	1989-99
Østfold	5-50	1 469	1 115	655	408	189	-2,7	-9,6
	50-100	1 128	962	616	605	542	-1,6	-4,5
	100-200	1 491	1 430	1 160	1 056	992	-0,4	-3,0
	200-300	781	812	709	669	657	0,4	-1,9
	300-500	455	496	592	577	564	0,9	1,5
	> 500	103	130	205	266	281	2,4	7,4
	Alle bruk	5 421	4 945	3 937	3 581	3 225	-0,9	-3,2
Akerhus og Oslo	5-50	2 006	1 414	577	475	221	-3,4	-10,3
	50-100	1 070	952	730	595	535	-1,2	-4,6
	100-200	1 355	1 185	857	854	817	-1,3	-3,2
	200-300	698	715	535	540	515	0,2	-2,8
	300-500	494	589	689	639	618	1,8	0,8
	> 500	198	221	312	356	375	1,1	4,9
	Alle bruk	5 814	5 076	3 700	3 459	3 081	-1,3	-3,8
Hedmark	5-50	5 156	3 532	1 799	1 141	624	-3,7	-10,7
	50-100	2 513	1 937	1 317	1 214	1 065	-2,6	-4,6
	100-200	1 909	2 004	1 750	1 629	1 522	0,5	-2,1
	200-300	582	852	880	952	957	3,9	1,1
	300-500	431	521	643	642	666	1,9	2,1
	> 500	205	234	332	357	373	1,3	4,3
	Alle bruk	10 787	9 080	6 721	5 935	5 207	-1,7	-4,2
Oppland	5-50	4 977	3 178	1 861	1 152	800	-4,4	-9,6
	50-100	3 180	2 345	1 617	1 637	1 507	-3,0	-3,5
	100-200	2 168	2 673	2 570	2 482	2 419	2,1	-0,7
	200-300	595	797	988	1 106	1 134	3,0	3,3
	300-500	258	308	426	453	492	1,8	3,9
	> 500	45	67	121	128	137	4,1	6,7
	Alle bruk	11 235	9 368	7 583	6 958	6 489	-1,8	-2,9
Buskerud	5-50	3 303	2 360	1 371	792	518	-3,3	-10,3
	50-100	1 719	1 481	1 376	1 037	956	-1,5	-3,5
	100-200	1 235	1 380	1 258	1 181	1 128	1,1	-1,5
	200-300	295	348	435	472	480	1,7	3,1
	300-500	121	155	248	254	262	2,5	5,1
	> 500	27	39	52	67	82	3,8	5,6
	Alle bruk	6 713	5 763	4 740	3 803	3 426	-1,5	-4,1
Vestfold	5-50	1 169	843	411	289	158	-3,2	-10,2
	50-100	1 058	897	598	531	460	-1,6	-5,1
	100-200	1 257	1 184	968	849	805	-0,6	-3,3
	200-300	351	441	397	420	394	2,3	-0,5
	300-500	124	165	251	260	268	2,9	4,7
	> 500	32	35	68	93	108	0,9	10,3
	Alle bruk	3 991	3 565	2 693	2 442	2 193	-1,1	-3,7

Tabell 5 forts. Antall driftsenheter i drift etter størrelse, fylker

	Bruks- størrelse	1979	1989	1998	1999	2000*	Årlig %-vis endring	
							1979-89	1989-99
Telemark	5-50	3 320	2 368	1 405	798	565	-3,3	-10,3
	50-100	1 405	1 214	1 010	885	812	-1,5	-3,1
	100-200	447	569	612	614	622	2,4	0,8
	200-300	63	101	188	190	182	4,8	6,5
	300-500	26	32	64	90	103	2,0	10,9
	> 500		3	12	18	21		19,6
	Alle bruk	5 262	4 287	3 291	2 595	2 305	-2,0	-4,9
Aust-Agder	5-50	2 259	1 336	723	416	300	-5,1	-11,0
	50-100	541	476	372	392	344	-1,3	-1,9
	100-200	180	266	270	319	307	4,0	1,8
	200-300	18	45	85	83	93	9,6	6,3
	300-500	6	11	25	30	39	6,2	10,6
	> 500				6	4		
	Alle bruk	3 008	2 134	1 475	1 246	1 087	-3,4	-5,2
Vest-Agder	5-50	2 830	1 853	1 184	653	481	-4,1	-9,9
	50-100	869	735	466	557	513	-1,7	-2,7
	100-200	295	468	479	509	499	4,7	0,8
	200-300	36	87	177	181	195	9,1	7,6
	300-500	12	20	61	71	75	5,1	13,5
	> 500				4	4		
	Alle bruk	4 043	3 163	2 367	1 975	1 767	-2,4	-4,6
Rogaland	5-50	3 209	2 040	1 114	972	745	-4,4	-7,1
	50-100	2 778	1 984	1 302	1 140	1 055	-3,3	-5,4
	100-200	2 180	2 612	2 478	2 168	2 063	1,8	-1,8
	200-300	466	758	1 098	1 226	1 235	5,0	4,9
	300-500	141	231	423	542	592	5,1	8,9
	> 500	9	31	27	68	74	13,4	8,2
	Alle bruk	8 791	7 656	6 442	6 116	5 764	-1,4	-2,2
Hordaland	5-50	6 593	4 003	2 589	1 977	1 562	-4,9	-6,8
	50-100	2 823	2 308	1 976	1 788	1 709	-2,0	-2,5
	100-200	824	1 273	1 417	1 433	1 388	4,4	1,2
	200-300	41	110	262	271	319	10,3	9,4
	300-500	10	14	31	54	60	3,1	14,5
	> 500		3		4	4		2,9
	Alle bruk	10 302	7 711	6 275	5 527	5 042	-2,9	-3,3
Sogn og Fjordane	5-50	4 976	3 085	1 909	1 421	1 174	-4,7	-7,5
	50-100	3 105	2 653	2 087	1 824	1 682	-1,6	-3,7
	100-200	754	1 290	1 810	1 760	1 755	5,5	3,2
	200-300	27	76	163	208	252	11,1	10,6
	> 300	9	8	21	31	37	-1,0	14,5
	Alle bruk	8 870	7 112	5 990	5 244	4 900	-2,2	-3,0
	Møre og Romsdal	5-50	5 647	3 031	1 351	1 062	799	-6,0
50-100		2 809	2 003	1 453	1 243	1 177	-3,3	-4,7
100-200		1 339	1 966	1 988	1 774	1 667	3,9	-1,0
200-300		170	350	668	686	714	7,5	7,0
300-500		30	47	101	170	203	4,6	13,7
> 500			5		17	21		13,0
Alle bruk		9 995	7 402	5 561	4 952	4 581	-3,0	-3,9

Tabell 5 forts. Antall driftsenheter i drift etter størrelse, fylker

	Bruks- størrelse	1979	1989	1998	1999	2000	Årlig %-vis endring	
							1979-89	1989-99
Sør- Trøndelag	5-50	2 777	1 489	789	570	410	-6,0	-9,2
	50-100	2 465	1 604	879	939	835	-4,2	-5,2
	100-200	2 005	2 313	2 100	1 816	1 714	1,4	-2,4
	200-300	413	673	843	1 005	1 010	5,0	4,1
	300-500	133	160	317	379	428	1,9	9,0
	> 500	16	23	33	44	54	4,0	6,7
	Alle bruk	7 801	6 262	4 961	4 753	4 451	-2,2	-2,7
Nord- Trøndelag	5-50	2 373	1 376	561	515	385	-5,3	-9,4
	50-100	1 813	1 191	828	834	736	-4,1	-3,5
	100-200	2 123	2 286	1 956	1 806	1 692	0,7	-2,3
	200-300	737	928	1 123	1 131	1 161	2,3	2,0
	300-500	280	374	485	560	587	2,9	4,1
	> 500	52	50	79	98	112	-0,3	7,0
	Alle bruk	7 370	6 205	5 032	4 944	4 673	-1,7	-2,2
Nordland	5-50	5 312	2 126	858	615	478	-8,8	-11,7
	50-100	1 930	1 256	795	828	713	-4,2	-4,1
	100-200	1 337	1 557	1 365	1 229	1 159	1,5	-2,3
	200-300	239	522	708	770	780	8,1	4,0
	300-500	35	80	245	327	386	8,5	15,1
	> 500	9	9	36	26	27	0,2	11,2
	Alle bruk	8 854	5 550	4 007	3 795	3 543	-4,6	-3,7
Troms	5-50	3 570	1 429	499	398	316	-8,7	-12,0
	50-100	1 188	774	599	532	463	-4,2	-3,7
	100-200	527	670	751	642	602	2,4	-0,4
	200-300	81	198	259	330	337	9,4	5,2
	300-500	11	29	83	122	141	10,4	15,5
	> 500			13	10	10		
	Alle bruk	5 376	3 100	2 204	2 034	1 869	-5,4	-4,1
Finnmark	5-50	1 063	453	153	134	112	-8,2	-11,5
	50-100	324	197	107	139	114	-4,8	-3,4
	100-200	229	204	205	165	157	-1,1	-2,1
	200-300	45	115	127	127	116	9,8	1,0
	300-500	8	34	68	73	83	15,1	7,9
	> 500			6	14	17		
	Alle bruk	1 669	1 003	666	652	599	-5,0	-4,2
Landet	5-50	62 011	37 031	19 808	13 788	9 837	-5,0	-9,4
	50-100	32 716	24 969	18 127	16 720	15 218	-2,7	-3,9
	100-200	21 656	25 330	23 995	22 286	21 308	1,6	-1,3
	200-300	5 639	7 928	9 640	10 367	10 531	3,5	2,7
	300-500	2 579	3 266	4 764	5 273	5 602	2,4	4,9
	> 500	701	858	1 311	1 577	1 706	2,0	6,3
	Alle bruk	125 302	99 382	77 645	70 011	64 202	-2,3	-3,4

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene og 2000 søknad om produksjonstilskudd

Tabell 6 Kommuneklassene fordelt på fylker

Fylke	Kommuneklasser
Østfold	2,3,5
Akershus	5,7
Hedmark	1,2,3,4,5
Oppland	1,2,3,4,5,7
Buskerud	1,2,3,4,5,7
Vestfold	3,5,7
Telemark	1,3,4,5
Aust-Agder	1,3,4,5,6,7
Vest-Agder	1,2,3,4,5,7
Rogaland	1,2,3,4,5,7
Hordaland	1,2,3,4,5,7
Sogn og Fjordane	1,2,3,4,6
Møre og Romsdal	1,2,3,4,6
Sør-Trøndelag	1,2,3,4,5,6,7
Nord-Trøndelag	1,2,3,4,5,6
Nordland	1,2,3,4,6
Troms	1,3,4,6,7
Finnmark	1,4,6

Tabell 7a Folkemengde, fylker fordelt på kjønn pr. 1.1.

		1979 ¹⁾	1989	1998	1999	2000
Østfold	Menn	114 901	116 980	119 617	120 740	121 908
	Kvinner	116 876	121 017	123 968	125 278	126 309
	I alt	231 777	237 997	243 585	246 018	248 217
Akershus og Oslo	Menn	394 299	418 551	464 657	470 228	476 126
	Kvinner	427 761	448 454	488 526	493 203	498 393
	I alt	822 060	867 005	953 183	963 431	974 519
Hedmark	Menn	93 525	92 925	91 945	92 082	92 483
	Kvinner	92 564	93 881	94 173	94 239	94 620
	I alt	186 089	186 806	186 118	186 321	187 103
Oppland	Menn	90 168	91 048	90 379	90 351	90 686
	Kvinner	89 763	91 462	91 783	91 888	92 015
	I alt	179 931	182 510	182 162	182 239	182 701
Buskerud	Menn	105 970	110 974	114 826	115 922	116 879
	Kvinner	106 826	113 604	118 141	119 096	119 932
	I alt	212 796	224 578	232 967	235 018	236 811
Vestfold	Menn	91 231	96 020	102 106	103 090	104 145
	Kvinner	93 996	100 079	106 581	107 617	108 630
	I alt	185 227	196 099	208 687	210 707	212 775
Telemark	Menn	80 401	80 717	80 641	80 964	81 281
	Kvinner	81 204	82 488	83 216	83 559	83 757
	I alt	161 605	163 205	163 857	164 523	165 038
Aust-Agder	Menn	44 089	47 981	50 293	50 493	50 840
	Kvinner	44 734	48 586	50 859	50 994	51 338
	I alt	88 823	96 567	101 152	101 487	102 178
Vest-Agder	Menn	66 814	70 938	75 489	76 209	77 042
	Kvinner	68 097	72 412	77 064	77 789	78 649
	I alt	134 911	143 350	152 553	153 998	155 691
Rogaland	Menn	149 149	166 327	181 692	184 287	186 410
	Kvinner	150 097	167 024	182 649	184 772	186 800
	I alt	299 246	333 351	364 341	369 059	373 210
Hordaland	Menn	193 075	202 452	212 786	214 350	216 169
	Kvinner	196 866	205 474	216 037	217 532	219 050
	I alt	389 941	407 926	428 823	431 882	435 219
Sogn og Fjordane	Menn	53 550	54 011	54 532	54 425	54 346
	Kvinner	51 086	52 327	53 258	53 223	53 243
	I alt	104 636	106 338	107 790	107 648	107 589
Møre og Romsdal	Menn	117 844	119 194	121 184	121 493	121 827
	Kvinner	117 132	119 093	120 788	121 045	121 331
	I alt	234 976	238 287	241 972	242 538	243 158

Tabell 7a forts. Folkemengde, fylker fordelt på kjønn pr. 1.1.

		1979 ¹⁾	1989	1998	1999	2000
Sør-Trøndelag	Menn	120 051	123 406	128 086	128 949	130 094
	Kvinner	122 476	126 218	131 091	131 906	132 758
	I alt	242 527	249 624	259 177	260 855	262 852
Nord-Trøndelag	Menn	63 113	63 722	63 485	63 494	63 639
	Kvinner	61 558	63 028	63 300	63 303	63 469
	I alt	124 671	126 750	126 785	126 797	127 108
Nordland	Menn	123 343	120 450	119 549	119 204	119 535
	Kvinner	119 622	119 161	119 731	119 343	119 574
	I alt	242 965	239 611	239 280	238 547	239 109
Troms	Menn	73 985	74 260	75 551	75 507	76 060
	Kvinner	71 277	72 388	74 737	74 693	75 100
	I alt	145 262	146 648	150 288	150 200	151 160
Finnmark	Menn	40 854	38 126	38 288	37 771	37 670
	Kvinner	37 837	35 908	36 591	36 290	36 389
	I alt	78 691	74 034	74 879	74 061	74 059
Hele landet	Menn	2 016 362	2 088 082	2 185 106	2 199 559	2 217 140
	Kvinner	2 049 772	2 132 604	2 232 493	2 245 770	2 261 357
	I alt	4 066 134	4 220 686	4 417 599	4 445 329	4 478 497

1) pr. 31.12.1978

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 7b Folkemengde, landsdeler fordelt på kjønn pr. 1.1.

		1979 ¹⁾	1989	1998	1999	2000
Østlandet	Menn	970 495	1 007 215	1 064 171	1 073 377	1 083 508
	Kvinner	1 008 990	1 050 985	1 106 388	1 114 880	1 123 656
	I alt	1 979 485	2 058 200	2 170 559	2 188 257	2 207 164
Agder/Rogaland	Menn	260 052	285 246	307 474	310 989	314 292
	Kvinner	262 928	288 022	310 572	313 555	316 787
	I alt	522 980	573 268	618 046	624 544	631 079
Vestlandet	Menn	364 469	375 657	388 502	390 268	392 342
	Kvinner	365 084	376 894	390 083	391 800	393 624
	I alt	729 553	752 551	778 585	782 068	785 966
Trøndelag	Menn	183 164	187 128	191 571	192 443	193 733
	Kvinner	184 034	189 246	194 391	195 209	196 227
	I alt	367 198	376 374	385 962	387 652	389 960
Nord-Norge	Menn	238 182	232 836	233 388	232 482	233 265
	Kvinner	228 736	227 457	231 059	230 326	231 063
	I alt	466 918	460 293	464 447	462 808	464 328
Hele landet	Menn	2 016 362	2 088 082	2 185 106	2 199 559	2 217 140
	Kvinner	2 049 772	2 132 604	2 232 493	2 245 770	2 261 357
	I alt	4 066 134	4 220 686	4 417 599	4 445 329	4 478 497

1) pr. 31.12.1978

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 8a Sysselsatte i alt etter kjønn, regioner. 1000 stk.

		1985	1990	1997		1999	2000
Akershus	Menn	118	121	125		131	134
	Kvinner	97	105	116		122	122
	I alt	215	226	241		253	256
Oslo	Menn	127	124	139		144	143
	Kvinner	111	111	129		129	133
	I alt	238	235	268		273	276
					Menn	48	48
					Kvinner	41	41
					I alt	89	89
Hedmark	Menn	97	97	94			
Oppland	Kvinner	78	77	83	Menn	49	49
	I alt	175	174	177	Kvinner	41	43
					I alt	90	92
					Menn	66	65
					Kvinner	57	58
					I alt	123	123
Buskerud	Menn	104	102	109			
Telemark	Kvinner	76	83	89	Menn	43	42
	I alt	180	185	198	Kvinner	36	37
					I alt	79	79
					Menn	65	67
					Kvinner	57	58
					I alt	122	125
Østfold	Menn	113	109	117			
Vestfold	Kvinner	82	89	98	Menn	55	56
	I alt	195	198	215	Kvinner	48	49
					I alt	103	105
					Menn	26	26
					Kvinner	23	22
					I alt	49	48
Aust-Agder	Menn	154	153	167	Menn	40	40
Vest-Agder	Kvinner	109	118	133	Kvinner	34	35
Rogaland	I alt	263	271	300	I alt	74	75
					Menn	103	102
					Kvinner	88	88
					I alt	191	190
					Menn	118	118
					Kvinner	103	101
					I alt	221	219
Hordaland og	Menn	137	137	146			
Sogn og Fjordane	Kvinner	102	112	118	Menn	29	30
	I alt	239	249	264	Kvinner	25	25
					I alt	54	55
Møre og Romsdal	Menn	67	61	62		68	67
	Kvinner	43	45	54		55	56
	I alt	110	106	116		123	123

Tabell 8a forts. Sysselsatte i alt etter kjønn, regioner. 1000 stk.

		1985	1990	1997		1999	2000
Sør-Trøndelag	Menn	102	98	103	Menn	69	70
	Kvinner				Kvinner	61	60
	I alt				I alt	130	130
Nord-Trøndelag	Kvinner	81	84	87	Menn	33	33
	I alt	183	182	190	Kvinner	26	27
					I alt	59	60
Nordland	Menn	63	59	61		61	62
	Kvinner	45	47	52		53	53
	I alt	108	106	113		114	115
Troms					Menn	41	40
					Kvinner	35	36
					I alt	76	76
Finnmark	Kvinner	46	46	53	Menn	19	19
	I alt	107	102	113	Kvinner	16	17
					I alt	35	36
<i>Hele landet</i>	<i>Menn</i>	<i>1141</i>	<i>1115</i>	<i>1183</i>		<i>1208</i>	<i>1211</i>
	<i>Kvinner</i>	<i>871</i>	<i>915</i>	<i>1009</i>		<i>1050</i>	<i>1061</i>
	<i>I alt</i>	<i>2012</i>	<i>2030</i>	<i>2192</i>		<i>2258</i>	<i>2272</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Arbeidsmarkedsstatistikk

Tabell 8b Sysselsatte i alt, landsdeler fordelt på kjønn. 1000 stk.

		1985	1990	1997		1999	2000
Østlandet	Menn	559	553	556		601	604
	Kvinner	444	465	479		531	541
	I alt	1003	1018	1035		1132	1145
Agder og Rogaland	Menn	154	153	157		169	168
	Kvinner	109	118	128		145	145
	I alt	263	271	300		314	313
Vestlandet	Menn	204	198	203		215	215
	Kvinner	145	157	164		183	182
	I alt	349	355	380		398	397
Trøndelag	Menn	102	98	96		102	103
	Kvinner	81	84	83		87	87
	I alt	183	182	190		189	190
Nord-Norge	Menn	124	115	117		121	121
	Kvinner	91	93	98		104	106
	I alt	215	208	226		225	227
<i>Hele landet</i>	<i>Menn</i>	<i>1141</i>	<i>1115</i>	<i>1183</i>		<i>1208</i>	<i>1211</i>
	<i>Kvinner</i>	<i>871</i>	<i>915</i>	<i>1009</i>		<i>1050</i>	<i>1061</i>
	<i>I alt</i>	<i>2012</i>	<i>2030</i>	<i>2192</i>		<i>2258</i>	<i>2272</i>

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Arbeidsmarkedsstatistikk

Tabell 9 Arbeidsforbruk i jordbruket fordelt på kjønn, fylker. 1000 årsverk¹⁾

		1986	1990	1993	1995	1997	1999	Årlig %-vis endring	
								1986-90	1990-99
Østfold	Menn	3,6	3,0	3,1	2,9	2,6	2,3	-4,7	-2,7
	Kvinner	1,1	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	-9,0	-0,9
	Sum	4,6	3,7	3,8	3,6	3,3	3,0	-5,1	-2,3
Akershus/Oslo	Menn	3,1	2,9	2,7	2,7	2,4	2,3	-1,4	-2,7
	Kvinner	0,9	0,7	0,7	0,7	0,6	0,7	-5,5	-0,8
	Sum	4,0	3,6	3,4	3,4	3,0	3,0	-2,3	-2,3
Hedmark	Menn	5,9	5,3	4,9	4,8	4,5	4,4	-2,8	-2,0
	Kvinner	2,1	1,7	1,5	1,6	1,4	1,4	-4,9	-2,3
	Sum	8,0	7,0	6,4	6,4	5,9	5,8	-3,3	-2,1
Oppland	Menn	7,9	7,3	7,0	6,9	6,5	6,3	-1,9	-1,6
	Kvinner	2,9	2,7	2,3	2,4	2,2	2,1	-2,2	-2,8
	Sum	10,8	10,0	9,3	9,2	8,7	8,4	-2,0	-1,9
Buskerud	Menn	3,4	3,1	3,0	3,0	2,9	2,5	-2,2	-2,4
	Kvinner	1,3	1,1	1,0	1,0	1,0	0,9	-4,8	-2,4
	Sum	4,6	4,2	4,1	4,0	3,9	3,4	-2,3	-2,4
Vestfold	Menn	2,2	2,2	1,9	2,0	1,7	1,7	-0,5	-2,7
	Kvinner	0,9	0,7	0,6	0,7	0,7	0,6	-6,9	-1,5
	Sum	3,1	2,8	2,5	2,6	2,4	2,3	-2,2	-2,4
Telemark	Menn	2,1	1,8	1,6	1,7	1,5	1,3	-4,0	-3,4
	Kvinner	0,9	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5	-7,8	-3,4
	Sum	3,0	2,4	2,2	2,2	2,0	1,8	-5,1	-3,4
Aust-Agder	Menn	1,0	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	-1,7	-1,7
	Kvinner	0,4	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	-4,7	-1,8
	Sum	1,4	1,3	1,1	1,1	1,0	1,1	-2,5	-1,7
Vest-Agder	Menn	2,0	1,7	1,6	1,5	1,5	1,4	-4,3	-2,4
	Kvinner	0,8	0,6	0,4	0,4	0,5	0,4	-8,4	-2,8
	Sum	2,8	2,2	2,0	1,9	1,9	1,8	-5,4	-2,5
Rogaland	Menn	9,5	8,7	8,0	7,8	7,5	7,0	-2,3	-2,4
	Kvinner	3,1	2,7	2,4	2,5	2,4	2,3	-3,5	-1,9
	Sum	12,6	11,4	10,4	10,4	9,9	9,3	-2,6	-2,2
Hordaland	Menn	6,5	5,5	5,2	5,1	5,0	4,5	-4,2	-2,2
	Kvinner	2,6	2,1	1,9	1,8	1,8	1,6	-5,8	-3,0
	Sum	9,0	7,5	7,1	6,9	6,8	6,1	-4,3	-2,4
Sogn og Fjordane	Menn	6,2	6,3	5,9	5,6	5,4	4,7	0,3	-3,2
	Kvinner	2,7	2,6	2,3	2,3	2,1	1,7	-0,9	-4,6
	Sum	8,9	8,9	8,2	8,0	7,5	6,2	0,0	-4,0
Møre og Romsdal	Menn	6,3	5,9	5,6	5,5	5,3	4,7	-1,5	-2,5
	Kvinner	2,4	2,3	2,0	1,9	1,9	1,6	-1,5	-3,9
	Sum	8,6	8,2	7,5	7,4	7,2	6,3	-1,2	-2,8

Tabell 9 forts. Arbeidsforbruket i jord- og hagebruk fordelt på kjønn, fylker. 1000 årsverk¹⁾

		1986	1990	1993	1995	1997	1999	Årlig %-vis endring	
								1986-90	1990-99
Sør-Trøndelag	Menn	6,3	5,5	5,2	5,2	4,8	4,6	-3,3	-2,0
	Kvinner	2,4	2,0	1,7	1,7	1,6	1,5	-4,7	-3,0
	Sum	8,7	7,5	6,9	6,8	6,4	5,9	-3,7	-2,7
Nord-Trøndelag	Menn	6,5	5,7	5,5	5,6	5,3	5,2	-3,1	-1,1
	Kvinner	2,2	1,8	1,5	1,6	1,6	1,5	-4,5	-2,3
	Sum	8,6	7,6	7,0	7,1	6,8	6,7	-3,2	-1,4
Nordland	Menn	4,7	4,5	4,2	4,2	4,1	3,8	-1,3	-1,8
	Kvinner	2,0	1,6	1,5	1,4	1,3	1,3	-5,1	-2,5
	Sum	6,7	6,1	5,7	5,6	5,4	5,1	-2,4	-2,0
Troms	Menn	2,5	2,3	2,1	2,2	2,0	1,8	-2,2	-2,7
	Kvinner	1,1	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7	-5,0	-3,2
	Sum	3,6	3,2	2,9	3,0	2,7	2,5	-3,1	-2,8
Finnmark	Menn	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,5	-1,0	-2,4
	Kvinner	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	1,9	-5,0
	Sum	0,9	1,0	1,0	0,9	0,8	0,7	0,0	-3,2
<i>Hele landet</i>	<i>Menn</i>	<i>80,4</i>	<i>73,2</i>	<i>69,1</i>	<i>67,9</i>	<i>64,3</i>	<i>59,8</i>	<i>-2,3</i>	<i>-2,2</i>
	<i>Kvinner</i>	<i>30,1</i>	<i>25,4</i>	<i>22,5</i>	<i>22,7</i>	<i>21,5</i>	<i>19,7</i>	<i>-4,2</i>	<i>-2,8</i>
	<i>Sum</i>	<i>110,5</i>	<i>98,5</i>	<i>91,6</i>	<i>90,6</i>	<i>85,7</i>	<i>79,5</i>	<i>-2,8</i>	<i>-2,4</i>

* Foreløpige tall

1) 1975 timer pr. årsverk fram til 01.07.1989 og 1875 timer pr. årsverk deretter

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstellingene og 1999 Jordbrukstellinga

Tabell 10a Antall personlige brukere etter alder, fordelt på fylker

	Alder, år	1979	1989	1997	1998	1999*
Østfold	-39	1 429	1 447	876	801	879
	40-49	1 107	1 334	1 148	1 092	1 112
	50-59	1 386	991	1 173	1 192	1 036
	60-69	1 032	863	570	572	464
	over 70	414	267	196	239	122
	Totalt	5 374	4 902	3 963	3 896	3 613
	Gj. Alder	50	48	49	50	48
Akerhus og Oslo	-39	1 396	1 326	817	790	819
	40-49	1 053	1 421	1 130	1 074	1 051
	50-59	1 348	1 012	1 063	1 029	1 000
	60-69	1 069	903	559	511	475
	over 70	505	344	243	278	152
	Totalt	5 370	5 006	3 812	3 682	3 497
	Gj. Alder	51	49	50	50	49
Hedmark	-39	2 224	2 237	1 423	1 313	1 436
	40-49	2 010	2 339	2 008	1 880	1 721
	50-59	2 833	1 867	1 828	1 968	1 683
	60-69	2 448	1 772	1 038	1 030	871
	over 70	1 176	776	396	438	253
	Totalt	10 692	8 991	6 693	6 629	5 964
	Gj. Alder	53	50	50	51	49
Oppland	-39	2 614	2 540	2 052	1 998	1 937
	40-49	2 301	2 394	2 133	2 139	2 055
	50-59	2 983	2 043	1 878	1 844	1 863
	60-69	2 290	1 705	1 177	1 217	979
	over 70	983	630	366	362	229
	Totalt	11 172	9 312	7 606	7 560	7 063
	Gj. Alder	51	49	48	49	48
Buskerud	-39	1 516	1 518	1 230	1 197	984
	40-49	1 237	1 474	1 281	1 255	1 117
	50-59	1 649	1 137	1 128	1 120	1 047
	60-69	1 509	1 045	736	791	552
	over 70	731	532	324	361	166
	Totalt	6 648	5 706	4 699	4 724	3 866
	Gj. Alder	52	50	49	50	48
Vestfold	-39	1 013	1 062	674	612	613
	40-49	807	988	910	865	782
	50-59	1 076	701	735	759	661
	60-69	776	601	377	338	316
	over 70	281	179	84	103	96
	Totalt	3 957	3 531	2 780	2 677	2 468
	Gj. Alder	50	48	48	49	48
Telemark	-39	1 060	1 020	772	667	643
	40-49	888	1 095	868	837	760
	50-59	1 305	861	817	835	705
	60-69	1 269	837	685	653	406
	over 70	700	432	306	289	121
	Totalt	5 221	4 245	3 448	3 281	2 635
	Gj. Alder	54	51	51	51	49

Tabell 10a forts. Antall personlige brukere etter alder fordelt på fylker

	Alder, år	1979	1989	1997	1998	1999*
Aust-Agder	-39	621	532	323	310	311
	40-49	526	522	365	386	362
	50-59	675	457	349	377	332
	60-69	681	370	272	234	212
	over 70	467	220	154	159	47
	Totalt	2 972	2 101	1 463	1 466	1 264
	Gj. Alder	54	50	51	51	49
Vest-Agder	-39	787	799	642	524	597
	40-49	731	741	674	705	501
	50-59	1 008	597	606	555	488
	60-69	984	621	396	341	312
	over 70	506	373	204	237	102
	Totalt	4 016	3 131	2 522	2 362	2 000
	Gj. Alder	53	51	49	50	48
Rogaland	-39	2 307	2 303	1 796	1 687	1 696
	40-49	1 844	2 018	1 956	2 020	1 764
	50-59	2 097	1 636	1 571	1 545	1 656
	60-69	1 774	1 165	946	922	836
	over 70	717	499	223	245	237
	Totalt	8 739	7 621	6 492	6 419	6 189
	Gj. Alder	50	48	47	48	48
Hordaland	-39	2 055	1 871	1 474	1 381	1 231
	40-49	2 004	1 965	1 561	1 558	1 642
	50-59	2 586	1 668	1 591	1 680	1 586
	60-69	2 525	1 458	1 121	1 057	955
	over 70	1 043	701	536	591	292
	Totalt	10 223	7 663	6 283	6 267	5 706
	Gj. Alder	53	50	50	51	50
Sogn og Fjordane	-39	1 796	1 719	1 393	1 352	1 164
	40-49	1 690	1 759	1 751	1 562	1 539
	50-59	2 247	1 545	1 463	1 630	1 422
	60-69	2 061	1 417	1 068	1 027	917
	over 70	1 044	646	365	410	263
	Totalt	8 846	7 086	6 040	5 981	5 305
	Gj. Alder	53	51	50	50	50
Møre og Romsdal	-39	2 052	1 848	1 477	1 281	1 195
	40-49	1 932	1 967	1 686	1 647	1 458
	50-59	2 580	1 612	1 556	1 653	1 403
	60-69	2 331	1 380	753	742	779
	over 70	1 066	563	240	224	199
	Totalt	9 961	7 370	5 712	5 547	5 034
	Gj. Alder	52	49	48	49	49

Tabell 10a forts. Antall personlige brukere etter alder fordelt på fylker

	Alder, år	1979	1989	1997	1998	1999*
Sør-Trøndelag	-39	1 865	1 750	1 382	1 299	1 324
	40-49	1 563	1 746	1 358	1 262	1 381
	50-59	1 966	1 369	1 474	1 537	1 353
	60-69	1 695	1 027	639	631	676
	over 70	650	317	184	179	153
	Totalt	7 740	6 209	5 037	4 908	4 887
	Gj. Alder	51	48	48	48	48
Nord-Trøndelag	-39	2 098	1 862	1 536	1 379	1 455
	40-49	1 601	1 894	1 536	1 557	1 477
	50-59	1 886	1 328	1 384	1 319	1 386
	60-69	1 301	842	534	614	584
	over 70	424	237	159	155	94
	Totalt	7 309	6 163	5 149	5 024	4 996
	Gj. Alder	49	47	47	47	47
Nordland	-39	1 663	1 477	1 070	895	937
	40-49	1 496	1 512	1 329	1 258	1 122
	50-59	2 306	1 173	1 017	1 100	1 129
	60-69	2 341	980	657	598	533
	over 70	995	351	170	137	105
	Totalt	8 802	5 493	4 243	3 988	3 826
	Gj. Alder	53	49	48	48	48
Troms	-39	905	689	498	513	485
	40-49	958	775	700	600	586
	50-59	1 462	755	650	673	602
	60-69	1 446	608	336	328	347
	over 70	578	243	99	86	63
	Totalt	5 354	3 070	2 283	2 200	2 083
	Gj. Alder	54	51	49	49	49
Finnmark	-39	256	233	164	145	161
	40-49	291	211	218	204	179
	50-59	420	223	135	143	167
	60-69	443	202	111	108	130
	over 70	241	120	54	56	24
	Totalt	1 652	989	682	656	661
	Gj. Alder	55	52	49	50	49
Landet	-39	27 753	26 233	19 599	18 145	17 867
	40-49	24 092	26 155	22 613	21 901	20 609
	50-59	31 914	20 975	20 418	20 959	19 519
	60-69	28 053	17 796	11 973	11 713	10 344
	over 70	12 553	7 430	4 303	4 549	2 718
	Totalt	124 408	98 610	78 907	77 267	71 057
	Gj. Alder	52	49	49	49	48

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene

Tabell 10b Gjennomsnittlig alder på bruker etter arealgrupper

	Bruksst.	1979	1989	1995	1996	1998	1999*
Østfold	5-50	54,1	51,0	52,8	52,3	55,4	50,9
	50-100	50,8	48,2	52,0	53,3	52,3	49,3
	100-200	48,6	47,0	48,3	48,8	48,7	47,8
	200-300	47,7	46,6	47,8	48,4	48,6	47,3
	300-500	47,5	45,5	46,1	47,0	47,7	46,8
	> 500	46,4	46,9	45,3	45,1	46,5	45,1
	Alle bruk	50,3	47,9	49,3	49,7	50,1	48,0
Akerhus og Oslo	5-50	54,3	52,8	51,7	52,4	53,3	51,7
	50-100	51,9	48,9	51,6	51,0	52,1	49,2
	100-200	49,3	47,6	49,3	49,8	50,2	49,0
	200-300	48,4	47,2	49,0	48,9	49,5	48,6
	300-500	47,4	46,6	44,4	45,6	47,0	46,3
	> 500	47,6	45,4	47,1	48,0	46,2	45,3
	Alle bruk	51,2	49,0	49,1	49,5	50,0	48,6
Hedmark	5-50	56,0	53,4	53,4	53,5	54,0	51,7
	50-100	53,0	50,3	50,4	50,7	51,6	50,0
	100-200	49,4	47,7	48,6	48,8	49,9	48,3
	200-300	47,8	46,4	44,8	45,4	46,3	46,4
	300-500	46,5	44,7	46,0	46,4	47,3	46,3
	> 500	45,9	44,9	45,3	45,8	46,5	46,2
	Alle bruk	53,1	50,1	49,5	49,7	50,5	48,7
Oppland	5-50	55,0	52,8	52,5	51,7	52,7	50,6
	50-100	50,8	49,5	49,4	50,0	49,3	49,4
	100-200	47,7	46,3	46,5	47,1	47,3	46,9
	200-300	46,0	43,8	45,5	45,5	44,8	44,6
	300-500	43,9	44,9	44,3	44,8	45,0	44,7
	> 500	46,3	44,9	46,0	44,3	43,9	44,5
	Alle bruk	51,6	49,1	48,5	48,6	48,5	47,6
Buskerud	5-50	55,0	52,8	53,1	54,4	53,1	51,1
	50-100	51,9	48,8	47,4	47,7	49,3	49,4
	100-200	49,4	46,9	46,9	47,6	48,3	47,0
	200-300	48,1	46,2	46,2	45,7	46,0	45,5
	300-500	46,7	47,0	42,8	43,4	45,2	46,2
	> 500	47,2	45,9	47,0	47,1	47,1	45,2
	Alle bruk	52,7	49,7	48,9	49,4	49,6	48,3
Vestfold	5-50	52,5	51,1	53,0	51,9	51,3	51,4
	50-100	50,8	47,5	47,5	48,6	49,8	49,2
	100-200	49,3	46,4	48,1	48,0	47,6	47,5
	200-300	48,2	45,8	45,3	46,3	48,5	45,8
	300-500	48,6	47,0	43,4	45,3	45,7	45,5
	> 500	47,5	46,9	50,1	47,0	47,1	45,3
	Alle bruk	50,5	47,7	48,0	48,3	48,6	47,8
Telemark	5-50	55,6	52,8	52,3	52,4	53,5	50,7
	50-100	52,4	49,0	49,6	50,5	50,8	49,2
	100-200	48,9	46,8	47,6	48,2	48,2	47,0
	200-300	45,1	45,3	49,1	48,7	47,2	45,0
	300-500	43,6	44,8	45,9	46,4	48,2	46,6
	> 500	47,2		45,2	46,1	50,2	47,8
	Alle bruk	54,0	50,7	50,4	50,8	51,2	48,8

Tabell 10b forts. Gjennomsnittlig alder på bruker etter arealgrupper

	Bruksst.	1979	1989	1995	1996	1998	1999*
Aust-Agder	5-50	56,0	51,9	52,3	52,9	52,4	50,5
	50-100	50,2	49,5	52,7	53,3	53,2	49,1
	100-200	46,6	45,0	45,4	45,6	46,0	47,0
	200-300	44,3	46,8	47,0	47,2	46,3	45,0
	300-500		46,9	47,7	48,3	48,5	42,4
	> 500			50,0	51,0	54,4	47,0
	Alle bruk	54,3	50,4	50,9	51,4	51,0	48,7
Vest-Agder	5-50	55,6	53,9	50,1	51,0	52,3	52,4
	50-100	51,4	48,1	51,0	51,1	52,0	48,3
	100-200	46,4	44,9	44,3	44,6	45,1	44,9
	200-300	46,9	42,9	42,7	43,1	43,3	41,8
	300-500	44,9	38,5	41,8	41,9	43,4	41,2
	> 500			37,3	40,2	46,3	37,3
	Alle bruk	53,9	50,8	48,6	49,1	49,9	48,0
Rogaland	5-50	55,0	52,0	50,5	51,4	51,4	51,0
	50-100	50,6	49,1	48,1	48,4	49,6	50,3
	100-200	46,2	45,4	46,3	46,4	46,6	46,8
	200-300	44,5	44,7	44,7	45,3	46,1	45,1
	300-500	45,6	44,4	44,0	43,1	43,6	45,2
	> 500	41,6	45,6	45,8	46,9	42,0	44,5
	Alle bruk	50,7	48,0	47,2	47,7	47,7	47,7
Hordaland	5-50	54,8	53,2	52,6	52,9	53,4	52,2
	50-100	51,1	49,0	50,4	50,3	50,8	49,8
	100-200	46,9	44,7	45,9	46,7	46,5	46,5
	200-300	43,7	44,0	43,9	45,5	45,2	44,7
	300-500	46,8	49,5	45,8	41,7	44,2	44,0
	> 500			48,0	49,0	51,0	41,5
	Alle bruk	53,1	50,4	50,1	50,4	50,6	49,6
Sogn og Fjordane	5-50	55,8	54,1	53,0	53,4	54,6	53,1
	50-100	51,0	48,9	49,4	49,5	49,4	50,4
	100-200	47,3	46,1	45,4	46,0	46,6	46,7
	200-300	43,1	46,5	43,7	46,0	46,3	45,5
	300-500	57,2	45,0	48,8	47,4	42,0	44,0
	> 500						37,0
	Alle bruk	53,4	50,6	49,5	49,8	50,1	49,7
Møre og Romsdal	5-50	55,6	53,6	52,5	53,2	53,4	53,2
	50-100	51,1	49,1	47,0	47,7	49,2	49,6
	100-200	46,9	45,5	45,1	46,0	46,3	47,6
	200-300	45,3	45,0	46,0	45,8	46,1	45,0
	300-500	46,5	43,1	42,4	42,1	41,8	42,7
	> 500		43,0	41,3	43,3	44,7	44,3
	Alle bruk	53,0	49,8	47,9	48,4	48,7	48,8

Tabell 10b forts. Gjennomsnittlig alder på bruker etter arealgrupper

	Bruksst.	1979	1989	1995	1996	1998	1999*
Sør-Trøndelag	5-50	55,5	52,5	48,9	49,4	49,7	51,7
	50-100	50,8	48,1	48,3	49,2	51,5	49,9
	100-200	47,9	46,0	46,5	46,3	46,6	47,0
	200-300	46,9	45,5	45,9	46,6	46,7	45,3
	300-500	46,9	45,6	46,9	46,3	46,4	45,1
	> 500	44,7	46,5	49,5	49,6	49,5	49,0
	Alle bruk	51,5	48,0	47,3	47,5	48,0	47,8
Nord-Trøndelag	5-50	53,3	50,8	48,5	48,6	49,8	50,3
	50-100	49,5	47,5	48,3	48,9	50,3	48,3
	100-200	46,4	45,1	45,0	45,7	47,2	46,1
	200-300	45,7	44,5	44,1	44,9	44,9	45,3
	300-500	45,9	46,1	45,0	45,3	45,6	44,6
	> 500	45,9	44,6	45,6	47,0	47,5	46,7
	Alle bruk	49,3	46,8	45,9	46,4	47,4	46,6
Nordland	5-50	57,2	53,8	54,8	54,0	54,9	52,9
	50-100	51,0	48,1	47,5	48,0	48,9	49,4
	100-200	47,2	44,6	44,4	45,4	46,4	46,9
	200-300	44,9	43,1	45,5	45,6	45,6	45,4
	300-500	45,4	43,4	42,4	42,4	43,7	44,5
	> 500	48,3	43,7	45,5	47,6	48,8	47,4
	Alle bruk	54,0	48,8	48,1	48,0	48,4	48,0
Troms	5-50	56,8	54,8	52,5	55,3	53,7	53,2
	50-100	51,2	49,2	49,9	49,2	49,6	49,8
	100-200	46,7	45,6	45,3	46,2	46,8	47,5
	200-300	42,8	43,2	44,3	44,0	44,3	44,7
	300-500	44,3	44,1	43,5	44,0	45,2	44,3
	> 500		49,0	40,0	43,2	41,0	43,8
	Alle bruk	54,4	50,6	48,6	49,4	48,8	48,7
Finmark	5-50	58,1	56,6	56,8	56,2	58,9	52,9
	50-100	53,6	52,1	47,6	47,2	49,3	50,6
	100-200	48,7	45,9	45,5	46,4	47,9	49,8
	200-300	44,0	42,8	44,2	44,7	46,4	46,5
	300-500	48,3	47,2	44,5	44,6	45,2	43,7
	> 500			35,0	42,8	45,7	43,4
	Alle bruk	55,5	51,7	48,9	48,8	50,1	49,2
Landet	5-50	55,5	53,0	52,3	52,6	53,1	51,8
	50-100	51,2	48,9	49,2	49,6	50,3	49,6
	100-200	47,8	46,0	46,4	46,8	47,3	47,1
	200-300	46,7	45,2	45,6	46,0	46,3	45,5
	300-500	46,6	45,6	44,8	45,3	45,9	45,4
	> 500	46,6	45,5	46,2	46,4	46,3	45,6
	Alle bruk	52,4	49,3	48,6	48,9	49,3	48,3

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Utvalgstillingene og 1979, 1989 og 1999 de fullstendige jordbrukstillingene

13 INNTEKTER

Tabell 11 Pensjonsgivende inntekt for bruker fra jordbruk, skogbruk og fiske, fordelt på fylker. 1000 kr

	1992	1995	1997	1998	1999
Østfold	33,7	49,7	51,7	55,8	51,3
Akershus	37,2	49,5	52,5	60,2	58,2
Hedmark	37,7	49,2	48,2	56,2	59,2
Oppland	46,4	57,2	59,7	68,3	72,5
Buskerud	26,1	32,9	40,7	42,5	47,1
Vestfold	30,6	47,8	49,2	55,8	57,9
Telemark	26,2	28,7	30,1	33,6	34,7
Aust-Agder	33,5	37,7	39,2	40,6	47,1
Vest-Agder	34,2	38,0	34,0	36,8	46,8
Rogaland	78,9	81,8	80,0	91,3	88,1
Hordaland	36,5	36,3	37,7	40,3	46,4
Sogn og Fjordane	49,5	49,4	48,4	56,0	55,5
Møre og Romsdal	52,8	53,3	56,0	63,1	66,6
Sør-Trøndelag	60,6	65,5	69,4	77,2	74,5
Nord-Trøndelag	66,9	76,1	82,3	93,6	88,2
Nordland	63,0	66,2	70,7	79,2	78,6
Troms	61,8	65,8	65,3	73,5	68,3
Finnmark	50,4	52,4	59,4	69,0	71,1
Hele landet	47,1	53,8	55,6	62,5	64,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

Tabell 12a Alminnelig inntekt for bruker fordelt på fylker. 1000 kr

	1992	1995	1997	1998	1999
Østfold	159,3	204,4	245,7	237,2	277,3
Akershus	175,0	237,5	269,1	310,0	332,7
Hedmark	141,1	174,0	188,8	205,3	210,3
Oppland	144,9	154,4	178,1	193,1	198,3
Buskerud	157,9	181,5	213,7	224,8	251,8
Vestfold	155,7	215,1	241,3	265,1	275,9
Telemark	141,6	162,5	187,6	202,1	208,4
Aust-Agder	145,8	163,5	197,3	192,1	230,7
Vest-Agder	152,7	167,2	190,2	185,1	199,7
Rogaland	194,1	213,3	212,2	240,3	238,9
Hordaland	149,9	170,9	185,2	207,8	204,9
Sogn og Fjordane	155,6	159,3	176,7	180,8	188,8
Møre og Romsdal	156,4	166,2	178,5	194,8	194,7
Sør-Trøndelag	140,7	151,9	170,8	189,2	185,9
Nord-Trøndelag	158,8	165,5	186,2	198,9	189,7
Nordland	137,4	146,0	150,7	166,0	158,9
Troms	132,5	139,8	148,1	163,7	158,4
Finnmark	132,6	139,6	141,0	156,4	154,5
Hele landet	153,8	174,3	192,9	208,3	214,5

Tabell 12b Alminnelig inntekt for bruker og ektefelle fordelt på fylker. 1000 kr

	1992	1995	1997	1998	1999
Østfold	230,4	300,3	352,0	355,0	395,2
Akershus	265,6	324,8	372,8	424,3	464,1
Hedmark	205,9	247,8	275,9	298,9	314,5
Oppland	211,9	228,1	256,9	278,9	296,9
Buskerud	222,5	266,5	304,4	323,2	365,9
Vestfold	223,9	302,6	347,4	379,1	403,0
Telemark	204,5	232,8	269,7	295,5	313,1
Aust-Agder	203,4	236,3	282,2	285,7	340,5
Vest-Agder	214,6	241,4	271,0	274,5	296,4
Rogaland	277,6	308,5	310,8	351,7	364,6
Hordaland	211,1	240,0	259,6	292,2	309,6
Sogn og Fjordane	225,6	233,7	258,1	275,9	289,2
Møre og Romsdal	228,2	243,1	267,1	294,0	297,8
Sør-Trøndelag	203,1	223,0	247,9	277,8	281,6
Nord-Trøndelag	230,4	239,7	268,2	290,3	290,6
Nordland	198,5	218,1	225,9	250,9	253,5
Troms	192,6	208,5	227,3	253,9	252,5
Finnmark	192,0	213,4	221,3	234,3	246,9
Hele landet	222,3	252,1	279,1	304,3	321,3

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Bøndernes inntekt og formue

14 BRUKEN AV INNSATSFAKTORER, KOSTNADSUTVIKLINGEN

Tabell 13 Kraftfôrpriser¹⁾ for ulike områder, kr pr. 100 kg, ekskl. mva.

		1985	1990	1998	1999	2000
Østlandet	Kufôr A / Formel 97 Låg	310,8	373,3	258,0	243,0	246,0
	Svinefôr 3 / Format kombi fri	315,1	376,0	271,0	246,0	258,0
	Burhønefôr / Kromat egg 2	313,7	371,1	268,0	252,0	254,0
Trøndelag /Nord-Norge	Kufôr A / Formel 97 Låg	308,3	372,2	273,5	276,4	261,9
	Svinefôr 3 / Format kombi fri	313,2	371,0	285,5	281,2	272,1
	Burhønefôr / Kromat egg 2	312,1	360,5	281,3	272,4	259,3
Agder/Rogaland	Kufôr A / Formel 97 Låg	307,4	365,8	246,5	251,0	249,0
	Svinefôr 3 / Format kombi fri	314,5	375,8	252,6	256,2	253,0
	Burhønefôr / Kromat egg 2	309,4	356,2	252,7	253,5	250,0
Vestlandet	Kufôr A / Formel 97 Låg	313,9	383,0	267,0	255,0	246,0
	Svinefôr 3 / Format kombi fri	317,6	390,3	279,0	258,0	258,0
	Burhønefôr / Kromat egg 2	312,8	371,2	284,0	264,0	254,0

1) Sekkepriser til og med 1994, fra og med 1995 bulkpriser pr. juli måned

Kilde: BFJ. Totalkalkylen for jordbruket

15 PRISER

Tabell 14a Priser jordbruksvarer, produsentpriser

	1979	1989	1998	1999	2000*
KORN					
Hvete, kr/kg	1,83	3,30	2,15	2,34	2,17
Havre, kr/kg	1,50	2,54	1,77	1,78	1,62
POTETER, kr/kg	1,25	1,91	2,18	2,08	2,05
FRUKT OG GRØNNSAKER					
Hodekål, kr/kg	1,56	1,69	2,58	2,54	2,44
Gulrøtter, kr/kg	1,59	2,84	3,87	3,75	3,86
Epler, kr/kg	2,47	4,38	5,19	6,02	5,39
KUMELK, kr/l	1,92	3,47	3,40	3,27	3,33
KJØTT					
Storfekjøtt, kr/kg	22,28	37,11	30,34	27,26	25,72
Svinekjøtt, kr/kg	15,01	25,90	21,75	19,81	18,30
Sau/lam, kr/kg	22,64	34,65	24,72	27,91	29,66
Fjorfe kjøtt høne, kr/kg	6,91	6,49	1,37	1,10	0,46
Fjorfe kjøtt kylling, kr/kg	17,04	25,07	16,48	16,63	16,29
EGG, kr/kg	10,20	12,97	10,56	10,92	10,00

*Foreløpige tall

Kilde: Totalkalkylen for jordbruket

Tabell 14b Priser jordbruksvarer, engrospriser eksklusiv mva. Kr

	1979	1989	1998	1999	2000
GRØNNSAKER					
Hodekål ¹⁾	2,31	2,52	3,35	3,24	3,26
Gulrøtter ¹⁾	1,92	4,05	4,64	4,80	4,96
MELKEPRODUKTER					
Melk, H-melk, l		4,76	7,13	7,24	7,31
Kremfløte, l		25,45	28,64	29,33	29,67
Smør, kg		21,81	25,86	26,23	27,41
Norvegiaost F45	12,85	36,81	52,01	52,80	52,42
Gudbrandsdalsost G35	12,55	35,62	48,94	49,82	49,50
KJØTTPRODUKTER					
Storfe (okse kl 1)	14,58	36,80	36,52	34,72	33,39
Sau (lam kl 1)	15,95	36,29	39,95	40,92	44,18
Svin kl 1	13,52	35,38	28,93	27,93	26,40
Fjørfe, kylling			28,34	29,06	28,98
EGG	12,00	17,27	15,36	15,88	15,16

1) Engrospris Økern (førstehåndsomsetning)

Kilde: Landbrukets Prisentral, landbruksorganisasjonene og NILF fra 1989 med unntak av grønnsaker

Tabell 14c Priser jordbruksvarer, forbrukerpriser. Kr

	1979	1989	1998	1998 ⁶⁾	1999	2000
KORNPRODUKTER						
Hvetemel, kg	1,30	5,01	6,28	5,88	5,46	5,39
Havregryn, kg	5,72	15,39	16,96	16,80	16,14	16,21
Kneipbrød, kg	4,17	12,85	12,18	11,81	12,11	12,36
POTETER og GRØNNSAKER						
Poteter, kg	2,73	5,37	7,78	6,85	8,07	8,23
Hodekål, kg ¹⁾	4,16	6,51	8,44	20,14	19,33	21,03
Gulrøtter, kg ¹⁾	4,53	9,14	13,12	12,97	14,15	13,28
MELKEPRODUKTER						
Hel melk, liter	1,81	6,51	9,88	9,87	10,04	10,21
Kremfløte, liter	19,88	35,19	41,99	47,00	47,38	47,89
Smør, kg	14,22	31,06	36,43	35,90	36,40	37,62
Norvegiaost F45, kg	19,17	56,67	76,78	76,70	77,01	77,77
Gudbrandsdalsost G35, kg	18,73	51,73	66,75	66,52	66,79	63,46
KJØTTPRODUKTER						
Storfekjøtt, kg ²⁾	30,17	81,71	92,04	92,85	93,29	91,78
Saukjøtt, lammestek, kg	36,15	65,76	68,18	89,38	89,29	92,87
Svinekjøtt, kg ³⁾	41,01	89,47	81,90	79,80	82,51	80,19
Fjorfekjøtt, høne, kg	17,89	31,15				
EGG, kg	19,20	26,61	26,94	22,28	22,17	22,61

1) Sesongvarer. Prisen er et uveid gjennomsnitt av de månedene prisen ligger inne

2) Okse, 3 representantvarer (gj.sn. mellommørbrad, høyrygg og bibringe)

3) 3 representantvarer (gj.sn. skinkestek, koteletter og sideflesk)

4) Fra 1998 (ny serie) 3dl. pkn, tidl. 0,5 liter

5) Blomkål erstatter hodekål fra 1998 (ny serie)

6) 1998 er nytt basisår

Kilde: Statistisk sentralbyrå

16 LIKESTILLING

Tabell 15 Personlige brukere fordelt på kjønn, fylkestall

		1979	1989	1995	1997	1998	1999*
Østfold	Menn	5 039	4 483	3 732	3 419	3 368	3 192
	Kvinner	335	421	527	545	529	421
	I alt	5 374	4 904	4 259	3 964	3 897	3 613
Akershus/Oslo	Menn	5 312	4 497	3 702	3 411	3 292	3 089
	Kvinner	418	509	334	403	390	408
	I alt	5 730	5 006	4 036	3 814	3 682	3 497
Hedmark	Menn	9 789	7 890	6 012	5 663	5 687	5 118
	Kvinner	903	1 104	946	1 031	941	846
	I alt	10 692	8 994	6 958	6 694	6 628	5 964
Oppland	Menn	10 412	8 485	7 055	6 670	6 586	6 220
	Kvinner	760	830	878	935	973	843
	I alt	11 172	9 315	7 933	7 605	7 559	7 063
Buskerud	Menn	6 081	5 080	4 456	4 091	4 176	3 357
	Kvinner	567	627	561	608	547	509
	I alt	6 648	5 707	5 017	4 699	4 723	3 866
Vestfold	Menn	3 751	3 274	2 756	2 514	2 408	2 213
	Kvinner	206	258	211	267	268	255
	I alt	3 957	3 532	2 967	2 781	2 676	2 468
Telemark	Menn	4 739	3 699	3 144	3 016	2 912	2 213
	Kvinner	482	546	394	431	369	422
	I alt	5 221	4 245	3 538	3 447	3 281	2 635
Aust-Agder	Menn	2 742	1 907	1 417	1 323	1 307	1 089
	Kvinner	230	195	136	141	159	175
	I alt	2 972	2 102	1 553	1 464	1 466	1 264
Vest-Agder	Menn	3 652	2 840	2 309	2 252	9 549	1 753
	Kvinner	364	294	250	270	1 475	247
	I alt	4 016	3 134	2 559	2 522	11 024	2 000
Rogaland	Menn	8 421	7 200	6 341	5 911	6 559	5 514
	Kvinner	318	421	534	580	940	675
	I alt	8 739	7 621	6 875	6 491	7 499	6 189
Hordaland	Menn	9 464	7 027	5 785	5 549	3 932	4 968
	Kvinner	759	637	723	733	507	738
	I alt	10 223	7 664	6 508	6 282	4 439	5 706
Sogn og Fjordane	Menn	8 165	6 384	5 629	5 317	3 921	4 559
	Kvinner	681	704	650	723	469	746
	I alt	8 846	7 088	6 279	6 040	4 390	5 305
Møre og Romsdal	Menn	9 287	6 736	5 364	5 083	2 424	4 364
	Kvinner	674	635	600	629	294	670
	I alt	9 961	7 371	5 964	5 712	2 718	5 034

Tabell 15 forts. Personlige brukere fordelt på kjønn, fylkestall

		1979	1989	1995	1997	1998	1999*
Sør-Trøndelag	Menn	7 300	5 692	4 770	4 463	2 955	4 402
	Kvinner	440	517	497	573	324	485
	I alt	7 740	6 209	5 267	5 036	3 279	4 887
Nord-Trøndelag	Menn	6 932	5 697	4 834	4 574	4 536	4 497
	Kvinner	377	467	479	575	489	499
	I alt	7 309	6 164	5 313	5 149	5 025	4 996
Nordland	Menn	8 134	4 904	3 903	3 603	3 417	3 242
	Kvinner	668	590	665	640	571	584
	I alt	8 802	5 494	4 568	4 243	3 988	3 826
Troms	Menn	4 755	2 668	2 182	1 988	1 942	1 723
	Kvinner	599	403	305	294	260	360
	I alt	5 354	3 071	2 487	2 282	2 202	2 083
Finnmark	Menn	1 400	804	555	516	511	526
	Kvinner	252	185	181	167	146	135
	I alt	1 652	989	736	683	657	661
<i>Hele Landet</i>	<i>Menn</i>	<i>115 375</i>	<i>89 267</i>	<i>73 946</i>	<i>69 362</i>	<i>68 290</i>	<i>62 039</i>
	<i>Kvinner</i>	<i>9 033</i>	<i>9 343</i>	<i>8 871</i>	<i>9 544</i>	<i>8 977</i>	<i>9 018</i>
	<i>I alt</i>	<i>124 408</i>	<i>98 610</i>	<i>82 817</i>	<i>78 906</i>	<i>77 267</i>	<i>71 057</i>

*Foreløpige tall

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Tabell 16 Andelen kvinner som brukere etter arealgrupper. Prosent

	Bruksst.	1990	1997	1998	1999
Østfold	5-50	11,7	17,7	18,4	21,6
	50-100	8,7	12,9	13,1	14,2
	100-200	7,4	10,6	11,6	12,4
	200-300	7,2	10,8	11,0	11,0
	300-500	5,8	6,9	8,7	9,3
	> 500	4,5	5,2	6,8	5,4
	Alle brukere	7,6	10,5	11,3	11,9
Akerhus og Oslo	5-50	11,3	17,6	20,5	21,1
	50-100	9,4	13,4	14,2	15,3
	100-200	7,8	10,6	11,3	12,9
	200-300	8,1	8,9	9,3	8,2
	300-500	5,1	8,4	9,4	9,9
	> 500	5,4	6,5	6,1	5,2
	Alle brukere	7,5	10,5	11,2	11,7
Hedmark	5-50	16,6	17,8	19,4	20,8
	50-100	12,4	15,4	16,5	17,1
	100-200	9,8	14,2	14,2	15,1
	200-300	6,3	9,5	10,6	10,3
	300-500	4,7	6,9	8,0	7,8
	> 500	5,9	6,8	7,1	8,1
	Alle brukere	10,5	13,0	13,6	14,1
Oppland	5-50	10,9	15,4	17,2	17,8
	50-100	8,6	12,2	12,7	13,9
	100-200	5,8	10,3	11,1	11,7
	200-300	5,6	7,4	9,1	9,8
	300-500	3,4	6,5	7,1	6,9
	> 500	3,0	4,7	5,3	4,9
	Alle brukere	7,5	10,7	11,7	12,3
Buskerud	5-50	12,8	16,6	18,5	20,1
	50-100	10,1	13,0	12,7	14,5
	100-200	6,9	11,6	12,2	12,8
	200-300	4,7	10,0	10,4	11,3
	300-500	6,3	6,1	7,8	6,3
	> 500	3,0	8,5	6,8	6,2
	Alle brukere	8,9	12,3	12,8	13,7
Vestfold	5-50	13,2	14,8	15,3	17,6
	50-100	8,2	10,8	11,3	12,5
	100-200	5,2	8,8	11,1	11,6
	200-300	3,9	6,1	7,6	7,4
	300-500	2,8	4,8	6,5	6,2
	> 500	4,5	3,8	3,6	5,4
	Alle brukere	6,3	8,6	10,0	10,5

Tabell 16 forts. Andelen kvinner som brukere etter arealgrupper. Prosent

	Bruksst.	1990	1997	1998	1999
Telemark	5-50	13,5	16,8	19,3	18,5
	50-100	10,1	16,7	17,8	19,1
	100-200	7,0	13,2	12,1	13,6
	200-300	3,8	7,6	8,8	12,2
	300-500	0	3,5	5,0	5,6
	> 500	0	0	0	5,9
	Alle brukere	10,3	14,7	15,6	16,4
Aust-Agder	5-50	14,6	14,2	17,1	18,4
	50-100	9,6	15,4	14,6	15,5
	100-200	4,2	8,9	9,7	10,5
	200-300	2,0	5,0	4,9	8,4
	300-500	0	7,4	7,7	6,7
	> 500	0	0	0	0
	Alle brukere	10,2	12,4	13,1	14,2
Vest-Agder	5-50	10,7	13,7	13,7	13,7
	50-100	8,9	10,7	12,0	13,1
	100-200	6,3	9,8	11,4	12,0
	200-300	7,1	4,7	5,0	8,5
	300-500	0	2,1	5,5	4,2
	> 500	0	33,3	0	0
	Alle brukere	8,9	10,7	11,5	12,2
Rogaland	5-50	9,1	11,0	13,1	13,6
	50-100	7,1	10,9	12,9	12,7
	100-200	3,8	8,0	9,6	11,3
	200-300	2,5	5,1	7,8	8,3
	300-500	2,9	3,0	6,3	8,8
	> 500	4,3	7,7	4,8	9,1
	Alle brukere	5,5	8,2	10,1	11,0
Hordaland	5-50	11,1	14,3	15,7	17,0
	50-100	6,8	12,0	12,3	13,8
	100-200	4,6	7,1	7,9	9,8
	200-300	1,0	5,1	6,9	4,5
	300-500	11,1	14,3	14,0	15,4
	> 500	0	0	0	0
	Alle brukere	8,1	11,2	12,0	13,3
Sogn og Fjordane	5-50	14,1	17,8	18,0	20,0
	50-100	9,0	13,9	15,0	15,6
	100-200	6,3	8,8	9,8	10,6
	200-300	1,6	4,5	4,9	4,8
	300-500	0	6,7	4,8	3,6
	> 500				0
	Alle brukere	10,2	13,0	13,6	14,5
Møre og Romsdal	5-50	10,7	15,8	17,3	18,6
	50-100	9,0	12,2	13,5	14,9
	100-200	6,3	8,7	11,4	12,0
	200-300	1,3	8,8	8,7	10,5
	300-500	5,6	8,3	9,2	7,1
	> 500	0	8,3	0	5,9
	Alle brukere	8,1	11,2	12,7	13,6

Tabell 16 forts. Andelen kvinner som brukere etter arealgrupper. Prosent

	Bruksst.	1990	1997	1998	1999
Sør-Trøndelag	5-50	10,6	10,5	11,1	13,0
	50-100	9,4	13,1	13,6	12,2
	100-200	5,7	7,6	8,1	9,2
	200-300	4,5	4,8	6,7	8,3
	300-500	6,8	7,3	7,2	8,0
	> 500	0	5,6	8,3	4,7
	Alle brukere	7,3	8,5	9,2	9,8
Nord-Trøndelag	5-50	10,8	14,8	16,4	16,6
	50-100	6,8	10,7	12,0	12,3
	100-200	5,2	7,9	8,3	8,5
	200-300	3,8	6,0	8,2	8,9
	300-500	4,8	6,9	7,9	7,9
	> 500	2,0	3,8	3,4	5,3
	Alle brukere	5,9	8,4	9,5	9,8
Nordland	5-50	16,4	22,6	21,1	24,6
	50-100	12,7	19,3	20,6	22,4
	100-200	5,9	12,0	13,2	13,5
	200-300	5,2	8,5	8,5	9,6
	300-500	6,5	8,3	5,5	7,7
	> 500	12,5	0	0	4,3
	Alle brukere	10,5	14,5	14,5	15,7
Troms	5-50	18,3	22,1	22,6	22,3
	50-100	13,2	20,0	19,5	21,3
	100-200	7,9	15,6	16,6	17,1
	200-300	8,5	9,8	10,3	12,8
	300-500	19,2	4,5	4,9	7,4
	> 500	100,0	28,6	25,0	20,0
	Alle brukere	13,4	17,0	17,0	17,9
Finnmark	5-50	30,1	34,6	32,8	32,2
	50-100	21,0	25,7	27,1	27,1
	100-200	12,7	20,1	19,6	22,6
	200-300	8,6	8,5	10,9	9,4
	300-500	9,1	12,5	12,7	13,9
	> 500	0	0	0	0
	Alle brukere	19,5	20,9	21,2	21,1
Landet	5-50	12,9	16,1	17,3	18,4
	50-100	9,3	13,5	14,3	15,2
	100-200	6,2	9,9	10,9	11,8
	200-300	5,0	7,4	8,7	9,3
	300-500	4,9	6,7	7,7	8,1
	> 500	4,8	6,0	5,9	6,1
	Alle brukere	8,5	11,3	12,2	12,9

Kilde: Statistisk sentralbyrå. Søknad om produksjonstillegg. Hovedsøker